

Muqeddes Kitab

Tewrat 23-qisim

«Yeshaya»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 23-qisim

«Yeshaya»

(Yeshaya peyghemberning kitabi)

Kirish söz

Oqurmenlarning aldida peyghemberlik kitabliridin eng ulughlardin biri turidu — yeni Tewrat 23-qisim, Yeshaya peyghemberning kitabi («Yeshaya»).

Xatirilengen matérialgha asasen Yeshayaning peyghemberlik xizmiti Yehuda padishahi Uzzia ölgen yil (miladiyedin ilgiriki 740-yili) bashlanghan, shundaqla padishahlar Yotam, Ahaz hem Hezekiyalar textte olturghan mezgillerde, miladiyedin ilgiriki 686-yilighiche ellik töt yil dawam qilghan. Uning peyghemberlik xizmiti belkim hem shu mezgildin ilgiri, yeni Uzzia textte olturushtin ilgiri (démek, miladiyedin ilgiriki 740-yilidin burun) hem rezil padishah Manassehning textte olturghan waqtidimu (démek, miladiyedin ilgiriki 686-yilidin kéyin) bolghan bolushimu mumkin. Biraq bu toghruluq yazma xatiriler mewjut emes.

Yeshaya bezide «peyghemberlarning peyghembiri» dep atilidu — u Xuda toghrisidiki xatirilenme süpitide hetta Tewrattiki bashqa ulugh qisimlar ichide téximu munewwer orunda turidu. Mesih dunyagha kelgüche, yeni Injil dewrigiche uning Xuda toghruluq bezi éytqanlirini héchqandaq bashqa peyghember éytip baqqan emes idi. Uning kitabidiki muhim témilarni töwendikidek yekünlisek bolidu: —

(1) Dunyagha bir Qutquzghuchi kélidu. Mushu Qutquzghuchining alahidiliki Yeshaya kitabida süpetlinidu. U bolsa: —

(a) Dawut padishahning jemetidin chiqidighan bir padishah;

(e) dunyadiki barliq gunahlarni Öz üstige kütürüp qurbanliq bolghan, Xudaning quli;

(b) axirqi zamanlarda dunyani soraq qilishqa asmandin chüshidighan, Xudagha wekil bolidighan padishah.

Yeshaya kitabining axirqi qismida mushu Qutquzghuchi bolsa, «Xudaning mesih qilghini» yaki «Mesih» dep atilidu; U qudretlik, karamet hem möjizilik ishlarni yaritishqa Xudaning Rohi wujudigha chüshken kishidur. «Mesih»ke boysunup, sözige itaet qilghan barliq kishiler hayatqa érishidu; Uninggha boysunmighanlar menggüge halak bolidu.

(2) «Xudaning shehiri» (yeni «Quddus», Yérusalém yaki «Zion») we «Xudagha yat sheher» (Babil, «mushu dunyadiki sheher»). Ziongha tewedikilerning parlaq kélechiki; «mushu dunyadiki sheher»dikilerning chong balayi'apetke yüzlinishi.

(3) Xudaning pak-muqeddesliki. Xuda muqeddesliki hem Özini Israilgha menggülük baghlighanliqi bilen: «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — déyilidu.

(4) Xuda dunyadiki barliq tarixni idare qilghuchi, shundaqla Öz xelqining bext-berikitini közlep barliq tarixni bashqurghuchidur. U kelgüsi ishlarni téxi yüz bermigen chaghlardimu bilgechke, Öz xelqini ishench-étiqadida hem Özige tayinishta ching turushqa righbetlendürüş

«Yeshaya»

üchün, Özi muwapiq dep qarighanda ulargha bezi ishlarni (peyghemberler arqiliq) aldin'ala éytidu.

(5) Insanning öz-özige tayinishi Xudagha yirginchliktur; Xudagha tayanghanlar uning xursenliki bolidu; hetta mushu dunyadiki barliq japa-musheqqetler, derd-elemlik ishlar arisidimu u ulargha aram-xatirjemlik béridu.

Körünüshte Yeshaya peyghember padishah ailiside yaki aqsöngék bir ailide tughulghan; özining kitabidin hem Tewrattiki bashqa bezi qisimlardin körüniduki, u ordigha kirip-chiqishqa hoquqluq, shunglashqa ordidiki barliq ishlargha, jumladin padishahning diplomatik munasiwetlirige (meyli mexpiy yaki mexpiy bolmisun) nahayiti tonush idi. Yene ochuq körüniduki, mushu «yuqiri munasiwet» uninggha nisbeten «héchnéme» hésablanmaytti. Uning ellik yilliq peyghemberlik xizmiti dawamida, u héch qorqmastin padishahlargha, chetellik elchilerge, kahinlar we herxil diniy erbablargha, sotchilargha hem her derijilik emeldarlargha qattiq tenbih hem agahlarni bérishtin bash tartmay kelgen. U yetküzgen bayan-xewerlerge xelq ishenmey mazaq qilip kemsitsimu, u yenila Xudaning söz-kalamini ulargha yetküzüp turatti.

Uning Xuda teripidin peyghember bolushqa «toluq chaqirilishi» mezkur kitabning 6-babida biz üchün xatirilengen. Bu chaqirilish némishqa birinchi bapta emes, belki 1-babtin 5-babqiche xatirilengen xewerlerdin kéyin kélidu? Nahayiti éniq türüptuki, biz mushu awwalqi (1-5-babtiki) xewerlerdin uning bashqilarning gunahlarigha Xudaning tenbih bergüchi «qorali» bolghanliqini bilimiz; 6-babtiki chaqirilish arqiliq u özining gunahqa chömgenlikini hem gunahning chongqur yirginchlik ikenlikini sezgenlikini bizning chüshinishimizni ümid qilidu. Mushu aldinqi besh bapta Israil hem puqralirigha besh qétim «**Halinglarga way!**» dep jakarlaydu, kéyin u Xudaning pak-muqeddeslikini, Uning ulughluqini körüp: «**Özümgé way!**» dep qattiq azablinidu. Uni eng azablighan gunahliri özining orunsiz, napak gep-sözliri idi; bu jehette u özining öz dewridiki adamlarni bulghaydighan gunahların tesirini qobul qilghanliqini sézip: —

«**Özümgé way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak ademmen hem napak lewlik bir xelq bilen ariliship turup, öz közüim bilen padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!**» — dédi.

Uning nale-peryadini anglighan Reb perishtisini qurbangahdin bir choghni élip kélip uning aghzigha tegküzüshke buyrudi, shuning bilen uning gunahliri kechürüm qilinghanliqi jakarlandi (Yeshaya bu bir weqedin gunahların kechürüm qilinishining qurbangah bilen zich munasiwiti bar ikenlikini éniq chüshendi; kéyinrek mushu xewer Muqeddes Rohning wehiysi bilen téximu éniq bolidu). Xudaning: «**Men kimni ewetimen we kim bizge wekil bolup baridu?**» dégen awazini anglap, Yeshaya özini körsitip: «**Mana men! Méni ewetkeysen**» — dédi.

Xuda uninggha: «Gépingni anglashni ret qilidighan mushu xelqingge séni ewetimen; ular xewiringni anglighanséri baghrini téximu qattiq qilidu» — deydu. Bu bolsa kishiler anche yaqturmaydighan bir wezipidur! Shuning bilen uning köngli azablinip: «**Emdi mushundaq ishlar qachanghiche dawamlashidu?**» dep sorishi ejeblikerlik ish emes (6:11).

Yeshayagha Israilar ichide Xudagha sadıq bolghan, uning xewirini anglap ishinidighan bir «qaldisi», «qaldurulghan qisim» yaki «saqlanghan qisim»ning herqachan mewjutluqi ayan

«Yeshaya»

qilinidu. Yeshaya bolsa ularning xizmitide bolidu; «qaldilar» kéyinrek Yeshaya tapshuruwalidighan xewerlerni anglaydu, ching saqlaydu we bularni kéyinki dewrlerge yetküzidu, depmu éytilidu. Emeliyette mushu gepning heqiqet ikenliki tüpeylidin bugün Yeshayaning kitabini öz qolimizda tutush nésiwimiz bar bolghan; Xudagha sadiq bolghan mushu «qaldisi» uning hem bashqa peyghemberlerningmu yazghanlirini öz eyni köchürüp saqlighan.

Yehudiylarning «hedisliri»ge asasen, Yeshaya peyghember rezil padishah Manasseh teripidin here bilen heridilip, ikki parche qilip öltürülgen («Ibr.» 11:37-ayetni körüng), biraq u Xudaning sözige kirip yazmilirini özige egeshkenlerge tapshurghanliqi üçün, mushu yazmilar бүгүнгиче qolimizda saqlanghan.

Öz xelqi üçün ellik yil xizmet qilish dawamida, Yeshaya nurghun bésharetlerni bergen. Biraq «bésharet» déginimiz néme? Bésharet bolsa ötkenki, hazirqi yaqi kelgüsidiqi melum bir ish toghruluq Xudaning qarishi ayan qilish yaqi Xudaning Özi toghruluq melumat bérish. Belkim köpinchimiz bésharet kelgüsi ishlarni aldin'ala éytishtin ibaret dep qaraymiz; emeliyette bésharetler yuqiriqi tereplerni öz ichige alidu, biraq bésharetning eng muhim amili kelgüsidiqi (yaqi ötkenki) bir ishning néme ikenliki emes, belki ishning némishqa bolghanliqidin ibarettur. Aldin'ala éytilghan melum bezi ishlarning yüz bergenliki bésharetning Xudadin kelgenlikini testiqalaydu hem Xudadin eymingüchilerni bésharetning qalghan qisimlirigha ishinip ching tutushqa righbetlendüridu. Biraq Xudaning peyghemberlirige bésharetlerni bérishtiki түп meqsiti özimizge heqiqiy ehwalimizni ayan qilish hem bizni Özige yéqinlashturushtin ibarettur.

Yeshaya, shühbisizki, mushu kitapta xatirilengen bésharetlerdin sirt nurghun bésharetlerni bergen hem mushularni belkim xatiriligen. Biraq ishinimizki, u Xudaning Rohining yolyoruqi hem wehiysi bilen özi bergen nurghun bésharetlerdin birnechchisini tallap toplap, ularni hazir qolimizdiki bu «Yeshaya» kitabi qildi. U mushu bésharetlerni özi qobul qilghan tertip boyiche retligen emes; tertip köp waqitlarda anche muhim emes. Omumiy jehettin éytqanda, bésharetler bizge töwendiki nöwet boyiche herxil heqiqetlerni tekitleydu: —

- (a) Gunah we tekebburluq mesilisi hem aqiwetliri
- (e) Xudaning gunah toghruluq agahlandurushliri
- (b) Xuda ewetken Qutquzghuchisining qurbanliqi arqiliq bolghan nijat-qutquzulush
- (p) Xudaning nijatini qobul qilishtin kélip chiqidighan bext-beriketler
- (t) Xudaning Öz nijatini qobul qilmighanlarga chüshüridighan jazasi

«Yeshaya» kitabining üç qismi — qisqiche yekün

Xuda mushu dunyadiki herbir el-yurtqa birdin peyghember ewetken, dégen söz daim éytilidu. Biraq Tewrat, Zeburda déyilgenlerge asasen uninggha ishenmeymiz. Tewratqa asasen Xuda butpereslikke tolup ketken bu dunyadin birla ademni talliwélip uni Özige chaqirghan; mushu kishi bolsa öz butlirini tashlap Xudaning awazigha egeshken. Mushu adem bolsa hezriti Ibrahim idi. Xuda uninggha mundaq wede qilip: —

«Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu...»

Méning awazimgha qulaq salghining üçün yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özliri üçün bext-beriket tileydu» — dédi («Yaritilish» 12-bab hem 22-babni körüng).

«Yeshaya»

Ibrahimdin Ishaq hem Ismail törelgen; Ishaqtin Yaqup törelgen. Yaqup kéyin Xuda teripidin «Israil» dep atalghan. Yaqup (yeni Israil) bolsa «Israil» yaki «Yehudiylar» dep atalghan elning ejdadi idi. Xudaning hezriti Ibrahimgha déginige asasen, uning «ewladi», yeni Israil arqiliq **«Yer yüzidiki barliq aile-qebile bext-beriket tapidu»**. Xuda Öz heqiqitini Israil arqiliq pütkül dunyagha ayan qilmaqchi idi. Shu munasiwet bilen «Yeshaya»diki 2-babta munularni körimiz: —

«Axiri zamanlarda Perwerdigarning ibadetxanisi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békítildu,

U hemme döng-égizlktin üstün qilip kötürüldu;

Barliq el-xelqler uninggha qarap éqip kélishidu.

Nurghun qowmlar bir-birige: —

«Kélinglar, Perwerdigarning téghigha,

Yeni Yaqupning Xudasining öyige chiqayli;

U Öz yollirini bizge ögitidu,

Biz uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu».

Xuda Israilni Öz heqiqitini yetküzüshniki wasite qilmaqchi idi; yuqirida oqughinimizdek, Israil axirqi zamanlarda shundaq rolda bolidu. Biraq bügünge qeder ular bu rolda Xudaning meqsitini héch emelge ashurghini yoq; Yeshaya peyghember bolghan dewrde, Israil dunyani öz Xudasigha ishinishke jelp qilghan emes; eksiche, ularning ishenchsizlik hem butpereslik qilmishi tüpeylidin barliq eller «Jimi alemni bashqurghuchi del Xudayimizdur» deyidighan shu Israil xelqini «butperesler!» dep mazaq qilghan. Emma Hemmige Qadir ashundaq ehwalda Israilni néme qilmaqchi bolidu? «Yeshaya» kitabi del mushu soalgha jawab béridu. Xuda Israildin, Dawut peyghemberning ewladi bolghan pak bir qizdin tughulidighan, axirqi zamanda Israilni andin dunyani idare qilidighan karamet bir padishahni turghuzidu; uning hökümrانliqi pütkül dunyagha aram-xatirjemlikni yetküzidu. Biraq (bésharet boyiche) bu padishah Israil yat bir elning impériyesining hökümrانliqi astidiki ajayib qattiqchiliq bolghan bir ailide dunyagha kélidu. Bu «Yeshaya» kitabining birinchi qismining (1-37-bab) muhim bir témisidir; uni «Padishah qismi» dep atashqimu bolidu.

Biz «ikkinchi qisim» dep qarighan 38-55-bablarda, Israilning gunahliri tüpeylidin Xuda meqsitini emelge ashurmighanliqi yene tilgha élinidu. Butpereslikning qaranghghuluqi basqan dunyada Israil «Xudaning guwahchisi» süpitide héch netije chiqiralmighan. Biraq Xudaning meqsetliri nishangha yetmey qélishi hergiz mumkin emes; chünki «Méning Qulum» dégen bir zat peyda bolidu. Israil qilalmaydighan ishni U qilip, Xudaning heqiqitini awwal Israilgha, andin dunyagha yetküzidu. Mushu wezipisi tüpeylidin Xuda quligha (Mesihge) kéyin yene «Israil» dégen namni qoyidu; U yene «Perwerdigarning biliki» yaki «Perwerdigarning bilek-qoli», yeni Xudaning Öz qudrati, dep ayan qilinidu. Biraq Xudaning xewer-heqiqitini yetküzüsh jeryanida, «qul» esheddiy qarshiliqqa uchraydu; U urulidu, ademler Uning yüzige tüküridu hem Uning dümbisini qamchilaydu. Biraq qul bolsa mushu muamilidin bash tartmaydu yaki qolyandurmaydu. Hetta Uni urush shundaq derijige yétiduki, Uning chirayi tonughusiz bolup kétidu. Uni «Xuda ewetken xewerchi» déyishning ornida, ular Uni insan arisidiki eng leniti hem jinayetchi dep hésablap, dehshetlik öltürüwétidu. Bu xewer «Yeshaya» kitabining merkizi hem méghizi.

Bu pak-diyaretlik ademning ölümü bilen Xudaning qattiq qehr-ghezipi pütkül dunyagha yaghdurulmay qalmaydu dep oylishimiz mumkin. Emeliyette bu ishlar del Xudaning meqsetlik pilani idi; qulning rezil ademlerning qolida bolghan esheddiy ölümide, Xuda peqet Israilnila emes, belki barliq dunyani kechürümge érishsun dep, barliq gunahlimizni qulning zimmisige

«Yeshaya»

yüklep bizning ornimizda jazalaydu. Qul bolsa Öz ixtiyari bilan shundaq yolni tallap, Özini «gunahni yuyidighan qurbanliq» süpitide otturigha chiqiridu. Bu jehette u qurbanliq bolushta tallash imkaniyiti yoq bolghan haywanlarga oxshimaytti, U Xudagha hem insangha bolghan muhebbitidin mushu yolni Öz ixtiyari bilan tallighan (53-bab).

Qul depne qilinidu; bésharetin körüniduki, U bir bay ademning qebrisige depne qilinidu. Biraq ademler téxi uni «Xuda lenet qilghan», «héch perzent körmey élip kétilgen» dep hésablighinida, qul eksiche menggülik tirilgen, köp perzentlik, alemning eng yuqiri jayigha kötürülgen, dep wehiy qilinidu. Uni tonush arqiliq «nurghun ademler» heqqaniy qilinidu. Mana buni «Yeshaya» kitabining ikkinchi qismi, «Qul qismi» dep atashqa bolidu.

Üchinchi, yeni axirqi qisim (56-66-bablar)ning deslipide biz emdi yene Yeshayaning öz dewrige kelimiz. Gunah hem meghlubiyetlerning mesililiri yenila aldimizda turidu; biraq birinchi qismi bilen sélishturghanda shu dewr téximu zulmet, téximu qaranggghuluq ichide qalidu. Shundaq bolghini bilen Xudaning mömin bendiliri heqiqette ching turushqa righbetlendürülidu; Xuda Israilgha yaki dunyagha «nijat keltürgüdek héch adem»ni tapalmay, mushu ishni Özining «Özümnin bilek-qolum» arqiliq qilidighanliqini élan qilidu. U «Xudaning Rohi wujudida turghan» «Hemjemet-Qutquzghuchi» derweqe Ziongha pat arida kélidu, dep jakarlaydu (59-bab, 16-21-ayetler). Biz ikkinchi qismidin «Perwerdigarning bilek-qoli»ning «Perwerdigarning quli»gha oxshash adem ikenlikini bilimiz. U «Perwerdigarning Rohi bilen «mesih qilinghan»», «nijatning kiyim-kéchiki kiydürülgen» dégen süpetlerde kélidu; Uning kélishi hem xizmiti arqiliq Israilning parlaq kélechiki bolidu. Ular Xudaning shan-sheripige tolghan yéngi asman, yéngi zéminning merkizi bolidu.

«Mesih qilinghan» dégen zat, yeni Xudaning «Mesih»i bolsa «mushu ishlarning hemmisi emelge ashurulmighuche aram almaymen, duadin toxtimaymen» dep wede qilidu; u yene mushu ish üçün dua qilishqa yene bashqa «közetchiler»ni teminleshke wede qilidu. Mushu «tarmaq qismi» Mesihning dunyani soraq qilishqa chüshidighanliqini körsitidighan ghayibane bir körünüş bilen axirlishidu.

Mushu eng axirqi wehiyde bolsa Israilning shu chaghdiki (axirqi zamandiki) ehwali téximu xeterlik körsitilidu. Ular soraq qilinip pak-muqeddes bir Xudaning aldida teyyar turushtin yiraq bolidu. Ular buni éniq bilip, Xudaning Israilgha yene bir qétim nijatliq möjize yaritish üçün «könglimizni Özüngge burighaysen» dep qattiq we azabliq nale-peryadlarni kötüridu.

Xudaning bu dualargha ademni heyran qalduridighan jawabi bar. Deslepte, U «Méni izdimigen bir xelq»ge Özümni tapquzimen hem namim bilen héch munasiwetsiz bolghan bir «el»ge Özümni ayan qilimen, deydu (65:1). Dunya soraq qilinip Uning jazasigha chömüp kétidu. Israil halaket girdawigha chüshüp qalay dep qalghanda, ular arisidiki «qaldi» sewebidin qutquzulidu. Xudaning mushu «qaldisi» hem Özini «izdimey» tapqan bu «el», shundaqla ularning perzentlirige bolsa Xuda yéngi asman-zéminning merkizi bolghan, qaytidin yéngilanderulghan «Israil» dégen zéminni béridu. Bir kün ichidila «rohiy aile» süpitide yéngi bir «Israil» tughulidu. Xudaning sot-jazasidin tirik qalghan «yat eller» bolsa özlirige tarqilip kelgen Yehudiylarni «Perwerdigargha atighan hediye» süpitide Yérusalémgha qayturup apiridu. Pütkül dunya Rebke ibadet qilghuchi bir xelq bolidu.

Shuning bilen xulasilep éytqanda, mezkur kitabni üç qisimgha bölüşke bolidu. Ular töwendikiche: —

«Yeshaya»

(1) Padishah qismi (1-37-bab)

(1-5-bab) témilarni tonushturdighan bësharetler: —

Israilning ikki yüzlük xaraktéri

Xudaning yéqinda bolidighan jazasi

Xudaning «qaldi»si

Xudaning kelgüsi parlaq selteniti

«Perwerdigarning küni»

Mushu bablarni bolsa kitabning káyinki qismidiki herxil témilarda bayan qilinghan bësharetlerning uruqi déyishke bolidu.

6-bab: Xudaning Yeshayani chaqirishi

7-11-bablar: Kelgüsi padishah hem uning xelqi toghruluq bësharetler

Padishahning sirliq halda tughulushi (pak qizdin, yoqsul ehwalda)

Padishahning parlaq selteniti

Yehuda hem Israil «Xudaning arami»ni ret qilidu.

12-bab: Kelgüsidiki ghelibilik naxsha

13-27-bablar: Yat yurtlar toghruluq bësharetler

Israil bilen ellerning otturisidiki munasiwet toghruluq bësharetler; dunya tarixini bashqurghuchi Xudatur. Eller toghruluq herbir bësharet bashqa-bashqa bolup, shübbhisizki, Xuda hem uning tüpki meqsetliri toghruluq heqiqetlerge misal bolush süpitide tallangan. Mushu bësharetler üç dewr boyiche, yeni 13-20, 21-23, 24-27-bablar boyiche bayan qilinidu. Üchinchi dewr bësharetler bolsa «dunyaning shehiri» bilen «Xudaning shehiri»ning aqiwetlirini sélishturidu.

28-37-bablar: Israil we yat eller; Xudaning axirqi soti hem jazasi; Ziongha qaytish; Asuriye bilen axirqi élishish; Xudaning qutquzushi

(2) «Qul» qismi (38-55-bablar)

38-bab: Hezekiyaning késilili hem saqaytilishi

39-bab: Ejellik qarar

40-44:23 Dunyagha kélidighan zor teselli.

Butpereslerning nadanliqi.

Xuda tengdashesiz Yaratquchi.

«Perwerdigarning quli» tonushturulidu.

Israilning kelgüsidiki bexti.

44:24-48:22 «Zor qutquzush» Israilning Babildin qutquzulushi — «Qoresh» arqiliq wede qilinghan

49-55-bablar: «Téximu zor qutquzush» — Israil hem dunyaning gunahtin qutulup Xudaning seltenitige kirishi — «Mesih» arqiliq wede qilinghan

(3) «Ghelibe Qilghuchi Mesih» qismi (56-66-bablar)

56-59-bablar: Qarangghuluq künlerde heqqaniylargha bérilgen righbetler.

Xudaning zor rehimdilliqi, quruq dinning yirginchliki.

Reziller nijatsiz qalsa téximu rezil bolup kétidu.

«Hemjemet-qutquzghuchi»ning yéqin kélishi.

60-62-bablar: Israilning «hemjemet-qutquzghuchi»si arqiliq bolghan parlaq kélechiki.

Pütkül dunyagha Israil arqiliq bext ata qilinidu.

«Yeshaya»

Yéngi asman, yéngi zémin

Hemme ish «Mesih qilinghan ghelibe qilghuchi», yeni «Mesih» arqiliq bolidu.

63-64-bab: «Mesih qilinghan Ghelibe Qilghuchi» sot qilip jazalighuchi rolida körünidu.

Israilni toghra yolgha burashqa, Xudaning yénigha qayturushqa Xudagha kötürülgen nale-peryadlar

65-bab: Xudaning jawabi. Israilni Özige qayturush üçün U awwal Yehudiy emeslerge Özini tonutup ayan qilidu. Andin Israilni özige sadiq bolghan «qaldi»lar arqiliq özining yénigha qayturidu.

66-bab: Xudaning qedirleydighini muqeddes ibadetxana emes, belki uningdin eyminidighan bendiliridur. Israilning kélechiki békitildi, Yehudiy emeslerge Israil arqiliq menggü bext ata qilinidu. Pütkül dunya Xudaning ibaditide bolidu. Reziller üstige jaza chüshidu.

Téximu roshenki, ishletken söz-ibarilerdin qarighanda, Yeshaya intayin bilimlik adem idi. Kitabning köpinchisi ibraniy tilining «shéir shekli» yaki «chachma shéir shekli»de yézilghan. Bashqa kitabta déginimizdek, ibraniy shéiriyitide misralar parallél, bezide üç misraliq yézilidu. Bir kupléttiki herbir misraning oxshap kétidighan yaki sélishturma bolidighan témisi bar. Dunyaning bextige yarisha, nurghun tillargha terjime qilish mumkin bolmaydighan wezinlik yaki qapiyelik shéirdek bolmighan bu xil shéirni terjime qilghili bolidu. Biraq Yeshaya peyghember yene ibraniy tilida nurghun chaqchaqlarni hem sansiz söz oyunlirini qollinidu hem uningdin sirt bezi waqitlarda qapiyelik shéir uslubida yazidu. Bularni uyghur tiligha terjime qilghanda shéir sheklide ipadilesheke qelimimiz ajizliq qilidu. Halbuki, oqurmenler bulardin azraq huzurlansun hem peyghemberning küchlük tilining puriqini purisun dep izahatlimimizda anche-munche misallarni körsitip berduq. Kitab yüzdin artuq «shéiriy bésharetler», shundaqla bezi nesriy qisimlardin terkiib tapqandur.

Emeliyette köp yerlerde shéirning eng muhim heqiqiti, shéirning del otturisdiki misrada bolidu. Köp shéirlarning alahide bir «méhrab qurulmisi» bar. Bulardin «qoshumche söz»imizde birneche misallarni körsitimiz.

Shunga Tewrattiki bésharetlik bezi kitablardin sirt, «Yeshaya» dégen kitabni bashqa kitablar bilen sélishturushqa bolmaydu. Oqurmenning téma, mezmun yaki sözlügüchining özgirishidin bezide béshi aylinip qélishi mumkin. Biz oqurmenlerni peqetla oquwérishke dewet qilimiz. Kitabning nurghun sirliri kéyinki qismidila nurlinidu. Yeshaya peyghemberning kitabı Xudaning yolyoruqı hem wehiysi bilen kishini oqushqa teqezza qilidu. Yeshaya peyghember bezide ademni chöchitiwétidighan we qaymuqturuwétidighan bayanlarni qilidu, bezide tuyuqsız yéngi-yéngi bir persionazhlarni bayan qilidu. Peqet oqurmen oquwersila sir éniqlinidu. Shunga Muqeddes Kitab toghruluq mundaq déyilgen: «Muqeddes Kitabning eng yaxshi chüshendürgüchisi kitabning özidur». Mushu heqiqet-hékmet «Yeshaya» kitabigha téximu mas kélidu. Yeshaya peyghemberning Xuda yaki insan toghruluq qilghan bezi bayanliri, shühhisizki, bizni qattiq oygha salidu. Kitabta Xudagha tayanghan eng gödek-saddilirimiz üçün köngülni yasaydighan hem teselli-righbet bérighan köp nersiler bar; hem bizni qattiq oylanduridighan hem chongqur oylashimizni telep qilidighan qisimlirimu bar —

Chünki: —

«Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,

Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emestur;

Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,

«Yeshaya»

Mana Öz yollirim silerning yollirlinglardin,

Méning oylighanlirim silerning oylighanlirlinglardin shuncha yuqiridur» (55-bab, 8-9-ayet).

Shunga aldirimay chaynap yégüdek yaxshi göshmu bar, hemde bowaqlar üçhünmu roh-qelbni quwwetleydighan, derhal istémal qilghili bolidighan sütmu bar.

Tola chaghlardimu, melum bésharetning top-toghra menisi peqet bésharetning emelge ashurulush waqtigha yetküche sirliq turidu. Andin toluq chüshengili bolidu. «Yeshaya» kitabining бүгүнге qeder téxi emelge ashurulmighan köp bésharetliri bar. Biraq uning «pak qizdin tughulidighan Padishah», «Perwerdigarning quli» hem «Qul heqqaniy qilghanlar» toghruluq ulugh bésharetlirining baldur emelge ashurulghanliqigha ishinimiz; bu bésharetlerning ishqa ashurulushining «mesih qilinghan Ghelibe Qilghuchi», yeni Eysa Mesihning wujudida qachan, qeyerde hem qandaq bolghanliqini muqeddes Injildin toluq körüwalghili bolidu.

Oqurmenlerge yadrem bolsun üçhün, shundaqla hem kitabdin kélip chiqqan bextidin biz bilen birlikte ortaqlashsun üçhün biz 700din artuq izahatni qoshup berduq. Beziler bularni bek köp dep qarishi mumkin; emeliyette biz azliq qilidu dep qaraymiz; bularning yene ikki hesse köp izahatlarni qoyushningmu heyran qalghuchilik yeq. Qolimizda turuwatqan, «Yeshaya» kitabidiki tékistni birqeder toluqraq izahlighan, engliyelik alim «Motyé Doktor» yazghan «Yeshaya» dégen kitab bolsa 540 bettin artuq. Terjimimizde biz bu kitabtin köp paydilanduq. «Motyé Doktor» бүгүнге qeder «Yeshaya» kitabini tetqiq qiliwatqili qiriq yil boldi. Uning kitabini «Intér-Uniwérsité Neshriyati» 1993-yili chiqardi (IVP). Biz yene Yehudiy Mesihiy alim Arnold Fruxtinbaumning eserliridin, 1920-yilliri Qeshqerde ishlengen uyghurche nusxisidin hem xenzuche (1911-yilidiki «xéxében») «Muqeddes Kitab» nusxisidin köp paydilanduq.

Terjime xizmitimizde, alimlarning «Yeshaya»ning tékistining menisi toghruluq pikirirlirining bizningki bilen gewdilik perqlengen yerliri bolsa, ashu bashqa xil terjimisini izahlashqa tirishtuq. Eger bashqa xil muhim terjimisini étibarimizning sirtida qaldurghan bolsaq, oqurmenlerdin epu soraymiz. Biz yene qolimizdin kélishiche tékistimizde ibraniiy tilidiki «parallél» (ikki misraliq) shéiriy sheklini we ibraniiy tilidiki «turaqliq ibariler»ni eyni sheklide saqlashqa tirishtuq. Tékestide ibraniiy tilidiki köp uchraydighan isim yaki péilni bolsa, izchil halda uyghur tilidiki oxshash bir söz bilen ipadileshkimu tirishtuq. Undaq qilghanda oqurmenler melum bir söz yaki ibare toghrisida özining tetqiqatini élip baralaydu. Mesilen, «Yeshaya»ning tékestide «Perwerdigarning bilek-qoli»ning alahide bir menisi bar; biraq oqurmen peqetla 53-babqiche oqusa andin mushu ibarining ademni heyran qalduridighan toluq küchi hem menisini tuyuqsizla éniq chüshineleydu.

Qisimlarning yaki bablarning béshigha qoyulghan mawzularni biz oqurmenlerge yadrem bolsun dep qoshumche qilduq. Bu mawzularning muqeddes tékestning öziye tewe emeslikini tekitleymiz.

Ötken esirde bezi xudasiz alimlar «Yeshaya»ni nechche qisimgha bölüp, bezi qisimlarni «aldin'ala éytqan ishlardin kéyin yalghanchiliqtin yazghan» dep turuwalghan. Bizning mushundaq xudasiz pikirlerni muzakire qilish bilen oqurmenning waqtini israp qilghumuz yeq. Mushundaq bimene nezeriyeler Xudaning ademler (yeni peyghemberler) arqiliq bizge söz qilalaydighanliqigha peqet ishenmesliktin chiqqan, xalas. Bashqa herxil xudasiz nezeriyelerge

«Yeshaya»

oxshash, ularning köpinchisi öz-özüdin halak bolghan, xalas; köp waqitlarda xudasiz yazghuchilar öz nezeriyilirini özining kéyinki bayanliri bilen bikar qiliwétidu. Mubada «Yeshaya» kitabi miladiyedin ilgiriki 7-, 6-, hetta 5-esirde yézilghan deyli, uningda yenila köp bésharetler shu waqitladin kéyinki yillarda emelge ashurulghan. Xudasizlarning bu kitabtin qorqqini heyran qalarliq ish emes; chünki uningda ularning jazalinidighanliqi jakarlinidu.

Oqurmenler oqughinida, Xudaning sözlirining terjimisi arqiliq könglini heqiqetke hem xatirjemlikke yétekisun dep dua qilip oqurmenlirimizni Hemmige Qadirgha tapshurimiz. Axirqi künide Uning mushu kitabida bésharet bérilgen «Perwerdigarning quli»ning qurbanliq xizmiti arqiliq, Xudaning sheripining aldida Yeshaya peyghember bilen bille turayli! Amin!

Izahat: — Yene tekrarlaymizki, kirish söz, mawzu we izahatlar oqurmenlerge yardimi bolsun üçün terjiman teripidin bérildi. Ular Muqeddes Kitabning esliy tékist-ayetlirining bir qismi emes.

Yeshaya

Xudaning Israilga bolghan «dewa»si hem chaqiriqi

1¹ Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Yérusalém we Yehuda toghrisida, Amozning oghli Yeshaya korgan ghayibane wehiy-alametler: —

² «I asmanlar, anglanglar!

I yer-zémin, qulaq sal!

Chünki Perwerdigar söz éytti: —

«Men balilarni béqip chong qildim,

Biraq ular Manga asiyliq qildi..

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Éshekmu xojayinining oqurigha mangidighan yolni bilidu,

Biraq Israil bilmeydu,

Öz xelqim héch yorutulghan emes.

⁴ Ah, gunahkar «yat el»,

Qebihlikni toplan özige yükliken xelq,

Rezillerning bir nesli,

Nijis bolup ketken balilar!

Ular Perwerdigardin yiraqliship,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ni közige ilmidi,

Ular keynige yandi..

⁵ Némishqa yene dumbalanghunglar kélidu?

Némishqa asiyliq qiliwérisiler?

Pütün bashliringlar aghrip,

Yürikinglar pütünley zeipliship ketti,

⁶ Béshinglardin ayighinglarghiche saq yéringlar qalmidi,

Peqet yara-jarahet, ishshiq we yiring bilen toldi,

Ular tazilanmighan, téngilmighan yaki ulargha héch melhem sürülmigen.

⁷ Wetininglar chölleshti;

Sheherliringlar köyüp weyrane boldi;

Yer-zémininglarni bolsa, yatlar köz aldinglardila yutuwéliwatidu;

U yatlar teripidin depsende qilinip chölliship ketti.

⁸ Emdi üzümqargha sélinghan chellidek,

Terxemelikke sélinghan kepidek,

1:2 «I asmanlar, anglanglar!» — Muqeddes Kitab boyiche üç asman bar. «Tebirler»ni körüng. «Chünki Perwerdigar söz éytti...» — mushu kitabda élinghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülik Bolghuchi», «Özümqargha», «ehdiside menggü Turghuchi Xuda» dégeni bildüridu. Tebirlernimu körüng.

1:2 Qan. 32:1

1:4 «Ah, gunahkar «yat el»...» — bu hejwi, kinayilik gep. Xudagha nisbeten Israil butperes bir «yat el» bolup ketkenidi. «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — Xudaning yene bir ismidur. Bu isim belkim, «Özining Israil xelqige birdinbir pak-muqeddes bolghuchi ikenlikini körsetken Xuda we Israil arisida pak-muqeddes turghuchi Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu ismini köp ishlitidu.

1:4 Zeb. 78:8; Yesh. 57:3

1:5 2Tar. 28:22; Yer. 2:30

1:6 «ulargha héch melhem sürülmigen» — yaki «ulargha héch zeytun méyi sürülmigen».

1:7 Qan. 28:51,52; Yesh. 5:5

Muhasirige chüshken sheherdek,
Zionning qizi zeip qalduruldi.

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa,

Biz Sodom shehirige oxshap qalattuq,
Gomorra shehirining haligha chüshüp qalattuq.

¹⁰ I Sodomning hökümränliri, Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar,
«I Gomorraning xelqi, Xudayimizning qanun-nesihitige qulaq sélinglar!»

¹¹ Siler zadi néme dep Manga atap nurgunlighan qurbanliqlarni sunisiler?» — deydu Perwerdigar.

— «Men köydürme qochqar qurbanliqlarningdın,
Bordaq malning yaghliridin toyup kettim,

Buqılar, paqlanlar, tékilerning qanliridin héch xursen emesmen..»

¹² Siler Méning aldımgha kirip kelgininglarda,
Silerdin hoyla-aywanirimni shundaq dessep-cheyleshni kim telep qilghan?

¹³ Bihude «ashliq hediye»lerni élip kélishni boldi qilinglar,
Xushbuy bolsa Manga yirginchlik bolup qaldi.

«Yéngi ay» héytli ri we «shabat kün»lirige,
Jamaet ibadet sorunlirigha chaqirilishlarga —
Qisqisi, qebihlikte ötküzülgen daghdughiliq yighilishlarga chidighuchilikim qalmidi..

¹⁴ «Yéngi ay» héytinglardın, békitilgen héyt-bayriminglardın qelbim nepretlinidu;
Ular manga yük bolup qaldi;

Ularnı kötürüp yürüshtin charchap kettim.

¹⁵ Qolunglarnı kötürüp duagha yayghininglarda,
Közümni silerdin élip qachimen;

Berheq, köplep dualarnı qilghininglarda, anglımaymen;
Chünki qolliringlar qangha boyaldi..

1:8 «üzümzargha sélinghan chellidek, terxemeklikke sélinghan kepidek...» — Yérusalémning ehwalini teswirleydu; u nahayiti qil üstide turghanlıqini, intayın muqimsiz ehwalda qaldurulghanlıqini bildürse kérek. «Zion» — yaki «Zion téghi» bolsa Yérusalém shehiri, shuningdek muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur.

1:9 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» — «Yeshaya» kitabida köp ishilitilidighan Xudaning bir nami. «Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa...» — «qaldi» (Xudaning «qaldisi») «Yeshaya» dégen kitapta köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, Xudaning méhir-shepqiti bilen ularning arisida haman özige sadiq bir «qaldi» bolidu. «Sodom sheherige oxshap qalattuq, Gomorraning haligha chüshüp qalattuq» — kona zamanlarda, (Ibrahim peyghemberning dewride) bu ikki sheher Xudaning neziride nahayiti rezil bolup, U asmandin ot-günggürtini yaghdurup ularni pütünley weyran qilghan. Ikki sheherning bügünge qeder héchqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni körüng).

—Yeshayaning démekchi bolghini, Xuda Özige sadiq bir «qaldisi» qaldurmighan bolsa, Israilmu bu ikki sheherge oxshash rezilik bilen tolup, oxshashla pütünley weyran bolup yer yüzidin yoqilip ketken bolatti.

1:9 Yar. 19:24; Yesh. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29

1:10 «I Sodomning hökümränliri, ... I Gomorraning xelqi, ...» — mushu yerde, Yeshaya peyghember öz xelqini Sodom hem Gomorradikilerge biwasite oxshitidu.

1:11 «köydürme qurbanliq» — mushu xil qurbanliq Xudagha atap toluq köydürülettı.

1:11 Zeb. 50:8-14; Pend. 15:8; 21:27; Yesh. 66:3; Yer. 6:20; Am. 5:22

1:12 «dessep-cheyleshni kim telep qilghan?» — «dessep-cheylesh» dégen söz mushu yerde belkim xelq élip kirgen nurgunlighan qurbanliq mallirining ibadetxanining hoylilirini dessigenlikini körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «depsende qilish».

1:13 «ashliq hediye»ler — «ashliq hediye» adette «köydürme qurbanliqlar» hem gha qoshulatti. «xushbuy bolsa manga yirginchlik bolup qaldi» — Musa peyghemberge tapshurulghan qanungha asasen, her küni muqeddes ibadetxanida xushbuy yéqish kérek idi. «shabat küni» — bolsa shenbe küni bolup, Israilar üçün «muqeddes kün»dur, bu héchqandaq ish-emgek qilmay Xudagha séghinidighan, ibadet qilidighan kün idi. Yehudiylar bu künni «shabat küni», yeni («xizmettin») dem élish küni» deydu. Yene 56-bab, 2-ayetni körüng.

1:15 Pend. 1:28

«Yeshaya»

¹⁶ Özüinglarni yuyup, paklininglar;
Qilmishliringlarning rezillikini köz aldimdin néri qilinglar,
Rezillikni qilishtin qolunglarni üzünglar;
¹⁷ Yaxshiliq qilishni ögininglar;
Adilliqni izdenglar,
Zomigerlerge tenbih béringlar,
Yétim-yésirlarni naheqliqtin xalas qilinglar,
Tul xotunlarning dewasini soranglar..
¹⁸ Emdi kélinglar, biz munazire qilishayli, deydu Perwerdigar,
Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu,
Yenila qardek aqiridu;
Ular qizil quruttek toq qizil bolsimu,
Yungdek ap'aq bolidu..
¹⁹ Eger itaetmen bolup, anglisanglar,
Zémindiki ésil mehsulattin behrimen bolisiler;
²⁰ Biraq ret qilip yüz örisenglar,
Qilich bilen ujuqturulisiler»
— Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq dégen.

²¹ Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?
Eslide u adalet bilen tolghanidi,
Heqqaniylik uni makan qilghanidi,
Biraq hazir qatillar uningda turuwatidu..

²² Kümüşhüng bolsa dashqalgha aylinip qaldi,
Sharabinggha su ariliship qaldi;

²³ Emirliring asiqliq qilghuchilar,
Oghrilargha ülpet boldi;
Ularning herbiri parigha amraq bolup,
Sogha-salamlarni közlep yürmekte;
Ular yétim-yésirler üçün adalet izdimeydu;
Tul xotunlarning dewasi ularning aldigha yetmeydu..

²⁴ Shunga — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar —
Yeni Israildiki qudret Igisi éytidu: —
Men küshendilirimni jazalap puxadin chiqimen,
Düşmenlirimdin qisas alimen;

²⁵ Qolumni üstüngge tegküzüp,
Séni tawlap, sendiki dashqalni teltöküs tazilaymen,

1:16 Zeb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

1:17 «Zomigerlerge tenbih béringlar» — bashqa birxil terjimisi, «Ézilgüchilerge yar-yöké bolunglar».

1:18 «Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu» — bu «qizil qurut» Yehudiylar bu qurutni boyaq yasash üçün ishletken.

1:18 Zeb. 51:7-10

1:21 «Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?» — Yeshaya peyghember Yérusalém shehirini eslide Xudagha sadiq bir ayalgha oxshash sheher idi, biraq hazir bir pahishe ayalgha aylandi dep oxshatidu.

1:22 Ez. 22:18,19; Hosh. 4:18

1:23 «Sogha-salamlarni közlep yürmekte...» — ibraniy tilida «Sogha-salamlarni qoghlap yürmekte...».

1:23 Yer. 5:28; Zek. 7:10

1:24 «Israildiki qudret Igisi...» — Xudaning yene bir namidur. Bu nam belkim, «Israil xelqige Özining küch-qudritini körsetküchi Xuda, Israilda turghan nahayiti qudretlik, qadir Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu namni köp ishlatidu.

Sendiki barliq arilashmilarni élip tashlaymen.

²⁶ Hökümran-soraqchilirlarninglarni awwalqidek,
Meslihetchilirlarninglarni desleptikidek halgha keltürimen.
Kéyin sen «Heqqaniyliqning Makani», «Sadiq Sheher» — dep atilisen.

²⁷ Emdi Zion adilliq bilen,
We uninggha qaytip kelgenler heqqaniyliq bilen qutquzulup hör qilinidu.

²⁸ Biraq asiylar we gunahkarlar birdek ujuqturulidu,
Perwerdigardin yüz örigüchiler bolsa halak bolidu..

²⁹ Shu chaghda siler teshna bolghan dub derexliridin nomus qilisiler,
Tallighan baghlardin xijil bolisiler..

³⁰ Chünki özünglar xuddi yopurmaqliri qurup ketken dub derixidek,
Susiz quruq bir baghdek bolisiler.

³¹ Shu küni küchi barlar otqa sham piliki,
Ularning ejri bolsa, uchqun bolidu;
Bular her ikkisi tengla köyüp kétidu,
Ularni öchürüshke héchkim chiqmaydu..

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

2¹ Bular Amozning oghli Yeshaya Yérusalém we Yehuda toghrisida körgen kalamdur: —
² Axir zamanlarda, Perwerdigarning öyi joylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,

Hemme döng-égizlktin üstün qilip kütürilidu;
Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu..

³ Nurghun xelq-milletler chiqip bir-birige: —
«Kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqqayli;
U Öz yolliridin bizge ögitidu,
Biz Uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu.
— Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,
Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu..

⁴ U eller arisida höküm chiqiridu,
Nurghun xelqlarning heq-naheqlirige késim qilidu;
Buning bilen ular qilichlirini sapan chishliri,
Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;
Bir el yene bir elge qilich kütürmeydu,

1:25 Yer. 6:29; Mal. 3:3

1:27 «uninggha Ziongha qaytip kelgenler» — mushu yerde «qaytip kélish» belkim ikki ishni öz ichige alidu. Birinchisi, kelgüsida «towa qilip, Xudaning yénigha qaytidighanlar»; ikkinchisi, «yiraq yurttiki qulluqtin, sürgün bolushidin (yeni Xudaning jazalig terbiyisidin) chiqip Ziongha qaytip kelgenler». «qutquzulup hör qilinish» — ibraniy tilida peqet bir söz bilen ipadiliniidu. Bu söz hem «bedel tölep, qulluqtin qutquzup hör qilish»nimu öz ichige alidu.

1:28 Ayup 31:3; Zeb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35

1:29 «dub derexliri ... baghlar...» — mushu «dub derexliri» we «baghlar» shübhisizki, shu dewrdiki butpereslikke alahide atalghan jaylarni körsitidu. Bilishimizche mushu xil butpereslik jinsiy exlaqsizliq bilenmu munasiwetlik idi.

1:31 «otqa sham piliki» — yaki «otqa termeçh».

2:2 Axir zamanlarda» — ibraniy tilida «Künlarning axirida». «Perwerdigarning öyi» — Perwerdigarning ibadetxanisini körsitidu. «Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu» — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. «Yeshaya» dégen kitabda «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu.

2:2 Mik. 4:1

2:3 Zeb. 110:2

«Yeshaya»

Ular hem yene urushni ögenmeydu..

⁵ — «I Yaqub jemetidikiler,
Kélinglar, Perwerdigarning nurida mangayli!».

Hazirqi Yérusalém

⁶ — Sen Öz xelqing bolghan Yaqub jemetini tashlap qoydung;
Chünki ular sherqtiki xurapatlar bilen tolduruldi;

Ular Filistiylerde pal salidu;

Ular chetellikler bilen qol tutushidu;

⁷ Zémini bolsa altun-kümüşke tolup ketti;

Bayliqliri tügimes;

Yer-zémini atlarghimu tolup ketti,

Jeng harwiliri hem tügimes;

⁸ Zémini butlar bilenmu liq bolup ketti;

Ular öz qolliri bilen yasighanlirigha,
Barmaqliri bilen shekillendürgenlirige sejde qilishidu.

⁹ Shuning bilen puqralar égildürüldü,

Mötiwerlermu töwen qilinidu;

Sen ularning qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen..

«Perwerdigarning küni»

¹⁰ Emdi Perwerdigarning wehshitidin,
Heywisining shan-sheripidin özüngni qachur,
Xada tashlar ichige kiriwal,
Topa-changlar ichige möküwal!

¹¹ Chünki ademning tekebbur közliri yerge qaritilidu,
Insanlarning hakawurluqi pes qilinidu;
Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu..

¹² Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shundaq bir küni teyyar turidu: —

Shu küni herbir tekebbur we memedanlarning üstige,
Özini yuqiri sanighanlarning üstige chüshidu
(Shuning bilen ularning hemmisi pes qilinidu!),

¹³ Shuningdek Liwanning égiz, pelekke yétidighan barliq kédér derexlirining üstige,
Bashandiki barliq dub derexlirining üstige,

¹⁴ Égiz taghlarning hemmisige,
Yuqiri kötürülgen barliq dönglerning üstige,

¹⁵ Herbir heywetlik munarning üstige,

2:4 Yo. 3:10; Mik. 4:3

2:6 «Ular Israillar Filistiylerde pal salidu» — mushu yerde Yeshaya kinayilik sözh slhitip, öz xelqining xurapiyliqni her tereptin, yeni sherqtin hem gherbtin (Filistiylerdin) qobul qilghanliqini körsitidu.

2:7 «altun-kümüşke tolup ketti... bayliqliri tügimes... yer-zémini atlarghimu tolup ketti, jeng harwiliri hem tügimes» — mushu 6-8-ayette, Yeshaya ularning Musa peyghemberge tapshurulghan qanun — Tewrattiki «Qanun sherhi» 17-18-bablar közde tutulidu. Mushu ishlar Tewrattiki shu permanlarga xilap.

2:9 «... puqralar égildürüldü... öwen qilinidu» — bu péilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlarga bash uridighanliqini hemde kelgüsida ular shübbhisizki oxshashla Xudaning ghezipi aldida yerge yiqilidighanliqini bildüridu. «... qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen» — mushu ikki ibare ibraniy tilida ikki bisliq birla söz bilen ipadilnidu.

2:11 Yesh. 5:15

2:12 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

Herbir mustehkem sépilning üstige,

¹⁶ Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,
Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige shu küni chüshühke teyyar turidu..

¹⁷ Ademlarning körengliki töwen qilinip chüshürülüp,
Insanlarning tekebburliqi pes qilinidu,
Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu.

¹⁸ Butlar bolsa hemmisi közdin yoqilidu..

¹⁹ Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda,
Ular özlrini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
Xada tash gharlirining ichige,
Yer yüzidiki öngkürlerge kiriwalidu;

²⁰ Shu künide kishiler özi choqunushqa yasighan kümüş butliri we altun butlirini qarighu
chashqanlarga we sheperenglerge tashlap béridu;

²¹ Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda,
Ular özlrini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
Xada tash chaklirining ichige,
Yarlarning yériqlirigha kiriwalidu;

²² Ümidighlarni nepisi dimighidila turidighan insandin üzünglar,
Chünki insan zadi néme idi?!

Yehuda-Yérusalémning qebihlikige chüshidighan jaza

3 ¹ Chünki, qara! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,
Yérusalém we Yehudagha quwwet we yölenchük bolghan barliq nersilerni yoq qilidu,
— Yeni quwwet bolghan pütkül ash-nan,
Yölenchük bolghan hemme su,

² Palwan we leshker,
Sotchi we peyghember,
Palchi we aqsaqal,

³ Ellik béshi, mötiwer we meslihetchi,
Hünerwen ustilar we jadu qilghuchilarni yoq qilidu.

⁴ — «Ularning ornigha yashlarni emeldar qilimen,
Betxuy balilar ularning üstidin idare qilidu.

⁵ Puqralar bir-birini ézidu,
Herbiri qoshnisi teripidin ézilidu;
Balilar qérilargha,
Muttehemler mötiwerlerge edepsizlik qilidu;

⁶⁻⁷ Shu küni birsi ata jemetidiki qérindishini tutuwélip, uninggha: —
«Sizing kiyim-kéchikingiz bar; bizge yétekchi bolung, bu xarabiler qolingiz astida bolsun»,
— deydu;

U jawaben qolini kötürüp qesem ichip: «Derdinglarga derman bolalmaymen;

2:16 «Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,...» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deyidighan üç yurt bar idi. Birsi shimaliy Afriqida, birsi Ispaniyede, yene birsi Engliyede bolushi mumkin idi. Tarshishtiki kémiler barliq bashqa ellerning kémiliridin chong we heywetlik idi. «Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige...» — yene birxil terjimisi: — «Shundaqla herbir güzel resim-heykellerning üstige...»

2:18 «Butlar» — ibranii tilida: — «Erzimesler...»

3:1 «quwwet» we «yölenchük» — bu ikki söz ibranii tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchilik barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözler ikki bisliq bolup, hem mushu «tayaqlar» hem «quwwet-yölenchük»lerni teng körsitidu.

Öyümdimu ya ash-nan ya kiyim-kéchék yoq;
Méni xelqqe yétekchi qilmanglar!» — deydu.

⁸ Chünki Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu,
Yehuda bolsa yiqilidu;

Sewebi, ularning tili we illetliri Perwerdigarcha qarshi chiqip,
Sherep Igisining közliri aldida isyankarlıq qildi.

⁹ Ularining chirayi özlirige qarshi guwahliq béridu;
Ular Sodom shehiridek gunahini héch yoshurmay,
Ochuq-ashkara jakarlaydu.

Ularining jénigha way! Ular yamanliqni öz béshigha chüshürgen!

¹⁰ Heqqaniylargha éytqinki,

Ular aman-ésenlikte turidu,

Ular öz emllirining méwisini yeydu;

¹¹ Rezillerge way! Béshigha yamanlıq chüshidu,
Chünki öz qoli bilen qilghanliri özige yanidu.

¹² Méning xelqimde bolsa, balilar ularni xar qilidu,
Ayallar ularni idare qilidu;

I xelqim! Silerni yétklewatqanlar silerni azduridu,
Ular mangidighan yollirlarini yoq qilidu..

¹³ Perwerdigar Öz dewasini sorashqa orun alidu,

Xelq-milletler üstidin höküm chiqirishqa öre turidu;

¹⁴ Perwerdigar Öz xelqining aqsqaqliri we emirliri bilen dewaliship, ulargha: — Üzümrarni yep
tügetkenler siler özünglar,

Ajiz möminlerdin alghan olja öyünglarda yatidu, deydu.

¹⁵ — Silerning xelqimni ashundaq ézip,

Ajiz möminlarning yüzirlirige dessep zadi néme qilghininglar? — deydu samawi qoshunlarning
Serdari bolghan Reb Perwerdigar.

Yérusalémdiki «moda qoghlishidighan» tekebbur qiz-ayallargha chüshidighan jaza

¹⁶ Perwerdigar yene mundaq dédi: —

«Zion qiz-ayalliri tekebburluq qilip,

Qash-kirpiklirini süzüp,

Közlirini oynitip, naz qilip taytangliship,

Putlirini jildirlitip méngip yürishidu;

¹⁷ Shunga Reb Zion qiz-ayallirining bash choqqilirini taz qilidu,

Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu»..

¹⁸ Ashu küni Reb ularni güzellikidin mehrum qilidu;

— Ularining oshuq jildiraqlirini,

Bash jiyeklirini, ay shekillik marjanlirini,

¹⁹ Halqilirini, bilezüklirini, chümperde-chachwanlirini,

²⁰ Romallirini, oshuq zenjirlirini, potilirini, etirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun halqilirini,

²² Héytliq tonlirini, yopuqlirini, pürkenjilirini, hemyanlirini,

3:8 «...Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu...» — yaki «...Yérusalém xarab qilinidu».

3:12 «balilar ularni xar qilidu, ayallar ularni idare qilidu» — mushu yerde, Yeshaya belkim ularning padishahining balilik
qilidighanliqi, öz ayalliri we kénezekliri teripidin kontrol qilinidighanliqini körsetmekchi.

3:17 «Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu» — yaki «Perwerdigar ularning chékisini paxshek qilidu».

3:19 «chachwan» — birxil chümperde, niqab.

«Yeshaya»

²³ Eyneklirini, ap'aq ich köyneklirini, sellilirini we tor perdiririning hemmisini élip tashlaydu.

²⁴ Emdi shundaq boliduki,
Etir puriqining ornigha betbuyluq;
Potining ornida arghamcha,
Chirayliq yasighan chachlirining ornida taz béshi,
Kélishken tonning ornida böz rextler,
Güzellikining ornida daghmal tamghisi bolidu.

²⁵ Séning yigitliring qilichlinip,
Baturliring jengde yiqilidu.

²⁶ Zionning qowuqliri zar kötürüp matem tutidu;
U yalingachlanghan halda yerge olturup qalidu.

Dawami

4¹ Shu küni yette ayal bir erni tutuwélip, uningdin: — «Biz öz nénimizni yeymiz, öz kiyim-kécheklirimizni kiyimiz; peqet bizni reswaliqtin xalas qilish üçhün, bizni namingizgha tewe qilishingizni ötünimiz!» — deydu..

² Shu küni «Perwerdigarning shéxi» uning güzelligi hem sheripini körsetküchi bolidu,
Zémin bergen méwe bolsa,
Qéchip qutulghan Israildikilerge shöhret we güzellik keltüridu..

³ Hem shundaq ish boliduki,
Zionda qalghanlar, Yérusalémدا toxtitilghanlar,
Yeni Yérusalémدا hayat dep tizimlanghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu..

⁴ Shu chaghda Reb adalet yürügüzgüchi roh hem köydürgüchi roh bilen,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yérusalémning qan daghlirini tazilaydu.

⁵ Shu chaghda Perwerdigar kündüzde Zion téghidiki herbir öy,
Shundaqla barliq ibadet sorunlarning üstige is-tütek we bulut,
Kechte bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Chünki shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu..

⁶ Shu küni, kündüzde tomuz issiqqa saye qilidighan,
Xeterdin panahlinidighan, boran-yamghurlargha dalda bolidighan bir sayiwenlik kepe bolidu».

Üzümzar naxshisi

5¹ Men öz söygen yarimgha,
Méning söyümlüküm üçhün öz üzümzari toghruluq bir küy éytip bérey;
Söyümlükümning munbet bir döng üstide üzümzari bar idi;

4:1 «bizni namingizgha tewe qilishingiz» — shu dewrde, toy qilghandin kéyin, ayal érinig ismi bilen chaqirilidighan adet bar idi.

4:2 «Perwerdigarning shéxi» — choqum Perwerdigarning Özidin chiqqan bir zatni körsitidu. Emdi uning kim ikenligi töwende éniqlinidu. «Perwerdigarning shéxi» uning güzelligi hem sheripini körsetküchi bolidu» — ibranij tilida «Perwerdigarning shéxi» güzelligi we shan-sherep üçhün bolidu.

4:3 «...Yérusalémда hayat dep tizimlanghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu» — axirqi zamanda Yehudiylarning «qaldı»si éniq körünidu.

4:5 «shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu» — démek, Perwerdigarning Özining shan-sheripi Yérusalémда turidu.

5:1 «Men öz söygen yarimgha... bir küy éytip bérey» — peyghemberning éytqan «yar»i bolsa Xudadır. «munbet bir döng üstide...» — ibranij tilida «bir münggüz, zeytun meylik oghul üstide...»

- ² U hemme yérini kolap tashlarni élip tashlidi,
Eng ésil üzüm téli tikti;
U üzümzar otturisigha közitish munari saldi,
Üzümzar ichidimu sharap kölchiki qazdi,
Andin üzümardin yaxshi hosul kütti;
Biraq buning ornigha, üzümzar achchiq üzümlernila berdi.
- ³ Qéni, i Yérusalémdikiler we Yehudaning ademliri,
Men bilen üzümzarimning otturididin höküm chiqiringlar!
⁴ Méning üzümzarimda qilghudek yene néme ishim qaldı?
Yaxshi üzümlerni kütkinimde,
Némishqa peqet achchiq üzümlernila chiqirip berdi?.
- ⁵ Emdi hazir Öz üzümzarimni néme qilidighinimni silerge éytip bérey: —
Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu;
Uning tamirini chéqip ghulitimen, u cheylinidu..
- ⁶ Men uni chöllükke aylandurimen;
Héchkim uni chatap-putap, perwish qilmaydu;
Jighanlar we tikenler uningda ösüp chiqidu;
Bulutlarga uning üstige héch yamghur yaghdurmanglar dep buyruymen.
- ⁷ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning üzümzari — Israil jemeti,
Uning xushallıqı bolghan ösümlük bolsa — Yehudadikilerdur;
U adalet méwisini kütken,
Biraq mana emdi zulum kördi;
Heqqaniyliqni kütken,
Biraq mana emdi nale-peryad boldi!.
- ⁸ Xeqlerge héch orun qaldurmay öyni-öyge, étizni-étizgha ulighanlarga way!
Özünglarni yalghuz zéminda qaldurmaqchimusiler?.
- ⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar méning qulıqıgha mundaq dédi: —
«Köpligen öyler,
Derweqe heywetlik, heshemetlik öyler ademzatsız, xarab bolidu.
- ¹⁰ Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab bérıdu,
Ottuz küre dan bolsa peqet üç küre hosul bérıdu..
- ¹¹ Mey ichishke aldirap tang atqanda ornidin turghanlarga,
Qarangghu chüshishige qarımay, sharabtin keyp bolghuche bésip olturghanlarga way!.
- ¹² Ularning ziyapetliride chiltar we lira, tembur we ney, sharabmu bar;
Biraq ular Perwerdigarning qilghanlırigha we qol ishlirigha héch étiwar qilmaydu..

5:2 «...üzümzar achchiq üzümlernila berdi» — mushu yerde «achchiq» ibranıy tilidiki «sésiq»ni bildürıdu.

5:4 Yer. 2:5; Mik. 6:3, 8

5:5 «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu» — bashqa birxıl terjimisi: — «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u köydürılıdu».

5:5 Zeb. 80:12-13

5:7 «mana emdi nale-peryad boldi!» — mushu ayette wehiy-xewerni tekitlesh üçün ibranıy tilida ahangdash sözler ishıtilidu: «adalet» — «mishpat», «zulım» — «mishpaq»; «heqqaniyliq» — «tsedeqah», «nale-peryad» — «zedekah». Yeshaya peyghember herdaım mushundaq söz oyını qılıdu.

5:7 Zeb. 80:8-9

5:8 Mik. 2:2

5:10 «Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab bérıdu» — mushu ayettiki «qiriq moluq yer» ibranıy tilida «on qosh kaliliq yer» dégenlik bolup, on qosh kala bir kün ichide aghduralaydighan yer. «alte küp» — ibranıy tilida «bir bat», belkim 27 litrge toghra kélidu. «ottuz küre» — bir «küre» bir kor, yeni 20 litr. «30 küre» bolsa ibranıy tilida «bir xomir» (300 litr), «3 küre» ibranıy tilida «bir efah» (30 litr).

5:11 Pend. 23:29,30

5:12 «lira» — bir xıl tarlıq saz. «Perwerdigarning qilghanlırı...» — bu ibare belkim bipayan alemning yarıtılıshı we

¹³ Shu sewebtin öz xelqim bilimdin xewersiz bolghanliqi tüpeylidin sürgün bolup kétidu;
Ésilzadiliri échirqiship,
Puqraliri ussuzluqtin qurup kétidu..

¹⁴ Shunga tehtisara nepsini yoghinitip,

Aghzini hang achidu;

Ularning shöhretliri, top-top adamliri, qiqas-süren kötürgüchiliri we neghme oynighuchiliri biraqla ichige chüshüp kétidu..

¹⁵ Puqralar égildürülidu,

Mötiwerlermu töwen qilinidu,

Tekeburlarning közliri yerge qaritilidu;

¹⁶ Biraq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar adalet yürüzginide üstün dep medhiyilinidu,

Pak-muqeddes bolghuchi Tengri heqqaniyliqidin pak-muqeddes dep bilinidu.

¹⁷ Shu chaghda qozilar öz yaylaqlirida turghandek otlaydu,

Musapirlarmu baylarning weyrane öyliride ozuqlinidu..

¹⁸ Qebihlikni aldamchiliqning yipliri bilen,

Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way!.

¹⁹ Yeni: «Xuda aldirisun!

Ishlirini Özi ittikrek ada qilsun,

Shuning bilen biz uni köreleyimiz!

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ning niyet qilghini yéqinlaship ishqa ashurulghay,

Biz uni biliwalayli!» — dégenlerge way!.

²⁰ Yamanni yaxshi, yaxshini yaman dégüchilerge,

Qarangghuluqni nurning, nurni qarangghuluqning ornigha qoyghuchilargha,

Achchiqni tatliqning, tatliqni achchiqning ornigha qoyghuchilargha way!

²¹ Özlirini dana dep chaghlighanlarga,

Öz neziride özlirini eqilliq dep qarighanlarga way!.

²² Sharab ichishke batur bolghanlarga,

Haraqni ebjesh qilishta qehriman bolghanlarga,

²³ Yeni para üçün rezillerni aqlap,

Shuning bilen heqqaniylarning adalitini ret qilghuchilargha way!.

²⁴ Shunga, ot yalqunliri samanlarni yutuwetkendek,

Yalqunlarda menggenler soliship yoqalghandek,

Ularning yiltizliri chirip kétidu,

Gül-chéhekliiri chang-tozangdek tozup kétidu;

Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning yolyoruq-qanunini chet-ke qaqqan,

---

ajayibliqlirini, «qol ishliri» bolsa belkim uning Israillargha körsetken nijatliq möjizilirini közde tutidu.

5:13 Am. 6:7

5:14 «tehtisara» — ibraniy tilida «shéol» dégen yer, «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu.

5:17 «qozilar... otlaydu,... musapirlar... ozuqlinidu» — démek, zémin bosh, quruq bolup ketkechke, qoylar hem yat ademler erkinlik bilen hetta baylarning öyliridin ozuqluq tapidu.

5:17 Yesh. 14:30

5:18 «Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way!» — démek, ular gunahlirini hetta öz ténide kötürelmeydu, kebihlikliri intayin köp hem opuchuqtur.

5:19 «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — 1:4diki izahatni körüng.

5:21 Pend. 3:7; Rim. 12:16

5:22 «Haraqni ebjesh qilishta qehriman bolghanlar...» — mushular kinayilik söz, elwette.

5:23 Pend. 17:15; 24:24

«Yeshaya»

Israildiki Muqeddes Bolghuchining söz-kalamini közge ilmighanidi..

²⁵ Shunga Perwerdigarning ghezipi Öz xelqige qarap qaynaydu,
U ulargha qarap qolini kötürüp, ularni urup yiqitidu.

Taghlar tewrinip kétidu;
Ölükler exletlerde kochilar otturisida döwe-döwe bolidu.

Mushundaq ishlar bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu..

²⁶ U yiraqtiki ellerni chaqirip tughni kötüridu,
U yer yüzining chet yaqisidin bir elni üshqirtip chaqiridu;
Mana ular tézdin aldirap kélidu!

²⁷ Ulardin héchbiri charchap ketmeydu,
Putlishipmu ketmeydu.
Héchbiri mügdimeydu, uxlimaydu,
Baghligghan belwaghkiridin héchbiri boshimaydu,
Choruqlirining boghquchiridin héchbiri üzümeydu;

²⁸ Ularning oqliri ittik,
Barliq oqvalirining kirichliri tartilip teyyar turidu,
Atlirining tuyaqliri chaqmaq téshidek bolidu,
Jeng harwilirining chaqliri qoyuntazdek aylinidu;

²⁹ Ularning hörkireshliri shirningkidek bolidu,
Ular arslanlardek hörkirishidu,
Derweqe, ular owgha érishkende ghazh-ghuzh qilip hörpiyishidu;
Owni qutquzghudek héchkim bolmay,
Ular uni élip kétidu.

³⁰ Shu küni ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu;
Eger birersi yer-zémingha qarighudek bolsa,
Peqet qarangghuluq, derd-elemnila köridu!
Herqandaq nur bulut-tuman teripidin ghuwalishidu..

Xudaning Yeshayani peyghember qilip chaqirishi

6¹ Uzziya padishah alemdin ötken yili men Rebni kördüm;
U intayin yuqiri kötürülgen bir textte olturatti;
Uning toni muqeddes ibadetxanigha bir kelgenidi..

² Uning üstide saraflar perwaz qilip turatti;
Herbirining alte tal qaniti bar idi;
Ikki qaniti bilen u yüzini yapatti,
Ikki qaniti bilen u putini yapatti,
We ikki qaniti bilen u perwaz qilip turatti..

5:24 Mis. 15:7; Yesh. 9:18

5:25 Yesh. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

5:30 «...ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu» — ibraniy tilida «...ular déngizlar hörkürigendek uninggha hörkirishidu». Ularning owlaydighini bolsa Israildur.

5:30 Yesh. 8:22

6:1 2Pad. 15:7

6:2 «Saraflar» — ibraniy tilidiki söz bolup, «köygüchiler» «köyiwatqanlar» dégeni bildüridu. Ibraniy tilidiki mushu köplük isim bolsa «üch yaki üçtin köp»ni bildüridu. Shühbisizki, ular birxil perishtidur. Ular az dégende üç bolidu, biraq zadi qanchisi barliqini bilmeymiz.

6:2 Weh. 4:8

«Yeshaya»

³ Ulardin biri bashqa birsige: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, muqeddes, muqeddes, muqeddestur!

Barliq yer yüzi uning shan-sheripige tolghan!» — dep towlawatatti..

⁴ Towlighuchining awazidin derwazining késhekliri tewrinip ketti,

Öy is-tütek bilen qaplandi.

⁵ Shuning bilen men: — «Özümge way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak adammen hem napak lewlik xelq bilen ariliship turup, öz közüm bilen Padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!» — dédim..

⁶ Shuning bilen saraflardin biri qolida qurbangahtin bir choghni laxshigirgha qisip élip, yénimgha uchup keldi; ⁷ u uni aghzimgha tegküzüp: — «Mana, bu lewliringge tegdi; séning qebihliking élip tashlandi, gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — dédi..

⁸ Andin men Rebning: — «Men kimni ewetimen? Kim Bizge wekil bolup baridu?» dégen awazini anglidim.

Shuning bilen men: — «Mana men! Méni ewetkeysen» — dédim.

⁹ We U: «Barghin; mushu xelqqa mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Körüşhni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler..

¹⁰ Mushu xelqning yürikini tash qilghin;

Ularning qulaqlirini éghir,

Közlirini kor qilghin;

Bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan,

Quliqi bilen angliyalaydighan,

Köngli bilen chüshineleydighan qilinip,

Yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti»..

¹¹ Andin men: — «Reb, bu ehwal qachanghiche dawamlishidu?» — dep soriwidim,

U jawaben: — «Ta sheherler xarab qilinip ahalisiz,

Öyler ademzatsiz,

Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,

¹² Perwerdigar ademlrini yiraqlargha yötkep,

Zémindiki tashliwétilgen yerler köp bolghuche bolidu» — dédi.

¹³ «Halbuki, zéminda ademlarning ondin birila qalidu;

Ular zémingha qaytip kélip yene yutuwétilidu,

Késilgen bir dub yaki arar derixining kötikidek bolidu;

Kötek bolsa «muqeddes nesil» bolur..

6:3 «...muqeddes, muqeddes, muqeddestur» — ibraniy tilida bir süpet ikki qétim tekrarlansa, intayin yuqiri derijide bolghanliqni bildiridu. Pütkül Muqeddes Kitabta melum bir süpetning üç qétim tekarlinishi peqet mushu yerdila tépilidu; Xudaning pak-muqeddesliki, shübhisizki, «mukemmel, insan tessawur qilghusiz derije»de bolghanliqini bildiridu.

6:3 Yesh. 11:9; Weh. 4:8; Chöl. 14:21, Zeb. 8:1, 9; Hab. 2:14

6:5 «Men tügeshtim!» — ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilididu we «men parche-parche qilindim!» hem «men sükütte turghuzuldum» dégenimu ipadileydu.

6:7 «...gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — «kafaret» toghruluq «Mis.» 25:17 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu köring.

6:7 Yer. 1:9; Dan. 10:16

6:9 Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40 Ros. 28:26; Rim. 11:8

6:10 «Mushu xelqning yürikini tash qilghin» — «yüriki tash» dégen söz, ibraniy tilida «yüriki mayliq» dep élinghan. «Közlirini kor qilghin; bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan, ... yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti» — mushu qorqunchluq sözlerge qarighanda, Yeshaya mezkur kitabtiki bésharetlerni yetküzgendin kéyin uning netijisi shundaq échinishliq boliduki, Israillarning köpinchisi öz gunahlirida téximu ching turup, halak bolush yolini tallaydighan bolidu.

6:10 Yer. 5:21

6:11 «Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,...» — «zémin» Israil turuwatqan zéminni körsitidu.

6:13 «muqeddes nesil» — Xudagha sadiq bolghan, yuqirida déyilgen «qaldi», yeni Xudaning mömin bendilirini, Xudagha sadiq bolghanlarni körsitidu.

Dawut jemetige sélinghan tehdit; Qutquzghuchi-Masihning tughulushi toghruluq bésharet

7¹ Yehuda padishahi Ahaz (Uzziyaning newrisi, Yotamning oghli) textke olturghan künliride, mundaq ish boldi: —

Suriyening padishahi Rezin we Israil padishahi Remaliyaning oghli Pikah Yérusalémgha qarshi jeng qildi, lékin üstünlükke érishelmidi..

² Dawutning jemetige: —

«Suriye Efraim bilen ittipaqlaship birlashme qoshun qurdi» — dégen xewer keldi.

Shuning bilen padishah jemetidikilerning köngli we xelqining köngli ormanlar shamalda silkinip kettikendek silkinip ketti..

³ Andin Perwerdigar Yeshayagha mundaq dédi: — «Sen we oghlung Shéar-Jashub chiqip, kir yughuchilarning étzining boyidiki yolgha, yuqiri kölçek norining béshigha bérıp, ashu yerde Ahaz bilen körüşkin. ⁴ Sen uninggha: — «Sen éhtiyat bilen könglüngni toq tut! Bu ikki köymes otqashning kötikidin, yeni Rezin hem Suriyening we Remaliyaning oghlining deshti-ghezepliridin qorqma, yürekzadi bolup ketme! ⁵ Chünki Suriye, Efraim we Remaliyaning oghli séni qestlep: —

⁶ «Biz Yehudagha bésip kirip, parakendichilik tughdurup, özimiz üçün talan-taraj qilip, uninggha bir padishahni, yeni Tabealning oghlini tikleyli!» dégenidi.

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Bu söz aqmaydu, héch emelge ashmaydu;

⁸ Chünki Suriyening béshi Demeshq shehiri we Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas; We atmish besh yil ichide Efraim shundaq bitchit boliduki, ularni «bir xelq» dégili bolmaydu;

⁹ We Efraimning béshi Samariye shehiridir,

Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas;

Siler bulargha ishenmisenglar, musthekmenmeysiler» — dégin»..

¹⁰ Perwerdigar yene Ahazgha söz qilip: —

¹¹ «Özüng üçün bésharet sora; meyli yerning tégide yaki pelekning qeride bolsun sorawer» — dédi..

7:1 «Israil padishahi Remaliya...» — «Yeshaya» kitabning peqet mushu yéridila we 9:1-21-ayetlerde, «Israil» Israilning shimaliy qisim padishahliqini körsitidu. Sulayman alemdin ötüshi bilen Israil ikkige bölünüp, jenubiy qisim «Yehuda» (asasen, Yehuda we Binyamin qebilisidikiler), shimaliy qisim «Israil» yaki bezide «Efraim» (Efraim qebilisidikiler we bashqa toqquz qebilikikilerdin terkiib tapqan) dep atalghanidi. Kitapta bashqa her yerlerde, «Israil» on ikki qebiliklik pütün Yehudiy xelqini körsitidu.

7:1 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

7:2 «Efraim» — mushu yerde shimaliy padishahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qebilisi. Mushu yerde «Efraim» bashqa toqquz qebilini öz ichige alidu. «...ittipaqlaship, birlashme qoshun qurdi» — mushu ibare ibraniy tilida bir söz bilenla ipadiliniidu.

7:3 «oghlung Shéar-Jashub» — «Shéar-Jashub» «bir qaldi qaytip kélidu» dégen menide. Yeshayaning bu oghlini bille élip chiqishining sewebini chüshinish üçün, 16-ayet we izahatini köring. «Sen ... yuqiri kölçek norining béshigha bérıp,...» — shübhisizki, Ahaz ashu yerde turup, mushu qoshunlar choqum kélip bizni muhasirige alidu, shunga su mesilisini hel qilishim lazim dégen oyda idi.

7:6 «özimiz üçün talan-taraj qilip...» — ibraniy tilida «özimiz üçün uninggha bösüp kirip,...». «Tabeal...» — ibraniy tilida «Tabeal» («Xuda yaxshi» dégen menisi) mushu yerde «Tabeal» («hech paydisi yoq» dégen menisi)gha özgertilgen.

7:9 «Efraimning béshi Samariye shehiridir» — Samariye shehiri Efraimning paytexti. «Demeshq shehirining

béshi Rezindur, xalas,... Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; siler bulargha ishenmisenglar, musthekmenmeysiler» — hazirqi tetqiqatqa asaslenghanda, Suriye bilen Israil ittipaqining asasiy meqsiti Asuriye impériyesining tajawuzining aldini élishtin ibaret idi. Bu ikki dölet Yehudani ittipaqqa qoshulushqa mejburlimaqchi boldi. Ahaz padishah buni ret qildi, chünki u özi Asuriyeler bilen yoshurun halda bir «sulh» tüzmekchi bolghan yaki tüzgen. Mana bu uning Yeshayaning sözini ret qilghanliqining, yeni Xudadin bésharet sorimasliqining sewebidur.

—Bu ayeттiki axirqi jümle: «...ishenmisenglar, musthekmenmeysiler» dégen sözler ibraniy tilda ahangdash söz bilen ipadilengen: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Siler» dégen sözge qarighanda, bu sözler peqet Ahazghila emes, belki Dawutning pütükl jemetidikilergé éytilghan bolsa kérek.

7:11 «yerning tégi» — mushu yerde «yerning tégi» «shéol»ni, yeni «tehtisara»ni, ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet küni kütidighan jayni körsitishi mumkin.

¹² Biraq Ahaz jawaben: «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» — dédi..

¹³ Andin Yeshaya: — Emdi i Dawut jemetidikiler, anglap qoyunglar, ademlarning sewr-taqitini qoymighininglarni az dep, siler Xudayimning sewr-taqitinimu qoymighiliwa-tamsiler? ¹⁴ Shunga Reb Ōzi silerge bir bësharet béridu: —

Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; u uning ismini «Immanuél» dep ataydu..

¹⁵ Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche u pishlaq we bal yeydu.. ¹⁶ Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche, sen nepretlinidighan bu ikki padi-shahning yer-zéminliri tashlinip qalidu.. ¹⁷ Chünki Perwerdigar séning we atangning jemetige Efraim Yehudadin ayrilghan kündin buyan bolup baqmighan qattiq künlerni chüshüridu. U künler bolsa Asuriyening padishahidin ibarettur!

¹⁸ Shu küni Perwerdigar Misirning pinhan ériqliridiki pashilarni we Asuriyediki herilerni üshqirtip chaqiridu; ¹⁹ ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, tashlarning herbir arachlirigha, hemme yantaqlargha we hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu..

²⁰ Ashu küni, Reb Efrat deryasining nérisidin ijarige alghan bir ustira bilen, yeni Asuriye padi-shahi bilen chach chüshüridu; mushu ustira bashning chéchini, putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu; ²¹ shu künlerde bir kishi yash bir siyir we ikki qoy baqidu, ²² ularning shunche köp süt berginidin u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu..

²³ We shundaq boliduki, her téli bir kümüş tenggige yaraydighan, ming téli bar üzümzarliq bolghan herbir jay jighanliqqa we tikkenlikke aylinip kétidu; ²⁴ Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu, chünki pütkül zémin jighanliqqa we tikenlikke aylinip kétidu.. ²⁵ Ilgiri ketmen chépilghan herbir taghliq jilghilargha bolsa, — ular u yerlerge jighanlardin we tikenlerdin qor-qup barmaydu;

7:12 «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» — «Xudani sinash» gunahdur; biraq mushu yerdiki «bësharet sorash» Xudaning Ōzining teklipi bolup, gunah hêsablanmaydu.

7:14 «Shunga Reb Ōzi silerge bir bësharet béridu...» — mushu bësharet bolsa, ulargha ishinishige yordam bérish üçün emes, belki Xudaning ulargha bolghan naraziligni körsitish üçün bérilidu. **«Immanuél»** — «Xuda biz bilen bille» dégen menide.

7:14 Mat. 1:23; Luqa 1:31

7:15 «Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» — yaki «yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilishi üçün». **«pishlaq we bal yeydu»** — bu tamaqlar zéminning nachar ehwalgha chüshkenlikini bildüridu. Adem az bolghachqa, térilghu yerlermu az bolidu. Ademler peqet mal béqish bilen shughullinip, térilghu yerler yawayi haywnatlar, here qatarliqlargha tashlinip qalidu (21-23-ayetlerni körüng). Immanuél kembeghel sharaitlarda tughulidu hem belkim chong bolghuche shu ghöriqil yemeklikini janggaldin térip yeydu, démekchi.

7:16 «Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» — mushu ayettiki «bu yash bala» ikki bislik söz bolup, belkim Immanuélning ōzi hem Yeshayaning oghli «Shéar-Jashub»nimu körsitishi mumkin. Démek, «Shéar-Jashub» chong bolghuche, Suriye hem Israil (shimaliy padishahliq) tashlanduq bolup turidu. Bësharettin üç yildin kéyin Suriye zémini we on üç yildin kéyin Israil zémini Asuriye padishahi teripidin bésiwélinidu. Uning tajawuzchiliqi Yehudaning zéminighiche yétip bérup, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyelmeydu. Kéyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni körüng. «Immanuél» dégen balining tughulushi heqqidiki bësharet Ahazgha emes, «Dawut jemetige» chüshidu, déyilidu. Qarighanda, «Immanuél» Dawutning jemeti ichidiki bir «pak qiz»din tughulidu. Mushu balining kim ikenlikini bilish üçün, Injilidiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni körüng.

7:19 «Ularining hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, ...hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu» — démek, ademler yoshurunmaqchi bolghan herbir jay bixeter bolmaydu, dushman teripidin ishghal qilinidu.

—Mushu ayette ibranî tilida ahangdash söz ishlatilgen bolghachqa, bir top hasharetning «ghung-ghung» qilip awaz chiqarghinigha oxshitilghan.

7:20 «Mushu ustira ... putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu» — «putning tükliri» mushu yerde pütün bedendiki tüklerni körsitidighan söz bolup, sel siliqlashturup ipadiligen. Démek, Asuriye padishahi Israillarning hemmisini bulap kétidu, ularni belkim yalingach qalduridu.

7:22 «...u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu» — démek, ademler shunche az, térilghu yer yoq déyerlik, ziraetlerning ornida yawa ot-chöp köp bolghachqa, ozuqluq asasen peqet süt hem bal bolidu.

7:23 Law. 26:22

7:24 «Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu...» — démek, bundaq üzümzar yawayi haywanlar turidighan jaygha aylinidu. Shunga ademler u yerde baridighan bolsa, ōzini qoghdash yaki ow qilish üçün qorallarni kötürgen halettila baridu.

Bu yerler peqet kalilarni otlitidighan,
Qoylar dessep-cheyleydighan joylar bolup qalidu, xalas.

Asuriyening tajawuz qilishi toghrisidiki yene bir bésharet

8¹ Perwerdigar manga: —

«Chong bir taxtayni qolunggha élip, éniq herpler bilen: — «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep yazghin» — dédi.

² Men shundaq qilip özümge «ishenchlik guwahchilar» süpitide mushuni xatirileshke kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyanning oghli Zekeriyani chaqiriwaldim.³ Andin men ayal peyghember bilen bille yattim. Shundaq qilip u hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Shuning bilen Perwerdigar manga: — «Uning ismini «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep atighin; ⁴ chunki bala «Dada, apa» dep chaqirishni bilgüche, Demeshq bayliqliri we Samariyedeki olja Asuriye padishahi teripidin bulap élip kétilidu» — dédi.

⁵ Perwerdigar yene manga söz qilip mundaq dédi: —

⁶ «Mushu xelq Shiloah östingidiki lerzan éqiwatqan sularni ret qilip, Ularining ornida Rezin we Remaliyaning oghlidin xursen bolghachqa,

⁷ Shunga mana, Reb ularning üstige dolqunlap aqidighan, elwek Efrat deryasining sulirini, — Yeni Asuriyening padishahini toluq heywe-shöhriti bilen élip kélidu;

U deryadek barliq ériq-östengliridin téship kétidu,

Hemme qirghaqlirini bösüp tashlaydu;

⁸ U taki Yehudaghiche shiddet bilen téship, hetta boynighiche kélidu;

U qanatlirini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Immanuél!

⁹ — Ghezepliniwéringlar, i eller, biraq sundurulisiler!

Jahanning barliq chet jayliri qulaq sélinglar!

Jeng üçhün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!

Jeng üçhün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!

8:1 «Maxar-Shalal-Xash-Baz» — «Oljigha aldiral! Owgha chapsan boll!» dégen menide. Sözlerning menisini chüshinish üçhün, 3- hem 4-ayetni körüng.

8:2 «kahin bolghan Uriya» — «kahin» dégen, muqeddes ibadetxanida puqralar üçhün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi. «kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyanning oghli Zekeriya» — emeliyette bolsa, Uriya dégen kishi Yeshaya peyghemberge qarshi bolup chiqishi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni körüng). Shundaq bolghanliq üçhün ular téximu «ishenchlik guwahliq» süpitide bolushi kérek idi.

8:3 «.. Men ayal peyghember bilen bille yattim» — «ayal peyghember» Yeshayaning ayalini körsitidu. Biraq némishqa «ayal peyghember» dep atilidu? Yaki u özi peyghember boldi we yaki uning mushu oghlini tughqanliqining özi Xudaning söziuing emelge ashurulushi boldi.

8:8 «..U qanatlirini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Immanuél!» — 6-8-ayet toghruluq chüshenchimiz mundaq: Yehudadikiler Asuriye impériyesidin qorqqili turdi. «Shiloah» bolsa, Yérusalémdin ötidighan lerzan süpsüzük bir östeng idi. Xuda bu östengni özining xatirjemliki, Israilgha bermekchi bolghan aman-tinchliqigha oxshitidu. Efrat deryasi bolsa, Asuriye impériyesidiki chong deryadur. Shiloah östengining sirtqi körünüshi heywetlik emes, elwette, biraq mushu lerzan aqidighan östeng Xudaning himayisini bildüridu. İnsanlarning mahiyiti bolsa heywetlik nersige ümid baghlashqa mayildur; Yehuda xelqi bolsa ishenchini Xudaning himayisige baghligghan emes, belki ular: «Suriye bilen (shimaliy) Israilning ittapaqini Asuriye impériyesige bir tosalghu» dep xatirjem we xushal idi. Xuda ularning iman-ishenchini xata qoyghanliqini ulargha körsitish üçhün, Asuriye padishahi silerge «Boynunglargha yetküche» tajawwuz qilidu, deydu.

—«boyungha yetküche» — Asuriye padishahi kelgende, Yehudaning hemme yerlirini ishghal qilip, 46 sheherni qoligha aldi; peqet paytexti Yérusalém shehirini igiliyelmey, uni muhasirige aldi. Axirda u Xudaning biwasite jazasigha uchrap Asuriyeghe qaytti (36-37 babni körüng).

—10-ayet boyiche, Israilning zémini bolsa «Immanuél»ning zéminidur; démek, «Immanuél» Israilning Padishahi, Xojayinidur.

8:9 «Ghezeplininglar, i eller...!» — yene birxil terjimisi: — «Jem bolup hujum qilinglar, i eller...!».

—Mushu ayetke qarighanda, bésharet mushu yerde peqet Asuriyening hujumini emes, belki axirqi zamanda jimi xelq-

¹⁰ Pilaninglarni tüzivéringlar, u bikargha kétidu;
Meslihetinglarni qiliwéringlar, umu aqmaydu;
Sewebi — Immanuéll!..

Xudaning Yeshayagha yolyoruq bérishi

¹¹ Chünki Perwerdigar küchlük qolini manga tegküzüp,
Méning bu xelqning yolida mangmasliqimgha yolyoruq bérıp, mundaq söz qildi: —
¹² «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése, siler bolsanglar «suyiqest bar» dep yür-menglar;
Ularning qorqqinidin siler qorqmanglar,
Yaki héch wehimige chüshmenglar;
¹³ Peqet samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar;
U silerning Qorqighininglar bolsun,
Silerning wehimenglar bolsun!
¹⁴ U bir muqeddes panahgah bolidu,
Hemde Israildiki ikki jemet üçün putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash,
Yérusalémdikiler üçünmu qiltaq we tapantuzaq bolidu;..
¹⁵ Ulardin köpler Uninggha putlishop, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa chüshüp, esirge élinidu»..

Yeshayaning öziye egeshkenlerge gep qilishi

¹⁶ — «Bu guwahnamini yögep, Tewrat qanunini méning muxlisirim arisida péchetlep qoyghin..
¹⁷ Men bolsam, yüzini Yaqup jemetidin yoshuruwatqan Perwerdigarni kütimen;
We men Uni telmürüp saqlaymen..
¹⁸ Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha,
Biz Zion téghini Öz makani qilghan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Is-railda namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz»..
¹⁹ — Bashqilar silerge: — «Biz wichir-wichir, gudung-gudung qilidighan «erwahlarni

milletning Israilgha qilidighan hujumini körsitidu.

8:10 «Meslihetinglarni qiliwéringlar» — ibraniy tilida «bir söz qilishinglar». «Sewebi — Immanuéll» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Immanuéll» pak qizdin tughulghan (7-babtiki) bésharetlik bala, ismi «Xuda biz bilen billes» dégen menide.

8:12 «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése...» — mushu yerde «suyiqest»ning menisi (bizning qarishimizche): — Xelq herxil pitne-ighwalargha qulaq sélip: «Etrapimizdiki bashqa döletler yaki öz ichimizdiki xainlar suyiqest qiliwatidu» dep qorqup yüretti; mushu geplerge Yeshaya we uninggha egeshken ixlasmen Yehudiylar héch qulaq salmasliqi kérek idi.

8:13 «Peqet... Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar» — yaki «peqet... Perwerdigarnila muqeddes dep bilinglar».

8:14 «U bir muqeddes panahgah bolidu» — mushu ayettiki «U» belkim «Immanuéll»ni, shundaqla uning qandaq ikenlikini körsitidu. U «muqeddes panahgah» yaki «muqeddes ibadetgah»gha oxshash, insanlarning Xudagha yéqinlishish yolini teminlep béridu. «ademni yiqitidighan qoram tash» — bu ibarining yene bir menisi («adimler» yaman köridighan qoram tash).

8:14 Yesh. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7

8:15 Mat. 21:44; Luqa 20:18

8:16 «Bu guwahnamini yögep... qoyghin» — Xuda mushu yerde Yeshaya arqiliq öziye egeshken muxlisirigha yolyoruq béridu. Yeshaya yazghan hem sözligen guwahliqlarni, Musagha bérilgen qanun we bashqa peyghemberlerge bérilgen Tewrattiki qisimlarni bille qoshup, bixeter saqlap qoyush kérek, dégen menide. Shundaq qilghanda, birinchidin, herqandaq qalaymetler weziyetler astida, ular mushu kitablarni arqiliq néme qilish kéreklikini obdan bileleydu.

–Ikkinchidin, ular Yeshaya peyghemberge bérilgen bésharetlerni péchetligen bolsa, u dunyadin ketkendin kéyin, guwahliqlar aldin’ala éytqan nurghun ishlar yüz bergende, Israil xelqi mushu guwahliqlar (bésharetler)ni top-toghra iken, dep bilidu, shuningdek bularda héchqandaq oyduzmiliq yoq, Yeshaya heqiqiy peyghember iken, depmu étirap qilidu.

8:17 «...yüzini Israil jemetidin yoshuridighan Perwerdigar» — Xuda Öz xelqi bolghan Israilgha, gunahliiri tüpeylidin, héch möjizini körsatmey, ularni düshmenliridin qoghdimaydu. Halbuki, Yeshaya we uning gépige kirgen Xudaning mömin bendiliri ümidsizlenmey, Yeshayagha oxshash «Perwerdigargha telmürüp Uni saqlimaqta» idi.

8:18 «Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha, biz ... namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz» — mushu sözlerni qilghuchi bolsa Yeshaya peyghemberning özi; biraq «Immanuéll»mu u arqiliq bésharetlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni köring).

8:18 Ibr. 2:13

chaqirghuchi»lar we daxanlardin yol sorayli» — dése, siler jawab béríp: — «Bir xelqning öz Xudasini izdep yol sorishi kérek emesmu? Tiriklarning ölüklerdin yol sorishi toghrimu?!» — denglar...

²⁰ — Tewrat qanuni we guwahname asas qilinsun! Mushularni asas qilip söz qilmisa, ulargha tang nuri chüshmeydu! ²¹ Eksiche, ular qisilghan, ach halda zéminni kézip yürishidu; ach qalghan chaghda, ular ghezeplinip asmangha qarap, padishahini hem Xudasini qarghap tillaydu; ²² ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet, qarangghu-zulmet, hesret-nadamet we parakendichilik turidu; Ular qap-qarangghuluqqa heydiwétilidu...

Hemme mesilini hel qilghuchi bir balining tughulushi — xush xewer

⁹ ¹ Biraq, hesret-nadametke qalghanlarga zulmet boliwermeydu; U ötkén zamanlarda Zebulun zéminini we Naftali zéminini xar qildurghan; Biraq kelgüsida U mushu yerni, yeni «yat ellerning makani» Galiliyege, jümlidin «dégiz yoli» boyidiki jaylar we Iordan deryasining qarshi qirghaqlirigha shan-shöhret keltüridu;...

² Qarangghuluqta méngip yürén kishiler zor bir nurni kördi; Ölüm sayisining yurtida turghuchilargha bolsa, Del ularning üstige nur parladí...

³ — Sen elni awuttung, Ularning shadliqini ziyade qilding; Xelqler hosul waqtida shadlanghandek, Jeng oljisini üleshtürén waqitta xushalliqqa chömgendek, Ular aldingda shadlinip kétidu...

⁴ Chünki Midiyanning üstidin ghelibe qilghan künge oxshash, Sen uninggha sélinghan boyunturuqni, Mürisige chüshken epkeshni,

---

8:19 Qan. 18:11

8:20 Yesh. 8:16

8:22 «ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet ... we parakendichilik turidu» — Israillar asmandiki yademni ret qilghandin kéyin, yer-yüzidin héch ümid bolmayla qalmaq, hemmisi zulmet bolidu.

8:22 Yesh. 5:30

9:1 «Hesret-nadametke qalghan» — mushu ibare, ibraníy tilida «ayalche rod»tiki isim bolup, matem tutuwatqan ayalgha teselli bergendek Xuda Naftalilar we Zebulunlarga teselli bérídighanliqini bildüridu. «yat ellerning makani» Galiliye — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri esirge chüshüp élip kétildi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qalduruldi. Asuriye padishahi bashqa millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qépqalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, öz-ara assimiliyatsiye qilinghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin «yat eller» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan.

—Bésharetke asasen, nur del shu yerde payda bolidu. Bésharetning emelge ashurulishi toghrisidiki tepsilatlarini Injil «Mat.» 4:15-ayettin köring. «dégiz yoli» — «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerliri.

9:1 Mat. 4:15

9:2 «Qarangghuluqta méngip yürén kishiler zor bir nurni kördi... del ularning üstige nur parladí» — mushu ayetlerdiki «nur» shühbisizki, Mesih-qutquzhuchidur (6-7-ayetni köring). Biz mushu bésharetlerning emelge ashqanliqini Injildin körimiz. Mesih Eysa del 1-ayettiki töt jayda ulugh xizmitini, yeni xush xewerni tarqitish, möjizilerni yaritishni bashladi. U xizmet qilghan üç yérím yil waqitning yérimidin köprekini belkim mushu jaylarda ötküzgen.

—Bu bésharetteki péillarning hemmisi «ötkén zaman» sheklide ipadilengen. U shil shekidiki bésharet «Yeshaya»da köp uchraydu, u kelgüsidiiki ishlarining jezmenlikini bildüridu.

9:2 Mat. 4:15,16; Ef. 5:14

9:3 «Sen elni awuttung, ularning shadliqini ziyade qilding...» — mushu yerde peyghemberlerning yazmiliridiki köp bashqa bésharetlerge oxshash, kelgüsidiiki, téxi yüz bermigen ishlar ötüp bolghan ishlardek tilgha élinidu.

Ular ni ezgüchining tayiqini sundurup tashliwetting...

⁵ Chünki leshkerlarning urushta kiygen herbir ötükliri, Qangha milengen herbir tonliri bolsa peqetla ot üçhün yéqilghu bolidu...

⁶ Chünki biz üçhün bir bala tughuldi;

Bizge bir oghul ata qilindi;

Hökümraniq bolsa uning zimmisige qoyulidu;

Uning nami: — «Karamet Meslihetchi, Qudretlik Tengri, Menggülik Ata, aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» dep atilidu...

⁷ U Dawutning textige olтурghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda,

Shu chaghdin bashlap ta ebedil'ebedgiche,

Uni adalet hem heqqaniyliq bilen tikleydu, shundaqla mezmüt saqlaydu,

Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushularni ada qilidu....

Perwerdigarning Israilgha, yeni «shimaliy padishahliq»qa bolghan ghezipi

⁸ Reb Yaqup jemetige bir söz ewetti,

U pat arida Israilgha chüshidu...

⁹ Barliq xelq, yeni Efraim we Samariyedikiler shu sözning toghriliqini bilgen bolsimu,

Lékin könglide tekebburliship yoghanliq qilip, ular: —

¹⁰ — «Xishlar chüshüp ketti,

Biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz;

Éren derexliri késilip boldi,

Biraq ularning ornida kédir derexlirini ishlitimiz» — déyishidu;

9:4 «Midiyan üstidin ghelebe qilghan kün» — texminen 500 yil ilgiri Israil Midiyanilarning asaritudin Xudaning karametliri bilen qutulghan.

9:4 Hak. 7:22; Yesh. 10:26

9:5 «Chünki leshkerlarning urushta kiygen herbir ötükliri... peqetla ot üçhün yéqilghu bolidu» — Xuda ulargha shundaq beriketlerni bériduki, mushu ghelebe bolghandin kéyin (ular emes, belki Perwerdigar ular üçhün qilghan ghelebe) ular shu leshkerlarning qangha milengen kiyim-kéçekliri kérek bolmaydu, ularni peqet yéqilghu üçhün ishletkili bolidu, dep qaraydu.

9:6 «Biz üçhün bir bala tughuldi; bizge bir oghul ata qilindi» — bu bésharet gerche kelgüsidi ki ishlarni körsetken bolsimu, uningdiki péillarning hemmisi «ötkén zaman» sheklide ipadilengen. Yuqiriqi 2-ayettiki izahatni körüng. «aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» — yaki «aman-xatirjemlik Bergüchi Shahzade».

9:6 Yesh. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yuh. 4:10

9:7 «U Dawutning textige olтурghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda... Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu...» — mushu ikki ayet (6-7-ayet) yuqiriqi «Immanuél»ning kim ikenlikini téximu éniq körsitidu. U toghrisidiki xewerni tekrarlasaq: —

—(a) U Israil üçhün Qutquzhuchidur. Bu bابتiki 1-6-ayettiki ghelebe we bext bu bala sewebidin wujudqa kélidu.

—(e) U pak gızdin tughulidu (7-bab, 14-ayet).

—(b) U belkim kembeghel we düshmenning hökümraniqi astidiki ehwalda tughulidu (7-bab, 15- we 17-ayet).

—(p) U Dawutning jemetidin bolup, Dawutning textige olтурidu. Xuda Dawutqa wede bergenki, uning bir ewladi Israilgha we axirida pütkül dunyagha Padishah bolidu. (Zebur, 18-küy, 22-küy, 72-küyleri körüng)

—(t) Bu balida Xudaning tebiiti bolidu (6-ayet). U «Qudretlik Tengri» dep atilidu. Ibraniy tilida «karamet» dégen süpet, peqet Xuda we Xudaning qilghanliri toghruluqla ishletilidu.

—(j) Bu bala axirida pütün alemge aman-xatirjemlikni yetküzidu. «Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu».

—Bulardin sirt mushu ayetlerde nurghun sawaq-xewerler bar, mushu yerde sehiye cheklik bolghanliqi üçhün hazirche toxtalmaymiz.

—Bu balining kim ikenliki peqet Injildiki bayanlardila éniq körsitilidu. U pak qiz Meryemdin tughulghan Mesih Eysaning del özi bolup, uning bashqa biri bolushining qet'iy mumkinchiligi yoqtur.

9:7 2Pad. 19:31; Yesh. 37:32

9:8 «Reb ... bir söz ewetti, ... Israilgha chüshidu» — «Israil» mushu ayetlerde (8-21de) shimaliy padishahliqni körsitidu. «Chüshidu» dégen söz mushu yerde Xudaning bir jazasining kelgenlikini körsitse kérek.

9:10 «Xishlar chüshüp ketti, biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz...» — démek, «Perwerdigarning terbiye jazasi bolghan ziyanni tartqan bolsaqmu, biz yenila uning terbiye jazasigha pisent qilmay, öz küchimizge tayinip

«Yeshaya»

¹¹ Shunga Perwerdigar Rezinning küshendilirini Israilga qarshi küchlendürdi, Yaqupning düşmenlirini qozghidi..

¹² Sherqtin Suriyelikler, gherebte Filistiyler, Ular aghzini hangdek échip Israilni yutuwalidu. Ishlar shundaq déyilgendek bolsimu, Uning ghezipi yenila yanmaydu, Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu..

¹³ Biraq xelq özlirini Urghuchining yénigha téxi yénip kelmidi, Ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdimeywatidu.

¹⁴ Shunga Perwerdigar bir kün ichide Israilning béshi we quyruqini, Palma shéxi we qomushini késip tashlaydu;

¹⁵ Moysipit we möhteremler bolsa bashtur; Yalghanchiliq ögitidighan peyghember — quyruqtur.

¹⁶ Chünki mushu xelqning yétekchiliri ularni azduridu, Yéteklengüchiler bolsa yutuwélinip yoqilidu.

¹⁷ Shunga Reb ularning yigitliridin xursenlik tapmaydu, Yétim-yésirliri we tul xotunlirigha rehim qilmaydu; Chünki herbiri iplas we rezillik qilghuchi, Hemme éghizdin chiqqini pasiqliqtur.

Hemmisi shundaq bolsimu, Uning ghezipi yenila yanmaydu, Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu..

¹⁸ Chünki rezillik ottek köyidu, U jighan we tikenlerni yutuwalidu; U ormanning baraqsan jayliri arisida tutishidu, Ular is-tüteklik tüwrük bolup purqirap yuqirigha örleydu;.

¹⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning derghezipi bilen zémin köydürüp tashlinidu,

Xelq bolsa otning yéqilghusi bolidu, xalas; Héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu..

²⁰ Birsı ong terepte gösh késip yep, toymaydu, Sol tereptin yalmap yepmu, qanaatlenmeydu; Herkim öz bilikini yeydu;

²¹ Menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu; Uning üstige ikkisi mu Yehudagha qarshi turidu. Hemmisi shundaq bolsimu, Uning ghezipi yenila yanmaydu, Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu..

téximu yaxshi turmushni berpa qilimiz» (tashlar xishlardin, kédir derexliri éren derexliridin yaxshi, elwette). Yeroboam II padishah bolghan waqtida, Xuda (shimaliy) Israilda chong bir yer tewreshni peyda qilghan; «Xishlar chüshüp ketti,... éren derexliri késilip boldi,...» dégen sözler belkim shu yer tewresh bilen munasiwetlik.

9:11 «Perwerdigar Rezinning küshendilirini Israilga qarshi küchlendürdi...» — 7-babtiki mezmungha qarighanda, Suriyening padishahi Rezin Israil bilen ittipaqdash idi. Mushu sözge qarighanda uning Israil bilen ittipaqi kéyin mewjut bolup turalmaydu. Bashqilarning Israilga qarshi chiqishi bilen umu Israilga qarshi qozghilidu.

9:12 Yesh. 5:25; 10:4

9:17 Yesh. 10:6

9:18 Yesh. 5:24; 24:6

9:19 «...héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu» — Yeroboam (II) Israilgha padishah bolghandin kéyinki 28 yil ichide, köp kishiler textni taliship urushti. jemi 6 Padishah textke olтурghan, ichki urush-jédeller köp bolghanidi.

9:21 «menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu...» —Efraim we Manasseh bolsa Israil padishahliqidiki ikki eng

Perwerdigarning Yehudagha bolghan ghezipi

10¹ Qebihlik qanunlirini tüzgüchilerge,
Azabliq perman-hökümlerni yazghuchilargha way!

² Tul xotunlarni oljimiz qilayli,
Yétim-yésirlarni bulap-talayli dep,
Ular miskinlerge adaletni bermey,
Xelqimdiki ajiz-bécharilerdin hoquqni bulap kétidu.

³ Hésab alidighan künide,
Yeni yiraqtin kelgen tuyuqsiz balayi'apet künide,
Néme qilisiler?

Kimdin bashpanahliq izdep yürisiler?
Bayliq-shöhritinglarni nege amanet qoyisiler?.

⁴ Ulargha esirler arisida zongziyip olturushtin,
Yaki öltürülgenler arisida yiqilishtin bashqa héchnéme qalmidi!
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.

Perwerdigarning Asuriye padishahi Sennaxéribqa qarita bir sözi

⁵ Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,
Özümnig derghezipimning tayiqi bolghan Asuriyelikke way!..

⁶ Men uni xudasiz bir «yat el»ge,
Derghezipim qaritilghan xelqimge zerbe bérishke ewetimen;
Uninggha olja tutuwélissha,
Gheniyetni bulashqa,
Xelqimni kochilardiki lay-patqaqlarni dessigendek desseshke buyruymen..

⁷ Biraq Asuriyelikning közde tutqini mushu emes,
U shundaq héch oylishan emes.
Uning oylishini weyran qilish,
Köp döletlerni yoqitishtin ibaretur..

⁸ U: — «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?»

⁹ Kalno shehiri Karkémish shehirige,
Xamat shehiri Arpad shehirige,
Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?.

chong qebile. Yuqiriqi izahatta körsitilginidek ularning arisida urush-jédeller köp idi. Undaq ishlar Yeshaya déginidek, «öz bilikini özi yeydighan» ishtur.

10:3 «Hésab alidighan künü» — sözmüsöz terjime qilinsa, «Xuda yoqlap kélidighan künü» dégenlik bolidu.

10:5 «Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,...» — ibraniy tilida («Ularning» qolidiki toqmaq Méning ghezipim bolghan,...».

10:5 Yesh. 36:1; Yer. 25:9; Ez. 21:14

10:6 «Uninggha olja tutuwélissha, gheniyetni bulashqa ...buyruymen» — Yeshayaning ikkinchi oghlining ismi (Mahar-Shalal-Xash-Baz)ning menisini mushu ayettin chüshiniwalghili bolidu: «Oljigha aldiral! Gheniyetke chapsan bol!» Bu sözler yene 2-ayette tépilidu; Xuda Yehudadikilerning gunahlarini Asuriye padishahi Sennaxérib arqiliq ularning bëshigha chüshüridu.

10:7 «Biraq Asuriyelikning közde tutqini mushu emes, u shundaq héch oylishan emes...» — démek, Xudaning meqsiti Asuriye padishahi arqiliq Israil we Yehudani jazalash idi. Biraq Asuriye padishahi mushu ishtin héch xewersiz bolup, peqet öz shehisi menpeet-hoquqlirini, bayliq-shöhritini ashurush koyida idi. Mushu ayet bizge, Hemmige Qadir hetta rehimsiz we xudasiz shehler, eller we impériyeler arqiliqimu Öz meqset-muddialirini emelge ashuridu, dep ögitedu.

10:8 «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?» — bashqa birxil terjimisi: «Méning serdarlirimningmu hemmisi awwal padishahlar bolghan emesmu?»

10:9 «Kalno shehiri Karkémish shehirige, Xamat shehiri Arpad shehirige, Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash

¹⁰ Mebudliri Samariyening we Yérusalémningkidin ulugh bolghini bilen,
Méning qolum mushu mebudqa tewe bolghan padishahliqlargha ige bolushqa yetküdek tursa,

¹¹ Samariye we uning mebudlirini qandaq qilghan bolsam, Yérusalém we uning mebudlirini
oxshashla shundaq qilmamdimen?» — deydu.

¹² Biraq Reb Zion téghi we Yérusalémda pütkül jaza ishini pütüküzüp bolghandin kéyin, U: —
«Men Asuriye padishahining könglidiki bashbashtaqliqning aqiwitini uninggha chüshürimen,
Uning közliridiki kibirlik nezerlirini jazalaymen» deydu.

¹³ Chünki u: — «Bu ishlarni öz qolumning küchi bilen,
Öz danaliqim bilen men qilghanmen;

Chünki men eqilliqturmen;

Men ellerning pasillirini yoqattim,

Ularning xezinilirini buliwaldim,

Textke olтурghanlarni batur kebi chüshürüp tashlidimmen;

¹⁴ Men qolumni bir qush uwisigha uzatqandek ellerning bayliqlirigha uzattim,

Birsi tashliwétilgen tuxumlarni tergendek men pütkül dunyani yighqanmen;

Ulardin héchbirimu qanatlirini palaqlatmidi,

Tumshuqini achmidi,

Yaki chuk-chuk qilip awaz chiqarmidi» — deydu.

¹⁵ Palta özini ishletküchisige lap atsa bolamdu?

Here heridigüchige pochiliq qilsa bolamdu?

Shundaq ish iken, xuddi tayaq özini kötürgüchisini oynitalisa bolidighandek,

Xuddi hasa yaghach emes bolghuchini kötürgendek bolatti emesmu?!

¹⁶ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar shu Asuriyelkning palwan-
liri arisigha oruqlitish késilini ewetidu,

Uning shan-sheripining astida lawuldap yalqunlaydighan bir otni yaqidu...

¹⁷ «Israilning Nuri»ning Özi ot,

Uningdiki Muqeddes Bolghuchi yalqun bolidu,

U bir kün ichide uning jighanliri we tikenlirini köydürüp, yutuwalidu.

¹⁸ Hem uning ormanzarliq we bagh-étizlirining shan-sheripini, jan we ténini köydürüp kül qi-
liwétidu;

Ular beeyni jüdep kétiwatqan késel ademdek bolup qalidu.

¹⁹ Buning bilen ormanzarliqtiki derexlarning qép qalghini shunche az boliduki,

Kichik bala ularni sanap xatiriliyeleydu...

²⁰ Shu küni shundaq boliduki, Israilning qaldi xelqi, yeni Yaqupning jemetidin qéchip qaytqan-
lar özlirini urghuchigha ikkinchi tayanmaydu; belki ular heqiqeten Perwerdigar, yeni «Israil-
diki Muqeddes Bolghuchi»gha tayinidu...

²¹ Berheq, bir «qaldi» qaytip kélidu,

emesmu?» — démek, men Kalno, Xamat we Demeshqni asanla qolgha keltürdüm. Buningdin bashqa sheherlernimu
shuninggha oxshashla asanla boysundurimen. Herbir jüp sheherning ikkinchisi birinchisining jenub teripide bolup, uni
Asuriyening padishahi kéyinrek qoligha alghan.

—Kalno — miladiyedin ilgiriki 738-yili; Karshémish 717-yili;

—Xamat 738-yili; Arpad 740-yili;

—Samariye 721-720-yili; Demeshq 732-yili élinghan.

10:15 «yaghach emes bolghuchi» — hasini ishletken ademni körsitidu.

10:16 «Asuriyelkning palwanliri» — «palwan» ibraniy tilida «sémiz» dégen söz bilen ipadilini; «sémizlarga oruqluq
ewetimen». Bu bésharetning emelge éshishini 36-, 37-babtin körüng.

10:16 Yesh. 24:6

10:19 «ormanzarliqtiki derexler» — belkim Asuriyediki derexlernimu, adamlarnimu körsitidu.

10:20 «özlirini urghuchi» — bu Asuriyeni yaki Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu.

«Yeshaya»

Yeni Yaqupning «qaldisi» qudratlik Tengrining yénigha qaytip kélidu..

²² I Israil, xelqing déngizdiki qumdek köp bolghini bilen,

Peqet bir qaldisi qaytidu;

Chünki heqqaniylik bilen yürgüzülgen, bir halaketning téship üstünglarga chüshüshi békitilgendur;

²³ Chünki bir halaketni — békitilgen bir halaketni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar pütkül yer yüzide emelge ashuridu...

²⁴ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

« — I Zion téghida turghan xelqim,

Asuriyedin qorqma!

U séni tayaq bilen uridighan,

We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu..

²⁵ Peqet azghine waqit ötüshi bilenla,

Silerge qaratqan mushu derghezipim tügep,

Ghezipimni ulargha halaket chühsun dep qaritimen.

²⁶ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, ulargha qamcha bilen hujum qozghaydu;

Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu;

U hasisini déngizgha qaritip,

Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu;..

²⁷ Andin shu künide shundaq boliduki,

Uning yüki mürengdin,

Boyunturuqi boynungdin élip tashlinidu;

Mayliring sewebidin,

Boyunturuq sundurulup yoqitilidu..

Yeshayaning Asuriyening jeng yürüşini aldin'ala éytip bayan qilishi

²⁸ Mana, ular Ayatqa yétip, Migrondin ötken,

Mixmashta yük-taqlirini qoyup qoyidu;

10:21 «Berheq, bir qaldisi qaytip kélidu» — Yeshayaning birinchi oghlining ismi (Shéar-Jashub)dur. «Qaytip kélish» — shübhisizki, hem towa qilish hem öz yurt-wetinine qaytishnimu bildüridu. Mushu ayetler hem Israildiki «shimaliy padishahliq»ni hem axirqi zamandiki Israilnimu körsitishi mumkin.

10:22 Yar. 22:17, 32:12; Yesh. 10:23, 28:22; Hosh. 1:10; Rim. 9:25, 26, 27, 28; Yer. 10:24; 30:11; Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10, 18; 10:24; Pend. 11:4; Ez. 7:19; Zef. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Nah. 1:9

10:23 «pütkül yer yüzide» — yaki Pelestindiki (Qanaandiki) zéminni yaki pütkül yer yüzini körsitidu.

10:23 Yesh. 28:22

10:24 «We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,...» — ibranij tilida «U hasisini Misirdiki tebiqide sanga qarap kötürgendek bolsimu,...».

— «Misirliqlardek... hasisini kötüridighan» — Israilning Misirda bolghan tarixini körsitishi mumkin.

— «Hasa kötürüsh» — belkim jeng qilishni jakarlashtur. Qedimki zamanda, Israillar Misirdin chiqqan waqtda, Misirning padishahi Pirewn ularni halak qilmaqqi bolup, qoshunini ewetip qoghligghan. Biraq ularning hemmisi axirda özi halak bolghan. Asuriyeler Misirliqlargha oxshashla halak bolidu, démek. «Mis.» 1-15-bablarni körüng.

10:26 «Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu» — «Hak.» 7-babni körüng. Midiyanlar Israilgha hujum qilip, Xudaning möjiziliri bilen meglup boldi. Midiyanlarning serdari Oreb qachqan bolsimu öltürüldi. Asuriye padishahi Sennaxérib qachqini bilen öz yurtida öz oghulliri teripidin öltürüldi (37-babni körüng).

— «Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu» — ibranij tilida «U Misirdiki tebiqide hasisini kötüridu» (4-ayettiki ibare oxshashtur). Lékin «hasini kötürügüchi» mushu yerde Perwerdigar bolidu; U «uni (hasisini) Misirliqlarning üstige kötürgen»de, Misirliqlar déngizda gherq bolup halak boldi («Mis.» 14-babni körüng.

10:26 Mis. 14

10:27 «mayliring sewebidin» — Israil padishahlari «muqeddes may» bilen, yeni «mesih qilinishi» bilen padishah qilinghan. Mushu «may» Xuda Israil padishahlirigha bergen wedilirini bildürüshi mumkin.

— Bashqa birxil terjimisi: «Séning semirep ketkining üçün, boyunturuq sundurulup yoqitilidu».

«Yeshaya»

²⁹ Ular bosug'ha-dawandin ötken,
Gébada qonup qalidu;
Ramah titrep kétidu;
Saulning yurti Gibéahdikiler bolsa qéchip ketken;
³⁰ I Gallimning qizi, peryadingni kötür!
Hey Laish, anglap qoy!
I bichare Anatot!
³¹ Madmenah bolsa qachti;
Gébirdikiler beder qachti;
³² Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu;
Ashu yerde u Zion qizining téghigha,
Yeni Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu..

Asuriye yoqilidu, «Immanué» tughulidu

³³ Mana, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar chong shaxlarni shiddet bilan késiwétidu;
Shuning bilen égez öskenler késip yiqitilidu;
Hali üstünler pesleshtürülidu.
³⁴ U tömür qorallar bilan ormanliqning Baraqsan yerlirini késip qaqqasliq qiliwétidu;
Liwan bolsa ulugh birsi teripidin yiqitilidu..

Dawami

11¹ We bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu;
Uning yiltizidin ünüp chiqqan bir shax köp méwe béridu..
² We Perwerdigarning Rohi,
Yeni danaliqning we yorutushning Rohi,
Nesihet we küch-qudretning Rohi,
Bilim we Perwerdigardin eyminishning Rohi uning üstige chüshüp turidu;..
³ Uning xursenliki bolsa Perwerdigardin eyminish ibaret bolidu;
U közi bilan körginige asasen höküm chiqarmaydu,

10:32 «Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu; ashu yerde u ... Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu» — mushu 28-32-ayetlerde, Yeshaya Asuriye qoshunining Yérusalémgha qaritidighan yürüşini aldin ala bésharet bérıp bayan qilidu.

—Ayat bolsa Yérusalémdin 50 kilomér, Migron 22 kilomér, Mixmash 11 kilomér yiraqta; Mixmash dawanidin ötüp, Gébagha kélidu. Géba Yérusalémdin 10 kilomér, «Saulning yurti Gibéah» 5 kilomér, Gallim 4.5 kilomér, Laish 4 kilomér, Anatot 3 kilomér, Madmenah 1:5 kilomér, Gébim 800 métr, Nob téghi bolsa peqet Yérusalémdiki sépildin 200 métr yiraqliqta.

—Qoshun «Gébada qonup qalidu» — eslide Mixmashta qonushqa (bixeter bolush üçün) toghra kéletti, biraq ular özlirige tolimu ishench qilip bixudluq bilen algha bésip yürüş qilidu. Bu ishlarning hemmisi dégendikidek yüz berdi.

10:34 «Liwan» — Liwandiki Kédar derexliri ottura sherq boyiche eng égez, heywetlik we eng baraqsan ösidu; mushu ayette «Liwan» Asuriyening heywetlik küch-qudritini, shundaqla ularning hakawurliqini körsitidu. Bashqa yerlerde bolsa, u hamam hakawur kishilerni bildüridu. «Ulugh birsi teripidin» — 37-bab, 36-ayetni körüng.

11:1 «Bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu» — Yesse bolsa Dawut padishahning atisi. Ibraniylar Qutquzghuchi-Mesihning Dawutning ewladidin bolidighanliqini éniq biletti. Biraq mushu yerde Qutquzghuchi-Mesih hem Dawutning ewladi hem «Yessening Yiltizi»mu (11:10ni körüng) bayan qilinidu! Bu ish peqet Injildila chüshendürülgén (mesilen, «Luqa» 20:41-44).

—Mushu ayetlerde yene, Mesih «Yessening derixining kötikidin» chiqidu, déyilidu. Shunga Mesih Dawut padishahning xandanliqi heywetlik mezzilide emes, belki miskin mezzilide tughulidu, dégen bésharet bérilidu.

11:1 Yesh. 4:2; Ros. 13:22,23

11:2 «Yorutush Rohi» — ademge chüshinish qabiliyitini ata qilidighan Rohtur.

11:2 Yesh. 9:5

Yaki quliqi bilan anglighinigha asasen késim qilmaydu.

⁴ U namratlarga heqqaniylik bilan höküm chiqiridu,
Yer yüzidiki miskin-möminler üçün adalet bilan késim qilidu.
U jahanni aghzidiki zakon tayiqi bilan uridu,
Rezillerni lewliridin chiqqan nepesi bilan öltüridu.

⁵ Uning belwéghi heqqaniylik,
Chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu..

⁶ Böre bolsa qoza bilen bille turidu,
Yilpiz oghlaq bilen bille,
Mozay, arslan we bordaq kala bilen bille yatidu;
Ularni yétiligüchi kichik bir bala bolidu..

⁷ Kala éyiq bilen bille ozuqlinidu,
Ularning baliliri bille yétishidu,
Shir bolsa kalidek saman yeydu.

⁸ Emmeydighan bala kobra yilanning töshükige yéqin oynaydu,
Emchektin ayrilghan bala qolini zeherlik yilanning owisigha tiqidu;

⁹ Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchilik bolmaydu;
Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,
Pütkül jahan Perwerdigarni bilish-tonush bilen qaplinidu.

¹⁰ Shu künide «Yessening Yiltizi» herqaysi el-milletler üçün tugh süpitide kötürülüp turidu;
Barliq eller Uni izdep kélip yighilidu;
We U aramgahqa tallighan jay shan-sherepke tolidu..

¹¹ Shu küni Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlanghan qaldisini qayturush üçün, yeni Asuriye, Misir, Patros, Kush, Êlam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz qolini yene uzartidu..

¹² U ellerni chaqirish üçün bir tugh kötüridu; shundaq qilip U yer yüzining chet-chetliridin Israilning ghériblirini jem qilip, Yehudadin tarqilip ketkenlerni yighidu.

¹³ Shuning bilen Efraimgha bolghan hesetxorluq yoqaydu,
Yehudani xarlighanlarmu üzüp tashlinidu;
Efraim Yehudagha heset qilmaydu,
Yehuda bolsa Efraimni xorlimaydu..

¹⁴ Biraq ular gherb terepte Filistiylarning mürisige uchup chüshidu;

11:5 «Uning belwéghi heqqaniylik, chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu» — ibranii tilida «uning böreklirige baghlanghuchi» déyilgen. Ibraniy tilida böreklar ademning chongqur oy-pikirliri we wijdanini bildüridu.

—«Chatraqliq» — ademning chatriqigha yögep kiyilidighan ichki kiyim.

—«chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu» — démek, ich kiyimler bedenge chaplashqinidek, heqqaniylik we sadiqliq uningdin héch ayrilmaydu, uninggha intayin yéqin bolidu.

11:6 Yesh. 65:25; Hosh. 2:20

11:9 Yesh. 6:3; Weh. 4:8; Chol. 14:21, Zeb. 8:1, 9; Zeb.72:19; Hab. 2:14

11:10 Rim. 15:12

11:11 «Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlanghan qaldisini qayturush üçün...» — «ikkinchi qétim» — birinchi qétimqi bolsa belkim Babilada (miladiyedin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yeshaya mushu yerde axirqi zamanlarda bolidighan bir «qaytish» toghrisida sözleydu. Bezi alimlar «birinchi qétimqi» qaytishmu dunyaning herqaysi jaylirida bolushi kérek, shunga Yeshaya ikki «chong qaytish» toghruluq bésharet qilidu, dep qaraydu. «Reb ... qaldisini ... Asuriye, Misir, Patros, Kush, Êlam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz qolini yene uzartidu» — Asuriye we Misir ashu dewrdiki eng küchlük döletler idi; Patros we Kush Misirning jenubiy teripide (hazirqi Êfiopiye), Êlam we Shinar sherq teripide (Asuriyedin yiraq), Xamat Iraqning shimal teripide idi. Déngizdiki arallargha Ottura Déngizning gherbi arqiliq ötkili bolidu. Démek, meyli küchlük, meyli ajiz döletler bolsun, axirqi zamanda Xuda Öz xelqini her tereptin chaqirip yighidu.

11:13 «Efraim» — Efraim Israilning «shimaliy padishahliq»gha, Yehuda «jenubiy padishahliq»gha wekillik qilidu.

«Yeshaya»

Ular birlikte sherqtiki xelqlerdin olja alidu;
Ular Édom we Moab üstige qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ulargha béqinidu.

¹⁵ Perwerdigar Misirdiki déngizning «tili»ni yoq qilidu;
U küchlük pizhghirin shamal bilen Efrat deryasining üstige qolini béghirlitip uchuridu,
Uni adem ayighi quruq halda méngip ötküdek yette ériq qilip uridu;

¹⁶ Shuning bilen Öz xelqining qaldisi üçhün,
Misirdin chiqqan künide Israil üçhün teyyarlighan yolgha oxshash,
Asuriyede qalghanlar üçhün ashu yerdin kélidighan bir kötürülgen égez yol bolidu..

Israilning axirqi zamandiki bir naxshisi

12¹ — We shu küni sen: —
— I Perwerdigar, men Séni medhiyileymen;

Sen manga ghezeplengining bilen,
Gheziping mendin yötkilip ketti,
We sen manga teselli berding.

² Mana, Tengri méning nijatimdur;
Men Uninggha tayinimen, qorqmaymen,
Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur;
U yene méning nijatim boldi, — deysen..

³ — Shadliq bilen siler nijatliq quduqliridin su tartisiler..

⁴ Shu künide siler: —
«Perwerdigargha rehmet éytinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar;
Uning emellirini xelqler arisida ayan qilinglar,
Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar..»

⁵ Perwerdigargha küyler éytinglar,
Chünki U ulugh ishlarni qilghan;
Mana bu pütkül jahangha ayan qilinsun!

⁶ Ziondikiler, tentene qilip jar sélinglar;
Chünki aranglarda turghan Israildiki Muqeddes Bolghuchi büyüktur! — deysiler.

Babilning weyran qilinishi

13¹ Amozning oggli Yeshaya körgen, shundaqla uninggha yüklengen Babil toghrisidiki wehiy: —

² Babil aqsöngeklirining qowuqlardin ötüp kirishi üçhün,

11:15 «Misirdiki déngizning «tili... Efrat deryasi...» — mushu yerlarning qeyerde ikenlikini bilish üçhün xeritini körüng.

11:16 Mis. 14:29

12:2 «Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur...» — Muqeddes Kitabning mushu terjimisinde biz Xudaning «Yahweh» yaki «Jexowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu namining qisqartilghan sheklidir.

12:3 Yuh. 7:37,38

12:4 Yuh. 17:1,4,6,26

13:1 «yüklengen wehiy» — ibranii tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadiliniidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmissige yüklengen bir weziye» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. —Mushu babbiki bésharetler belkim «axirqi zamandiki Babil»ni körsitishi mumkin. Biraq 17-22-ayetler qedimki dunyadiki Babilning Pars impériyesi teripidin weyran qilinishida asasen emelge ashurulghan.

Qaqas tagh üstide tugh kötüringlar,
Ular ni yuqiri awazda chaqiringlar,
Qolunglarni pulanglitip isharet qilinglar..

³ Men bolsam, mexsus tallighanlirimgha buyruq chüshürgenmen,
Öz palwanlirimni, yeni tekebburluqtin yayrap ketken ademlirimni ghezipimni beja keltürüş-
ke chaqirdim..

⁴ Anglanglar, büyük bir elning ademliridek top-top ademlarning taghlarda yangratqan qiyqas-
sürenlirini,
Hemme el-yurtlar we padishahliqlar jengge yighilip dolqunlatqan qaynam-tashqinliqni!
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qoshunlarni jengge yighidu.

⁵ Ular, yeni Perwerdigar we Öz ghezipining qoralliri,
Yiraq yurttin, hetta asmanlarning qeridinmu pütkül jahanni halak qilishqa kelgen..

⁶ Peryad chékip huwlanglar!
Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti;
U Hemmige qadirdin kélidighan halakettek kélidu..

⁷ Buningdin herbir qol boshiship kétidu,
Hemme ademning yüriki érip kétidu.

⁸ Ular wehimige chüshidu;
Azab-oqubet we qayghu-hesret ularni qaplaydu,
Tolghiqi tutqan ayaldek ular tolghinip kétidu,
Ular bir-birige wehime ichide tikilip qarishidu;
Yüzliri bolsa yalqunde kizirip kétidu..

⁹ Mana Perwerdigarning küni kélidu,
Shu kün jimi yer-jahanni weyrar qilishqa,
Rehimsiz bolup, ghezep we qehr bilen tolghandur;
U gunahkarlarni jahandin yoqitidu.

¹⁰ Chünki asmandiki yultuzlar hem yultuz türkümliri nurini bermeydu;
Quyash bolsa chiqipla qaranghulishidu,
Aymu héch yorundaydu..

¹¹ Men dunyani rezilliki üçhün,
Qebihlerni gunahliri üçhün jazalaymen;
Hakawurlarning tekebburluqini tügel yoqitimen;
Zorawanlarning kibirlirini pes qilimen.

¹² Men insanlarni sap altundin az qilimen,
Ademni hetta Ofirdiki altundin az qilimen..

¹³ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning ghezipide,

13:2 «Qaqas tagh üstide tugh kötüringlar...» — tagh qaqas-quruq bolsa, tugh éniq körünidu. Tughning özi jengge chaqiridighan isharetur.

13:3 «mexsus tallighanlirim» — dégen söz ibraniy tilida «muqeddeslirim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Muqeddes» adette «pak, Xudagha mensup» dégen menide. Biraq mushu yerde belkim «Xuda Özining mexsus meqsiti üçhün (meyli özliri bilsun, bilmisun) ayrim qilghanlar» dégen menide. Ayetning ikkinchi qismida oxshashla, mushu dunyadiki tekebbur ademlerni Xuda Öz meqsitini beja keltürüş üçhün, jümlidin ularning bir-birini yoqitish, shundaqla pütkül rezil dunyani halak qilishi üçhün ishletidighanliqini bildüridu (11-ayetnimu körüng).

13:5 «yiraq yurttin... kelgen» — demek, Pelestindin yiraq kelgen. Mushu «dunyadiki eng axirqi urush», Pelestinde we Pelestin etrapidiki taghlar üstide yüz bérédighanliqi körünidu.

—Xuda qorallirini «asmanning qeridinmu» chaqiridu — bu jenglerge perishtilermu qatnishidighan oxshaydu.

13:6 Yo. 2:10; 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

13:8 «yüzliri... yalqunde kizirip kétidu» — belkim shermende bolghanliqidin bolghan.

13:10 Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25

13:12 «Ofirdiki altun» — Ofir rayonidiki altun intayin az uchraydighan, süpetlik altun dep qarilatti.

Uning qaynighan qehrlik künide,
Men Xuda asmanlarni tewritimen,
Yer bolsa öz ornidin yötakilidu;

¹⁴ Shunga owlanghan bir jerendek,
Héchkim yighmaydighan bir padidek,
Herbirsî öz el-jamaitini izdep ketmekchi bolidu,
Herbirsî öz yurt-makanigha qachmaqchi bolidu;
¹⁵ Qéchip tutulghanlarning hemmisi sanjip öltürüldü;
Esirge chüshkenlermu qilichlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu köz aldida pare-pare qilinidu;
Ularning öyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayagh asti qilinidu.

¹⁷ Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen,
Ular kümüshlerge héch qarimaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu..

¹⁸ Ularning oqyaliri yigitlerni ötme-töshük qiliwétidu,
Ular baliyatquning méwisige héch rehim qilmaydu,
Közliri balilarni héch ayimaydu..

¹⁹ Padishahliqlarning göhiri,
Kaldiylarning pexirlinidighan güzelliki bolghan Babil bolsa,
Xudaning Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinige oxshash bolidu..

²⁰ U yerde héchkim hergiz turmaydu,
Dewrdin-dewrgiche u ademzatsiz qalidu.
Erebler bolsa shu yerde chédir tikmeydu,
Malchilar padilirini shu yerde yatquzmaydu..

²¹ Biraq chöl-bayawandiki janiwarlar shu yerde qonidu,
Ularning xarab öylirige huwlaydighan mexluqlar tolidu,
Huwqushlar shu yerde makanlishidu,
«Öchke jin»lar sekrep oynaqlashidu..

²² Yawayi itlar qel'e-qorghanlarda,
Chilböriler uning heshemetlik ordilirida huwlishidu,
Berheq, uning waqti toshushqa az qaldi,
Uning künliri uzungha barmaydu.

13:17 «Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen...» — bésharetning témisi Babillilargha yénip kélidu. Yuqiriqi ayetler (2-16), shübhisizki, peqet Babilnila emes, belki axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»diki pütün dunyani körsitidu.

—Médialiqlar «...kümüshler ... altunlar»gha qiziqmaydu — démek, ularni hujum qilishtin toxtitish üçün pul bérish kar qilmaydu.

13:18 «baliyatquning méwisi» — qorsaqтики төрелmini yaki kichik bowaqni körsitidu.

13:19 «Sodom we Gomorra» — qedimki zamandiki ikki rezil sheher. Xuda ularni ot bilen weyran qilghan. «Yar.» 19-babni körtüng.

13:19 Yar. 19:25; Yesh. 1:9; Yer. 49:18; 50:40

13:20 Yer. 50:39

13:21 «huwlaydighan mexluqlar» — yaki «huwqush-müşükyapilaqlar». «öchke jinlar» — mushu jinlar belkim öchke sheklide bolushi mumkin.

Babilning yiqilishi bilan Israil Xudaning rehimini köridu. Babilning padishahining tehtisaragha chüshüshi

14¹Chünki Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu,
Yene Israilni tallaydu;
U ularni öz yurt-zéminida makanlashturidu.
Shuning bilen yat ademler ular bilen birliship,
Yaqup jemetige qoshulidu..²Herqaysi el-milletler ularni élip öz yurtigha apiridu;
Israil jemeti bolsa Perwerdigarning zéminida ulargha qul we dédek süpitide igidarchiliq qilidu;
Ular özlirini tutqun qilghanlarni tutidu;
Özlirini ezgenlarning üstidin idare qilidu.
³We shundaq boliduki,
Perwerdigar silerge azabtin, sarasimidin we esir bolup mejburlanghan musheqqetlik qulluqtin
aramliq bergen künde..
⁴Siler Babil padishahi toghrisida mundaq maqal-temsilni éytisiler: —
«Qara, bu jazanixor qandaq halak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplighuchi qandaq yoqaldi!
⁵Perwerdigar rezillerning hasisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,
⁶Yeni xelq-milletlarni achchiqi bilen üzlüksiz urghanni,
Ellerge ghezep qilip tizginsiz ziyankeshlik qilghanni sunduruwetti.
⁷Pütkül yer yüzi aram tépip tinchlinidu;
Ular naxsha éytip tentene qilidu.
⁸Qarighaylar bolsa halingdin shadlinidu,
Liwandiki kédirlarmu: — «Sen görüngde yatquzulghandin kéyin,
Hécbir kesküchi bizni qorqatmaydu!» — deydu..
⁹Sen chüshüshüng bilen tehtisaradikiler séni qarshi élishqa sarasime bolup kétidu;
Sen üçhün ölüklerning rohliri,
Jahandiki jimiki «öchke jinlar» qozghilidu;
Ellerning hemme padishahliri textliridin turghuzulidu;
¹⁰Ularning hemmisi sanga qarap mundaq deydu: —
«Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?
Bizge oxshash bolup qaldingmusen?!»..
¹¹Séning shanu-heywiting chiltariliringning awazliri bilen bille tehtisaragha chüshürülüp tügidi;
Astingda chiwin qurti mizhildap kétidu,
Üstüngni sazanglar qaplap kétidu.
¹²I Cholpan, Seher balisi,
Sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!
I téxi ötkendila ellerni yerge yiqitquchi,

14:1 «Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu ...» — oqurmenler Tewrattiki «Yaritulish» dégen qisimni oqughan bolsa éside bar boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga «Yeshaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz.

14:3 Qan. 28:48

14:8 «qarighaylar» we «kédirlar» — shübbhisizki, herxil padishahlar yaki padishahliqlarni köristidu. Kédír derixi bolsa yoghan, intayin chirayliq derex bolup, ulugh padishahlarni yaki padishahliqlarni bildüridu.

14:10 «Ularning hemmisi ölüklerning rohliri sanga qarap mundaq deydu: — «Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?» — Xudagha étiqad qilmighan, tehtisarada yatqan ölüklerning rohlirining ehwali mushu yerde ayan qilinidu. Ular bu alemdikilerge héchqandaq yardem bérelmeydu; chünki ularning hali alliqachan «boshap ketken» bolidu.

Sen yer yüzige tashliwétilding!

¹³ Sen eslide könglünde: — «Men asmanlarga chiqimen,
Textimni Xudaning yultuzliridin üstün qilimen;
Men jamaetning téghida,
Yeni shimal tereplerdimu olturimen;»

¹⁴ Men bulutlarning éviz jayliridin yuqirigha örleymen;
Hemmidin Aliy bilen teng bolimen!» — déding..

¹⁵ Halbuki sen tehtisaragha,
Chongqur hangning teglirige chüshürüldung».

¹⁶ Séni körgenler sanga yéqindin sinchilap qarap: —
«Jahanni zilzilige keltürgen, padishahliqlarni titretken adem mushumidu?

¹⁷ Yer yüzini chöl-bayawan qilip,
Uningdiki sheherlerni ghulatqan,
Tutqan esirlerni öz yurtigha héch qoyup bermigen mushumidu?» — déyishidu.

¹⁸ Mana ellerning shahliri birimu qalmay «shan-sherep»te,
qarangghuluqtiki öz öyide yétishidu..

¹⁹ Biraq sen kemsitilgen chirigen bir shax kebi,
Öltürülgenlerning döwisi astida,
Qilich bilen sanjilghan, hangning tehtige chüshidighanlarga oxshash,
Ayagh astida dessep-cheylengen ölüktek,
Öz görüngdin mehrum bolup tashliwétilding..

²⁰ Sen ashu padishahlar bilen birge depne qilinmaysen,
Chünki öz yurtungni weyran qilghansen,
Öz xelqingni öltürüwetkensen;
Rezillik qilghuchilarning nesli tilgha élinmaydu..

²¹ Ata-bowilirining qebihlikliri tüpeylidin,
Uning oghullirini qetl qilishqa teyyar qilinglar;
Shundaq qilghanda, ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,
Yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu..

²² Chünki Men ulargha qarshi chiqimen,
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
— Men Babildin uning namini we uning qalduqlirini, nesil-perzentlirini üzüp tashlaymen, —
deydu Perwerdigar,.

14:12 «I Cholpan, Seher balisi, sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!» — mushu ayetlerdiki bésharetlerde, körgen menzire Babil padishahidin dejal we dejalning keynidiki küch-yölenchüki bolghan Sheytangha yötikilidu. Dejal belkim kelgüsida Babilning padishahimu bolidu. Sheytanning eslide chirayliq, küchlük, parlaq bir perishte, yene «Cholpan» bolghanliqi körünidu. Mushu ayetlerdimu yultuzlar we perishtilerning bir-biri bilen munasiwetlik bolghanliqi körünidu. «Sen yer yüzige tashliwétilding!» — ibraniiy tilida «sen yer yüzige késiwétilding».

14:13 «jamaetning téghida»... «shimal tereplerde» — belkim perishtilerning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — démek, Sheytan Xudagha mensup bolghan jamaetning téghilik ibaditini özige qaritiwélishqa qiziqidu.

14:13 Zeb. 48:2

14:14 «yultuzlar... bulutlar...» — 13- we 14-ayettiki «yultuzlar» we «bulutlar» belkim perishtiler, asmandiki samawi qoshunlarni körsitidu.

14:21 «ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu, yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu» — mushu sözler tunji

«Babil» shehiri, yeni «Babil munari» jaylashqan sheher bilen munasiwetlik. Ularning meqsiti özlirining namini chong körsitip, öz shehirini pütkül yez-zeminni bashquridighan qilishtin ibaret idi («Yar.» 11-babni körüng).

14:21 Mis. 20:5; Mat. 23:25

14:22 Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28

«Yeshaya»

²³ — We uni huwqushning makanigha, sazliqlargha aylandurimen;

Halaket süpürgisi bilen uni süpürüp tashlaymen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar...

²⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq qesem ichkenki,

— Men qandaq oylisham, shundaq bolidu;

Qandaq meqsetni könglümge püksam, shu tiklinidu,

²⁵ Meqsitim Öz zéminimda Asuriyelikni qiyma-chiyma qilishtin ibaret;

Öz taghlirimda uni dessep-cheyleymen;

U salghan boyunturuq xelqimning boynidin,

U artqan yük mürisidin élip tashlinidu...

²⁶ Mana bu pütkül yer yüzi toghruluq irade qilinghan meqsettur,

Mana bu barliq ellarning üstige uzartilghan qoldur.

²⁷ Perwerdigar mundaq meqsetni pükkeniken,

Kim uni tosalisun?

Uning qoli uzartilghaniken, kim uni yanduralisun?.

Filistiye toghruluq bir söz

²⁸ Ahaz padishah ölgen yilida mundaq wehiy yüklendi: —

²⁹ I Filistiye, hemminglar,

«Bizni urghan tayaq sundi» dep shadlanmanglar;

Chünki yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu,

Uning nesli bolsa dehshetlik uchar yilan bolidu...

³⁰ Shuning bilen yoqsullarning tunji baliliri ozuqlinidu,

Möminler bolsa tinch-amanlikta yatidu;

Biraq Men yiltizingni acharchilik bilan yoqitimen

Qalghan qisimingmu u tereptin öltürüldü...

³¹ Shunga i qowuq, nale kötürgin,

I sheher, peryad chekin!

I Filistiye, sen bolsang érip ketkensen!

Chünki shimal tereptin is-tüteklik bir tüwrük örleydu;

Uning yigihilghan qoshunlirida héchkim sepsiz qalmaydu...

14:23 «huwqush» — bashqiche terjimisi bolushi mumkin; u choqum xilwet joylarda turidighan bir janiwar.

14:23 Yesh. 34:11; Zef. 2:14

14:25 «Öz zéminimda ... Öz taghlirimda...» — Xudaning «Öz zémini», «Öz taghliri» bolsa Israilning zémini Pelestindur.

14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pend. 21:30; Dan. 4:32

14:28 2Pad. 16:20

14:29 «yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu, uning nesli bolsa dehshetlik uchar yilan bolidu» — Ahaz ölgende, Filistiyelarning besh sheher ittapaqdishi Asuriyege qarshi Yehuda bilen bir ittapaqni berpa qilmaqqchi bolidu. Shunga ular Yehudaning yéngi padishahi Hezekiyagha elchilerni ewetken. Bésharet shu chaghda bérilgen (32-ayetni körüng). Yeshaya peyghember mushu bésharette, ittapaqlishishni ret qilish, peqet Perwerdigarghila tayinish kérek, démekchi (yene 32-ayetni körüng).

—«Tayaq», yéni «yilan» belkim Ahazning özi bolushi mumkin. Filistiye Israilning zéminidin bir qismini ishghal qilghanidi. Ahaz padishah belkim ular bilen ashu zémin üstidin urushqan bolushi mumkin (Tewrattiki «2Tar.» 28-babni körüng). Uning oggli Hezekiya bolsa Filistiyege taqabil turup Israilning zéminini qayturuwalidu (Tewrattiki «2Pad.» 18-babni körüng). Shunga Hezekiya belkim bésharettiki «zeherlik yilan» bolushi mumkin. «Dehshetlik uchar yilan» bolsa, eng xeterlik yilan bolup, kelgüsida Israilni barliq dushmanliridin toluq qutquzidighan Mesihni körsitidu.

14:30 «Qalghan qisimingmu u tereptin öltürüldü» — démek, oxshashla acharchiliqtin öltürüldü.

14:31 «is-tüteklik bir tüwrük örleydu» — belkim dushman qoshunliri purqiritidighan chang-tozanglarni körsitishi mumkin. Mushu ayetning ibranii tilidikisini chüshinish tes.

³² Emdi bu elning elchiliriga qandaq jawab bérish kérek? —
«Zionni tikligüchi Perwerdigardur;
Uning xelqi ichidiki ézilgüchiler uningdin bashpanah tapidu» — dégin!».

Moab toghruluq bir béshareet

15¹ Moab toghrisida yüklengen wehiy;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Ar shehiri weyran qilinidu;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Kir shehiri yoq qilinidu;

² Yigha-zarlar kötürüş üçün,
Mana u butxanisigha, Dibongha, shundaqla barliq égzliklirige chiqti;
Moab Nébo we Medeba sheherliri üçün peryad kötüridu;
Hemme bashlar taqir körünidu,
Jimiki saqallar késilip chüshürüldi...

³ Kochilarda ular böz kiyidu;
Ögziliride, meydanlirida, herbir adem köz yashlirini yaghdurup peryad kötüridu.

⁴ Heshbongha, Éléalah sheherlirige yigha olishidu,
Awazliri Yahaz shehirigimu yétip baridu.
Shunga Moabning eskerlirimu nida qilidu;
Uning wujud-baghrini titrek basidu.

⁵ Méning qelbimmo Moab üçün yigha-zar kötüridu;
Ularning qachqunliri Zoargha hem Eglat-Shéli-Shijagha beder qachidu;
Mana ular topliship, yighlighan péti Luhitqa chiqidighan dawan yoli bilen yuqirigha mangidu,
Hornaimgha chüshidighan yolda turup halakettin nale-zar kötüridu.

⁶ Chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu,
Ot-chöpler soliship,
Gül-giyah tügep kétidu;
Héch yap-yéshilliq qalmaydu...

⁷ Shunga ular bayliqliri, tapqan-terginini yighip «Terek wadisi»din ötmekchi bolidu;

⁸ Ularning kötürgen yighisi Moabning chégrasigha,
Ahu-zarliri eglaimgha,
Pighanliri Beer-élimgha yétidu.

⁹ Dimonning suliri qangha tolup kétidu,
Chünki Dimonning üstige téximu köp balayi'apetni toplaymen;
Chünki Moabning qachqunliri hem zéminida qalghanliriningmu üstige bir shirni ewetimen...

14:32 «bu elning elchiliri» — Filistiyelarning elchiliri bolsa kérek.

15:1 Yer. 48:1; Ez. 25:9; Am. 2:1

15:2 «Mana u butxanisigha, Dibongha... chiqti» — bashqa birxil terjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon dégen jaylarga, ... chiqti». Mushu ayette Yeshaya Moabiylarning butxanilirida we butqa choqunidighan «égzlik»liride dua qilishlirining bikar bolidighanliqini körsitidu. «hemme bashlar taqir körünidu, jimiki saqallar késilip chüshürüldi» — chach chüshürüsh we saqal yulush qattiq hesret, pushayman qilishni yaki matem tutushnimu bildüretti.

15:2 Yer. 48:37; Ez. 7:18

15:6 «Ularning qachqunliri Zoargha hem eglat-shéli-shijagha beder qachidu 5-ayet ...chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu...» — bilishimizche 5- we 6-ayettiki sheherler (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jenubiy teripide. Ar, kir, Nébo, Medeba bolsa shimaliy teripide. Qarighanda bolidighan hujum shimal tereptin kelgechke, ular jenubiy terepke qachidu. Asuriye Moabgha ikki qétim hujum qildi, miladiyedind ilgiriki 715- we -711-yilida.

15:9 «Dimon» — belkim «Dibon» (1-ayet) bilen oxshash bolushi mumkin, yerlikler Dibonni belkim «Dimon» dep atishi mumkin. «shir» — kelgüside Moabqa tajawuz qilidighan (1) Asuriye padishahini yaki (2) Babil padishahini körsitidu.

«Yeshaya»

Dawami

16¹ «Emdi ghelle-paraq qozisini Séla rayondin élip,
Chöl-bayawandin ötüp zéminlarning hökümrangha,
Yeni Zion qizining téghigha ewetkin!».

² Uwisidin chuwwulup patiparaq bolup ketken qushlardek,
Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride alaqzade yürüdu..

Moab beglirining bir-birige sözlishi

³ «Paraset bilen höküm qilinglar!»

⁴ «I Zion qizi, sayingizni chüshürüp chüstiki yoruqluqni tün qarangghusidek qiling,
Shu ghériblarni yoshurup qoyghaysiz;
Qoghlanganlarni ashkarilap qoymighaysiz!
Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz,
Ular üçhün weyran qilghuchining aldida bashpanah bolghaysiz!»..

Xudaning Moab beglirige bergen wedisi

⁵ «Ötünüşhünger toghra, chünki ezgüchi yoqilidu,
Halaket yoq bolidu,
Ezgüchilarning hemmisi zémindin yoqilidu.
Özgermes méhir-shepget bilen bir text tiklinidu;
«Dawutning chédiri» ichidiki shu text üstide birsi olturidu.
U bolsa, heqiqeten adalet yürgüzidighan, shundaqla adaletni izdeydighan,
Heqqaniyligini ilgiri süridighan bolidu..»

⁶ — Biz Moabning hakawurluqi toghrisida angliduq (u intayin hakawur!),
Yeni uning hakawurluqi, tekebburluqi, nochiliq qilidighanliqi toghrisida angliduq;
Biraq uning chong gepliri bikar bolidu!.

16:1 «ghelle-paraq qozisi» — Moabdikiler Dawut padishahning waqtidin boshlap Israilgha béqinip kelgen, shundaqla ularning himayisige ige bolup kelgen. Ular béqinghanliqini bildürüş üçhün her yili qozilarni ewetken. Kéyin ular béqinishni ret qilghan (Tewrattiki «2pad.» 3-babni körüng). Shunga bésharetning menisi, ulargha: — «Siler Yehudagha yene béqinishinglar kérek; «qoza»ni ewetishinglar bilen Israilning bashpanahliqigha ige bolisiler» dégen bir nésihat, yaki bolmisa öz-özlerige dégen bir sözmu bolushi mumkin. Emeliyette (5- hem 6-ayetke qarighanda) ular axirida tekebburluqtin shundaq qilmighan.

—«Séla» bolsa qoyliri köp bir rayon idi.

16:2 «Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride alaqzade yürüdu» — Arnon deryasi Moab bilen Israilning ortaq chégrisi idi. Moab qizliri bashpanah izdep Israilgha ötmekchi. Xeritini körüng.

16:4 «I Zion qizi, ... qoghlanganlarni ashkarilap qoymighaysiz!» — bu sözler choqum Moab beglirining Ziondin bashpanahliq sorishini körsitidu.

—«...Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz, ... bashpanah bolghaysiz!» — mushu sözler (yene 3- we 4- ayetning birinchi yérimi) belkim Moabning elchilirining (Yeshaya peyghember béshariti bilen aldin'ala éytqan) sözliridur. Ular qoghlanganlar üçhün Israildin bashpanahliq soraydu.

—4-ayetning ikkinchi yérimi we 5-ayet belkim Xudaning (Yeshaya peyghember arqiliq) bergen jawabi. Démek, Israil Qutquzghuchi-Mesih arqiliq Moab üçhün bashpanah bolidu (biraq Moab tekebburluqidin Xudaning iltipatinini ret qilidu — töwendiki 5-14-ayetlerni körüng).

16:5 «Ötünüşhünger toghra, chünki ezgüchi yoqilidu, halaket yoq bolidu, ezgüchilarning hemmisi zémindin yoqilidu» — bu sözler, shühbisizki, Xudaning Moab beglirige bergen wedisidir. «Ötünüşhünger toghra» dégen söz ibraniiy tékistide yoq. Biraq bizningche «chünki» dégen söz mushularning menisini ichige alidu. Xuda Moabning özidin bashpanahliqni ötünüşhini qarshi alidighanliqini Yeshaya peyghember arqiliq bildüridu. Epsuski, ular tekebburluqtin ret qilidu. (6-14-ayetlerni körüng).

—«Dawutning chédiri» — kelgüsi Israilgha we alemge bolidighan Mesih-Padishah choqum Dawutning jemetidin bolidu. «Dawutning chédiri» eslide Yérusalémda tikilip muhim bir ibadet ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini kórsetse kérek.

16:5 Yesh. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33

16:6 Yer. 48:29, 30

⁷ Shunga Moab Moab üçhün zar yighlaydu;
Ularning hemmisi zar-zar yighlaydu;
Qayghu-hesretke chömüp Kir-Haresetning «kishmish poshkalliri» üçhün zar-zar yighlanglar!.

⁸ Heshbon rayonidiki étizlar,
Sibmahdiki üzüm tallirimu yiglep kétidu;
Ellarning emirliri uning serxil ösümlüklerini buzup cheyleydu;
Ular eslide Yaazergiche yétip, chöl-dalalarni kezgenidi;
Pélekliri sozulup, «Ölük Déngiz»ning nérisigha yetti...

⁹ Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen;
I Heshbon, Éléalah, Öz köz yashlirim bilen silerni sughirimen!
Chünki yazliq méwiliringge, hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu...

¹⁰ Xushalliq méwilik baghlardin mehrum qilinip,
Shadliqmu yoq qilinidu;
Üzümzarliqlarda ne naxsha awazliri anglanmaydu,
Ne tentene qilinmaydu;
Dessigüchiler üzüm kölçeklerini cheylimeydu.
Chünki Men üzüm kölçekliridiki xushal warqirashlarni toxtattim...

¹¹ Shunga ich-baghrilirim Moab üçhün chalghan chiltardek aghrip mungluq yangraydu,
Ichim Kir-Heresdikiler üçhünmu shundaq;

¹² Shundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilghili özining «yuqiri orni»gha chiqip kelgende,
Yaki dua qilghili «muqeddes öyi»ge kirgende,
U muweppeqiyetke érishelmeydu...

¹³ Mana mushu sözlerni Perwerdigar Moab toghruluq burun éytqan.

¹⁴ Biraq hazir Perwerdigar shundaq deydu: —
«Üch yil ichide medikar hésablighandek,
Moabning köpligen qoshun-ahalisi bolghini bilen,
Uning pexirlengen shöhriti yeksan bolidu;
Ularning qalduqliri bolsa intayin az we halsiz bolidu»...

Demeshq we Efraim toghruluq bir bésharet

17¹ Demeshq toghruluq yüklengen wehiy: —
Mana, Demeshq sheher bolup turuwerme, nahayiti bir döwe xarabiliqqa aylandurulidu.

² Aroerdiki sheherler ademzatsiz bolup,

16:7 «Kir-Hareset» — 12-ayette «Kir-Heres»mu dep atilidu. «kishmish poshkalliri» — «Hosh.» 3:1ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «ulliri».

16:8 «Yaazer» — Moabning shimaliy chégrasining nérisidiraq, sherq teripi «chöl-dalalar», gherb teripi «(Ölük) Déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylangan.

16:8 Yer. 48:32, 33

16:9 «Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen» — 10-ayettiki sözlüghüchi Xuda bolghaniken («Men ..toxtitimen...»), 9-ayettiki sözlüghüchimu shübhisizki Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqap ketken üzümzarlar üçhün yighlaydu. Xuda ularni jazalashi bilen teng Özimu qayghuridu. «hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu» — adette hosul alghanda xushalliqtn warqirashlar bolidu, elwette. Biraq mushu yerde, düşminining ghelibisidin kényinki tentene warqirashlar körsitilidu.

—Bashqa birxil terjimisi: «... Hosulunggha bolghan tentene sadasi yangrashtin toxtidi».

16:9 Yer. 48:32

16:10 «Dessigüchiler» — üzüm sharabi chiqirish üçhün üzümlerni kölçekke qoyup dösseydighan ademler.

16:12 Qan. 32:37, 38, 39

16:14 «medikar hésablighandek...» — medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette — démek, mushu «üch yil», kemmu emes, artuqmu emes del üç yilni bildüridu.

Qoy padilirigha qaldurulidu,
Ular tinch-aman yatidu,
Ular ni qorqutqudek héchbir ademmü körünmeydu.

³ Efraimda bolsa, qorghanliq sheherler yoqilidu,
Demeshqning shahane hoquqi,
Suriyening qalduqliri yoqilidu;
Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu.

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..

⁴ Shu küni shundaq boliduki, Yaqupning shöhriti susliship,
Ténidiki séviz etler sizip kétidu.

⁵ Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin,
Yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin,
Hetta Refayim jilghisida ademler bashaqlarni tergandin kéyinki haletke oxshash, qalghini yoq déyerlik bolidu;.

⁶ Halbuki, yene azraq tergüdek bashaq,
Zeytun derixi silkingendin kéyin,
Eng uchida ikki-üch tal méwe,
Köp méwiligen shaxlirida töt-besh tal méwe qaldurulidu,
— deydu Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar.

⁷ — Shu küni insan bolsa Yaratquchisigha nezirini tikidu,
Közi Israildiki Muqeddes Bolghuchida bolidu.

⁸ Ular öz qurbangahlirigha, yeni öz qoli bilen yasighanlirigha,
Yaki barmaqliri bilen shekillendürgenlirige héch qarimaydu,
Ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu..

⁹ Shu künide uning qorghanliq sheherliri,
Eslidiki Israilarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek,
Hemmisi weyran bolup kétidu..

¹⁰ Chünki nijating bolghan Xudani untup qal ding,
Küchüng bolghan «Qoram Tash Bolghuchi»ni eslimiding;
Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen,

17:3 «Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu» — sözmüsöz terjime qilghanda, «Ular Israilning shöhritidek bolidu». Oylaymizki, mushu söz kinayilik gep bolup: — «shöhriti yoq» dégenlik (4-ayetni körüng). Bezi alimlar, kelgüside Israilning shöhriti eslige keltürüldü, shunga Demeshqningmu shöhriti bolidu, dep qaraydu.

17:5 «Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin, ... qalghini yoq déyerlik bolidu» — démek, ormichi eger bilikini ishli tip orsa, nahayiti az bashaqlar qélip qalidu; Refayim (Refayiylarning) jilghisi Yérusalémning jenub teripide, u yerge kembegheller bérip ormichilar qaldurghan bughdayni téretti; elwette tergandin kéyin qalghan bughday «yoq déyerlik» bolidu; Xudaning jazasi bilen Efraimning ademliri, shöhriti, hemmisi oxshashla «yoq déyerlik» bolidu.

—Mushu balay'i apetler Asuriye impériyesining birnechke qétimlik tajawuzliri bilen ularning béshigha keldi. Axirida Asuriye Efraimdiki köp ahalini sürgün qildi (miladiyedin ilgeriki 722-yili).

17:8 «Ular öz qurbangahlirigha... ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu» — mushu ayettiki qurbangahlar we «kün tüwrükliri», shübhisizki, butlarga choqunushta ishlitidighan nersiler. «Asherahlar» dégen butlar belkim butpereslikke béghishlanghan derexlikler idi. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolsa kérek. Ademlerning xiyallirida, mushu mebud «zéminni munbetlik qilarmish» we «ayallarni tughumchan qilarmish». Bulargha choqunush adetlirining herxil jinsiy exlaqsizliq bilen munasiwiti bar idi.

—Shu sözlerge qarighanda az bir qisim Efraimdikiler Xudaghila ümid-ishench baghlaydu. Bésharetning bir qétimlik emelge ashurulushini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayettinmu körgili bolidu.

17:9 «Eslidiki Israilarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek...» — mushu kona «xarabe sheherler», Yeshua peyghemberning yétekchilikide, Israillar Xudagha tayinip zéminni ishghal qilghanda weyran qilinghanidi. Shu xarabe kona sheherler ulargha Xudagha tayinish kéreklikini eslitishi kérek idi.

We yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinig bilan,

¹¹ Ularni tikken künla yashartqining bilan,

Tikken etisila ularni chéchékletkinig bilan,

Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!

¹² Hey! Köp xelqlernig chuqan-sürenliri!

Ular déngiz-okyanlarni urghutup dolqunlardek shawqunlarni kütüridu,

Ah, ellernig qaynam-tashqinliri!

Dolqunlanghan küchlük sulardek ular qaynam-tashqinlarni kütüridu.

¹³ Eller ulugh sularning qaynam-tashqinliridek dolqunlinip kétidu;

Biraq U ularning dekkisini bérishi bilanla, ular yiraqqa beder qéchip kétidu.

Ular taghdiki ot-chöplerning topa-topanliri shamalda yiraqlargha uchuruwétilgendek,

Qara quyun alalda chang-tozanglar quyun bolghandek heydiwétilidu!

¹⁴ Kechte — wehime!

Tang seherde — yoq biraq!

Mana bizni bulap ketkenlarning nésiwisi,

Bizdin olja-gheniymet éliwalghanlarning aqiwitidur!

Yeshayaning Éfiopiya kelgen elchilerge bergen béshariti

18¹⁻² Ah, Éfiopiye deryalirining boyiridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilan qaplanghan yer-zémin! —

Sen qomush kémiler üstide elchilerni déngizdin ötküzüp ewetisen;

— I yel tapan xewerchiler,

Égiz boyluq hem siliq térilik bir elge,

Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir milletke,

Zémini deryalar teripidin bölüngen,

Küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!

³ Jahanda turuwatqanlarning hemmisi,

Jimiki yer yüzidikiler!

Taghlarda bir tugh kütürülgendila,

Körünglar!

Kanay chélinghandila,

Anglanglar!.

17:10 «Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilan, we yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinig bilan,...» — mushu ayettiki «ösümlüklér» xurapiyliq bilen tikilgen, ademni bay qilidighan yaki rawaj tapquzidighan «séhriy ösümlüklér»mish.

17:11 «Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!» — pütkül ayetning bashqa birneche xil terjimisi bolushi mumkin.

17:13 Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Hosh. 13:3

18:1-2 «Ah, Éfiopiye deryalirining boyiridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilan qaplanghan yer-zémin!» — miladiyedin ilgiriki 715-yili, Éfiopiyeining padishahi Pianqi Misirni ishghal qilip yéngi bir sulalini (Misirdiki 25-sulale) berpa qilghandin kéyin, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni shekillendürüş ümidide, ottura sherqtiki barliq döletlerge elchilerni ewetti. Mushu babta Yeshaya elchilerning aldigha kélip, ularni qayturmaqchi bolup, yuqiriqi xewerni yetküzidu. «I yel tapan xewerchiler, égiz boyluq hem siliq térilik bir elge, ...zémini deryalar teripidin bölüngen, küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!» — Yeshaya peyghember elchilerni öz dölitige (Éfiopiylıklar égiz boyluq, siliq térilik, esheddiy bir xelq idi) qaytishni dewet qilidu. U ular arqiliq yene, kelgüsida pütkül dunya Perwerdigargha boysunidu, dep jakarlmaqchi. Shuning bilen teng, u Yérusalémdikilerge mushu ittipaqning paydisizliqini, Perwerdigargha tayanmisa hemme ishlining quruq bolidighanliqini dewatidu, elwette.

18:3 ... «tugh» ... «kanay» — bularning némini bildüridighanliqini bilish üçün, 11-bab hem 27-babni körting. «Tugh» hem qutulush belgisi hem dunyadiki eng axirqi urush bilen munasiwetlik. kanay Xudaning öz qowmini özi qachirishqa ishli tilidu.

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dédi: —

Men tinchlikta turimen,
Nur üstide yalildap turghan issiqtek,
Issiq hosul mezigilidiki shebnemlik buluttek,
Öz turalghumda közitimen;

⁵ Chünki hosul élish aldida,
Üzüm chéchekligendin kéyin,
Chéchekler üzüm bolghanda,
U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip,
Hem shaxlirini késip tashlaydu..

⁶ Ular yighishturulup taghdiki alghur qushlarga,
Yer yüzidiki haywanlarga qaldurulidu.
Alghur qushlar ularin ozuqlinip yazni ötküzidu,
Yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu..

⁷ Shu künide samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu;
Yeni égz boyluq hem siliq térilik bir millettin,
Yiray-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir eldin,
Zémini deryalar teripidin bölüngen,
Küchlük, tajawuzchi bir millettin bérilidu;
Samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning nami bolghan jaygha,
Yeni Zion téghigha élip kélinidu..

Misir jazalinip, terbiye bérilip saqaytilidu we Xudagha ibadet qilidu

19¹ Misir toghruluq yüklengen wehiy: —
Mana, Perwerdigar téz uchidighan bulut üstige minip,

Misirgha yétip kélidu;
Misirdiki butlar uning aldida tewrinip kétidu,
Misirning yüriki bolsa ichidin érip kétidu.

² — «We Men Misirliqlarni bir-birige qarshi qutritimen;
Ularning hemmisi öz qérindashlirigha qarshi turishidu,
Öz qoshniliri bilenmu soqishidu;
Sheher bilen sheher,

Padishahliq bilen padishahliq bir-birige qarshi urishidu;

³ We Misirning rohi öz ichidin yoqap kétidu;

18:4 «Men tinchlikta turimen, nur üstide yalildap turghan issiqtek, issiq hosul mezigilidiki shebnemlik buluttek, Öz turalghumda közitimen» — issiq hem shebnem gahida körünmigini bilen, ularning hosulgha bolghan tesiri nahayiti küchlüktur. Xudamu oxshashla daim «tinch» hem körünmeydu; u héchnémini démigendek yaki qilmighandek turidu. Bu dunyadiki nurghun ishlar xudasiz qilinghandek bolghini bilen (démek, Xudaning küch-qudriti shu ishlarga kérek emestek turghini bilen), Xuda hamam Öz xelqi bilen bille bolidu, hemme ishlarning arqisida turidu hem belgilengen waqitta qolini sozidu (5- hem 6-ayetni köring).

18:5 «Hosul élish aldida, ... chéchekler üzüm bolghanda, U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip, hem shaxlirini késip tashlaydu» — démek, mushu dunyadiki hökümdarlar «Hosul, yeni dunyadiki barliq el-yurtlar bizningki» dégende, Xuda tuyuqsiz hemmisini ularning qolidin élip tashlap ularni yerge qaritip qoyidu.

18:6 «... Alghur qushlar ularin ozuqlinip yazni ötküzidu, yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu» — bu ish waqitliq emes, belki Xudaning mushu dunyadiki hökümdarlardin hoquqni tartiwélip, ularning urush-jédellirini axirlashturup, dunyadiki haywanlarga tügimes aramliq béridighanliqini bildüridu.

18:7 «Shu künide ... Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu... Perwerdigarning nami bolghan jaygha, yeni Zion téghigha élip kélinidu» — démek, Éfiopiyelikler Xudani tonuydu hem Xudagha qilghan ibaditi qobul qilinidu. Shühhisizki, ular mushu yerde özila emes, belki dunyadiki barliq milletlerge wekil bolup, Perwerdigargha béqinidu.

Men ularni meslihetsiz qaldurimen;
Shunga ular butlarni we erwahlarni,
Erwahlarni chaqirghuchilarni hem palchilarni izdep meslihet soraydu;
⁴ Men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümraning qoligha tapshurimen;
Esheddiy bir padishah ularning üstidin hökümranliq qilidu» — dep jakarlaydu samawi qoshun-
larning Serdari bolghan Reb Perwerdigar;
⁵ Hem sular «déngiz»din yoqaydu,
Deryasi qaghjirap pütünley qurup kétidu;
⁶ Deryalarni sésiqchiliq qaplaydu,
Misirning östeng-qanalliri qaghjirap tügeydu;
Qomushlar hem yékenler solishidu;
⁷ Nil deryasi boyidiki yerler,
Nil deryasining quyulush aghzidiki yerler giyahsiz qalidu,
Nil deryasi boyidiki ziraetlarning hemmisi qurup, tozup, yoqilidu.
⁸ Béliqchilar bolsa zar qaqshaydu;
Nil deryasigha qarmaq tashlighuchilarning hemmisi nale kötüridu;
Sularning üstige tor yayghuchilarning béshi sanggilap kétidu.
⁹ Zighirchilar hem libas toqughuchilar xijaletchilikte qalidu,
¹⁰ jemiynetning «tüwrük»liri pare-pare bolup,
Medikarlarning könglimu yérim bolidu.
¹¹ Tolimu exmeq Zoan shehirining emeldarliri!
Pirewnning eng dana meslihetchiliridin exmiqane meslihetler chiqidu!
Siler qandaqmu Pirewnge: —
«Men bolsam danalarning ewladi,
Qedimki padishahlarning neslidurmen!» — dewatqansiler téxi?
¹² Misir, séning danishmenliring hazir qéni?
Ular danishmen bolsa, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Misir
toghruluq némilerni könglige pükkenlikini sanga ayan qilsun!
¹³ Zoan shehirining emeldarliri nadanlashti,
Memfis shehirining emeldarliri aldinip ketti;
Misir qebililirining «burjek tash»liri bolsa ularni éziqturup qoydi.
¹⁴ Perwerdigar ularning arisigha bir qaymuqturghuchi rohni arilashTURUWETTI;
Shunga birsi mest bolup öz qusuqida téyilip eleng-seleng bolghandek,
Ular Misirdikilerni herbir ishida eleng-seleng qiliwetti.
¹⁵ Shuning bilen Misirgha,
Bash, quyuq, palma shéxi yaki qomushlar qilalighudek héchqandaq amal qalmaydu...
¹⁶ Shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qolini

19:4 «men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümraning qoligha tapshurimen...» — mushu bésharetni belkim awwal Éfiopiyelik Pianqi (miladiyedin ilgiriki 715-yili), Asuriyelik Sargon (20-babni körüng), Asuriyelik Sennaxérib we yaki kéyinki Pars padishahliri Kambisis (miladiyedin ilgiriki 525-yili), andin Atakserksis (III) «Oqus» qatarliqlar (miladiyedin ilgiriki 343-yili) teripidin emelge ashurulghan idi.

19:5 «sular «déngiz»din yoqaydu» — mushu yerde «déngiz» Nil deryasini körsitidu.

19:11 «Pirewn» — Misir padishahlirining dewr-dewrgiche ishletken unwani. «Men bolsam... qedimki padishahlarning neslidurmen!» — Misirning örp-adetliri boyiche, padishahning meslihetchilirining hemmisi yuqiri tebiqilik yaki padishah jemetidin bolushi kérek idi.

19:13 «Memfis» — yaki «Nof». «Misir qebililirining «burjek tash»liri» — belkim Misir jemiyyitidiki mötiwerlerdud.

19:15 «Bash, quyuq, palma shéxi, qomush» — belkim Misir jemiyyitidiki herxil tebiqidiki adamlarni bildüridu.

19:15 Yesh. 9:13

«Yeshaya»

ularning üstige tenglishi bilan titrep qorqidu,

¹⁷ Hemde Yehuda zémini bolsa Misirgha wehime bolup qalidu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning békitken iradisi tüpeylidin,

Yeni Uning özlirige qaritilghan iradisi tüpeylidin,

Kimge Yehudaning gépi qilinsila shu chöchüydu.

¹⁸ Shu küni Qanaanning tili sözleydighan,

We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha béqinip sadiqliq qesimi qilidighan Misirning besh shehiri bolidu;

Ulardin biri «Halak shehiri» dep atilidu.

¹⁹ Shu küni Misirning zémini otturisida Perwerdigargha atalghan bir qurbangah,

Hem chégrasida Perwerdigargha atalghan bir tüwrük bolidu.

²⁰ Bular bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

Chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu;

U ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu.

²¹ Perwerdigar Misirliqlargha tonutulup ayan qilinidu;

Shu küni Misir Perwerdigarni tonuydu;

Ular uninggha qurbanliq ashliq hediyeiliri bilen ibadet qilidu;

Ular Perwerdigargha qesem ichidu we uninggha emel qilidu.

²² Perwerdigar Misirni uridu;

U ularni uridu hem saqaytidu;

Shuning bilen ular Perwerdigarning yénigha qaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul qilip ularni saqaytidu.

²³ Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, égez kötürülgen tüz yol échilidu;

Asuriyelikler Misirgha kiridu,

Misirliqlar Asuriyege kiridu;

Misir Asuriye bilen bille Xudaning xizmet-ibaditide bolidu.

²⁴ Shu küni Israil Misir we Asuriye bilen bir bolup,

Üchisi, yer yüzidikilerge bext yetküzgüchiler bolidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha bext ata qilip: —

«Xelqim bolghan Misirgha,

Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege

We Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — deydu.

19:18 «Qanaanning tili» — «Qanaan» Pelestin, yeni Israilning zémini, hazirqi «Israiliye»ni körsitidu. Shunga ular ibraniylar tilini sözlashedu.

19:18 Qan. 10:20; Yer. 12:16

19:20 «Bular .. Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu; chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu; u ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu...» — (18-22-ayetler) — Mushu ayetlerdiki bésharet belkim axirqi zamanda emelge ashurulidu. Bezi alimlar bésharetler miladiyedin ilgeriki 4-1-esirlerde «qisman emelge ashurulghan» dep qaraydu. Shu zamanlarda Misir nurghun Yehudiy musapirlarni qobul qilip, ulargha Misirning chégrisigha yéqin jayda yéngi bir ibadetxanini qurushqa yol qoydi we hetta uni qurushqa yordam berdi. Miladiyedin kéyin Misirdiki mesihiy jamatlermu nahayiti köp bolghan.

19:21 Mal. 1:11

19:23 «Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, égez kötürülgen tüz yol échilidu...» — mushu yol hélihém mewjut. Biraq Israil hem Misir we Suriyeler otturisidiki munasiwet yaxshi bolmighachqa, yol uzundin buyan éttiklik halette turmaqta.

19:25 «Xelqim bolghan Misirgha, Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege we Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — pikrimizche mushu bésharetning (1-25-ayetlerning) axirqi qismi («shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu...» yeni 16-ayettin bashlap) téxi emelge ashurulmighan. Yeshayaning dewridikiler üçün, bu bésharet ularning Misirgha qoshulushqa bolmaydighanliqini bildürgen; bundaq qilish Perwerdigargha ishenmeslikke barawer. Bésharette, ular Misirgha emes, belki Misir özlirige béqindi bolidu, déyilidu. Axirda Xuda Misirliqlarni Israilar qorqidighan

«Yeshaya»

Misir toghruluq yene bir bésharet

20¹ Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili Asuriye padishahi Sargon uni ewetken (u Ashdodqa qarshi jeng qilip uni ishghal qildi): —
² — Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi.

U uninggha: —

«Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet, putungdiki keshingni séliwet» — dégenidi;

U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi..

³ We Perwerdigar axirida mundaq dédi: —

«Méning qulum Yeshaya Misir we Éfiopiye toghruluq xewer bérédighan bésharet hem karamet süpitide bolush üçün yalingach hem yalang ayagh üç yil méngip yürgende, ⁴ Oxshashla Misirliq esirler we Éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun, yalingach hem yalang ayagh, kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin Misirni shermendilikte qaldurup, yalap épkétilidu.. ⁵ Ular bolsa qorqushup, öz tayanchisi bolghan Éfiopiyedin we pexri bolghan Misirdin ümidsizlinip kétidu. ⁶ Shuning bilen bu déngiz boyidikiler: —

«Mana bu Asuriye padishahining weswesidin qorqup bashpanahliq izdep barghan tayanchimizghu, bizler emdi qandaqmu qutulalaymiz?» — déyishidu»..

Babil toghrisida yene bir bésharet

21¹ «Déngizning chöl-bayawini» toghrisida yüklengen bir wehiy: —
«Jenub terepte qoyuntazlar ötüp kétiwatqandek, Dehshetlik zémindin bir némiler kéliwatidu!»..

Yeshayaning söz qilishi

² — Azabliq bir wehiy-körünüş manga ayan qilindi;

Xain xainliq qiliwatidu,

Bulangchi bulangchiliq qiliwatidu.

«I Élam, ornungdin tur, chiq!

Média, muhasire qilip qorshiwal!»

Asuriyelikler bilen bille Özige, shundaqla Israilgha béqinduridu.

20:1 «Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili» — miladiyedin ilgiriki 715-yili Filistiyelarning bir paytexti bolghan Ashdod Misirning qutritishi bilen Asuriye impériyesidiki asaretlarni buzup isyan kötürdi. Ikki yil ichide ular yene meghlup boldi. Misir toxtimay ularni qutritip, qoralliq yordam bérishni wede qilip, elchilerni Moabqa, Édom hem Yehudagha ewetti, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni otturigha chiqarmaqchi boldi. Biraq miladiyedin ilgiriki 711-yili Asuriye impériyesi Ashdod shehirini ishghal qildi. Misir ulargha héch yordam qilmidi. Xuda Yeshaya arqiliq Israilgha xudasiz, tayanchisiz Misirgha tayinishning toghra emeslikini hem mundaq qilishning bihude ish ikenlikini körsitidu.

20:2 «Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi..» — mushu 20-babtiki bésharet nahayiti qisqa waqit ichide emelge ashurulghan. Bésharetning emelge ashurulishini körgen kishiler yuqiriqi 19-babtiki axirqi zamanlarni körsitidighan (Asuriye we Misir toghruluq) bésharetning axirida muqarrer emelge ashurulidighanliqidin héch guman qilmasliqi kérek. «Perwerdigar ... uninggha: — «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet...» dégenidi. U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi» — buningdin körhüshe boliduki, Yeshaya adette böz kiyim kiyip yürédighan bolushi mumkin. Yeshayaning heqiqeten «qipyalngach» yaki peqet «kalte ishtanliq» ikenlikige bir néme déyish tes.

20:4 «Misirliq esirler we éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun... kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin ... yalap épkétilidu» — shu bésharet belkim 701-yili, yeni Asuriye bilen Misir soqushqan Eltekeh dégen yerde bolghan jengde emelge ashurulghan. Asuriye Misirdiki hem Éfiopiyediki nurghun esirlerni épketken.

20:6 «bu déngiz boyidikiliri — Filistiyelikler hem Yehudaliqlarni körsitidu.

21:1 «Déngizning chöl-bayawini» — Babilni körsitidu (9-ayetni köring). «Déngiz» bolsa, mushu yerde Babil shehiri jaylashqan, nahayiti keng Efrat deryasini kösitidu. Emdi némishqa «déngizning chöl-bayawini» déyilidu? Yeshaya belkim Babilni kinayilik gep bilen mazaq qilidu; Babil katta, büyük sheher bolghini bilen, heqiqet jehitidin yaki menggülik rohiy bayliqlar jehitidin éytqanda nahayiti bir chöl-bayawan, xalas.

Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim..

³ — Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi,

Tolghiq tutqan ayalning azablaridek,

Körgeñirimdin tolghinip kettim,

Anglighinimdin parakende boldum..

⁴ Shunga köñglüm parakende bolup hasirap kettim,

Méni dehshet qorqunch basti;

U men zoq alidighan kéchini sarasime bolidighan kéchige aylandurdi..

⁵ Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu;

Ular yéyishidu, ichishidu;

«Hey ésilzadiler, ornunglardin turup qalqanni maylanglar!»

⁶ Chünki Reb manga: —

«Barghin, körgeñirini eyni boyiche éytidighan bir közetchini texlep qoyghin» — dégenidi..

⁷ — «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,

Jeng harwilirini éshekler bilen,

Jeng harwilirini tögiler bilen körgende,

U diqqet bilen, nahayiti diqqet bilen közetsun!».

⁸ U jawaben shirdek towldi: —

21:2 «Xain xainliq qiliwatidu... bulangchiliq qiliwatidu» — shübhisizki, Babilning üzlüksiz qiliwatqan qilmishlirini körsitidu. «I Élam, ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwall» — ikki imkaniyet bar. Mushu bésharet yaki miladiyedin ilgiriki 689-yili Asuriye impératori Sennaxéribning Babilgha bésip kirip weyran qilghanliqini yaki miladiyedin ilgiriki 539-yili Parslar we Médialar Qoresh impératorining bashchiliqida bésip kirgenlikini körsitidu.

—Eger birinchi sherh toghra bolsa, u chaghda «Élam ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwall» dégen sözlerni Babil padishahi Mérodaq-Baladan öz ittipaqdashliri Élam we Médiagha éytqan, bu sözler «Asuriyege hujum qil!» dégen menide bolghan bolidu. U chaghda Asuriyening impératori Sennaxérib meghlup bolghan. Kéyin u qaytidin hujim qilip Babilni ishghal qildi. Shu chaghda u Babilni pütünley weyran qilip, ularning hemme butlirininimu chéqip pare-pare qildi.

—Ikkinchi sherh toghra bolsa, mushu sözler Qoresh özining qoshunlirigha dégen gep bolidu (Babilgha hujum qil!). Bizningche bolsa bésharet Qoreshningki mushu hujumini körsitidu; biraq ikki qétimliq ishghal qilishning hemmiside oxshashla Yeshayaning körsetken körsetmisi, yeni «Babilgha ishenmenglar hem tayanmanglar!» dégini tekitlinidu.

«Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim» — bu elwette Xudaning sözi bolushi kérek. Démek, Babilning xainliq, tajawuzchiliq qilip olja alghanliq, adilsizliq, rehimsizlik qatarliqlar tüpeylidin xalayıq qattiq nale-peryadlarni kötürgenidi; Xuda ularning nale-peryadlirigha Xxatime béridu; chünki U Babilning özi tügeshtürgenidi.

21:3 «Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi, ... anglighinimdin parakende boldum» — bu sözler elwette peyghemberning özüningki bolushi kérek.

—Bashqa birxil terjimisi «Men azabtın tolghinip qariyalımdım; parakendichilikтин hechnémini angliyalımdım».

—Bir jehettin Yeshaya peyghember mushu körünüşte melum bir sheherning Xuda teripidin jazalinishini köridu, shundaqla bek azablinidu. Biraq bashqa bir jehettin we bashqa bir derijide, Babil shehiri pütkül dunyagha wekil bolsa, u Xudanin qiyamet künide gunahning özi qandaq dehshetlik jazalishini köridu, shundaqla intayin azablinidu. Shübhisizki, mushu bésharetin élishimiz kérek bolghan sawaq del mushudur.

21:4 «Men zoq alidighan kéche» — buni chüshinish tes; belkim Xuda Yeshayagha shu körünüşni körgüzgen kéchide u ayali bilme muhebbetleshmekchi boldimikin.

21:4 Ayup 7:3

21:5 «Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu» — bashqa birxil terjimisi «Dastixan sélinglar, bir közetchi qoyunglar». «qalqan maylanglar!» — birxil urush teyyarliq. Qalqan maylansa qilich-neyziler uningdin téyilip kététti. Shunga Yeshaya mushu ayyette belkim, Babilliqlar ziyapette olturghinida, dushmaning qoshunliri yolgha chiqip yürüş qiliwatqanliqini körsitidu; shunga ziyapetning ornigha, urush teyyarliq qilishqa toghra kéletti, dep bésharet béridu. Kéyinki (6-10) ayyetlernimu köring. Babillilarning ziyapette qatnishishqa intayin amraqliqining dangqi chiqqanidi.

—Miladiyedin ilgiriki 539-yili, Babil ordisdikiler katta ziyapette bixud olturghan bir kéchide, Babil shehiri Médialar teripidin ishghal qilindi (Tewrattiki «Daniyal» 5-babni köring).

21:6 «eyni boyiche éytidighan bir közetchi» — démek, ishenchlik adem. Babilliqlar bixudliship olturghanliq tüpeylidin, Xuda belkim Yeshayagha kinaye qilip, ular üçün bir közetchini belgilep qoyush kérek, démekchi. Bu «xiyalıy közetchi»ning xewerliri 7-9-ayetlerde xatirlinidu.

21:7 «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,... körgende,...» — bashqa birxil terjimisi: — «Bir qoshun atliq esker jüp-jüp atlar bilen,... körgende,...». «jeng harwilirini tögiler bilen körgende,...» — Pars impératori Qoresh jeng qilghanda tögilerni dushman qoshunliri ichige heydwétip, qalaymiqanchiliq chiqıratı. U birinchi bolup ashundaq taktikini ishletken.

«Yeshaya»

«Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, her kéchide közette turimen;»

⁹ — We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!»

We yene jawab béríp shundaq dégen: —

Babil bolsa yiqildi, yiqilip chüshti,

We U ularning ilahlrining herbir oyma mebudlrini yerge tashlap pare-pare qiliwetti!»...

Xuda yene Özige sadiq bolghanlarga teselli béridu

¹⁰ — I Méning tépilgen danlirim,

Méning xaminimdiki bughdaylirim,

Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin anglighanni silerge éytíp berdim!»

Édom toghruluq bir bésharet

¹¹ «Dumah» toghruluq yüklengen wehiy;

Birsi Séirdin kélip mendin: —

«I közetchi, kéchining qanchiligi ötti? I közetchi, kéchining qanchiligi ötti?» — dep soraydu.»

¹² Közetchi jawaben mundaq deydu: —

«Seher kélidu, kéchimu kélidu;

Yene sorighing bolsa, yene kélip sora;

Yolungdin qaytip manga yéqin kell!».

Erebiye toghruluq bir bésharet

¹³ Erebiyening kéchisi toghruluq yüklengen wehiy: —

«I Dédanliqlarning karwanliri, siler Erebiyediki janggalda qonup qalisiler;»

21:8 «Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, Her kéchide közette turimen» — bu sözge qarighanda, Babilning weyran qilinishini ümid qilidighanlar uzunraq waqit kütüshi kérek bolidu. «Reb» dégenning bashqa xil terjimisi: «I xojam,...»

21:8 Hab. 2:1

21:9 «— We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!» — yuqiriqi izahatni körüng. Belkim mushu yerde dushman qoshuni ghelibe bilen qaytip béríp, Babilning meghlup bolup yoqitilghanliqi toghrisida xewer yetküzidu. «... U ularning ilahlrining herbir oyma mebudlrini ... pare-pare qiliwetti!» — «U» belkim Xudaning Özisi.

21:9 Yer. 25:12; 51:8; Weh. 14:8; 18:2

21:10 «I Méning tépilgen danlirim, Méning xaminimdiki bughdaylirim,...» — mushu ikki ibare Israilning Xudagha sadiq bolghan, shundaqla pes orunda turidighan «qaldisi»ni kórsitidu. Xudaning jaza-terbiyiliri ichide japa tartish bilen ular tawlinip, «sap bughday»dek bolghan.

21:11 «— bolsa ibraniy tilida «süküt» dégen menide. Umu Édomning kichik bir yézisi. Biraq mushu yerde Yeshaya yene «Édom» dégen isimni söz oyuni qilip tetürisiche «Dumah» dep atighan. Démek, kelgüsida Édom köp issiq-soghaqlar bilen nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. «Séir» — Édomning yene bir ismi. «i közetchi, kéchining qanchiligi ötti? I közetchi, kéchining qanchiligi ötti?» — közetchi (yaki jésekchi)ning wezipiliri birinchidin dushmaning hujumirlidin xewer béríp hemme ademni oyghitish; ikkinchidin taktakchiliq qilip kéchining qaysi waqit bolghanliqini xalayiqqa uqturush idi. Közetchi mushu yerde shübhiziski, Yeshaya peyghemberning özidir. Uningmu mushu ikki wezipisi bar idi — xalayiqni Xudaning jazasidin agahlandurush hem shu jazagha qanche uzun bolup ketkenlikli hem uning qanchilik dawamlashidighanliqi toghruluq xewer yetküzüsh idi. Mushu yerde belkim Édomdin chiqqan bir elchi kélip Yeshayadin Édomni qaplap turghan, qarangghu «kéche»dek bolghan balayi'apetler qachan tügeydu? — dep soraydu.

21:12 «Közetchi jawaben mundaq deydu: ...» — jawabning üç qismi bar: —

—(1) «seher kélidu». Démek, mushu qarangghuluq tügeydu — biraq qachan tügeyidighanliqini démeydu.

—(2) «kéchimu kélidu» — Édomgha, dunyagha nur kélidu (mesilen 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yene bir kéche kélidu, u téximu qarangghu bolup, belkim qiyamet künliride bolidu (mesilen, 10:5, 13:10ni körüng). Yeshaya mushu toghruluq agahlanduridu.

—(3) «sorighing bolsa, ... manga yéqin kell!». Édom (jümlidin belkim bashqa Yehudiy emesler) mushu ishlarni éniqlimaqchi bolghan bolsa, erkinlik bilen Xudaning yénigha kélishe, Xudadin biwasite yaki peyghemberliridin sorashqa tekliip qilinidu. Peqet öz yolliridin towa qilip yénip kelsila, Xuda ularni qobul qilidu.

21:13 «Erebiyening kéchisi toghruluq» — ibraniy tilida «Erebiye toghruluq» hem «kéchide» dégen ikki menilik bolghan bir sözdür. Ikkinchi menisi «kéchide» bolghan bolup, belkim «Ereblarning qarangghuluq waqti»ni kórsitidu. Emeliyette (Ereblarning tarixi anche xatirilenmigen bolghachqa) del qaysi yilni kórsetkenlikini hazirche éniq dep bérelmeymiz.

¹⁴Ussap ketkenlarga su apirip béringlar!
I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!.

¹⁵Chünki ular qilichlardin,
Ghilaptin élinghan qilichtin,
Kérilgen oqyadin,
Urushning azabidin qachidu.

¹⁶Chünki Reb manga shundaq dégen: —
Bir yil ichide medikar hésablighandek,
Andin Kédarning bar sheripi yoqilidu,.

¹⁷Oqyachilarning qalduqliri,
Yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu;
Chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi shundaq söz qilghan»..

Yérusalém toghruluq bir bësharet

22¹Alamet körünüş bérilgen jilgha toghrisida yúklengen wehiy: —
Siler hemminglar ógzilerning üstige chiqiwalghininglar zadi néme qilghininglar?.

²Siler xushalliq debdebisini kótüridighan,
Warang-churunggha tolghan yurt,
Shadlinidighan sheher;
Silerdin óltürülgenler qilich bilen chépilghan emes,
Yaki jenglerde ólgen emes;
³Emirliringlarning hemmisi biraqla qéchishtti;
Ular oqyasiz esir boldi;
Yiraqqa qachqan bolsimu,
Silerdin tépiwélinghanlarning hemmisi birlikte esir boldi.

⁴Shunga men: —
«Neziringlarni méningdin élinglar;
Méni qattiq yighlashqa qoyunglar;

Miladiyedin ilgiriki 715-yili Sargon II Témadiki qebililer we pütkül «Erebiye yérim arili»gha qarshi urush qilghan. Miladiyedin ilgiriki 703-yili Ereblar Babilniki Mérodaq-Baladan bilen ittipaq tüzgen we Asuriyelik Sennaxérib teripidin meghlup qilinip, qattiq ziyan tartqan. Bësharet bu chaghlarning birini körsetse kérek. «...janggaldá qonup qalisiler» — démek, chong yoldin yiraq, melum bir dúshmenning qorqunchidin pinhan jayda qonush kérek. Dédanliqlar bolsa Ereblarning bir qebilisi. Téma ularning bir karwansaray shehiri. Dédan, Téma we 16-ayettiki Kédarning qeyerlikini bilish üçün xeritelerini körüng.

21:14 «... Su apirip béringlar! I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq Ereblerge öz qérindashlirigha yárdem bérish kéreklikini uqturidu. Démek, Ereblar pat yéqinda köp awarichilikke yoluquidu (15-ayetni körüng).

21:16 «Bir yil ichide medikar hésablighandek,...» — 16-bab, 14-ayettiki izahatni körüng. Medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette.

21:17 «Oqyachilarning qalduqliri, yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu» — Kédar bolsa Erebandiki chöllükning shimal teripide yashighan bir qebile.

—Mushu bësharetning keng menisi, shübhisizki, Xudagha ishenmigenler öz-ara bir-birige yárdem bérishken bolsimu, xudasiz bolghanliqi üçün bu yárdem menggü dawamlashmaydu. Axirghiche üzlüksiz kélidighan, chéki yoq medetni bolsa peqet Perwerdigardinla tapqili bolidu.

22:1 «Alamet körünüş bérilgen jilgha» — intayin sirliq bir ibare. Shübhisizki, u Yérusalémgha qaritilidu (10-ayetni we töwendikilernimu körüng). Yérusalém Zion téghining üstide bolsimu, taghlar bilen oralghan bolup, jilghigha jaylashqan dep hésablighili bolidu. Biraq bu ibare némini bildüridu? Yeshaya we bashqa peyghemberler elwette Yérusalémda nurghun «ghayibane alametler» yaki «alamet körünüşler»ni körgen. Shunga mezkur ibare nurghun «ghayibane alametler» we bësharetlerning témisi bolghan, Xuda söygen Yérusalém»ni kórsitidu; yene kélip, «jilgha» töwen bolup, «xar bolush» yaki «kichik péillik»ni bildüridu; Xuda bësharetler wehiy qilsa, ularni peqet kichik péillarghila yetküzidu. Biraq -2-14-ayetler boyiche, Yérusalémdikiler Xudaning agahlirigha kichik péil bolmay, eksiche éren qilmay tekebburliship ketken.

Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — dédim...

⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin «Alamet körünüş bérilgen jilgha»ning bëshigha bir kün chüshidu,
U bolsa awarichilik bolidighan,
Ayagh asti qilinip pétiqdilidighan,
Ademler qaymuqturulidighan,
Sépil soqulup chéqilidighan,
Taghlargha qarap yalwurup chirqiraydighan bir küni bolidu.

⁶ Élam jeng harwiliri we ademliri bilen, atliq eskerliri bilen oqdanni kötürüp kélidu,
Kir bolsa qalqanni échip teyyar qilidu...

⁷ We shundaq boliduki,
Eng güzel jilghiliring jeng harwiliri bilen tolup kétidu,
Atliq eskerler derwazang aldida sep tartip turidu.

⁸ Ular Yehudaning üstidiki qalqanni élip tashlaydu;
Biraq sen Zion shu künide «Orman sarayi»diki qorallargha ümid baghlighansen;

⁹ Siler Dawutning shehirining bösülgen jaylirining köp ikenlikini körüp,
Pestiki kölçek sulirini bir yerge yighip su ambiri qildinglar;

¹⁰ Yérusalémdiki öylerni sanap, ulardin bezilirini buzup sépilni mustehkemlesh üçün ishlettinglar,

¹¹ Shundaqla kona kölçektiki sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar;
Biraq mushularni Yaratquchigha héch qarimidinglar,
Burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar!

¹² Shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Reb Perwerdigar silerni yighlap matem tutushqa,
Chachni chüshürüp paynekbash bolushqa,
Böz kiyim kiyishke murajiet qildi...

¹³ Biraq bularning ornida, mana xushalliq we shadliq,
Kalilarni soyush, qoylarni boghuzlash,
Göshlerni yéyish, sharablarni ichish,
«yeyli, icheyli, chünki ete dunyadin kétimiz» — déyishler boldi!

¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar teripidin quliqimgha ayan qilindiki,

---

22:4 «Xelqimning bulinip...» — ibraniy tilida «xelqimning qizining bulinip...». «Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — bu sözler belkim peyghemberning öziningkidur; biraq, shübhisizki, Xuda ular arqiliq Özining könglini bildürüwatidu.

22:4 Yer. 8:23

22:6 «Élam» — Babilning qoshnisi, bësharettiki waqitlarda ular bilen ittipaqdash bolghan («Kir»ning nede ikenlikini bilmeymiz). Bu bësharet belkim Yeshayagha kelgüsida Babil ittipaqdashliri bilen Yérusalémgha qattiq hujum qilidighanliqini uqturidu.

22:8 «Orman sarayi» — «Orman sarayi»ni Sulayman padishah qurghan, shu yerde köp sawut-qorallar saqlanganid (1Pad. 7-babni we 10:14-17-ayetni körüng).

22:11 «...sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar; biraq ... burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar» — 8-12-ayetlerge qarighanda, Yérusalémdikiler düşmen qoshunining muhasirisige taqabil turush tedbiriliri (mesilen, sawutlarni, qalqanlarni teyyarlash, sépilni mustehkemlesh, yéngi su ambirini qurush qatarliqlar)ni qollanganliqini tebrikleshmekte idi, belkim buning üçün mexsus bir künni ayrighan bolushi mumkin (12-ayetni körüng — «shu küni...»). Yeshaya peyghember ularni «tedbirler»ge tayanmay, «mushularni Yaratquchi» Xudaghila tayinish kerek dep dewet qilsimu, ular qet'iy anglimaydu.

22:12 «yighlap matem tutush..., chachni chüshürtüp paynekbash bolush..., böz kiyim kiyish...» — bularning hemmisi towa qilishning ipadiliri idi.

22:13 Yesh. 56:12; 1Kor. 15:32

«Yeshaya»

«Berheq, mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar..

Ordidiki ghojidar Shebnagha bergen agahlandurush

¹⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mana shundaq deydu: —

«Barghin, mushu ghojidar,

Ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin, uninggha: —.

¹⁶ Sanga mushu yerde néme bar?

Yaki mushu yerde kiming bar?

Birsi égzizlikke özi üçün bir gör qazghandek,

Özi qoram tashtin bir qonalghuni yonughandek,

Özüng üçün bir gör kolidingmu?

¹⁷ Mana hey palwan, Perwerdigar séni öz changgiligha élip, ching siqimdap,

¹⁸ Andin pomdaqtek séni bipayan, yiraq bir zémingha tashliwétidu.

Sen ashu yerde ölesen,

Hem ashu yerde heywetlik jeng harwiliringmu qalidu,

I ghojangning jemetige shermendilik keltürgüchi!.

¹⁹ Men séni mensipingdin éliwétimen,

Shuning bilen séni ornungdin chüshüriwétimen.

Bésharetning dawami — Éliakim, ishenchlik adem

²⁰ Shu künimu shundaq boliduki,

Men Hilqiyaning oghli Öz qulum bolghan Éliakimni chaqirimen;

²¹ Séning tonungni kiydürimen,

Séning potang bilen uning bélini ching qilimen;

Hökümrانliqingni uning qoligha tapshurimen;

Shuning bilen u Yérusalémdikilerge we Yehuda jemetige ata bolidu.

²² Dawut jemetining achquchini men uning müriside qoyimen;

U achsa, héchkim ételmeydu,

Etse, héchkim achalmaydu..

²³ Men uni muqim bir jaygha qozuq qilip békitimen;

U bolsa atisining jemeti üçün shereplik hoquq-text bolidu;

²⁴ Xelq uning üstige atisining jemetining barliq shöhretlirini yükleydu;

Yeni barliq uruq-nesillirini,

Barliq kichik qacha-quchilarni,

Piyale-jamlardin tartip barliq küp-idishlarchiche asidu.

²⁵ Shu künde — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa, égilip kétidu we késip tashlinidu;

Uning üstige ésilghan yükler üzüp tashlinidu»,

— Chünki Perwerdigar shundaq dégenidi..

22:14 «mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — ibraniy tilida «siler ölmigüche mushu gunah üçün kafaret qilinmaydu».

22:15 «... mushu ghojidar, ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin...» — mushu ayettiki «ghojidar» (yaki «xezinichi») «ayalche rod» bilen kelgen bolup, belkim Shebnaning xéli bir xushametchi, kötürmichi ikenlikini körsitishi mumkin.

22:18 «ghojang» — Israil padishahi Hezekiyani körsitidu. «2Pad.» 18-babni körüng.

22:20 2Pad. 18:18,26,37

22:22 Weh. 3:7

22:25 «Muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa,...» — bezi sherhchiler mushu sözler Éliakimni körsitidu, dep qaraydu —

Turning aqiwiti — weyranchiliqi tüpeylidin oqulghan mersiye

23¹ Tur toghruluq yüklengen wehiy: —
— I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki u xarab qilindi,
Shu yerde öy yoq, portmu yoq.
Séprus arilidin bu xewer kémidikilerge ayan qilinidu...

² Zidondiki sodigerler déngizdin ötüp silerni teminlep keldi, i araldikiler,
Emdi shük bolunglar!

³ Shihordiki bipayan sular üstidin yötkigen danlar,
Yeni Nil deryasining hosuli Turning daramiti bolghanidi;
U ellerning baziri bolghanidi!

⁴ I Zidon, xijalet bol,
Chünki déngiz — yeni Turgha qorghhan bolghan déngiz deyduki: —
«Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim,
Yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!».

⁵ Mushu xewer Misirgha yetkende,
Ular mu bu xewer xuddi turgha kelgende qattiq azablinidu.

⁶ — Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!
I déngiz boyidikiler, ah-zar kötürünglar!

⁷ Silerning qedim eyyamdin bar bolghan,
Shad-xuramlıqqa tolghan shehiringlar mushumu?!
Mana ularning putliri özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötürüp baridu!

⁸ Tajlarni iltipat qilghuchi bolghan,
Sodigerliri emirler bolghan,
Dellalliri jahanda abruyluqlar hésablanghan turning bu teghdirini kim békitken?

⁹ — Bularni békitküchi samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigardur!
Meqsiti bolsa shan-shöhrettin kélip chiqqan jimi tekebburluqni reswa qilish,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pesleshtürüshdin ibaret!

¹⁰ Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayral!
Chünki Turdin kelgen tizgin hazir yoq...

démek, «u ishenchlik adem bolghini bilen, beribir yiqilip kétidu; peqet Xudaghila tayanghili bolidu».
—Biraq mushu ish oxshashla «shu künide» bolidu, déyilidu. Pikrimizche Yeshaya yene Shebnanimu körsitidu; u eslide «muqim jaygha békitilgen» bir qozuq, yeni ordidiki ishlarni bashqurghuchi idi. U bir kün ichide hoquqidin qaldurulup, éliakim, yeni Xuda éytqan «Méning qulum», uning ornini basidu.
23:1 «Tur toghruluq yüklengen wehiy: — I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar! ...» — Tur bolsa (xeritini körüng) déngiz boyidiki qedimki zamandiki bir «singapor»gha oxshaydighan bir sheher idi. Tur shehiri ikkige bölünidu. Biri, kichik aral, uning üstige intayin mustehkem bir qel'e sélinghan. Ikkinchisi uduldiki déngiz boyidiki intayin puxta sépillik sheher. Tur asasen déngiz arqiliq soda qilatti; uning kémiliri we uninggha béqindi bolghan «üch Tarshish»teki (2:16diki izahatni körüng) kémiler ottura déngizdiki sodini pütünley dégüdek öz ilkiye éliwalghan bolup, intayin béyip ketken. Tawarlarni ottura déngizdiki ellerdin import qilip, Pelestinge satqan; Pelestindiki mehsulatlarimu sétiwélip déngiz arqiliq ékspört qilghan. Béyighandin kéyin, Tur intayin tekebburliship ketkenidi. Déngiz boyigha jaylashqanliqi üçhün uni ishghal qilish mumkin emes idi.

—«Séprus arilidin...» — yaki «Kittilarning zéminidin...».

23:1 Yer. 47:4; Ez. 26; 27; 28; Zek. 9:3, 4

23:2 «Zidon» — bolsa turgha yeqin rayon bolup, Tur bilen munasiwiti zich bolghan. Xeritlerni körüng. «i araldikiler,...» — Turdiki aralda turghanlar.

23:4 «Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim, yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!» — démek, Turning yashliri yoqap ketti. Ular «anisi», yeni déngiz: «balilarni héch tughmighandekmen» — deydu. Ular yeqitilishi sewebi téxi körsitilmidi.

23:6 «Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!» — démek, Turdikiler qéchishi kérek.

23:7 «...putliri ularni özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötüridu» — kéme bilen emes, ularning esirge chüshüp piyade mangghanliqini tekitleydu.

23:10 «Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayral Chünki Turdin kelgen tizgin hazir yoq»

¹¹ Chünki Perwerdigar qolini déngiz üstige uzitip,
Döletlerni tewritidu.
U Qanaan toghruluq emr qilghan,
Uningdiki qel'e-qorghanlarni yoqitilsun dep perman chüshürgen..

¹² We: —

«I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi,
Sen ikkinchi héch tentene qilmaysen,
Ornungdin turup, Séprus ariligha ötüp ketkin,
Hetta shu yerde sen héch aram tapmaysen» — dédi..

¹³ Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini!
Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;
Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan;
Poteylerni yasap, ularning saray-ordilirini weyran qilip, xarabilikke aylاندuruwetken..

¹⁴ I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürüngerlar!

Chünki qorghininglar xarab qilindi..

¹⁵ We shu küni boliduki,
Padishahning künlerni hésablighinidek,
Tur yetmish yil untulidu.
Yetmish yil ötkendin kéyin,
Turning ehwali pashishe ayalning naxshisidek bolidu;..

¹⁶ Chiltarni élip, sheherni aylinip yür,
I untulghan pashishe ayal!
Özüngge yene xeqning diqqitini tartay déseng,
Yéqimliq bir pede chélip, köprek naxshilarni éyt!

¹⁷ Emdi shundaq boliduki,
Yetmish yilning ötüshi bilen,
Perwerdigar Turni yoqlaydu;
Shuning bilen u yene özi ijarige béríp,
Yer yüzidiki hemme padishahliqlar bilen yene buzuqchiliq qilidu;

— bu kinayilik, hejwiý gep. Tarshish turg'a béqindi bolghandin kéyin, u hazir «erkin» bolidu. Biraq uning iqtisadiy yölenchükimu yoq bolidu.

23:11 «U Qanaan toghruluq emr qilghan...» — Tur shehiri eslide Qanaan zéminida, dep hésablighili bolidu.

23:12 «I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi...» — Zidon Asuriye teripidin basturulidu, uning qizliri, shübhisizki, basqunchiliqqa uchraydu. Töwendiki 13-ayettiki izahatni körüng.

23:13 «Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini! Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu; Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan...» — miladiyedin ilgiriki 745-yili Asuriye padishahi Tiglat-Pileser «Pütkül dunyag'a ige bolmaqqi bolup», keng kölemde jeng qilishqa bashlidi. U 738-yili özining herbiy qomandanini Turni idare qilishqa orunlashturghan. Tur isyan kötürüp, Asuriyening kéyinki padishahi Shalmanezerning muhasirisige qarshi jeng qildi, axirida Asuriyelikler Turni tashlap ketti. Miladiyedin ilgiriki 8-esirning axirida u yene Asuriye bilen urush qildi. Shu chaghda Tur Misir bilen ittipaq tüzüsh meqsitide söhbet ötküzgen. Miladiyedin ilgiriki 701-yili Asuriye padishahi Sennaxérib qattiq hujum qilip, Turning «yölenchüki» Zidon we etraptiki rayonlarda köp weyranchiliq qilghan, Turning sodisini asasen üzüp qoyghan.

—Mushu ayetlerde shu ish toghruluq agahlandurush bérilse kérek. Ayetlerde: Asuriyelikler Babil-kaldiyni weyran qilghanliqig'a, chirayliq binalarni «chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghanliqig'a» qaranglar, mushu ishlardin sawaq élinglar déyilidu. Bu belkim «Silergimu mushuninggha oxshash ishlar yüz béridu» dégenlikdin bésharet bolsa kérek. —Mushu agahlandurushning axirqi netijisi miladiyedin ilgiriki 332-yili «büyük Iskender» teripidin chiqirilghan. Iskender pütün sépiliq sheherni, jümlidin araldiki qorghanlarnimu yer bilen yeksan qiliwetken.

23:14 «Tarshish» — 2-bab, 16-ayettiki izahatni körüng.

23:15 «Tur yetmish yil untulidu» — «yetmish yil» mushu mezgil belkim Asuriye padishahi Sennaxéribning miladiyedin ilgiriki 701-yildiki weyranchiliqidin bashlinidu, miladiyedin ilgiriki 630-yildiki Asuriyening küch-qudratining zawal tépishi, shundaqla Turning sodisini yene bazar tépishi bilen axirlashidu.

—Yeshaya ashu chaghdkiki turni qéri pashishe ayalgha, xéridarlarni chaqirish üçün chiltar chélip naxsha éytqangha oxshitidu. Pashishe ayalgha oxshash, u pulni dep herqandaq ishni qilishqa teyyar idi.

¹⁸ Shuning bilan uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu;

U xezinige sélinmaydu yaki toplanmaydu,

Chünki uning mushu sodisi bolsa Perwerdigarning aldida turghanlar üçhün ayrim qilinidu;

U ulargha qanghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üçhün ishlitilidu..

Axirqi zamanlar Dunyaning gunah arqiliq bulghinishi

24¹ Mana, Perwerdigar yer yüzini berbat, weyran qilip,
Uni astin-üstün qiliwétip,

Uningda turuwatqanlarni terep-terepke tarqitidu;

² Shu waqitta shundaq boliduki,

Xelqler qandaq bolsa, kahin shundaq bolidu;

Qul qandaq bolsa, xojayini shundaq bolidu;

Dédek qandaq bolsa, ayal xojayini shundaq bolidu;

Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu;

Ötne alghuchi qandaq bolsa, ötne bergüchi shundaq bolidu;

Ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu..

³ Yer yüzi pütünley berbat qilinidu,

Pütünley bulang-talang qilinidu;

Chünki Perwerdigar mushu sözni qildi.

⁴ Yer yüzi matem tutidu, u zeiplishidu,

Jahan halsizlinip zeiplishidu,

Yer yüzidiki beg-törilermu halidin kétidu.

⁵ Yer-zémin özide turuwatqanlar teripidin bulghinidu;

Chünki ular körsetme-qanundin chetligen;

Tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken,

Menggülük ehdimu yoqqa chiqiriwetken..

⁶ Shunga lenet yer yüzini yutuwalidu,

Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dep hésablinidu,

Shunga yer yüzidikiler yutuwélinidu,

Insanlar az qalidu..

23:18 «Shuning bilan uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu... u ulargha qanghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üçhün ishlitilidu» — mushu axirqi ayet Tur üçhün ümid körsitidu, ular kelgüside mal-mülükke emes, belki Perwerdigargha béqinidi bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi axirqi zamanda bolushi mumkin. Biraq Israil Babilin qaytqinida (miladiyedin ilgiriki 540-yili), yéngi muqeddes ibadetxana qurulghanda, Tur uning üçhün xalis matériyal teminligenlik belkim bésharetning bir «qisman» emelge ashurulushidur (Tewrattiki «Ezra» 3-bab).

24:2 «kahin» — muqeddes ibadetxanada xelqlerge wekil bolghan qurbanliq qilghuchi. «Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu... ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu» — démek, jemiyyetning herbir tebiqidikiliri oxshashla Xudaning ghezipige uchraydu.

24:2 Ez. 7:12, 13

24:5 «Chünki ular körsetme-qanundin chetligen; tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken...» — qaysi körsetme-qanunlarni buzghan? Peqet Musa peyghemberge bérilginila emes, yene Nuh peyghemberge körsitilgen qanun we ehдини körsetse kérek. «Yar.» 9-babni köring. Nuh peyghemberge hem Musa peyghemberge tapshurulghan mushu ikki ehdiqe asasen qatiliq qet'iy men'i qilinghan. Uning üstige Nuhqa tapshurulghan ehde boyiche, Xuda hawa rayini hem yer yüzidiki tebietning qanuniyetlerini békitten; biraq insanlarning qilmishliri hawa rayini buzup tashlighan, shundaqla бүгүнmu buzmaqta, shuningdek insanlar nurghun tebiet qanuniyetlerini özgertmekchi bolghan we bolidu. Mesilen, ailidiki er-xotunluq jinsiy munasiwetlerni buzup, bechchiwazliqni normal ish dep bilish qatarliqlar.

24:6 Yesh. 9:18; 10:16

«Yeshaya»

Balayi'apet tepsilatliri

- ⁷ Yéngi sharab tügey dep qaldi,
Üzüm talliri bolsa soliship kétidu;
Keypliktin köngli xush ademlermu uh tartishidu;
⁸ Daplarning shox sadaliri toxtaydu,
Köngül échiwatqanlarning warang-churunglirimu tügeydu,
Chiltarning shadliq munglirimu toxtaydu..
⁹ Sharab ichkenlarningmu naxshisi yoqaydu;
Haraq ichkenlerge haraq achchiq tuyulidu..
¹⁰ Tertipsiz, menisiz sheher buzulidu;
Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu;
¹¹ Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürülidu;
Bar shad-xuramliq tütekke aylinidu;
Yer-zémindiki shadliq yoqaydu..
¹² Sheherde peqet weyranchiliqla qalidu,
Derwaza bolsa chéqilghan,
Hemmisi — xarab bolidu!.

Insanning «qaldisi»

- ¹³ Chünki xelq-milletlarning arisida,
Yer-jahanning otturisida shundaq boliduki,
Zeytun derixini qaqqandin kéyin qép qalghan zeytunlardek,
Üzüm hosulini yigihwalghandin kéyin tergüdek birnechchila üzüm qalghandek, bir qaldisi qal-
durulidu..
¹⁴ Qaldilar bolsa awazlirini yuqiri kötüridu;
Perwerdigarning heywisige qarap tentene qilidu;
Ular déngiz tereptin süren salidu..
¹⁵ Shunga Perwerdigarni sherqtimu,
Israilning Xudasi Perwerdigarning namini gherbtiki yiraq arallardimu ulughlanglar;
¹⁶ Jahanning chet-chetliridin biz naxshilarni angliduq: —
«Heqqaniy Bolghuchigha shan-sherep bolsun!»

24:8 Yer. 7:34; 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13

24:9 Yesh. 16:1

24:10 «Tertipsiz, menisiz sheher» — Yeshaya qaysi sheher ikenlikini démeydu.

–13-babta Babil shehiri pütün xudasiz dunyani körsetkendek (mesilen, 13-bab, 5- we 9-ayetni körüng) mushu ayetler oxshashla pütkül xudasiz dunyani bildüridu. Shühisizki, Yeshaya oqurmenlerge yene, Babil (Babilon) shehirining birinchi qétim qurulghanliqini körsetmekchi (Tewrat, «Yar.» 11-babni körüng). Sheherler bolsa insaniyetning bar küch-qudriti, qabiliyiti we eqil-parasitining jewhiri bolidu. Biraq mushular ixlassiz, Xudagha tayanmighan halda qilinghan bolsa, hemmisi quruq gep bolidu, xalas. Shuning bilen mushu namsiz sheher xudasiz dunyani bildüridu. –Sheher menisiz, uningki turmushi menisiz, xudasiz yashash menisiz.

–Bashqa peyghamberlarning sözlirige asasen (mesilen, Daniyal) kelgüsida pütkül dunya bir sheher, bir mustebit hökümdar astida bolidu. Mushu sheher belkim «yéngi bir Babil» bolushi kérek. 1985-yili iraqniki Sadam Hüseyn qedimki Babil shehirini qaytidin qurushni niyet qilghini bilen u uzun ötmey jénidin ayrildi. «Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu» — bashqa birxil terjimisi «hemme öyning ishiki tosulup qélip, héchkim kirelmeydu».

24:11 «Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürülidu; bar shad-xuramliq tütekke aylinidu...» — ghelitte ish shuki, sharab xeqlerge héch teselli bérelmisimu, ular yenila uni izdeydu. Mana bu insanning tebiitidur!

24:12 «Derwaza bolsa chéqilghan, hemmisi — xarab bolidu» — derwaza héchqandaq mudapie roli qalmaydu.

24:13 «Yer-jahanning otturisida» — Israilni körsitidu.

24:13 Yesh. 17:6

24:14 «Qaldilar bolsa awazlirini yuqiri kötüridu» — yuqiridiki 6-ayette «insanlar az qalidu» déyilidu. Mushu ayettiki «qaldilar» bolsa del shu kishilerni körsitidu. Ular balayi'apet ichide towa qilip Xudani izdigenlerdur. Bu Xudagha sadiq bolghan «qaldi xelq» «Yeshaya» we Tewrattiki köp bashqa kitablarda tilgha élinidu.

Biraq men shundaq dédim: —

«Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way!

Chünki xainlar xainliq qiliwatidu;

Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!.

¹⁷ I yer yüzide turuwatqan insanlar!

Wehime, ora we tuzaq béshinggha chüshidu;

¹⁸ We shundaq boliduki,

Wehime sadasidin qachqanlar origha chüshidu,

Oridin chiqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.

Chünki asmandiki dériziler échilidu,

Yer ulliri tewrep kétidu...

¹⁹ Yer mutleq dezlinip kétidu,

Yer pütünley pare-pare bolup kétidu,

Yer dehshetlik tewrinidu.

²⁰ Yer mest ademdek ileng-sileng mangidu;

Xuddi lapastek irhangship qalidu.

Chünki uningdiki asiyliq gunahi özini qattiq basidu,

U yiqilip, ikkinchi turalmaydu..

²¹ Shu künide shundaq boliduki,

Perwerdigar yuqirida turghan qoshunlarni yuqirida,

We yer yüzidiki padishahlarni yer yüzide jazalaydu..

²² Ular orekke yighilidighan bir top esirlerdeq yighiwélinidu,

Gundixanigha solap qoyulidu.

Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu..

²³ Ay uyatliqta qalidu;

Künmu xijil bolup körünmeydu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Zion téghida, yeni Yérusalémida

seltenitini yürgüzidu;

Uning shan-sheripi Öz aqsqaqalliri aldida parlaydu!.

24:16 «Biraq men shundaq dédim: — «Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way! ... Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — bu sözler peyghemberring Xudaning axir zamanlar toghrisida uninggha ayan qilghan wehiylirige bolghan inkasini — hem xushalliq hem xushalliq ichide bolghan qayghusini, yeni dunyaning gunahkarlarning aqiwitige qarap qayghughanliqini bildüridu. «...xainlar xainliq qiliwatidu ... xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — mushu tekrarlash, belkim, axirda her adem Xuda teripidin qutquzulmighan bolsa, nahayiti qattiq gunahqa chömüp kétidu, dégenni bildüridu. Ularigha gunah békitilgendek qilidu (Injil, «Weh.» 11:22ni köring). Yeshaya gunahning jazasini körüpla yene nahayiti azablinidu.

24:17 Yer. 48:43

24:18 «Wehime.. ora.. tuzaq..» — bu üç sözning ahangi ibraniy tilida nahayiti oxshiship kétidighan sözler.

24:18 Yer. 48:44; Am. 5:19

24:20 Ayup 27:18; Yesh. 1:8; 19:14

24:21 «...yuqirida turghan qoshunlar» — belkim Sheytanning jinlardan terkiib tapqan, töwen asmanlarda yürüdighan qoshunlirini körsitidu.

24:22 «Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu» — ibraniy tilida «nurghun künlerdin kéyin ular yoqlinidu». Xuda melum xelqni «yoqlisa», bu yoqlashning netijisi ularni (a) beriketlesh üçün yaki (e) jazalash üçün bolidu.

—Bu sirliq bésharetni Injil «Wehiy» qismidin köprek chüshinimiz. Qutquzghuchi-Mesih bu dunyagha qaytip kelgende, bar jin-sheytanlar (üstündiki qoshunlar...)ni hanggha tashlaydu. Ular yene bir ming yildin kéyin yer yüzidikilerni sinash üçün waqitliq qoyuwétulidu. «Wehiy» 19-20-bablarni köring.

24:23 Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

«Yeshaya»

Xudani medhiyileydighan, axirqi zamandiki naxsha

25¹ Perwerdigar, Sen méning Xudayim;
Men Séni üstün dep medhiyileymen,
Men Séning namingni mubarekleymen,
Chünki Sen karamet ishlarni,
Sadiqliq we heqiqet ichide qedimdin buyan qelbingge pükkenliringni beja keltürgensen.

² Chünki Sen sheherni xarabilik,
Qel'e-qorghaniq yurtni xarab,
Yatlarning ordisini sheher bolalmas qilghansen,
U ikkinchi hergiz qurulmaydu..

³ Shunga héliqi küchlük xelq Séni ulughlaydu,
Esheddiy ellarning héliqi shehiri Sendin qorqidu;

⁴⁻⁵ Chünki Sen miskinlerge qorghaniq,
Yoqsullarning derdi-hajitige qorghaniq,
Borangha dalda,
Issiqqa saye bolghansen;
Chünki esheddiylarning zerbe dolquni tamgha urulghaniq borandek,
Qaghjiraq yerni basqan issiq hawadek boldi.
Biraq issiq hawa bulut sayisi bilen tosulghandek,
Sen yatlarning chuqan-sürenlirini peseytisen;
Esheddiylarning ghelibe naxshisi pes qilinidu.

⁶ We mushu taghda samawi qoshunlarning Serdari bolghaniq Perwerdigar barliq qowmlar üçün ziyapet qilidu —

Mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen kona sharablar,
Yiliki toq mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen, yaxshi saqlanghaniq kona sharablardin bolghaniq ziyapet bolidu;

⁷ We U mushu taghda hemme qowmlarni yapidighaniq chümperdini,
Barliq ellerni yapidighaniq yapquchni yoqitidu;

⁸ U ölümni menggüge yutup yoqitidu!
Reb Perwerdigar herbir yüzdiki yashlarni sürtiwétidu;
Pütkül yer-zémin aldida Öz xelqining shermendilikini élip tashlaydu;
Chünki Perwerdigar shundaq éytqan..

⁹ We shu künide déyiliduki: —

«Mana, Xudayimiz mushu, biz Uninggha telmürüp kelgen,
U bizni qutquzidu;
Mana, mushu Perwerdigardur, biz Uninggha telmürüp kelgen,
Biz shadlinip Uning nijat-qutuldurushidin xursen bolimiz».

¹⁰ Chünki mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu;
We saman azgaldá tézek bilen cheylengendek, Moab Uning putliri astida cheylinidu;

¹¹ Moab ashu tézeklik azgaldin üzüp chiqish üçün qolini kériidu,

25:2 Yesh. 21:9; 23:13; Weh. 14:8; 18:2

25:6 «Yiliki toq mayliq yémeklikler» — Yehudiylar üçün, shundaqla barliq qedimki xelqler üçün mayliq we yiliklik yémeklikler eng ésil tamaq idi.

25:8 1Kor. 15:54

25:10 «Mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu» — demek, Xuda shundaq qilip, bext we aram ata qilip, Özini tonutidu.

«Yeshaya»

Biraq uning qoli chéwer bolghini bilen, Reb uning tekebburluqini pes qilidu...

¹² U sépilliringning égez mudapielik qorghanlirini ghulitip,
Yer bilen yeksan qilip,
Topa-changgha aylanduridu.

Ikki sheher — yéngi Yérusalém we «dunyaning shehiri»

26¹ Shu künide Yehudaning zéminida munu naxsha éytiledi: —
«Mustehkem bir shehirimiz bar;

U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu...

² Wapadarliqta ching turghan heqqaniy elning kirishi üçün,
Derwazilarni échip béringlar!

³ Kim özining eqide, oy-xiyali Sanga baghlighan bolsa,
Sen uni mutleq xatirjemlikte saqlaysen;
Chünki u Sanga ishench-étiqad baghlighandur.

⁴ Menggüge Perwerdigargha tayininglar;
Chünki Yah Perwerdigar heqiqeten ebedil'ebedlik bir qoram tashtur..

⁵ Chünki U yuqirida turghanlarni peske chüshüridu;
Ashu aliy sheherni, U pes qilidu;

Uni yerge chüshürüp,
Topa-changgha aylanduridu..

⁶ U put bilen cheylinidu;
U möminlerning putliri,
Miskinlerning qedemliri bilen cheylinidu!

⁷ Heqqaniyning yoli bolsa tüzdur;
I Eng Tüz Yolluq Bolghuchi,
Sen heqqaniy adem üçün uning yolini ong qilisen.

⁸ I Perwerdigar, biz derheqiqet Séning hökümliringning yolida méngip, Séni kütüp kelduq;
Jénimizning teshnaliqi shudurki, naming we shöhriting ashun!

⁹ Wujudum bilen kéchilerde Sanga teshna boldummen;
Berheq, tang seherlerdimu rohim bilen ich-ichimdin Séni izdidim;
Chünki hökümliring yer yüzide körüngen bolsa,
Yer yüzidikiler heqqaniyliqni öginidu..

¹⁰ Rezil ademe rehimi körsitilsimu,
U yenila heqqaniyliqni ögenmeydu;
Hetta durusluq turghan zémindimu u yenila adilsizliq qiliwéridu,
Perwerdigarning shanu-shewkitini körmeydu..

25:11 «Reb uning tekebburluqini pes qilidu» — ibraniy tilida «U uning tekebburluqini pes qilidu».

25:11 Yesh. 16:6

26:1 «U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu» — «U» — Reb Perwerdigarni körsitidu, elwette.

26:1 Zeb. 46:4-5; 125:1; Pend. 18:10

26:4 «Yah» — bolsa «Yahweh»ning qisqartilghan shekli (1:1-izahatni körüng).

26:5 «yuqirida turghanlar» — belkim 25-bab, 11-ayettiki «yuqirida turghan qoshunlar»gha oxshash, jin-sheytanlarni körsitishi mumkin. «Ashu aliy sheher» — belkim dunyadiki xudasizliqqa wekillik qilidighan Babil, yeni yuqiriqi bablardiki «menisiz sheher» bolushi mumkin.

26:9 «Hökümliring yer yüzide körüngen bolsa» — bu sözning ikki xil menisi bar: — birinchisi «adil qanunliring dunyada (xelqingning yaxshi qilghanliqi arqiliq) ayan qilinsa...».

—Ikkinchi menisi «terbiyilik jaza hökümliring dunyada peyda bolsa...». Ikkila menisi, bolupmu ikkinchi menisi toghra bolsa kérek (10-ayetni körüng).

26:10 «Hetta durusluq turghan zémindimu u rezil adem yenila adilsizliq qiliwéridu» — adilliqni beja keltürüş biadil

¹¹ I Perwerdigar, qolung kôtürüldi,

Biraq ular körmeydu.

Halbuki, Öz xelqingge bolghan otluq muhebbitingni ular köridu hem xijil bolidu;

Küshendiliring üçün teyyarlanghan ot ularni berheq yutuwetidu.

¹² I Perwerdigar, Sen bizge xatirjemlik nésip qilisen;

Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen.

¹³ Derweqe, i Perwerdigar Xudayimiz, ilgiri Sendin bashqa «rebler» üstimizdin hökümranlıq qilghan;

Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz.

¹⁴ Ular bolsa öldi, qaytidin yashimaydu;

Erwah bolup ketti, qayta tirilmeydu;

Chünki Sen ularni jazalap yoqatting,

Ular ni ademlerning ésidimu qilche qaldurmiding.

¹⁵ Sen elni ulghaytqansen, i Perwerdigar;

Elni ulghaytqansen,

Özüngge shan-sherep keltürgensen;

Zéminning chégralirini herterepke uzartqansen.

Israil qandaq yol bilen azad qilinghan?

¹⁶ I Perwerdigar, ular derd-elem ichide qalghanda, Séni izdidi;

Terbiyilik jazalishing ularning béshigha chüshkende,

Ular ah urup, pichirlap bir duani qildi: —

¹⁷ «Boshinish aldida turghan, tolghiqi tutup, aghriqtin warqirighan bir hamilidar ayaldek,

Biz Séning aldingda shundaq bolduq, i Perwerdigar.

¹⁸ Biz ikki qat bolup,

Tolghaqa chüshtuq,

Biraq peqet yella chiqarduq;

Yer yüzidikiler üçün héch nijat-qutquzushni yetküzmiduq;

Dunyadiki ademler héch tughulmidi».

Xudaning Israilning duasigha bolghan jawabi

¹⁹ «Sanga tewe ölgen ademler yashaydu;

Méning jesitimning tirilishi bilen teng ularmu tirilidu.

I topa-changda yatqanlar, oyghinip naxsha yangritinglar!

Shebniming tang seherning shebnimidektur;

muhit astida tes, elwette. Etraplikiler adil bolsa, özining adil bolmiqi asanraq bolidu. Biraq reziller yenila biadilliq qilidu.

26:12 «Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen» — yaki «chünki hemme emellirimizni emellileshtürgüchi özüngdursen».

26:13 «Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz» — Xudaning «qaldisi»i, yeni Xudagha sadiq bolghanlar, «peqet Séning méhir-shepqiting arqiliqla sadiq bolduq» dégendek étirap qilidu.

26:14 «Ular bolsa öldi» — mushu yerde «ular» 13-ayettiki «bashqa rebler», yer yüzidiki padishahlar yaki Israil choqunghan butlarning keynide turghan jin-sheytanlar bolsa kérek.

26:15 «Sen elni... zéminning ... herterepke uzartqansen» — bashqa birxil terjimisi: — «Sen... eslide ularni (elni, yeni Israilni) jahanning eng chétige sürgün qilghansen».

26:17 Yuh. 16:21

26:18 «Dunyadiki ademler héch tughulmidi» — bashqa birxil terjimisi «dunyada turghanlar héch yiqilmidi» (démek, urushta bizde héch ghelebe bolmide). Biraq bizningche yuqiriqi terjimisi toghra. Shuning bilen mushu ayet Xudaning Israil toghruluq bolghan chongqur meqsiti üstide toxtilidu, dep qaraymiz. U Israil arqiliq dunyadikilerga nijat-qutquzush xewirini yetküzüp, ularni yéngi hayatqa, yeni menggüllük hayatqa érishtürüp, qaytidin tughdurmaqchi. Lékin Israil Xudaning shu meqsitige qoral bolushqa layiqetsiz bolup qaldi. Shunga Xuda Özï (19-20-ayetler we töwendiki bablarga asasen) shu ishni qilidu, deydu.

Yer-zémin özide ölgenlerni tughup béridu..

²⁰ I xelqim, kélinglar,

Öyünglarga kirip, keyninglardin ishiklarni étip qoyunglar;
Méning derghezipim ötküche, özüngni bir demlik yoshuruwal..

²¹ Chünki qara,

Perwerdigar Öz jayidin chiqip,

Yer yuzidikilerning gunahini özlirige qayturmaqchi;

Yer bolsa üstige tökülgen qanlarni ashkarilaydu,

Özide öltürülgenlerni haman yépiwermeydu.

Sheytanning jazalinishi Israilar yighilip Xudagha méwe béridu

27¹ Shu künide Perwerdigar Özining dehshetlik, büyük we küchlik shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni,

Yeni tolghanghuchi yilan léwiatanni jazalaydu;

U yene déngizda turghan ejdihani öltüridu..

² Shu künü sap sharab béridighan bir üzümzar bolidu!

U toghruluq naxsha éytinglar!.

³ Özüm Perwerdigar uni saqlaymen;

Men her deqiqe uni sughirimen;

Birsi uninggha ziyan yetküzmisun dep kéche-kündüz saqlaymen.

⁴ Ghezep Mende qalmidi;

Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!

Undaq bolsa Men ulargha qarshi yürüş qilattim,

Ular ni yighishturup köydürüwétettim!.

⁵ Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun;

U Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun,

Derheqiqet, u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!.

⁶ Kelgüsi künlérde, Yaqup yiltiz tartidu;

26:19 «Sanga tewe ölgen ademer» — bu sözni anglawatqan «qaldi»larning özi söygen merhumlarni körsitishi mumkin. «Méning jesitimning tirilishi bilen teng aral tirilidu» — bezide ibranii tilida birlik san köplük sanni bildüridu; biraq mushu ayet Qutquzghuchi-Mesihning tirilishi bilen bashqilarmu tirilidu, dégen bésharetlik menide bolushimu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni körüng).

26:20 2Kor. 4:17

27:1 «Perwerdigar ... Shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni, yeni tolghanghuchi yilan léwiatanni jazalaydu; u yene déngizda turghan ejdihani öltüridu» — léwiatan chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Bezi alimlar uni timsah deydu, biraq biz uninggha ishenmeymiz (Tewrattiki «Ayu» léwiatan toghrisidiki 41-babtiki izahatlimiz we «qoshumche sözimiz»ni körüng).

«Jazalash» dégen sözdin, birxil yaman rohning küchining léwiatanning keynide turushi bilen, léwiatanni rezillikning bir wekili bolidu dep chüshinimiz. Injil «Wehiy» 12-, 13- hem 20-babqa asasen chüshinimizki, léwiatan Sheytanning özi hem özining axirqi zamandiki wekili bolghan dejalni bildüridu. «uchqur yilan» — léwiatan Sheytanning asmandiki ipadisi, «tolghanghuchi yilan» yer yuzidiki ipadisi, «ejdiha» déngizdiki ipadisidir.

27:1 Weh. 12:9

27:2 «sap sharab béridighan bir üzümzar» — yaki «bek yéqimliq bir üzümzar».

27:4 «Ghezep Mende qalmidi» — belkim Israilgha qaritilghan ghezepni körsitidu. «Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!... ularni yighishturup köydürüwétettim!» — Xudaning Öz üzümwari bolghan Israilgha (5-babni yene körüng) shunche xursenlik we qizghinliq barki, U «ulargha bolghan qoghdash muhebbitimni körsitish pursiti bolsun üçün, bir tal tikenla peyda bolsaidi!» dep tiligendek qilidu.

27:5 «Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun; u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!...» — Xuda hetta Özige qarshi turghan bir tikengimu towa qilish, xatirjemlikke kélis pursitini yetküzidu! Buni ikki qétim déyish, buni tekitlestint ibaret.

Israil bixlinip, chéchékleydu,
Ular pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu...

Perwerdigarning Öz xelqige bolghan muamilisi

⁷ Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu?

U qirghanlardek Israil qirilip baqqanmu?

⁸ Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen;
Sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken...

⁹ Emdi shu yol bilen Yaqupning qebihlik kechürüm qiliniduki, —
Uning gunahining élip tashlanghanliqining pishqan méwisi shu boliduki: —
U qurbangahtiki hemme tashlarni kukum-talqan qilidu,
«Asherah»larni we «kün tüwrükliri»ni zadila turghuzmaydu...

¹⁰ Chünki mustehkemlengen sheher ghérib bolup qalidu,
Ademzatsiz makan hem tashliwétilgen bayawandek bolidu;
Shu yerde mozay ozuqlinidu,
Shu yerde yétip, uning shaxlirini yeydu...

¹¹ Uning shaxliri solishish bilen üzülidu;
Ayallar kélip ularni otun qilip köydüriwétidu.
Chünki bu bir yorutulmighan xelq;
Shunga ularni Yaratquchi ulargha rehim qilmaydu;
Ular ni Shekillendürgüchi ulargha shepsetmeydu.

¹² We shu küni shundaq boliduki,
Perwerdigar Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche her yerni silkiydu,
We siler bir-birlep térip yighiwélinisiler,
I Israil baliliri!...

¹³ We shu küni shundaq boliduki,
Büyük kanay chélinidu;
Shuning bilen Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar,

27:6 «Ular Israil pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu» — mushu söz Babil shehiring «yer yüzini sheherler bilen qaplayli» (14:21) dégen meqsiti bilen pütünley oxshamaydu.

—Shu chaghda bolsa Xudaning Öz üzümrari bolghan Israildin kütken ümidi (5-babta xatirilengende) köp jehetlerdin emelge ashurulidu.

27:6 Zeb. 72:16

27:7 «Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu? U qirghanlardek Israil qirilip baqqanmu?» — ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadiliniidu: «U Israilni urghanlarni urghan derijide uni urup baqqanmu? U (Xuda) qirghanlardek, u (Israil) qirilip baqqanmu?».

—Bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Israilni bashqilar urghan derijide urup baqqanmu? Yaki Israil eller teripidin qirilghandek Perwerdigar teripidin qirilip baqqanmu?».

27:8 «Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken» — démek, 7-ayette déyilginidek, Xuda Israilni terbiyilep jazalighanda «ölchemdin töwen» jazalighan; sherq shamili zerblik bolghini bilen daimliq emes, peqet turup-turup soqup turidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

27:8 Yer. 30:11; 46:28

27:9 «Yaqupning qebihlik kechürüm qilinidu» — ibraniy tilida «Yaqupning qebihlik yépilidu» yaki «Yaqupning qebihlik kafaret qilinidu». «qurbangahtiki hemme tashlar...» — mushu ayettiki «qurbangah» belkim butlarga choqunushta ishlitilidighan nershe. «Asherah» — «Asherah» butliri we xushbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayettiki izahatni körüng.

27:10 «mustehkemlengen sheher» — mushu «mustehkemlengen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

27:12 «Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche» — mushu ibare Israilning barliq zéminini körsitish üçün pat-pat ishlitilidu. Xeritilerni körüng.

27:12 Yesh. 17:5

«Yeshaya»

We Misir zéminida musapir bolghanlar kélidu;
Ular Yérusalémida muqeddes tagh üstide Perwerdigargha ibadet qilidu..

Efraim, yeni «shimaliy padishahliq» toghruluq bir bésharet Birdinbir ul néme?

28¹ Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!
Munbet jilghining béshigha taqiwalghan,
Yeni ularning soliship qalghan «pexri» bolghan gülige way!
I sharabning esiri bolghanlar!.

² Mana, Reb bir küch we qudret igisini hazirlidi;
U bolsa, mödürlük judun hem weyran qilghuchi borandek,
Dehshet bilen tashqan kelkün suliridek,
Esheddiylar che tajni yerge uridu.

³ Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük taji ayagh astida cheylinidu;

⁴ We munbet jilghining béshida taqiwalghan,
Ularning «pexri» bolghan soliship qalghan güli bolsa,
Baldur pishqan enjürdek bolidu;
Uni körgen kishi körtüpla,
Qoligha élip kap étip yutuwalidu.

⁵ Shu künide, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz xelqining qaldisi üçün shereplik bir taj,
Shundaqla körkem bir chembirek bolidu.

⁶ U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh,
We derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu..

Yérusalémdeki emirlarning ehwali Kim Xudaning sözini chüshineleydu?

⁷ Biraq bularmu sharab arqiliq xatalashti,
Haraq bilen éziqip ketti: —
Hem kahin hem peyghember haraq arqiliq éziqip ketti;
Ular sharab teripidin yutuwélinghan;
Ular haraq tüpeylidin eleng-seleng bolup éziqip ketti;
Ular aldın körüshdin adashti,

27:13 «Shu künü shundaq boliduki, büyük kanay chélinidu» — Xudaning xelqini chaqiridighan, axirqi zamandiki mushu «büyük kanay» Muqeddes Kitapta bashqa köp yerlerde tilgha élinidu. Yeshaya özi 18-babta u toghrisida toxtilidu.
—Mushu yerde, Xudaning méhir-shepqitining barliq insanlar üçün ortaqlıqı, Yehudiy emesler (Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar... Misir zéminida musapir bolghanlar) Xudagha tayanghan Yehudiylar bilen bille Uning padishahliqigha mirasxor bolidighanliqı éniq körünidu.

28:1 «Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!...» — Efraimning begleri haraq ichishke bek amraq idi. Ularning örp-aditige asasen, abruyluq ademler olturushlarda gül taj taqaytti. Yeshaya peyghember, ularning «pexri» bolghan güli, yeni ularning «shan-sherip» soliship kétép yoqay dep qaldi, deydu. Ach adem körüpla yewalidighan bir tal enjürdek ular yoqap kétishi mumkin. Hazir bolsa, tekebburluq qilidighan yaki eysh-ishret qilidighan waqit emes, belki towa qilip peryad kötürüş kérek, dégenliktur.

—«Munbet jilgha» — shimaliy padishahliq (Israil)ning paytexti bolghan Samariye jaylashqan jilghini kórsetse kérek.

28:6 «U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh, we derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu» — mötiwerler xelq üçün höküm chiqirish, sot qilish üçün sheher derwazilirida olturatti.

—Bashqa birxil terjimisi: — «Düshmenni derwazisighiche chékindürgüchige küch bolidu» — démek, hujum qilidighanlarga küch bolidu.

«Yeshaya»

Höküm qilishta éziqishti;—

⁸ Chünki hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi..

Emirler Yeshayani mazaq qilidu

⁹ «U kimgé bilim ögetmekchidu?

U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?».

Yeshaya jawab béridu

¹⁰ Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchehtin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!

Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur,

Bu yerde azraq,

Shu yerde azraq bolidu....

¹¹ Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu..

¹² U ulargha: —

«Mana, aram mushu yerde,

Hali yoqlarni aram aldurunglar;

Yéngilinish mushudur» — dégen,

Biraq ular héchnémmini anglashni xalimighan..

¹³ Shunga Perwerdigarning sözi ulargha: —

«Wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur.

Mushu yerde azraq,

Shu yerde azraq bolidu;

Shuning bilen ular aldigha kétiwétip,

28:7 «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqgerge wekil bolup qurbanliq qilghuchi.

28:7 Yesh. 5:11

28:8 «Hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi» — mumkinchiligi barki, Yeshaya orda bilen bolghan munasiwiti bilen Yérusalémdeki erbablarning olturushigha qatnishalaydu. Töwendiki ayetlerge qarighanda, olturushning sewebi, Misir bilen Asuriyege qarshi turush ittapaqi toghrisidiki kélisim tüzgenlikni tebriklestigin ibaret idi. Yeshaya herdaim mundaq ittapaqni tüzmeslikni teshebbus qilib, ularning mazaqlirigha uchrighan.

28:9 «U kimgé bilim ögetmekchidu? U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» — mushu sözler, belkim, ziyapette olturghanlar Yeshayani mazaq qilidighan söz bolushi mumkin. Shübhisizki, ular «Peqet Xudaghila tayinishimiz kérek» dégen xewerni intayin addiy, sebiy balining közqarishi, xalas, dep qaraytti.

28:10 «Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchehtin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!» — mushu sözler, belkim, Yeshayaning jawabining bashlinishi. Yeshaya ularning «mushu közqarishing bek addiy iken» dégen mazaq geplirini özlirige qayturup: «Peqet addiy ademler, sebiy balidek kichik péil kishilerla mushularni chüshineleydu, shundaqla Xudaning sözini qobul qilalaydu. Tekebbur, özini eqilliq chaghlaydighanlar hergiz chüshinelmeydu», deydu.

— «Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur, qurmuqur, qurmuqurdur, bu yerde azraq, shu yerde azraq bolidu....» — mushu sözning üç muhim nuqtisi bar: —

—(1) Yeshaya mushu yerde kitabidiki bésharetlerni toluq chüshiniske tolimu muhim bir achquchni béridu. Bésharetler bir-birlep, birsu bu heqiqetni tekitleydu, hemme bésharet arqiliq bizge qandaq qilib Xudagha pütünley, etrapliq ishinip tayinishni ögitidu.

—(2) «wezmuwez, ... qurmuqur...» ibraniy tilida «saw, saw, ..., kaw, kaw, ...» dégendek kichik balining teleppuzida éytildi. Shuning bilen U Xudaning sözini qobul qilish üçün kichik baligha oxshash kichik péilliql bolushi kérek dep tekitleydu.

—(3) bala sözligenidek «saw, saw, ..., kaw, kaw, ...» dégen sözler yene kélip yat bir tildek bolup, 11-ayetni tonushturidu. Töwendiki izahatnimu körüng.

28:11 «Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu» — démek, Yérusalém we Yehudaliqlar yat bir dölet teripidin basturulup, yat yurtqa yökilidu. Ular Xudaning addiy sözlirini «balilarche gep» dep mazaq qilib ret qilidu, netijide mushundaq awazlar ularda yamrap kétidu.

28:11 1Kor. 14:21

28:12 «Mana, aram mushu yerde, hali yoqlarni aram aldurunglar; yéngilinish mushudur» — bu sözler Yeshaya yetküzgen xewerning jewhiridir. Xudagha tayinish — aramlıqtur! «Duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U Perwerdigar mushu xelqge söz qilidu... biraq ular héchnémmini anglashni xalimighan» — mezkur bésharet (11-13) u toghruluqmu «1Kor.» 14:21-22 we uningha baghliq «qoshumche söz»nimu körüng.

Putliship, ongda chüshidu,
Sundurulup,
Tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu...

¹⁴ — Shunga hey siler mazaq qilghuchilar, Yérusalémda turghan mushu xelqni idare qilghuchilar,

Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar!

¹⁵ Chünki siler: — «Biz ölüm bilen ehde tüzduq,

Tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

U bizge tegmeydu;

Chünki yalghanchiligni bashpanahimiz qilduq,

Yalghan sözler astida mökünüwalduq» — dédinglar,

¹⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Zionda ul bolush üçün bir Tash,

Sinaqtin ötküzülgen bir tash,

Qimmetlik bir burjek téshi,

Ishenchlik hem muqim ul téshini salghuchi Men bolimen.

Uninggha ishinip tayanghan kishi héch hodumaydu, aldirimaydu...

¹⁷ We Men adaletni ölchem tanisi qilimen,

Heqqaniyligni bolsa tik ölchigüch yip qilimen;

Möldür bashpanahi bolghan yalghanchiligni süpürüp tashlaydu,

We kélkün möküwalghan jayini téship epkétidu...

¹⁸ Shuning bilen ölüm bilen tüzgen ehdinglar bikar qiliwétilidu;

Silerning tehtisara bilen békitten kélishiminglar aqmaydu;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

Siler uning bilen cheyliwétilisiler.

¹⁹ U ötüp kétishi bilenla silerni tutidu;

Hem seher-seherlerde,

Hem kéche-kündüzlerdimu u ötüp turidu,

Bu xewerni peqet anglap chüshinishning özila wehimige chüshüsh bolidu.

²⁰ Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu,

Yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu..

²¹ Chünki Perwerdigar Öz ishini,

Yeni Özining gheyriy emilini yürgüzüsh üçün,

28:13 «Shuning bilen ular aldigha kétéwétip, putliship, ongda chüshidu, ...tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu» — özi tallighan yoli bilen algha basqini bilen, netijisi halakettur, xalas.

28:13 2Kor. 2:16

28:15 «Biz ölüm bilen ehde tüzduq, tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq... yalghan sözler astida mökünüwalduq» — herqandaq kishi mushundaq sözlerni aghzi bilen démeydu, elwette. Biraq Yeshaya peyghember mushu sözlerni ularning aghzigha sélip, ularning tüzgen ehdisining heqiqiy ehmiyitini ayan qilidu.

— Shu chaghdiki ehde bolsa Misir bilen bolghanidi, biraq Yeshaya bësharette shuni biwasite démeydu. Buning sewebi belkim Misirdiki bu ehde kelgüsida ademni téximu aldaydighan, axirqi zamandiki bir ehdini körsitidu. Mushu ehdini Israil Sheytanning vekili dejjal bilen tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Weh.» 11:2, 13:5ni köring.

28:16 «Sinaqtin ötküzülgen bir tash» — sözmusöz terjime qilghanda, «Sinaq téshi». Bu ibare bashqilarni sinaydighan hem özi sinaqtin ötken bir tash, dégen ikki menini öz ichige alsa kérek.

28:16 Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Ef. 2:20; 1Pét. 2:6, 7, 8

28:17 «adaletni ölchem tanisi qilimen» — yaki «toghra höküm qilishni ölchem tanisi qilimen» (26-ayetnimu köring).

28:15 Dan. 9:27, Weh. 11:2, 13:5, 16, 17; 2Tés. 2:3-4

28:18 Dan. 9:27; Mat. 24:15

28:20 «Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu» — bu kinayilik gep. Ular Xudaning aramligini ret qilidu, özining aram almaqchi bolghan yoli bolsa özige héch aram bermeydu.

Özige yat bolghan ishni wujudqa chiqirish üçün,
Perazim téghida turghinidek ornidin turidu,
U Gibéon jilghisida ghezeplenginidek ghezeplinidu;
²² Shunga mazaq qilghuchilar bolmanglar;
Bolmisa, kishenliringlar ching bolidu;
Chünki men samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Reb Perwerdigardin bir halaket toghrisida,
Yeni pütkül yer yüzige qet'iylik bilen békitken bir halaket toghrisidiki xewerni anglihanmen.

Eqilliq déhqanning térish-yighishi toghrisida bir temsil

²³ — Qulaq sélinglar, awazimni anglanglar;
Tingshanglar, sözlirimni anglanglar.

²⁴ Yer heydigüchi déhqan térish üçün yerni kün boyi heydemdu?
U pütün kün yerni aghdurup,
Chalmilarni ézemdu?

²⁵ U yerning yüzini tekshiligendin kéyin,
Qaraköz bediyanı tashlap,
Zirini chéchip,
Bughdayni taplarda sélip,
Arpini térishqa békitilgen jaygha,
Qara bughdayni étiz qirlirigha térimamdu?

²⁶ Chünki uning Xudasi uni toghra höküm qilishqa nesihet qilidu,
U uninggha ögitidu.

²⁷ Berheq, qaraköz bediyan chishliq tirna bilen tépilmeydu;
Tuluq zire üstide heydelmeydu;
Belki qaraköz bediyan bolsa qamcha bilen soqulidu,
Zire bolsa tömür-tayaq bilen urulup dan ajritilidu.

²⁸ Un tartishqa dannı ézish kérek, emma déhqan uni menggüğe tépéwermeydu;
U harwa chaqliri yaki at tuyaqliri bilen uni menggüğe tépéwermeydu;

²⁹ Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu;
U nesihet bérishte karamet, Danaliqta ulughdur...

28:21 «Perazim téghi» we «Gibéon jilghisi» — bu ikki jayda yüz bergen ishlarni chüshinish üçün, Tewrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayet qatarlıqlarnı körüng. Xuda ashu yerlerde Dawut padishahning textini mustehkemlesh üçün Filistiylar üstidin ikki qétim chong ghelebe qilghanidi. Biraq Yeshaya qobul qilghan wehiyge asasen, ademni jazalashtiki mushundaq ishlarning özi Xudaning muhebbetlik tebiitige pütünley gheyriy, tüptin yat kélidighan, Özi nepretlinidighan ish ikenlik ayan qilinidu.

28:21 2Sam. 5:17-20, 22

28:21 Yar. 22:17, 32:12; Yesh. 10:22; Hosh. 1:10; Rim. 9:25, 26, 27, 28; Yer. 10:24; 30:11; Yesh. 24:1; 27:8; Yer. 4:23-28; 5:10, 18; 10:24; Pend. 11:4; Ez. 7:19; Zef. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Nah. 1:9

28:29 «Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu; u nesihet bérishte karamet, danaliqta ulughdur» — 23-29-ayetlerning esli tékistliridiki bezi sözler nahayiti az uchrighachqa, bashqa birneche xil terjimilari uchrishi mumkin. Biraq üç ish éniq turidu: —

—(1) Yer heydesh hem dannı soqup ajritishmu körünüshde yerge yaki dangha qarita «qattiq qolluq muamile» qilishqa oxshaydu; mushu ishlar belkim Xudaning bizge ishlitidighan terbiye tedbirlerini bildürushi mumkin.

—(2) Hemmimiz eqilliq déhqandin ögineyliki, u meqsetlik halda hemme ishni qilidu. U hergiz yer heydesh yaki dan soqup ajritishtin ibaret ikki ishni zoqlinish üçün qilmaydu; u axirqi nishangha qarap, herqaysi uruqlarning hosulini közleydu. Xudamu oxshashla hemmimizge oxshimaydighan terbiyilik usul qollinip, bizdin hosul chiqarmaqchi. Uning bezide muamilisi «qopal» yaki qattiq körünsimu, u beribir herqandaq danning ünüp chiqishigha kérek bolghan sharaıtnı obdan bilidu, herbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul chiqirish usulini bilidu.

—(3) Melum bir hosul üçün heydep-térish yaki dan ajritish usuli muwapiq bolghini bilen, eqilliq déhqan mushu usulni chektin ashuruwetmey ishlitidu. Xuda oxshashla hemmimizni kichik péıl, muhebbetlik kishilerdin qilish üçün del qandaq hem qanchilik derijidiki muamilini ishlitish kéreklikini bilidu.

28:29 Yer. 32:19

Yérusalémgha chüshidighan «terbiyilik jazalash»

29¹ Arielge, Dawut öz makani qilghan Arielge way!
Yene bir yil yillargha qoshulsun,

Héyt-bayramlar yene aylinip kelsun;

² Biraq Men derd-elemni Arielge keltürimen;

Dad-peryadlar kôtürülüp anglinidu;

U Manga heqiqeten bir «Ariel» bolidu.

³ Chünki Men séni qapsap chédirlar tiktürüp,

Séni qamal qilip muhasire istihkamirini salimen,

Poteyliri bilen séni qorshiwalimen.

⁴ Shuning bilen pes qilinisen,

Sen yer tégidin sözleydighan,

Gepliring pestin, yeni topa-changdin kélidighan,

Awazing erwahlarni chaqirghuchiningkidek yer tégidin chiqidu,

Sözliring topa-changdin shiwirlap chiqqandek bolidu;

⁵ Shu chaghda düshmenliringning topi xuddi yumshaq topa-changlardek,

Yawuzlarning topi shamal uchurup tashlaydighan topandek tozup kétidu.

Bu ish birdinla, tuyuqsiz bolidu!

⁶ Emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar séning yéninggha kélidu;

Güldürmama, yer tewresh, küchlük shawqun, quyuntaz, boran we yutuwalghuchi ot yalqunlar
bilen sendin hésab alidu.

⁷ Shundaq qilip Arielge qarshi jeng qilidighan,

Yeni uninggha we qel'e-qorghanliq mudapielerge jeng qiliwatqan barliq ellerning nurghunli-
ghan qoshunliri kéchisi körgen chüstiki körünüshtek yoqap kétidu.

⁸ Ach qalghan birs chüsh körgende,

Chüshide bir néme yeydu;

Biraq oyghansa, mana qorsiqi quruq turidu;

Changqighan birs chüsh körgende,

Chüshide su ichidu;

Biraq oyghansa, mana u halidin kétidu,

U yenila ussuzluqqa teshna bolidu;

Mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq
bolidu.

29:1 «Ariel» — Yérusalémni körsitidu, u «Xudaning qurbanliq supisining béshi» dégenlik, yeni qurbangahqa ot salidighan
orun. Mushu isim, Xudagha ibadet qilidighan jay hem Xudaning otigha uchraydighan jay ikenlikini bildüridu. Belkim
shu babbiki menisi shuki, Yérusalém Perwerdigargha ibadet qilidighan orun emes, belki itaetsizlik tüpeylidin uning
otluq ghezipige uchraydighan orun bolup qaldi, dégenlik. **«Yene bir yil yillargha qoshulsun»** — menisi belkim, «bir
yildin kéyin» — démek (2-8-ayetke asasen), Asuriye bir yildin kéyin Yérusalémni muhasirige alidu. Undaq bolsa, bésharet
miladiyedin ilgeriki 702-yili bérilgen.

-Toluq aytning bashqa birxil terjimisi: — «Yillar köprek ötsun, héyt-bayramlar yenila ötküzülsun» qatarliq. Ikki xil
terjimisi oxshashla, waqitmu yaki héyt-bayramlardiki diniy paaliyetlermu silerni qutquzmaydu, dégen menini bildüridu.

29:3 «Men séni qapsap chédirlar tiktürüp... poteyliri bilen séni qorshiwalimen» — bésharet Asuriyening hujumini
körsetken emes, belki «barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri»ning bir hujumini körsitidu (7-ayet); shunga u
Asuriyening tajawuzidin kéyin bérilgen bolsa kérek. Uning üstige, Xuda «Ariel»ni (her qétim nijatini ret qilishi tüpeylidin)
Babildin andin Rimliqlardin (miladiyedin kéyinki 70-yil) qutquzghan emes. Shunga bésharet axirqi zamandiki köp el-
yurtlarning (7-ayet) Yérusalémgha, shundaqla Israilgha qilidighan hujumini közde tutidu.

29:3 Yer. 6:3; Ez. 17:17

29:4 Yesh. 8:19

29:5 Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5-6; Yesh. 17:13; 30:13

29:6 «...sendin hésab alidu» — ibraniiy tilida «...séni yoqlaydu».

**29:8 «...oyghansa, mana u halidin kétidu, u yenila ussuzluqqa teshna bolidu; mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan
ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu»** — démek, bu chüshni körgen kishi bashqa ellerning qoshunlirini

Rohiy qarighuluq, rohiy gheplet, Perwerdigarning dora-dermani

⁹ Emdi arisaldi bolivérip,

Qaymuqup kétinglar!

Özünglarni qarighu qilip, qarighu bolunglar!

Ular mest boldi, biraq sharabtin emes!

Ular ilengliship qaldi, biraq haraqtin emes!..

¹⁰ Chünki Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp,

Közünglarni étiwetti;

U peyghemberler we bash-közünglar bolghan aldin körgüchilernimu chümkiwetti...

¹¹ Mushu körgen pütkül wehiy bolsa, siler üçün péchetliwétilgen bir yögime kitabdek bolup qaldi;

Xeq kitabni sawatliq birsige bérilip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — dése, u: —

«Oquyalmaymen, chünki péchiti bar iken» — deydu.

¹² Kitab sawatsiz birsige bérilip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — déyilse, u: —

«Men sawatsiz» — deydu..

¹³ We Reb mundaq deydu: —

«Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda,

Tili bilen Méni hörmetligende,

Biraq qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa,

Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas;»

¹⁴ Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen;

Karamet bir ishni karamet bilen qilimen;

Shuning bilen ularning danishmenlirining danaligi yoqilidu;

Ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalgan bolidu»...

körsitidu. Chüshide körgen «tamaq-su» barliq eller yutuwalmaqchi bolghan Yérusalémni körsitidu. Eller «Yérusalém bizningki» dep xam xiyal qilip, tuyuqsiz hemmidin ayrilip, meghlup bolidu.

29:9 «Emdi arisaldi bolivérip, qaymuqup kétinglar!...» — bu ayet intayin muhim. Yeshaya Asuriye yaki bashqa bésip kirgen tajawuzchilardan qutulushni aliburun aldin’ala éytqan (36-37-bablarni köring). Emdi mushu qutulushlarni körgenler yenila Xudagha ishemney «tasadiptilyqtin bolghan» yaki «Misir bilen bolghan ittipaqtin bolghan» dése qandaq bolidu?

—Eger ular shu chaghda «arisaldi» bolsa, héch qarargha téxi kelmise, ular herqandaq bir ishta bash qaturidighan bolidu. Yeshaya ularning shundaq kajliq qilidighanliqini aldin bilgen (Xudaning agahini 6:10-ayette köring). Shunga u kinaye qilip, ularni shundaq qilishqa dewet qilidu.

29:10 «Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp... aldin körgüchilernimu chümkiwetti» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, ular Perwerdigarning karametlirini yenila étirap qilmighandin kéyin, Xuda ularni téximu öz kajliqida békittip qoyidu. Shundaq qilghini bilen U ularni téxi tashliwettimigen; U ulargha eng axirqi bir pursetni yaritip béridu. Bu purset 14-ayette aldin’ala éytilidu.

29:10 Rim. 11:8

29:12 «Kitab sawatsiz birsige bérilip... u: — «Men sawatsiz» — deydu» — sawatliq kishi bolsa «kitab péchetlengen» (péchetni buzushqa özümmi aware qilmaymen) dégen bahanini körsitidu. Sawatsiz kishi bolsa elwette oquyalmaydu; biraq u sawatliq kishidinmu oqup bérishni sorimaydu. Démek, nurghun ademler bu ikki xil kishilerge oxshash Xudaning bergen wehiysige perwayim pelek dep yüriwéridu.

29:13 «Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda... qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa, Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni köring.

29:13 Mat. 15:8; Mar. 7:6

29:14 «Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen; karamet bir ishni karamet bilen qilimen» — Xuda ulargha sewr-taqet bilen yene bir purset bermekchi. Bu pursetning néme ikenliki éniq tilgha élinmighan. Biraq bu yerde déyilgen sözlerge qarighanda bu karametning «Asuriyedin qutulush» dégen möjizidin birneche hesse yuqiriliq, ajayibliq, karametlik we tilsimatliqi bar bolushi mumkin. Biz yene shundaq dep qarayimizki, Yeshaya peyghember mushu ishni kitabining qalghan qismida bizge éytip béridu; oqurmenlarning özi uni oqup chüshineleydu. «Shuning bilen ularning danishmenlirining danaligi yoqilidu; ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalgan bolidu» — Xudaning ishligen mushu karamitining netijisi dunyadiki «danishmenlik»ni öz-özdin xijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni köring.

—«Aqillarning eqilliri» yoshurunuwalidu» — démek, ularning eqli héch esqatmaydu hem bashqilar aldida körünüşke xijil bolidu.

29:14 Yer. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19

Chong özgirishler

¹⁵ Özining pükken niyetlirini Perwerdigardin yoshurush üçün astin yerge kiriwalghan,
Öz ishlirini qarangghuluqta qilidighan,
We «Bizni kim köridu» we «Kim bizni bilgen» dégenlerge way!.

¹⁶ Ah, silerning tetürlükünglar!

Sapalchini séghiz laygha oxshatqili bolamdu?

Shundaqla ish özini Ishligüchige: «U méni ishlimigen»,

Yaki shekillendürülgen özini Shekillendürgüchige: «Uning eqli yoq» dése bolamdu?!

¹⁷ Chünki qisqa waqit ichidila, Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu?

Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?.

¹⁸ Shu künide gaslar shu yögime kitabning sözlirini anglaydighan,

Qarighular zulmet hem qarangghuluqtin chiqip közliri köridighan bolidu;.

¹⁹ Möminler bolsa Perwerdigardin téximu xursen bolidu;

Insanlar arisidiki miskinler Israildiki Muqeddes Bolghuchidin shadlinidu.

²⁰ Rehimsiz bolghuchi yoqaydu,

Mazaq qilghuchi ghayib bolidu;

Qebihlik pursitini kütidighanlarning hemmisi halak qilinidu;

²¹ Mana mushundaq ademler ademni bir söz üçünla jinayetchi qilidu,

Derwazida turup rezillike tenbih bergüchi üçün tuzaq teyyarlap qoyidu,

Heqqaniy ademning dewasini sewebsiz bikar qiliwétidu...

²² Shunga Ibrahim üçün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: —

«Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu,

Hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu;»

²³ Chünki Yaqup qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida,

Ular namimni muqeddes dep ulughlaydighan,

Yaqupning Muqeddes Bolghuchisini pak-muqeddes dep bilidighan,

Israilning Xudasidin qorqidighan bolidu..

29:15 Zeb. 94:7

29:16 Yesh. 45:9

29:17 «Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilen dangqi chiqqan rayon bolup kelgen. Mushu orman bilen uning «méwilik bagh»lirining rolliri almashturulghan bolsa, undaqa yuqiri orunda turghanlar yaki tekebburlar pes (biraq yenila yaxshi we méwe bérédighan) orungha békítildu we kemterler bolsa yuqiri orungha qoyulidu, démekchi. Qandaqla bolmisun, nurghun kishilerning orunlirida almishish yüz béridu.

29:18 Mat. 11:5

29:21 «Ular derwazida turup rezillike tenbih bergüchi üçün tuzaq teyyarlap qoyidu» — sheher derwazisi sot qilidighan jay idi.

29:21 Am. 5:10

29:22 Shunga Ibrahim üçün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: — «Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu» — démek: —

—(1) «Yaqup öz perzentliri (jemeti) toghrisida xijil bolmaydu». Yaqup hayat waqtida özining on ikki oghlining qilmishliridin nahayiti xijil bolup yüretti («Yar.» 34-babni köring). Andin Yaqup kéyinki dewrde perzentlirining qilganlirini körgen bolsa, téximu xijil bolghan bolatti! Biraq «hazir bolsa» (kelgüsida) adil, heqqaniy, sap dilliq «yéngidin tughulghan», yéngi bir perzent, yéngi bir Israil wujudqa kélidu; Yaqup (tirilgen waqtida) ulardin héch xijil bolmaydu, elwette.

—(2) «Uning chirayi tatirip ketmeydu» — Öz oghullirining bir-birige hesetxor bolghanliqi tüpeylidin Yaqup köp japa tartqan. U Yüsipni «öltürülgen» dep uzun yillar matem tutqan, andin eng yaxshi köridighan Binyaminni «yoqap ketti» dep ensirep öley dep qalghan. Biraq öz perzentliri toghrisida ensireshning hajiti yoq — chünki «hazir bolsa» herbiri Xudaning bashpanahida aman-ésen menggü turidu, shundaqla bir-biri bilen inaq ötüshidu.

29:23 «Yaqup qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida...» — mushu 22-24-ayette hem Yaqupning özi (Israilni) hem uning ewladlirini (Israillarni) körsitidu. Yaqupning özi ularni köriush üçün ölümdin tirilishi kérek, elwette.

²⁴ Rohi ézip ketkenler yorutulidighan,
Qaqshap yürgenler nesihet-bilim qobul qilidighan bolidu.

Misir bilen ittitaqlashish — Xudagha tayanmasliqtur

30¹ «Asiy oghullarning ehwaligha way!» — deydu Perwerdigar,
— «Ular pilanlarni tüzmekchi, biraq Mendin almaydu;

Ular mudapie tosuqini berpa qilidu,

Biraq u Méning Rohim emes;

Shundaq qilip ular gunahi üstige gunah qoshuwalidu.

² Ular Mendin héch sorimayla Misirgha yol aldi;

Pirewnning qaniti astidin panah izdep,

Misirning sayisige ishinip tayinidu yene!

³ Chünki Pirewnning qaniti bolsa silerni yerge tashlap let qilidu.

Misirning sayisige ishinip tayinish silerge bash qétimchilik bolidu.

⁴ Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu,

Uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,»

⁵ Awam hemmisi özige paydisi bolmaydighan,

Héch yardimi we paydisi tegmeydighan,

Belki let qilip yerge tashlaydighan,

Hetta reswa qilidighan bir xelqtin nomus qilidighan bolidu..

Yük artilip Misirgha méngishqa teyyarlangan bichare ulaghlari

⁶ Negewdiki ulaghlari toghrisida yüklengen wehiy: —

Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu;

Shu yerdin chishi shirlar we erkek shirlar,

Char yilan we wehshiy uchar yilanmu chiqidu;

Ular bayliqlirini ésheklarning dümbisige,

Göherlirini töge lokkilirigha yüklep,

Özlerine héch payda yetküzmeydighan bir xelqning yénigha kötürüp baridu..

⁷ Misir!? Ularning yardimi bikar hem quruqtur!

Shunga Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen..

30:4 «Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu, uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,...» — shu chaghlarda Misir yéngi bir padishah, yeni Pirewn Shabakoning qol astida küchlük, ittitaqlashqan bir döletke aylanganidi. Zoan we Hanesning Misirning ikki teripide bolushi döletning küchlük birlikini tekitleydu.

30:5 Yer. 2:36

30:6 «Negewdiki ulaghlari toghrisida yüklengen wehiy» — Negew bolsa Yehudaning janubi qismi bolup, pütünlük dehshtlik chöl-bayawan. Misirgha mangidighan bir yol Negewdin ötidu. «...**yüklengen wehiy**» — mushu bésharetning témesi bilen Yeshaya chaqchaq qilidu. «Wehiy»ning ibraniy tilida «yük» dégen yene bir menisi bar. Shuning bilen témini yene «Negewdiki ulaghlarning yüki» — déyishke bolidu. Ulaghlari elchilarning özi hem nurghun mal-mülük, hediylarni kötürüp Misirgha baridighan japaliq yolda méngip hérip kétédu. Lékin Misir bilen bolidighan «ittitaq» héchnémige erzimigechke, ularning yoli bikargha kétédu. Yeshaya bichare ulaghlargha hédashliq bildürgini bilen elchilerge héchqandaq hédashliq bildürmeydu! «**Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu...**» — qiziq yéri shuki, Misirgha adette mangidighan yol Negewdin emes, belki Filistiyedin ötidu. Negewdin mangidighan yol nahayiti japaliqtur. Némishqa mushu yol bilen mangidikin? Hökümrانlar meqset-pilanlirini Filistiyedin yaki öz xelqidin mexpily saqlash üçün bolsa kérek. Qiziq ish shuki, Israil Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzulup chiqip, del shu yol bilen Qanaangha (Pelestinge) kelgen. Yeshaya kinayilik bilen ulardin, siler Misirdin qutquzulghandin kéyin yene ashu yerge «kelgen izinglar bilen qaytip» yordam sorashqa rast baramsiler? — dep sorimaqchi.

30:7 «Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen» — «Rahab» Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq», «hali üstünlük».

«Yeshaya»

Ishenmeslikning aqiwiti

⁸ — Emdi bu sözning kelgüsi zamanlar üçhün,
Guwahliq süpitide ebedil'ebedge turuwérishi üçhün,
Hazir béríp buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin..

⁹ Chünki bular bolsa asiy bir xelq,
Naehli oghullar,
Perwerdigarning Tewrat-terbiyisini anglashni xalimaydighan oghullardur..

¹⁰ Ular aldín körgüchilerge: — «Wehiyni körmenglar!»,
We peyghemberlerge: «Bizge toghra bésharetlerni körsetmenglar;
Bizge ademni azade qilidighan, yalghan bésharetlerni körsitinglar;»

¹¹ Senler durus yoldin chiqish,
Toghra) teriqidin ayrilish!
Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldímizdin yoq qilish!» — deydu..

¹² — Emdi Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Chünki siler mushu xewerni chetke qéqip,
Zulumni yölénchük qilip, burmilanghan yolgha tayanghininglar tüpeylidin,

¹³ Shunga mushu qebihlik silerge égiz tamning bir yériqidek bolidu,
Tam pultiyip qalghanda, u biraqla uni chéqiwétidu;»

¹⁴ Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendeK U uni chéqiwétidu;
Uningdin hetta ochaqtin chogh alghudek,
Baktin su usqudek birer parchisimu qalmaydu»..

¹⁵ Shunga Reb Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler;
Xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!»,
— Biraq siler ret qilghansiler..

¹⁶ Siler: — «Yaq, biz atlargha minip qachimiz» — dédinglar,
Shunga siler rast qachisiler!
We «Biz chapqur ulaghlargha minip kétimiz» — dédinglar;
— Shunga silerni qoghlighuchilarmu chapqur bolidu.

¹⁷ Minginglar birining wehimisidin qachisiler;
Beshining wehimiside hemminglar qachisiler;

30:8 «...Hazir béríp buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin» — «buni» bizning qarishimizche, yuqiriqi 6-7-ayettiki bésharetni körsitidu. Bezi alimlar «buni» 8-14-ayetlerning mezmuni dep qaraydu.

30:9 «Perwerdigarning Tewrat-terbiyisi» — «Tewrat» bolsa «terbiye», «nesihet», «yolyoruk» dégen menide.

30:10 «aldin körgüchiler» — adette Xudaning sözini ghayibane körünüşler arqiliq bilip chüshinidighan hem ularni bashqilargha chüshendürüp bérídighan peyghemberlerdur.

30:11 «Senler durus yoldin chiqish, toghra teriqidin ayrilish! Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldímizdin yoq qilish!» — mushu sözler ularning démekchi bolghan asasilik sözliri, yaki alliqachan dégen sözlerning tüp menisidur.

30:13 Yesh. 29:5

30:14 «Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendeK u uni tamni chéqiwétidu» — tam chaqquchini Xudaning Özi dep qaraymiz. Tamda peyda bolghan yériq bolsa Israilning qebihlikidur (13-ayetnimu köring). Ademning gunahi özini ichidin (yériq tamni weyrán qilghandek) weyrán qilidu; uning üstige, Xudaning jazalishi uninggha chüshüsh bilen u téximu tügishidu.

30:14 Yer. 19:11

30:15 «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler; xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!» — mushu söz Yeshaya peyghemberning bésharetlirining jewhiri.

«Yeshaya»

Qéchip, tagh üstidiki yégane bayraq xadisidek,
Döng üstidiki tughdek qalisiler...

Xudaning kütken ümidi Uning axirqi pilanliri — parlaq kélecek

¹⁸ We shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu;
Shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu;
Chünki Perwerdigar höküm-heqiqet chiqarghuchi Xudadur;
Uni kütkenlarning hemmisi bextlikdur!

¹⁹ Chünki xalayıq yenila Zionda, yeni Yérusalémda turidu;
Shu chaghda siler yene héch yighlimaysiler;
Kötürgen nalengde U Özini sanga intayin shepquetlik körsitidu;
U nalengni anglisila, jawab béridu.

²⁰ Reb silerge nan üçhün müshküllükni,
Su üçhün azab-oqubetni bersimu,
Shu chaghda séning Ustazing yene yoshuruniwermeydu,
Belki közüng Ustazingni köridu;

²¹ Siler ong terepke burulsanglar,
Yaki sol terepke burulsanglar,
Quliqing keyningdin: —

«Yol mana mushu, uningda ménginglar!» dégen bir awazni anglaysen.

²² Shu chaghda siler oyulghan mebudlirlinglarga bérilgen kümüş helge,
Quyma mebudlirlinglarga bérilgen altun helgimu dagh tegküzisiler;
Siler ularni adet latisini tashlighandek tashliwétip: —
«Néri tur» — deysiler.

²³ U sen tériydighan uruqung üçhün yamghur ewetidu;
Yerdin chiqidighan ashliq-mehsulat hem küch-quwwetlik hem mol bolidu;
Shu küni malliring keng-azade yaylaqlarda yaylaydu;

²⁴ Yer heydigen kala we éshekler bolsa,
Gürjek we ara bilen sorughan, tuzlangan helep yeydu.

²⁵ Chong qirghinchilik bolghan küni,
Yeni munarlar örülgen küni,
Herbir ulugh taghda we herbir égiz döngde bolsa,

30:17 «Minginglar birining wehimisidin qachisiler; beshining wehimiside hemminglar qachisiler» — Musa peyghamber Tewratniki «Law.» 26:8-ayette Xudaning mundaq wedisini xatiriligen: «(Manga tayanghan bolsanglar) beshinglar yüz (adem)ni, yüzünglar bir tümenni qoghliwétisiler». Emdiki ehwal buning eksiçe. «Tagh üstidiki bayraq... döng üstidiki... tugh» — (1) démek, qalghan ademler nahayiti az. (2) mushu ikki nerse (bayraq we tugh) adette urush qilghanda ishilitidu; urushtiki bir terep meghlup bolsa mushu nersiler tashlinip qalidu; ghelibe qilsa ular élip kétilidu; shunga ular mushu yerde meghlubiyetnimu bildüridu.

30:17 Yesh. 17:6; 24:6,13

30:18 «We shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu; shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu... Uni kütkenlarning hemmisi bextlikdur!» — mushu ayet belkim kitabning ademni eng heyran qaldiridighan yerliridin biridir. Némishqa Israilning kajliqi, Xudaning qattiq jazalishi teswirlengendin kéyin ayet «shunga» bilen bashlinidu? Xudaning Israilni qattiq jazalighini bilen u eng axirda ulargha nahayiti köp rehimdillik körsetmekchi. Yuqiriqi jazalar belkim Israilning «qaldisi»ni Xudaning nijatini qobul qilishqa teyyarlaydu. «Shunga» Xuda buni sewr-taqet bilen kütidu.

30:18 Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yer. 17:7

30:20 «séning Ustazing» — mushu yerde bu söz yaki (köplük sheklide) «ustazliring» yaki (birlik sheklide) «ustazing» meniside ishilitilgen. Aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, «ustaz» bolsa kérek. «Özini yoshurghan» «Ustazing»ning kim ikenlikini chüshinish üçhün mushu ayetni 8-bab, 17-ayet bilen sélishturung.

Enharlar we ériqlar bolidu..

²⁶ Perwerdigar Öz xelqining jarahitini tangidighan,
Ularning qamcha yarisini saqaytqan shu künide,
Ay sholisi quyash nuridek bolidu,
Quyash nuri bolsa yette hesse küchlük bolidu,
Yeni yette kündiki nurg'a barawer bolidu..

Asuriye hujum qilmaydu — Ularning üstige chüshidighan jaza

²⁷ Mana, Perwerdigarning nami yiraqtin kélidu,
Uning qehri yalqunlinip,
Qoyuq is-tütekliri kütürülüdu;
Lewliri ghezepke tolup,
Tili yutuwalghuchi yanghin ottek bolidu.

²⁸ Uning nepesi xuddi téship boyungha yétidighan kelkündek bolidu,
Shuning bilen U ellerni bimenilikni yoqatquchi ghelwir bilen tasqaydu,
Shundaqla xelq-milletlerning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu..

²⁹ Muqeddes bir héyt ötküzülgen kéchidikidek, könglünglardin naxsha urghup chiqidu,
Israilgha uyultash bolghan Perwerdigarning téghigha ney nawasi bilen chiqqan birsining xus-
halliqidek, könglünglar xushal bolidu.

³⁰ Perwerdigar heywetlik awazini yangritidu;
U qaynighan qehri, yutuwalghuchi yalqunluq ot, güldürmamiliq yamghur, boran-shawqun,
mödürler bilen Öz bilikini sozup körsitidu.

³¹ Chünki Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu,
— Bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!

³² We Perwerdigar teyyarlighan kaltek bilen her qétim uni urghanda,
Buninggha daplar hem chiltarlar tengkesh qilinidu;
U qolini oynitip zerb qilip uning bilen küresh qilidu.

³³ Chünki Tofet qedimdin tartip teyyar turghanidi;
Berheq, padishah üçün teyyarlanghan;
Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan;
Otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar,
Perwerdigarning nepesi bolsa günggürt eqimidek uni tutashturidu..

30:25 «Chong qirghinchilik bolghan küni, yeni munarlar örülgen küni..» — qaysi qirghinchiliqning bolghanliqi, qaysi munarlarning örülgenliki mushu yerde déyilmidi. Qandaqla bolmisen, mushu ishlar jismaniy hem rohiy dushmanlerning yoqitilishini bildüridu; mushu ishlar axirqi zamanlarda yüz bérishi mumkin. «**enhar**» — kichik ériq.

30:26 «Öz xelqining jarahiti» — yaki «Öz xelqining sunghan yérini».

30:28 «Uning nepesi xuddi téship boyungha yétidighan kelkündek bolidu» — yuqiriqi 8-bab, 8-ayet bilen sélishturung. Asuriye Israilgha qandaqla qilghan bolsa, Perwerdigarmu ulargha (asuriylerge) shundaqla qilidu. «**bimenilik bimenilikni yoqatquchi ghelwir**» — «bimenilik» belkim butlarga ishinip-tayinishni körsitidu. «**U Perwerdigar .... shundaqla xelq-milletlerning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu**» — Asuriye padishahi Sennaxérib tutuwalghan esirlirining aghzigha yügen sélip, ularni ashundaqla rehimsiz yol bilen élip mangatti. Mushu yerde Asuriyedin bashqa ellerning tilgha élinishi, besharetning hem shu chaghdiki Asuriyeni hem axirqi zamandiki «axirqi urush»ni körsitidighanliqini chüshendürse kérek. Undaqla bolsa Asuriye padishahi yene axirqi zamandiki dejjalgha wekillik qilidu yaki «besharetlik resim» bolidu.

30:28 Yesh. 8:8

30:31 «Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu, — bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!» — Asuriyening Xudaning tayiqi ikenliki 10:5-ayette körsitilgen. — «Bashqilarni urush tayiqi (bolghan Asuriye) yanjilidu!» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «U (Perwerdigar) uni (Asuriyeni) tayaq bilen uridu».

30:33 «Tofet» — Yérusalém sirtidiki, exlet köydüridighan bir jilgha. U yene «Gé-Xinnom» — «Halaket jilghisi» dep atilip dozaqning küchlük bir simwoli bolidu (erebche «jehennem» dégen söz del bu «Gé-Xinnom»din kelgen). «**Berheq**,

Misir bilen ittapaqlashmanglar! Xuda Ōzi Asuriyeni yiqitidu

31¹ — Yardem izdep Misirgha barghanlarning haligha way!
Ular atlargha tayinip,

Köp bolghanliqidin jeng harwilirigha,
Intayin küchlük bolghanliqidin atliq eskerlerge ishinip ketti!
Biraq Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarimaydu,
Perwerdigarni izdimeydu..

² Biraq Umu danadur!
U külpet élip kélidu,
Dégenlirini qayturuwalmaydu;
U buzuqlarning jemetige,
Shundaqla qebihlik qilghuchilargha yardemde bolghanlarga qarshi ornidin qozghilidu..

³ Misirliqlar Tengri emes, ademler xalas;
Ularning atliri bolsa rohtin emes, ettin xalas;
Perwerdigar bolsa qolini uzartidu,
Yardem bergüchi bolsa putlishidu;
Yardem bérligüchi bolsa yiqilidu;
Ular hemmisi biraqla yoqilidu.

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dégen: —
«Owni tutuwalghan shir yaki arslanni bir terep qilishqa top-top padichilar chaqirilghanda,
Shir yaki arslan ularning awazliridin héch qorqmay,
Shawqunliridin héch hoduqmay,

padishah üçün teyyarlanghan; Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan, otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar...» —
démek, Asuriye padishahi Yehudagha qarshi yürüş qilghanda, ōzi üçün teyyarlanghan «jesetni köydürüş» gulxanigha
qarap méngiwatatti.

31:1 Zeb. 20:7; 33:16-17; Pend. 21:31; Yer. 17:5

31:2 «Biraq Umu danadurl!» — «Umu» dégen söz kinayilik, hejwiyl gep: «Sen Israil bek ekilik, shundaq emesmu? Lékin
Umu (Xudamu) danaliqghul!» dégendek. Israilning héch danaligi yoq idi.

«Yeshaya»

Belki owni astigha bésiwélip ghar-ghur talighinidek,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarmu oxshashla Zion téghi we évizlikliri
üchün chüshüp jeng qilidu..

⁵ Üstide perwaz qilidighan qushlardek samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz
qaniti astigha Yérusalémni alidu;
Qaniti astigha élip, Zionni qutquzidu;
Uning «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu..

Xudaning towa qilishqa chaqirishi

⁶ Siler dehshetlik asiyliq qilghan Igenglarning yénigha towa qilip qaytinglar,
I Israil baliliri!

⁷ Chünki shu künide insanlar herbiri özi üchün öz qoli bilen yasighan kümüş butlarni we altun
butlarni: — «Gunahtur!» dep tashliwétidu..

⁸ «Shu chaghda Asuriye qilich bilen yiqilidu,
Biraq baturning qilichi bilen emes;
Bir qilich uni yutuwalidu, biraq qilich adettiki ademningki bolmaydu;
U jénini élip qilichtin qachmaqchi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwangha sélinidu..

⁹ Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu;
Uning serdarliri jeng tughidin alaqzadilishidu» — dep jakarlaydu Zionda oti köyiwatqan,
Yérusalémda xumdéni yalqunlawatqan Perwerdigar..

Yéngi padishah we uning yéngi jemiyyiti

32¹ Mana, heqqaniqliq bilen hökümraniqliq qilghuchi bir padishah chiqidu;
Emirler bolsa toghra hökümler chiqirip idare qilidu..

² Hem shamalgha dalda bolghudek,
Borangha panah bolghudek,
Qaghjiraj jaygha ériq-sulardek,

31:4 «top-top padichilar» — bu ibare Misirni körsetse, nahayiti kinayilik gep bolidu; chünki Misirliqlar qoy we padichilargha öch idi («Yar.» 46:34ni körüng). Belkim mushu temsilning awwalqi yérimi, Xuda Israilni (shirdek, Asuriye arqiliq) jazalimaqchi bolsa, Misirliqlarni yadrem bérishke chaqirish bihudilikdur. Ikkinchi yérimi bolsa, Xuda axirda Öz (qushtek Öz qaniti astigha élip — 31-ayet) Israilni Asuriyedin qutquzidu, dégen menide. «shawqunliridin héch hoduqmay,...» — yaki «ularning aldida yolni boshatmaydighan,...». «U Perwerdigar Zion téghi ... üchün chüshüp jeng qilidu» — Perwerdigar kimgé qarshi chiqip jeng qilidu? Yuqiriqi ayetke qarighanda, u awwal shirdek (Asuriye arqiliq) Öz oljisi qilmaqchi bolghan Yérusalémni qoligha élish üchün küresh qilip, andin «owgha yadremchi süpitide» «uni shirdin qutquzimiz» dégen Misir bilen jeng qilidu. Héchbolmighanda, Yérusalém Xudaning (Asuriyelikler arqiliq bolghan) terbiye jazasidin özini qutquzalmaydu. Biraq 5-ayette, Xuda axirida ularni Asuriyening bésip kirishidin qutquzidu, deydu. **31:5 «Uning Perwerdigarning «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu»** — Xuda Musa peyghember dewride Israilni Misirdin qutquzghanda, Israilning öyliridin «ötüp kétish»i bilen ularni jazalimay, ularni qutquzghan. Tepsilatirliri üchün «Mis.» 12:23 we «Zeb.» 78:49ni körüng — U Öz ewetken «halak qilghuchi perishte» Israilning öylirige yétip kelgende Öz ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak qilghuchi perishtining yolini tosap, muhapizet qilip ularni saq qaldurghan. «Ötüp kétish» dégen söz Israilni mushu ish toghruluq eskertken bolsa kérek. «Mis.» 12:13, 23-ayet we izahatirlirini körüng.

31:5 Qan. 32:11

31:7 Yesh. 2:20

31:8 «Asuriye qilich bilen yiqilidu, biraq baturning qilichi bilen emes; ... qilich adettiki ademningki bolmaydu» — démek, qilich insan teripidin emes, belki Xuda teripidin ishlatilidu (36-, 37-babni körüng).

31:9 «Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu...» — «ul téshi» ularning padishahi bolushi kérek.

31:9 2Pad. 19:36,37

32:1 Zeb. 45:4-7; Zek. 9:9

Changqap ketken zémingha qoram tashning sayisidek bolghan bir adem chiqidu..

³ Shuning bilen körgüchilerning közliri héch torlashmaydu,

Anglaydighanlarning quliqu éniq tingshaydu;

⁴ Bengbashning köngli bilimni tonup yétidu,

Kékechning tili téz hem éniq sözleydu.

⁵ Pesendiler emdi peziletlik dep atalmaydu,

Piqsiq iplaslar emdi merd dep atalmaydu,

⁶ Chünki pesende adem peslikni sözleydu,

Uning köngli buzuqchiliq teyyarlaydu,

Iplasliq qilishqa,

Perwerdigargha dagh keltürüşke,

Achlarning qorsiqini ach qaldurushqa,

Changqighanlarning ichimlikini yoqitiwétishke niyetlinidu.

⁷ Berheq, iplas ademning tedbirliri qebihtur;

U qestlerni pemlep olturidu,

Möminlerni yalghan gep bilen,

Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu..

⁸ Peziletlik ademning qilghan niyetliri berheq peziletliktur;

U pezilette muqim turidu.

Menggülük bextni yaki balayi'apetni — hazir tallash kérek!

⁹ Ornunglardin turup, i xatirjem ayallar, awazimni anglanglar!

I endishisiz qizlar, sözlirimge qulaq sélinglar!

¹⁰ Bir yil öte-ötmeyla, i bighem ayallar,

Parakende qilinisiler!

Chünki üzüm hosuli bikargha kétidu,

Méwe yighish yoq bolidu.

¹¹ I xatirjem ayallar, titrenglar!

I endishisiz qizlar, patiparaq bolunglar!

Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!.

¹² Güzel étiz-baghlr üçhün,

Méwilik üzüm talliri üçhün meydenglarga urup hesret chékinglar!

¹³ Üstide tiken-yantaqlar ösidighan öz xelqimning zémini üçhün,

Shad-xuram öyler, warang-churung qilip oynaydighan bu sheher üçhün qayghurunglar!

¹⁴ Chünki orda tashlinidu,

Ademler bilen liq tolghan sheher ademzatsiz bolidu,

Istihkam we közet munarliri uzun zamanghiche peqetla yawayi éshekler zoq alidighan,

Qoy padiliri ozuqlinidighan boz yerli bolidu.

¹⁵ Taki Roh bizge yuqiridin tökülgüche,

Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche,

32:2 «changqap ketken zémin» — yaki «charchap ketken zémin».

32:3 Yesh. 29:18; 30:21

32:7 «Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu» — bashqa birxil terjimisi: — «lilla-adil dewa qilghan yoqsulni yoqitish üçhün pemlep olturidu».

32:11 «Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!» — bular bolsa esirge chüshüp qalghanlarning mejburiy qilidighan ishliri.

«Yeshaya»

Méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablanghuche shu péti bolidu...

¹⁶ Shu chaghda adalet dalani,

Heqqaniylik méwilik bagh-étizlarni makan qilidu.

¹⁷ Heqqaniyliqtin chiqidighini xatirjemlik bolidu,

Xatirjemlikning netijisi bolsa menggüge bolidighan aram-tinchliq we aman-ésenlik bolidu.

¹⁸ Shuning bilen méning xelqim xatirjem makanlarda,

Ishenchlik turalghularda we tinch aramgahlarda turidu...

Jaza chüshürülgendin kéyinki bext-beriket

¹⁹ Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu,

Sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu,

²⁰ Su boyida uruq térighuchilar,

Kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!.

Nijat Ziongha kélidu

33¹ I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, Bashqilar sanga asiqliq qilmighan,

Özüng asiqliq qilghuchi,

Séning halinggha way!

Sen bulang-talangni boldi qilishing bilen,

Özüng bulang-talang qilinisen;

Sen asiqliqni boldi qilishing bilen,

Özüng asiqliqqa uchraysen;

² I Perwerdigar, bizge méhir-shepket körsetkeysen;

Biz Séni ümid bilen kütüp kelduq;

Ötünimizki, Sen her seher Israilgha küchlük bilek-qol,

Qiyinchilik peytliride nijatimiz bolghaysen.

³ Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu;

Sen Xuda qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu;.

32:15 «Roh bizge yuqiridin tökülüghe,.....» — mushu yerde «Roh» Xudaning Rohini bildüridu. Tékestte «kimning rohi» ikenlik déyilmigen ehwalda «Roh» dégen söz ayrim körülse, undaqta shübhisizki Xudaning Rohini körsitidu. «**Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche, méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablanghuche...**» — démek, yer yüzidiki boz yerler

32:15 Yesh. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yuh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

32:18 Yer. 33:16

32:20 «Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu, su boyida uruq térighuchilar, kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!» — (19-20) démisekmü, bu nahayiti sirliq bir sözdür. Belkim bizni axirqi zamanlardiki ikki ehwal toghrisida eslitidu. «Orman yiqilidu» — tekeburlar pes qilinidu (10-bab, 18- we 33-34-ayetni körüng). «Sheher» belkim yuqiriqi (24-babtiki) «tertipsiz sheher» bolup, Xuda teripidin weyran qilinidu. Biraq kichik péilliq turmushni tallighanlar, mesilen öz kala-ésheklirige yaxshi muamile qilghanlar bext-beriket tapidu.

33:1 «I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, bashqilar sanga asiqliq qilmighan, özüng asiqliq qilghuchi, séning halinggha way!...» — mushu ayet Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. Israil padishahi Hezekiya elchilerni ewetip Sennaxérib bilen «sülh» ehdisini tüzdürgen («2Pad.», 18:13-18-ayetni körüng); ilgiriki Ahaz padishahningmu Asuriye bilen tüzgen «tinchliq» ehdisi bar idi («2Pad.» 16-babni körüng). Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 701-yili, ikki ehдини buzup Israil (Yehuda)ning pütün zéminini bésiwélip, paytexti Yérusalémgha tehdit saldi. Uning shundaq «asiqliq» ishliri xéli köp idi.

—Belkim, mushu bésharettiki «asiqliq qilghuchi», «ehdini buzudighan» dégen sözler axirqi zamandiki dejjalnimu körsitishi mumkin.

33:3 «Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu; sen ... qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu» — bu, belkim, Perwerdigarning Israilning 2-ayettiki duasigha bergen jawabi bolushi mumkin.

—«Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliri...» belkim Éfiopiye padishahi Tirhakanning qoshunlirining jeng yürüshini

«Yeshaya»

⁴ Chéketke lichinkiliri ot-köklarni yighip yewalghandek,
Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu;
Chéketkiler uyan-buyan yügürgendek ademler olja üstide uyan-buyan yügürüshidu..

⁵ Perwerdigar üstün turidu,
Berheq, Uning turalghusi yuqirididur;
U Ziongha adalet we heqqaniyliq toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinch-amanliqi, nijatliq, danaliq we bilimning bayliqliri bolidu;
Perwerdigardin qorqush Uning üçün göherdur..

Israildiki hazirqi ehwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nale-peryad kötüridu;
Sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu;..

⁸ Yollar ademsiz qaldi;
Ötkünchi yolchilar yoq boldi;
U ehdini buzup tashlidi;
Sheherlerni közige ilmaydu,
Ademlerni héch etiwarlimaydu..

⁹ Zémin matem tutidu, zeplishidu;
Liwan xijalettin solishidu;
Sharon chöl-bayawangha aylandi;
Bashan we Karmel bolsa qirip tashlandi..

Xuda ornidin turup qutquzidu

¹⁰ Mana hazir ornumdin turimen,
— deydü Perwerdigar,
— Hazir Özümni üstün körsitimen,
Hazir qeddinni kötürimen.

¹¹ — Silerning boyunglarda quruq ot-chöpla bar,
Paxal tughisiler;
Öz nepesliringlar ot bolup özünglarni yutuwétidu;

¹² Eller bolsa hak köydürülgendek köydürilidu;
Orulghan jighan-tikenlerde otta köydürüwétilidu.

¹³ — I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar;

---

körsitidu («2Pad.» 19:9-ayetni körüng). Sennaxérib «Tirhakah kélidu» dégen xewerni anglap chékindi.

—Axirqi zamanlarda mushu weqege oxshaydighan yene bir weqe bolidu («Dan.» 11:44-ayetni körüng).

33:4 «Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu» — bizningche «siler» Israillarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydü.

33:6 «Perwerdigardin qorqush uning üçün göherdur» — bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge béridighan göhiri».

33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu» — bizningche bu ayet eyni chaghdkiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. «palwanlar ...nale-peryad kötüridu... Elchiler yighlishidu» — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiyliq qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirligendek bolghan. Shu chaghda Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyingimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek.

33:8 «U ehdini buzup tashlidi» — «u» belkim asiyliq qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin.

33:9 «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...» — chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köktatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng.

Yéqindikiler, Méning küch-quдрitimni tonup yétinglar..

¹⁴ Ziondiki gunahkarlar qorqidu;

Wehime iplaslarni bésiwalidu.

Ular: «Arimizdiki kim menggülik yutqur Ot bilen bille turidu?

Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» — deydu.

Soalgha jawab

¹⁵ — «Heqqaniyliq yolida mangidighan,

Durus-lilla gep qilidighan,

Zalimliqtin kelgen haram paydigha nepretlinidighan,

Parilarni sunghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan,

Qanning gépi bolsila quliqini yopurup anglimaydighan,

Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan;»

¹⁶ U yuqirini makan qilidu;

Qoram tashlar uning qorghini bolup,

Yuqiri uning bashpanahi bolidu;

Öz risqi uninggha bérilidu,

Uning süyi kapaletlik bolidu».

¹⁷ — «Közliring Padishahni güzelligide köridu;

Közliring uzungha sozulghan zémingha nezer salidu..

¹⁸ Könglüng wehime toghrisida chongqur oygha patidu;

Royxetchi beg qéni?

Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni?

Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?.

¹⁹ Qaytidin esheddiy xelqni körmeysen,

— Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan,

Duduqlap gep qilidighan, gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen..

²⁰ Ibadet héytlimiz ötküzüldighan sheher Zionggha qara;

Séning közüng Yérusalémning tinch-aman makan bolghanliqini,

Qozuqliri hergiz yulunmaydighan,

Taniliri hergiz üzülmeydighan,

Ikkinchi yötkelmeydighan chédir bolghanliqini köridu;

33:13 «I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar; yéqindikiler, Méning küch-quдрitimni tonup yétinglar» — mushu bésharet 10-ayettin bashlap axirqi zamanlarga ötkén bolushi mumkin.

33:15 «Heqqaniyliq yolida mangidighan, durus-lilla gep qilidighan...» — bu sözler 14-ayettiki «Arimizdiki kim menggülik yutqur ot bilen bille turidu? Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» dégen soalgha bolghan jawabning béshidur. «parilarni sunghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan» — bashqa birxil terjimisi: «parilar tutquzup qoyulmisun dep qolliri titrep kétidighan». «Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan» — menisi belkim: «rezillikni közitishni qet'iy ret qilidighan».

33:15 Zeb. 15:1-2; 24:3-4

33:17 «Közliring Padishahni güzelligide köridu» — mushu yerde padishahning kim ikenliki téxi dep bérilmedi. U yuqiriqi 9-bab, 6-ayet, 11-bab, 1-9-ayet we 32-bab, 1-ayette tilgha élinghan padishahqa oxshash adem bolushi kérek. «közliring Padishahni güzelligide köridu» — «güzelligide» dégenlik, padishahning belkim bashqa ehwaldimu körünishi mumkin. «uzungha sozulghan zémin» — belkim keng-azadilik, héch wehime körünmeydighan zémin dégen menide.

33:18 «Royxetchi beg qéni? Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni? Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?» — mushu begler, shübbisizki, Israilni ayagh asti qilghan düşmenning ishghaliyetchi qoshunlirining begliri; biraq ularning rolliri anehe éniq emes. Birinchisi, belkim, esirlarning tizimlikini teyyarlighan; ikkinchisi oljini xatiriliwalghan; üçinchisi sheherdiki pachaqlash kérek bolghan istihkamlarni xatiriliwalghan.

33:19 «Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan, ... gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen» — bu ayet, shübbisizki, zéminining yatlar teripidin ishghal qilghanliqini yaki ular teripidin xelqning sürgün qilinghanliqini, shundaqla chetel tilida sözleydighan muhit ichide ötküzgen turmushni körsitidu.

33:20 Zeb. 46:5; 125:1, 2

²¹ Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu,
— U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu;
Palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu,
We yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu;

²² Chünki Perwerdigar bizning nijatkar-hakimimiz,
Perwerdigar bizge qanun Bergüchidur,
Perwerdigar — bizning Padishahimiz,
U bizni qutquzidu!

²³ Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu,
Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu,
Yelkenni yéyip chiqiralmisimu,
U chaghda zor bir olja üleshtürüldü;
Hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu..

²⁴ Shu chaghda shu yerde turghuchi: «Men késel» démeydu;
Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu..

Perwerdigarning küni Édomning jazalinishliri

34¹ Yéqin kélinglar, i eller, anglanglar!
I qowm-xelqler, qulaq sélinglar!

Yer-zémin we uningdiki barliq mewjudatlar,
Jimi alem we uning ichidin chiqqan hemme mewjudatlar,
Tingshanglar!

² Chünki Perwerdigarning barliq elliger qarita ghezipi bar,
Uning derghezipi ularning barliq qoshunlirigha qarshi turidu;
U ularni halaketke pütüp qoyghan,
Ular ni qirghinchiliqqa tapshuruwetken;

³ Ulardin öltürülgenler sirtqa tashliwétildü,
Jesetliridin sésiqchiliq puraydu,
Taghtar ularning géni bilen éritildü;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoshunlar chirip yoq bolidu,
Asmanlar yögime kitabdek türüldü;
Üzüim télining yopurmaqliri xazan bolup, soliship chüshkendek,
Yiglep ketken enjür shéxidin chüshkendek,
Ularning jimiki jisim-qoshunliri yiqildü;

33:21 «Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu, — U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu; palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu, we yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu» — bu sirlig gepning menisi, perizimizche: «Perwerdigar zéminimizni beriketlik qilghandin kéyin héchqandaq nersini bashqa ellerdin kirgüzüshning hajiti yoq, shunglashqa biz kéme élip kelgen héchqandaq mehsulatlarga mohtaj emesmiz; Perwerdigar Özi bizge hemmini teminligüchidur» dégendek bolushi mumkin.

33:23 «Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu, Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu, ... u chaghda zor bir olja üleshtürüldü; hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu» — yene bir sirlig gep! Perizimizche, bu bir oxshitish bolup, Israilni bir chong kémime oxshatqan; kéme bolsa bek konirap ketken, mangalmaydighan halgha kélip qalghan bolsa kérek. Halbuki, bu Xudaning teqdim qilmaqqi bolghan beriketige héchqandaq tosalghu bolmighan; olja haman qolgha élinidu, hetta «aqsaq-tokur» we ajiz ademlermu bext-beriketke érishidu.
— Bezi alimlar kéme toghrisidiki sözlerni Israilning düşmenlirige qaritilghan, dep qaraydu.

33:24 «Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu» — sözsmüz terjime qilghanda: — «Shu jayni makan qilghan xelq gunahidin kötürüwétildü»

34:4 Weh. 6:13, 14

⁵ Chünki shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi;
Qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimge uchriğan xelqqe,
Yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu;

⁶ Perwerdigarning bir shemshiri bar;
U qangha boyaldi;
U yaghliq nersilerning yéghi bilen,
Öchke-qozilarning qéni bilen,
Qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan;
Chünki Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi,
Édomda zor bir qirghinchiliqi bar...

⁷ Mushu qirghinchiliqlar bilen yawayi kalilar,
Torpaqlar we küchlük buqilarmu yiqilidu.
Ularning zémini qangha chömülidu,
Topa-changliri yagh bilen mayliship kétidu..

⁸ Chünki Perwerdigarning qisas alidighan bir küni,
Zion dewasidiki hésab alidighan yili bar..

⁹ Édomdiki éqinlar qarimaygha,
Uning topiliri günggürtke aylandurulidu;
Zémini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.

¹⁰ Uning oti kéche-kündüz öchürülmeydu;
Is-tütekliri menggüge örleydu;
U dewrdin-dewrgiche xarabilikte turidu;
Héchkim ikkinchi u yerge ayagh basmaydu..

¹¹ Chöl huwqushi we chirqirighuchi huwqushlar uni igiliwalidu;
Chong huwqush we qagha-quzghunlar shu yerde uwiylaydu;
Xuda uninggha «tertipsizlik-bimenilikni ölcheydighan tana»ni,
We «qup-quruqluqni ölcheydighan tik ölchigüch»ni tartidu..

¹² Birsı kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini idare qilishqa chaqirsa,
Ulardin héchkim bolmaydu;
Uning emirliri yoq qiliwétilgen bolidu..

34:5 «... Shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi; qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimge uchriğan xelqqe, yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu;» — bu ayetke qarighanda, Xudaning axirqi zamandiki jazalashliri asmanda bashlinip, kéyin yer yüzige chüshidu. 1-8-ayetlerge qarighanda, shu chaghta nurhun el-yurtlar Édomda yighilip Israilgha hujum qilmaqchi bolidu; biraq Xuda ularni yoqitidu. Édom dégen yurtning özi Israilgha köp yil qilghan rehimsiz ziyankeshlikni tüpeylidin Xudaning lenitige uchraydu.

34:6 «U Perwerdigarning shemshiri yaghliq nersilerning yéghi bilen, öchke-qozilarning qéni bilen, qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan» — mushular (öchke-qozilarning qéni... bōrek yéghi qatarliqlar)ning hemmisi qurbanliqlarning muhim bōlekliki bolidu. «Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi... bar» — Bozrah shehiri Édomning paytexti (hazir «Pétra» déyilidu). Xeritilerni körtüg.

34:6 Yesh. 63:1, 2

34:7 «küchlük buqilar» — ibraniy tilida «küchlükler» déyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küchlük buqilar» mushu yerde «küchlük, hoquqluq begler»nimu körsetse kérek.

34:8 «Zion dewasi» — mushu «dewa»ning uzun yilliq tarixi bar. Köp kishiler «Némishqa Xuda Israilgha alahide muamile qildu?» dep qaqshap, Yehudiylargha ziyankeshlik qilip kelgen. Yehudiylarning özliri Xudagha köp qétim asiqliq qilghini bilen qandaqla bolmisun, Xudaning Ibrahimgha bergen wedisige asasen U ularni «Öz xelqim» dep qaraydu. Bu Xudaning tallishidur; bashqilar Uning bilen Israil toghruluq dewalashmaqchi bolsa özi yaman aqiwetni köridu. Gitlér gewdilik bir misalidur.

34:10 Weh. 14:11; 19:3

34:11 «Chöl huwqushi ... chirqirighuchi huwqushlar ...chong huwqush..» — mushu ayyettiki qush-haywanlarning néme ikenlikini top-toghra déyish tes.

34:11 Yesh. 13:21,22; Zef. 2:14; Weh. 18:2

34:12 «Birsı kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini idare qilishqa chaqirsa, ulardin héchkim bolmaydu...» — buning bashqa terjimiliri bar, biraq asasiy menisi: — «Édomdiki padishahliqni bashqurush üçün adem yoq»tur. Édomda héchkim,

- ¹³ Ordilirida tikenler,
Qel'e-qorghanlirida chaqqaq-jighanlar ösüp chiqidu;
U chilbörilarning makani,
«Huwqushlarning ordisi» bolidu.
- ¹⁴ Shu yerde chöl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jem bolidu;
Herbir «öchke jin» öz qérindishigha towlaydu;
Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu,
Uni özige aramgah qilip turidu..
- ¹⁵ «Oq yılan» shu yerde uwilaydu,
Uning sayiside tuxumlaydu,
Balilirini yighip baqidu.
Qorultaz-tapqushlar herbiri öz jüpi bilen shu yerde toplanidu;
- ¹⁶ Perwerdigarning yögime kitabidin izdep oqup baqqin;
Ulardin héchbiri chüshüp qalmaydu;
Héchqaysisining öz jorisi kem bolmaydu;
Chünki Özining aghzi ulargha buyrughan;
Uning Öz Rohi ularni toplanghan..
- ¹⁷ Chünki Perwerdigar Özi ular üçün chek tashlap,
Öz qoli bilen zémingha tana tartip ulargha teqsim qilip bergen;
Ular uninggha menggüge igidarliq qilidu,
Dewrdin-dewrgiche shu yerni makan qilidu.

Xudaning chöl-bayawanni güllendürüshi, shundaqla Öz mömin-bendiliri üçün achqan yoli

35¹ — Dala hem qaghjirap ketken jaylar ular üçün xushal bolidu;
Chöl-bayawan shadlinip zepirandek chéchekeleydu;

² U berq urup chéchekeleydu,
Shadliqqa shadliq qoshulup tentene qilidu;
Liwaning shan-sheripi,
Karmel we Sharondiki güzellik we sür uninggha bérilidu;
Ular Perwerdigarning shan-sheripini,
Xudayimizning güzelliki we heywitini köridu..

³ Ajiz qollarni küchlendürünglar,

hetta eng yuqiri tebiqidikilermu qalmaydu.

34:14 «Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu» — yaki: «Tün (kéche) alwastisi shu yerde makanlishidu».

34:15 «Oq yılan» — buningmu qaysi haywan ikenliki éniq emes.

34:16 «Perwerdigarning yögime kitabı» — yuqirida Yeshaya Xudaning permani bilen özi yazghan matériyallarni yighip Tewrat-qanunliri bilen saqlitip qoyghan (8-babni körüng). Kéyin u yene «yögime kitab»ni tilgha aldi (29-babni körüng). «Perwerdigarning yögime kitabı» belkim Yeshayaning özi yazghan matériyallari we Musa, Yeshua, Samuil, Dawut qatarliq peyghemberler xatiriliwalghan barliq matériyallarni körsitidu. Mushu matériyallar «Muqeddes Kitab»ning bashlinishliri bolushi kérek; «Perwerdigarning kitabida héchnerse kem emes, bizge kérek bolghan hemme tepsilatlar bar, uningda hetta qush-haywanlarning xewirimu bar, dégenlikur. Xudaning qush-haywanlarga tepsiliy halda miras qilghan teqsimati xatirilengen yerde, Özining mömin bendiliri üçün béghishlimaqchi bolghan miraslar Muqeddes Kitabta téximu éniq xatirileklik bolmamdu? «Muqeddes Kitab»tin izdep oqup béqing!»

— «Özining aghzi ulargha buyrughan» — Xudaning aghzi buyrughan, elwette.

35:1 «Dala ... ular üçün xushal bolidu» — Yeshaya deslepte «ular»ning kim ikenlikini démeydu. Bilish üçün besharetni axirighiche (9-ayetkiche) oqush kérek! (bu sözler «Rim.» 8:19-22 bilen munasiwetlik).

35:2 «Liwaning shan-sheripi, Karmel we Sharondiki güzellik we sür...» — Liwan, Karmel we Sharonlarning alahidilikliri yuqirida, 33-bab, 9-ayettiki izahatta teswirlinidu. «ular Perwerdigarning shan-sheripini... köridu» — «ular» — 1-ayettiki izahatqa qarang.

Égilip mangidighan tizlarni chingitinglar,»

⁴ Yüriki aghqanlarga: — «Ching turunglar! Qorqmanglar!

Mana, Xudayinglarga qarap béqinglar;

Qisas kélidu — Xudaning hésab élish küni kélidu!

U Ōzi kélidu, silerni qutquzidu!» — deng!

⁵ Andin qarighuning közi échilidu,

Gasning qulaqliri ochuq qilininu,»

⁶ Andin aqsaq-tokurlar kéyiktekk oynaqlap sekreydu;

Gachining tili naxsha éytidu;

Chünki dalada sular,

Chöl-bayawanlarda derya-éqinlar urghup tashidu;

⁷ Pizhghirin chöl-jezire kölchekke,

Changqighan yerler bulaqlarga aylinidu;

Chilbörilerning makani — ular yatqan jay,

Qomush we yékenler ösüp, chimenlikke aylinidu.

⁸ Shu yerde égiz kötürülgen bir yol,

Tüptüz bir yol bolidu;

U «pak-muqeddeslikning yoli» dep atilidu;

Napaklar uningdin ötüshke bolmaydu,

Shu yol mexsus shular üçhün békitilip yasalghanki, —

Hetta nadanlarmu uningda ézip ketmeydu,»

⁹ Shu yerde shir bolmaydu,

Uning üstige héch yirtquch haywan chiqmaydu;

(Ular shu yerde héch tépilmaydu)

— Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar shu yerde mangidu!.

¹⁰ Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu,

Küylerni éytip Ziongha yétip kélidu;

Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;

Ular xushalliq we shadliqqa chömgen bolidu;

Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu...»

Krizis — Asuriye padishahining bésip kirishi

36¹ Hezekiyaning on tötinchi yili shundaq boldiki, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qel'e-qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal

35:3 Ibr. 12:12

35:5 Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yuh. 9:6

35:6 Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yuh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

35:8 «Shu yerde égiz kötürülgen bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nege baridighanliqini démeydu; bilish üçhün 10-ayetkiche oqush kérek.

35:9 «Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar» — bolsa ibraniy tilida birla söz («gaal») bilen ipadilinidu. Mushu sözni toluq chüshinish üçhün 41:14-ayetning izahatini körüng.

35:10 «Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu... qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu» — bésharettiki weqeler Israilning Musa peyghember arqiliq qutquzulghanliqigha oxshaydu; shundaqla bu ishlarni yéngi bir «Misirdin chiqish» dégili bolidu. Oqurmenlerge Tewrattiki «Misirdin chiqish» dégen qisimni oqusa, shu chaghdiki weqelerni mushular bilen tepsiliy halda sélishiturush nahayiti ehmiyetlik bolidu.

—Mushu «chiqip-qutquzush» bolsa «Misirdin chiqish»tin nechche hesse ulugh, nechche hesse shereplik bolidu. Kéyin körimizki, Xuda qutquzghan xelq peqet Misirdin emes, belki pütkül dunyadin chiqip qutquzulidu. Ular qorqunchluq desht-bayawandin ötüshining ornida, özlirini qarshi alidighan, chimenbaghqa aylandurulghan zémindin ötidu; yol hemme adem üçhün tüz, ongushluq, rawan hem xetersiz bolidu.

35:10 Weh. 21:4

qildi.² Andin Asuriye padishahi «Rab-Shakeh» dégen serdarni chong bir qoshun bilan Laqish shehiridin Yérusalémgha ewetti. U Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kôlchekning norining béshigha kélip turdi..

³ Shuning bilan Hilqiyaning oggli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi bolghan Shebna we Asafning oggli, orda mirzibégi bolghan Yoahlar uning yénigha keldi ⁴⁻⁵ we Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —

Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: — «Séning mushu ishengen tayanching zadi némiti?

Sen: (u peqet gepla, xalas!) —

«Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ôkte qopisen? ⁶ Mana, sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen! Birsí uninggha yôlense, uning qoligha sanjip kiridu; mana Misir padishahi Pirewnge tayanganlarning hemmisi shundaq bolidul.

⁷ Eger sen manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — déseng, Hezekiya ôzi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurbangahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?

⁸ Emdi xojam Asuriye padishahi bilan bir toxtamgha kel: — «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» ⁹ Sende undaqlar bolmisa, xojamning emeldarlarining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Sen jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisen téxi!

¹⁰ Men emdi mushu zéminni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Perwerdigar derweqe manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin!» — dédi!»

¹¹ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

«Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniiy tilida sözlimisile, gegliri sépilda turghanlarning quligha kirmisun!» — dédi..

¹² Biraq Rab-Shakeh: —

«Xojam méni mushu gepni xojanglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilan birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular siler bilan birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidul!» — dédi..

36:1 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1

36:2 «Rab-Shakeh» — belkim Asuriyening padishahining bash meslihetchisining adettiki unwani bolushi mumkin. «Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kôlchekning norining béshi» — mushu jay eslide del Yeshaya Ahaz padishah bilan kôrhüshp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan jay (7-babni kôring).

36:4-5 «Sen: u peqet gepla, xalas!» — «Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ôkte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilarning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar idi.

36:6 Ez. 29:6, 7

36:7 «Hezekiya ...: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurbangahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehii qilinghan qanungha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurbangahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu permangha asasen: (1) butpereslik qilidighan qurbangahlarni hem (2) xata yol bilen «Perwerdigargha atap» qurulghan, ibadet qilishqa béghishlanghan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmacchi idi, elwette.

36:8 «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kététti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi.

36:11 «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile» — hazirki Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletetti.

36:12 «... Ular siler bilan birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidul» — sheher muhasirige chüshüp, acharchiliq we usuzluqta qalghanda ademler derweqe mushundaq qilishi mumkin.

36:12 2Pad. 18:27

¹³ Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

¹⁴ «Padishah mundaq deydu: —

«Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni qutquzalmaydu.

¹⁵ Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!». ¹⁶ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: —

«Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölchinglardin su ichisiler; ¹⁷ ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémingha, néni bar hem üzümzarlari bar bir zémingha, — zémininglarga oxshash bir zémingha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!».

¹⁸ Hezekiyaning silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dep ishendürushige yol qoymanglar! El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?

¹⁹ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim shehirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?! ²⁰ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?».

²¹ Anglighuchilar süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —

«Uninggha jawab bermenglar».

²² Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklarini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

Hezekiyaning dua qilishi — Perwerdigarning jawabi

2Pad. 19

37 ¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning öyige kirdi. ² U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsqaqallirini böz yépinchaqlighan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti. ³ Ular uninggha: —

«Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün külpet chüshidighan, reswa we mazaq qiliniidighan bir kündur. ⁴ Öz xojisi bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini béermikin? Shunga qép qalghan qaldilar üçün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi. ⁶ Yeshaya ulargha: — «Xojayininglarga: — «Perwerdigar mundaq dédi: —

36:17 «men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémingha, — zémininglarga oxshash bir zémingha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqi: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi.

37:1 «Perwerdigarning öyi» — Uning (Sulayman padishah qurghan) ibadetxanisi.

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; ⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. U öz zéminida turghanda uni qilich bilen öltürgüzimen» — denglar — dédi.

⁸ Rab-Shakeh kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékingenlikini anglap, uning yénigha keldi; Asuriye padishahi Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqanidi. ⁹ Andin padishah: «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglidi. Shu xewerni anglighanda u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq denglar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma; ¹¹ Mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qandaqmu qutquzulisen? ¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellerni bolsa, ularning ilah-butliri qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu? Télassarda turghan Édenlernichu? ¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»...»

¹⁴ Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi. ¹⁵ Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi:

— ¹⁶ «I kérublar otturida turghan, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen... ¹⁷ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan hemme geplirini anglighaysen! ¹⁸ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni we shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, ¹⁹ Ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlar, yaghach we tash, xalas; shunga Asuriyelikler ularni halak qildi. ²⁰ Emd, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

37:6 «Xojayininglarga: — «Perwerdigar mundaq dédi: — «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma...» — Yeshayaning mushu jawab sözlirini (6-7-ayetlerni) diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun xelqqué we Hezekiya Asuriye toghruluq nurgun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghanidi (mesilen, 10-bab, 5-21-ayetlerni, 14-bab, 24-25-ayetlerni köring). Biraq Hezekiya we ordididikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni (kéyinki 38-babnimu köring) pütünley untup qalghandek qilatti.

37:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen.

37:11 «ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqi anglighansen» — «ilah-butlirigha atap halak qilish» dégen söz, ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadiliniidu.

37:13 «Gozan, Haran, Rezef shehiri... Télassar... Xamat..., Arpad ..., Sefarwaim, Xéna hem Iwwah...» — (12-13-ayetlerde körsitilgen) mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge бүгүнге qeder namelumu.

37:16 «I kérublar otturida turghan... Perwerdigar» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimghah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin Ezakiyal peyghember dewrigiche Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda «kafaret texti»ning üstide, yeni «kérublar otturida» turatti.

—Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturida turghan» dégini, «Sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur.

37:18 «shulargha béqindi bolghan yurtlar...» — ibraniy tilida sözmusöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yeq. Bashqa birxil terjimisi «shulargha ait». Biz sherhlesh üçün «béqindi» qoshtuq.

²¹ Shuning bilan Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —
— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Sen Manga Sennaxérib toghruluq dua qilishing bilan,

²² Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,

Séni mazaq qilip külidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

²³ Sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!.

²⁴ Qulliring arqliq sen Rebnî mazaq qilip: —

«Men nurgunlighan jeng harwilirim bilan tagh choqqlirigha,

Liwan tagh baghirlirigha yétip keldimki,

Uning égzî kédîr derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;

Men uning eng yuqiri égzîlikige yamiship chiqip,

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen..

²⁵ Özüm quduq kolap su ichtim;

Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim — déding..

²⁶ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?

Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,

Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,

Hazir uni emelge ashurdumki,

Mana, sen qel'e-qorghanlıq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;

²⁷ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,

Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular étizdiki ottek, yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi..

²⁸ Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;

²⁹ Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikningning, hakawurliship ketkenlikningning quliqimgha yetkini tüpeylidin,

Men qarmiqimni burningdin ötküzimen,

Yüginimni aghzinggha salimen,

Özing kelgen yol bilen séni qayturimen..

37:23 «kupurluq» — kim özi Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu.

37:24 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqî» — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibranî tilida «Karmel» dégen söz bilen ipadilidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» déginî «uning (Liwaning) eng chirayliq jayigha (héç tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadiletti; chünki Liwanda «Karmel» dégen jay yoq.

37:25 «...putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim» — yuqiriqî 24-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen, Liwan rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 25-ayettiki «putum... qurutuwettim» déginî, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosüp, suni qurutuwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutuweleymen» dégen menmenlikni bildürmekchi.

37:27 «ögzidiki ot-chöpler...» — bu ibarining bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin.

37:29 «Men qarmiqimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahlari mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti.

³⁰ I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, —
Mushu yili özlükidin ösken,
Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu;
Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;
Ulardin chiqqan méwilerini yeysiler..

³¹ Yehuda jemetidiki qutulghan qaldisi bolsa yene töwenge qarap yiltiz tartidu,
Yuqirigha qarap méwe béridu;

³² Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,
Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³³ Shunga Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,
Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;
Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,
Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

³⁴ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,
Shu yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu, — deydu Perwerdigar.

³⁵ — Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut üçün bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen»..

³⁶ Shuning bilen Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi. Mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi!..³⁷ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi. ³⁸ Shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi..

«Yeshaya»ning ikkinchi qismi

Hezekiyaning éghir késilge giriptar bolushi we duasi

38¹ Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérıp, uninggha: —
Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen, — dédi..

² Hezekiya yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip:

37:30 «I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, — mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu; üçinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerini yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni küçeytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchilik qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, belkim qoshunidin qalghan qisimliri yenila parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinchi yilghiche sozulidu.

—«Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette).

—Kishilarning Asuriye qoshunlirining tuyuqsız chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize bérildi. Shundaqtimu, Tewrattiki «Padishahlar» dégen qisimgha qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untup Xudagha wapasizliq qiliwerdi.

37:35 2Pad. 20:6

37:36 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 18-babni köring).

37:36 2Pad. 19:35

37:38 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe, Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi.

38:1 «Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi» — bu sözler bilen «Yeshaya» dégen kitabning «ikkinchi qismi» bashlinidu. Kirish sözimizni köring.

³ — I Perwerdigar, Séning aldingda heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

We Hezekiya yiglap éqip ketti.

⁴ Andin Perwerdigarning sözi Yeshayagha yétip mundaq déyildi: —

⁵ Bérip Hezekiyagha mundaq dégin: —

Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, künliringge yene on besh yil qoshimen;

⁶ Shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Men sépil bolup bu sheherni qoghdaymen.

⁷ Shuning bilen Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin mundaq bésharetlik alamet boliduki, ⁸ Mana, Men quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey üstige chüshken sayisini on qedem keynige yandurimen».

Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi...

Hezekiyaning öz késili toghruluq xatiriliri

⁹ Yehuda padishahi Hezekiya késel bolup, andin késilidin eslige kelgendin kéyin mundaq xatirilerni yazdi:

¹⁰ — «Men: «Ömrümning otturisida tehtisaraning derwazilirigha bériwatimen, Qalghan yillirimdin mehrum boldum» — dédim.

¹¹ Men: — «Tiriklerning zéminida turup Xudayim Yahni, Yahni körelmeydighan, Shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» joyda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim...

¹² Méning turalghum charwichining chédiridek özüm din yötkilip ketti;

Men bapkar öz toqughinini türüwetkinidek hayatimni türiwettim;

U méni toqush destigahidin késiwetti;

Tang bilen kech ariliqida Sen Xuda jénimni alisen;

¹³ Tang atquche men kütip, özümni tinchlandurup yürimen, Biraq U shirgha oxshash hemme söngeklihimni sundurghandek qilidu; Tang bilen kech ariliqida Sen Xuda jénimni alisen.

¹⁴ Men qarlighach yaki turnidek wichirlap yürimen;

Paxtektek ah-uh urimen;

Közlirim yuqirigha qarash bilen ajizliship kétidu;

I reb, méni zulum basti! Jénimgha képil bolghin!

¹⁵ Néme désem bolar? Chünki U manga söz qildi we Özi mushu ishni qildi!

Jénim tartqan azab tüpeylidin men bar yillirimda qedemlimrimni sanap bésip awaylap mangimen.

¹⁶ I Reb, ademler mushundaq sawaqlar bilen yashishi kérek;

38:5 «atang Dawut» — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi.

38:8 «...Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi» — Mérodaq-Baladan (39:1) Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghlutildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. —Démek, mushu ikki weqe (Hezekiyaning késeldin saqaytilishi we uning ishenchisini righbetlendürüşke bérilgen karamet möjize) Asuriyening padishahi tajawuzchiliq qilishtin ilgiri, belkim miladiyedin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bergen (39-babtiki izahatlarni köring).

38:8 2Pad. 20:7-9

38:11 «Yahni, Yahni körelmeydighan» — «Yah» dégen «Yahweh» dégenning qisqa shekli, démek Perwerdigarning namining birxil qisqartilip éytilishi. «Yahni, Yahni körelmeydighan, shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» joyda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim» — Hezekiya: — «Tehtisarada bolghanda, Xudani yaki ademni körmeslikli mumkin» démekchi emes; tekitleydighan ish tirik turup körüş pursitidin mehrum bolushtur. Tehtisaraning ehwalining qandaq ikenlikidin biz 14-babta azraq melumat alalaymiz.

38:14 Yesh. 59:11

Rohim mushu sawaqlardin hayatini tapidu;

Sen méni eslimge keltürüp, méni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bext-tinchliqim üçün azab üstige azab tarttim;

Manga bolghan söygüng tüpeylidin jénimni halaket hangidin chiqardingsen;

Sen hemme gunahlimni keyningge chörüwettingsen.

¹⁸ Chünki tehtisara Sanga rehmet éytmaydu;

Ölüm Séni medhiyiliyelmeýdu;

Hanggha chüshiwatqanlar Séning heqiqet-wapaliqinggha ümid baghliyalmaydu.

¹⁹ Özüm bugün qilghinimdek Sanga rehmet éytidighanlar tirikler, tiriklerdur;

Ata bolghuchi oghullirigha heqiqet-wapaliqingni bildüridu.

²⁰ Perwerdigar méni qutquzushqa niyet baghligandur;

Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlirimni éytimiz!»..

²¹ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlap, yarisigha chaplanglar, u eslige kélidu», dégenidi.

²² we Hezekiya: — «Méning Perwerdigarning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan qandaq bésharetlik alamet bérilidu?» dep sorighanidi).

Babil padishahidin kelgen elchiler Chong bir xataliq

39¹ Shu peyitte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini hem eslige kelgenlikini anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti..

² Hezekiya elchilerni xushalliq bilen kütüp, uning xezine-ambarlirida saqlanghan nersilirini körsetti; yeni kümüşni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydighan öyning hemmisini we bayliqlirining barliqini körsetti; uning ordisi we yaki pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.³ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérrip, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen», dédi.

⁴ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

⁵ Yeshaya Hezekiyagha mundaq dédi: —

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

⁶ — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we бүгünge qeder ata-bowiliring

38:20 «Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlirimni éytimiz!» — Xudani medhiyileydighan bu yaxshi sözlerni qilghini bilen, Hezekiya öz közi bilen körgen ikki karamet ishni (özining saqaytilishi we 7-ayettiki möjizini) éside ching saqlighan emes. Yuqiriqi bablarda dégendek, Asuriye qoshunliri bésip kirgende, u Xudaning 6-ayette xatirlengen wedisini untup, hoduqup ketti. Töwendiki 39-babtiki weqedimu u «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen öz wedisini untuydu.

38:21 2Pad. 20:7

39:1 «Shu peyitte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini ... anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmü shu yilda bolghan bolushi kérek.

—Démek, 38-, 39-babta teswirlengen ishlar 36- we 37-babta teswirlengen ishlardin ilgiri yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirlengen?

—Bilimizki, «Yeshaya» (dégen kitab)ning 40-66-bablaridiki xewer-bésharetler, umumiy jehettin éytqanda, kéyinki «Babil impériyesige esir bolup chüshkenler»ge, yeni sürgün bolghan Israillargha, yeni ularning «qaldisi» bolghan ewladlirigha qaritilidu. Undaqta 39-bab mushu ehwalni tonushturush rolini oynaydu.

toplap, saqlap qoygan hemme nerse Babilgha élip kétildu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar, ⁷ — hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu..

⁸ Shuning bilen Hezekiya öz-özi: «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapalığı bolidikenghu» dep, Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi..

Israilgha bérilgen teselli; Dunyagha élip kélingen ümid-teselli

40¹ Xelqimge teselli béringlar, teselli béringlar, depla yüridu Xudayinglar;
² Yérusalémning qelbigé söz qilip uninggha jakarlanglarki,

Uning jebir-japaliq waqti axirlashti,

Uning qebihlik kechürüm qilindi;

Chünki u Perwerdigarning qolidin barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepqtini aldi..

³ Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini!

«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

39:7 «...hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» — körünüshte addiy körüngen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazalığ söz (6-7-ayetler) chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: —

–(1) Hezekiya Xudagha: «qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan;

–(2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahangha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin.

–(3) Nushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydiliniq, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yanghanliq»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedın qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasız bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu?

–«Aghwat» — pichiwétilgen adem, 56-bab, 4-ayettiki izahatni körüng.

39:8 «...«Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özi dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyeni bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin keyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning keyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi.

40:2 «Yérusalémning qelbigé söz qilip uninggha jakarlanglarki,...» — mezkur xewerni kimning jakarlighi kéreklik éytildi. Belkim mushu söz Xudaning barliq peyghemberlerige qaritildi. Kirish sözimizde déyilginidek, kitabning qalghan qisimliri (40-66-bablar) Yeshayaning ömrinidin keyinki bir dewrdiki Israillar, yeni palandi bolidighan bir dewrge yaki dewrlerge qaritildi; sürgün qilghuchi Babil impériyesi bolghini bilen, körüp turimizki, «Yeshaya»ning birinchi qismidikidek, ikkinchi qismidiki bezi bésharetlermu axirqi zamanlarni körsitidu. «Barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepqtini aldi» — ibraniy tilida «gunahliri üçün ikke hessilep aldi» déyilidu. Sherhchilerning «ikki hessilep» dégen mushu ibare üstide bir-birige oxshap kétédighan üç xil közqarishi bar: —

–(1) Israil gunahliri üçün ikki hesse jaza aldi. Israil Xudaning «tunji ogli» bolup, bashqa el-millet bilen sélishturghanda, ikki hesse beriket alidu. U «tunji ogli» bolup, yene bashqa el-milletler bilen sélishturghanda qobul qilghan wehiy-xewirimu köp. Shunga bularni bashqa ellerge yetküzüş mes’uliyitimu köp; gunahi bar bolsa bashqa el-milletler bilen sélishturghanda «ikki hesse» artuq jazalinishi kérek. Biraq bu bésharetke qarighanda, ularning jazalinish mezgili axirlashti.

–(2) «Ikki hessilep»ning menisi «del gunahigha mas kélidighan jaza» dégenliktur.

–(3) Xuda Israilgha zor méhir-shepget körsitip, yeni gunahining ornigha «ikki hessilep» méhir-shepgetni yetküzidu. Bizning pikrimiz eyni shundaq (61-bab, 7-ayetni körüng). Undaqta «ikki hessilep» bolsa hem kechürüm qilinish hem Xudaning Rohini, yéngi hayatni qobul qilishtin ibarettur (mesilen, 43-bab, 25-ayettin 44-bab, 5-ayetkiche, hem 61-bab, 7-ayetnimu körüng). Mundaq zor méhir-shepgetning kélip-chiqish sirliri 53-babta ashkariliniidu.

–Mushu üç xil közqarashning qaysisining toghra bolushidin qet’iynazer, omumiyy menisi shuki, Xuda ularni kechürüm qilmaqchi hem ulargha méhribanliqini körsetmekchi.

Chöl-bayawanda Xudayimiz üçhün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!..

⁴ Barliq jilghilar kötürüldü,
Barliq tagh-döngler pes qilinidu;
Egri-toqaylar tüzlinidu,
Ongghul-dongghul yerler tekshilinidu.

⁵ Perwerdigarning shan-sheripi körünidu,
We barliq ten igiliri uni teng köridü;
Chünki Perwerdigarning Öz aghzi shundaq söz qilghan!..

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» deydu;
Jakarlighuchi bolsa mundaq sorap: — «Men némini jakarlaymen?» — dédi.
jawab bolsa: — «Barliq ten igiliri ot-chöptur, xalas;
We ularning barliq wapaliqi daladiki gülge oxshash;

⁷ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,
Chünki Perwerdigarning Rohi üstige püwleydu;
Berheq, barliq xelqmu ot-chöptur!.

⁸ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu;
Biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!»..

⁹ — I Ziongha xush xewer élip kelgüchi, yuqiri bir taghqa chiqqin;
Yérusalémgha xush xewerni élip kelgüchi,
Awazingni küchep kötürgin!

Uni kötürgin, qorqmighin!
Yehudaning sheherlirige: — «Mana, Xudayinglarga qaranglar» dégin!

¹⁰ Mana, Reb Perwerdigar küch-quдрitide kéliwatidu,
Uning biliki Özi üçhün hoquq yürgüzidu;
Mana, Uning alghan mukapati Özi bilen bille,
Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu..

¹¹ Qoychidek U Öz padisini baqidu;
U qozilarni bilek-qoligha yighidu, ularni quchaqlap mangidu,
Émitküchilerni U mulayimlik bilen yétekleidu..

40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlihan awazini! «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, chöl-bayawanda Xudayimiz üçhün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!» — mushu namsiz zatning awazi éytqan yol yuqiri 35-babtiki yol emes; ashu yol Ziongha qaytqanlar üçhün teyyarlanghan. Mushu yolni bolsa, **Xudaning Özining** kélishini qarshi élish üçhün (söyümlük bir padishah qarshi élinghandek) **ademler** teyyarlishi kerek.

—Namsiz zatning awazning bir ipadisini körüş üçhün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayetni, «Yuh.» 1:23ni körüng. Shu yerlerde «namsiz zat»ning del chümüldürgüchi Yehya peyghemberning özi ikenlik körsitilidu.

40:3 Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23

40:5 Yuh. 1:14

40:6 Ayup 14:2; Zeb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24

40:7 «Berheq, barliq xelqmu ot-chöptur» — mushu yerde «xelq» Israil xelqini körsitidu.

40:8 «Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu; biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!» — sherhimiz boyiche, 3-5-ayettiki awaz chümüldürgüchi Yehya peyghemberningki, 6-ayettiki birinchi namsiz zatning awazi Xudaningki; ikkinchi namsiz zatning sel ümidsizlen halette soal sorighan awazi yenila Yehya peyghemberningki. Bashqilar ikkinchi awazni Yeshyaningki yaki namsiz bir peyghemberningki, dep qaraydu. Ikkinchi awazning dégen gepliri 7-ayetni öz ichige alidu. Xuda uninggha 8-ayette «ümidsizlenme» dégen menide jawab béridu hem 9-ayette sözini dawamlashturup, Israilgha zor ümid yetküzidu.

40:8 1Pét. 1:25

40:10 «Perwerdigarning biliki» — toluq menisi kényinki bablarda, bolupmu 53:1de ashkarilinidu. U bolsa «Perwerdigarning heqqaniy quli»ning bashqa bir namidur.

40:10 Yesh. 62:11

40:11 Yesh. 49:10; Ez. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yuh. 10:11

«Yeshaya»

Israilning tengdashesiz Xudasi

¹² Kim derya-okyanlarning sulirini ochumida ölçep belgiligen,
Asmanlarni ghérichlap békitken,
Jahanning topa-changlirini misqallap salghan,
Taghlarni tarazida tarazilap,
Dönglerni jingda tartip ornatqan?

¹³ Kim Perwerdigarning Rohigha yolyoruq bergen?
Kim Uninggha meslihetchi bolup ögetken?

¹⁴ U kim bilen meslihetleshken,
Kim Uni eqilliq qilip terbiyeligen?
Uninggha höküm-heqiqet chiqirish yolida kim yétekligen,
Yaki Uninggha bilim ögetken,
Yaki Uninggha yorutulush yolini kim körsetken?

¹⁵ Mana, Uning aldida el-yurtlar Uninggha nisbeten chélekte qalghan bir tamcha sudek,
Tarazida qalghan topa-changdek hésablinidu;
Mana, U arallarni zerriche nersidek qoligha alidu;

¹⁶ Pütkül Liwan bolsa qurbangah otigha,
Uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu..

¹⁷ El-yurtlar uning aldida héchnerse emestur;
Uninggha nisbeten ular yoqning ariliqida,
Quruq-menisiz dep hésablinidu..

¹⁸ Emdi siler Tengrini kimge oxshatmaqchisiler?
Uni némige oxshitip sélishturisiler?..

¹⁹ Bir butqimu?! Uni hünerwen qélipqa quyup yasaydu;
Zerger uninggha altun hel béridu,
Uninggha kümüş zenjirlarni soqup yasaydu.

²⁰ Yoqsullarning béghishlighudek undaq hediyeiliri bolmisa,
chirimeydighan bir derexni tallaydu;
U lingship qalmighudek bir butni oyup yasashqa usta bir hünerwen izdep chaqiridu.

²¹ Siler bilmemsiler? Siler anglap baqmighanmusiler? Silerge ezeldin éytilmighanmidu? Yer-zémin apiride bolghandin tartip chüshenmeywatamsiler?

²² U yer-zéminning chembirikining üstide olturidu,
Uningda turuwatqanlar uning aldida chaqchiqirlardek turidu;
U asmanlarni perdiddek tartidu,
Ular ni xuddi makan qilidighan chédirdek yayidu;..

²³ U emirlarni yoqqa chiqiridu;
Jahandiki sotchi-beglarni artuqche qilidu..

²⁴ Ular tikildimu? Ular térildimu? Ularning gholi yiltiz tarttimu?
— Biraq U üstigila püwlep, ular soliship kétidu,
Quyun ularni topandek élip tashlaydu.

40:13 Rim. 11:34; 1Kor. 2:16

40:16 «Pütkül Liwan bolsa qurbangah otigha, uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu» — Liwan ormanliq köp rayon. Démek, Xudagha heqiqiy layiq ibadet qilish üçün Liwandiki barliq derexler qurbangahqa kérek bolidighan otqa yétishmeydu; uningdiki barliq kala-qoylarnu qurbanliq bolushqa yétishmeydu.

40:17 Dan. 4:32

40:18 Yesh. 46:5; Ros. 17:29

40:22 «chaqchiqir» — kichik bir xil chéketke.

40:22 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 44:24

40:23 Ayup 12:21; Zeb. 107:40

«Yeshaya»

²⁵ Emdi Méni kimge oxshatmaqchisiler?
Manga kim tengdash bolalisun?» — deydu Muqeddes Bolghuchi.

²⁶ Közliringlarni yuqirigha kötürüp, qaranglar!
Mushu mewjudatlarni kim yaratqandu?
Ular ni kim türküm-türküm qoshunlar qilib tertiplik epchiqudu?
U hemmisini nami bilen bir-birlep chaqiridu;
Uning küchining ulughluqi, qudrining zorluqi bilen,
Ulardin birimu kem qalmaydu.

²⁷ — Némishqa shuni dewérisen, i Yaqup?
Némishqa mundaq sözlewérisen, i Israil: —
«Méning yolum Perwerdigardin yoshurundur,
Xudayim méning dewayimgha éren qilmay ötiwéridu!»?

²⁸ Siler bilmigenmusiler? Anglap baqmighanmusiler?
Perwerdigar — Ebedil'ebedlik Xuda,
Jahanning qerilirini Yaratquchidur!
U ya halsizlanmaydu, ya charchimaydu;
Uning oy-bilimining tégige hergiz yetkili bolmaydu..

²⁹ U halidin ketkenlerge qudrét béridu;
Maghdursizlarga U berdashliqni hessilep awutidu.

³⁰ Hetta yigitler halidin kétip charchap ketsimu,
Baturalar bolsa putliship yiqilsimu,
³¹ Biraq Perwerdigargha telmürüp kütkenlarning küchi yéngilinidu;
Ular bürkütlerdek qanat kérip örléydu;
Ular yügürüp, charchimaydu;
Yolda méngip, halidin ketmeydu!

Xudaning el-milletlerge bergen teklipi

41¹ — «I arallar, süküti qilib Méning aldimgha kélinglar;
Xelqler mu küchini yéngilisun!
Ular yéqin kelsun, söz qilsun;
Toghra hökümi qilish üçün özara yéqinlashayli!»

Ellarning mesilisi — butperesliklur Xuda Özini ispatlash üçün bergen bir bésharet

² «Kim sherqtiki birisini oyghitip,
Uni heqqaniyliq bilen Öz xizmitige chaqirdi?
U ellerni uning qoligha tapshuridu,
Uni padishahlar üstidin hökümraniq qilduridu;
Ular ni uning qilichigha tapshurup topa-changgha aylanduridu,
Ular ni uning oqyasini aldida shamal uchurghan paxal-topandek qilidu..

³ U ularni qoghliwétip,
Putini yerge tegküzmey dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu;»

40:28 Zeb. 147:5

41:2 «...uni heqqaniyliq bilen Öz xizmitige chaqirdi?» — sözmüsöz terjime qilghanda: — «Heqqaniyliqning Özi, (yeni Xuda) bu kishini öz putini aldigha chaqirdi?».

41:3 «U ularni qoghliwétip, putini yerge tegküzmey dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu» — Yeshaya peyghamber bésharet qilghan mushu namsiz tajawuzchining ismi kéyinrek chiqudu. Mushu yerde körimizki, (1) U

«Yeshaya»

⁴ Elmisaqtin tartip dewrlarni «Barliqqa kel» dep chaqirip,
Bularni békitip ada qilghan kim?

Men Perwerdigar Awwal Bolghuchidurmen,
Axiri bolghanlar bilenmu bille Bolghuchidurmen;
Men dégen «U»durmen...

⁵ Arallar shu ishlarni körüp qorqishidu;
Jahanning chet-chétidikiler titrep kétidu;
Ular bir-birige yéqinlaship, aldigha kélidu;

⁶ Ularning herbiri öz qoshnisigha yadrem qilip,
Öz qérindishigha: «Yüreklik bol!» — deydu.

⁷ Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu,
Métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp:
«Kepsherligini yaxshi!» deydu;
Shuning bilen uni lingship qalmisun dep butning putini mixlar bilen békitidu..

Xudaning Israilgha ilham bérishi

⁸ Biraq sen, i qulum Israil,
I Özüm tallighan Yaqup,
Ibrahim Méning dostumning ewladi: —

⁹ Men jahanning qeridin élip kelgen,
Yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen;
Men sanga «Sen méning qulumdursen,
Men séni tallighan,
Séni hergiz chetke qaqmaymen» — dégenidim..

¹⁰ — Qorqma; chünki Men sen bilen billidurmen;
Uyan-buyan qarap hodumanglar;
Chünki Men séning Xudayingdurmen;
Men séni kücheytimen,
Berheq, Men sanga yademde bolimen!
Berheq, Men Özümning heqqaniyliqimni bildürgüchi ong qolum bilen séni yöleymen.

¹¹ Mana, sanga qarap ghaljirliship ketkenlarning hemmisi xijil bolup shermende bolidu;
Sanga shikayet qilghuchilar yoq déyerlik bolidu, halak bolidu..

¹² Sen ularni izdiseng, héch tapalmaysen;

qilidighan urushlar bek ongushluq bolidu; (2) Uning herbiy yürüş süriti intayin téz bolidu; (3) Uning qilidighan urushlari bashqa ellerni hoduqturup patiparaq qiliwétidu.

—Bashqa birxil terjimisi: «U aman-ésenlik ichide, méngip baqmighan yol bilen kélidu».

41:4 «Barliqqa kel» — yaki «Yénimgha kel». «Elmisaqtin tartip dewrlarni «Barliqqa kel» dep chaqirip, bularni békitip ada qilghan kim?» — buning menisi belkim shuki, Xuda aldin'ala (peyghember arqiliq) éytqan ishlar yüz berginide, eller bésharetlerning toghra chiqidighanliqini köridü. Shundaq qilip, ular Xudaning ularni gunahlarini tashlap, Özige yéqin kélip kechürümige érishishige chaqiridighanliqini körüp yétidu. «axiri bolghanlar» — dunyada eng axiri hatat bolghan insanlarni körsetse kérek. «Men dégen «U»durmen» — mushu yerde «U» Xudaning özinini körsitidu, elwette.

41:4 Yesh. 43:10; 44:6; 48:12; Weh. 1:17; 22:13

41:7 «Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu, métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp...» — eller Xuda bésharet qilghan tajawuzchining kélidighanliqini bilip qorqidu (5-ayet). Biraq bésharetning emelge ashqanliqini körüshi bilen, butpereslikini tashlap Xudaning aldigha kélishining ornida, ular yenila özlirini qoghdash üçün (tumar süpitide) butlarni yasatmaqchi bolidu.

41:8 Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zeb. 135:4; Yesh. 43:1; 44:1; Yaq. 2:23

41:9 «Men jahanning qeridin élip kelgen, yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen» — oqurmenler shuni ésige keltürsunki, Xuda Ibrahimni yiraq yurttin Qanaangha (Pelestinge) chaqirghanidi; kéyin Ibrahimning ewladliri bolghan Israilni Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzghanidi. «Séni hergiz chetke qaqmaymen» — yene birxil terjimisi: — «Séni chetke qaqmighanmen».

41:11 Mis. 23:22; Yesh. 60:12; Zek. 12:3

Sen bilen dewalashquchilar —

Sanga qarshi urush qilghuchilar yoq déyerlik, héch bolup baqmighandek turidu.

¹³ Chünki Men Perwerdigar Xudaying ong qolungni tutup turup, sanga: —

«Qorqma, Men sanga yordemde bolimen!» deymen.

¹⁴ Qorqma, sen qurt bolghan Yaqup,

Israilning baliliri!

Men sanga yordemde bolimen!» — deydu Perwerdigar, yeni séning Hemjemet-Qutquzghuching,

Israildiki Muqeddes Bolghuchi..

¹⁵ Mana, Men séni köp hem ötkür chishliq yéngi bir dan ayrighuchi tirna qilimen;

Sen taghlarni yanjip, ularni pare-pare qiliwétisen,

Dönglernimu köküm-talqangha aylanduruwétisen..

¹⁶ Sen ularni soruysen,

Shamal ularni uchurup kétidu,

Quyun ularni tarqitiwétidu;

We sen Perwerdigar bilen shadlinisen,

Israildiki Muqeddes Bolghuchini iptixarlinip medhiyeleysen.

¹⁷ Bozekler we yoqsullar su izdeydu, lékin su yoq;

Ularining tili ussuzluqtin qaghjirap kétidu;

Men Perwerdigar ularni anglaymen;

Men Israilning Xudasi ulardin waz kechmeymen..

¹⁸ Men qaqaq égziliklerde deryalarni,

Jilghilar ichide bulaqlarni achimen;

Dalani kölchekke aylandurimen,

Tatirang yerdin sularni urghutup su bilen qaplap bérimen..

¹⁹ Dalada kédír, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen;

Chöl-bayawanda archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen;

²⁰ Shundaq qilip ular bularni körüp, bilip, oylinip: —

«Perwerdigarning qoli mushularni qilghan,

Israildiki Muqeddes Bolghuchi uni yaratqan!» dep teng chüshinishidu.

Xudaning butpereslerni qutquzush toghrisidiki yene bir sözi

²¹ — Muhakimiliringlarni otturigha qoyunglar, deydu Perwerdigar;

— Küchlük seweblliringlarni chiqiringlar, deydu Yaqupning Padishahi.

²² — Butliringlar élip kirilsun,

Bizge némilerning yüz béridighanliqini éytsun;

41:14 «Hemjemet-Qutquzghuchi» — ibraniy tilida «goél» dégen mushu sözning alahide menisi bar. Birsı kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrıp mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember qobul qilghan muqeddes qanungha asasen, mushu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi»ning («goél») sétiwalghuchi ademege pul béripla, öz qérindishini hör qilip qutquzush hoquqi bar dégenliktur. Hoquqni ishliťish hemjemetning öz ixtiyarlıqi bilen bolatti, elwette. U ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti.

—Yeshaya Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üçün del mushu sözni ishliťidu. Démek, Xuda Israilgha «hemjemet»lik qilip, ularning «goélı, yeni «Hemjemet-Qutquzghuchisi» bolidu. U Öz ixtiyariyliqi bilen ularni qutquzidu.

41:15 Yesh. 17:13; 29:5

41:17 Mat. 5:6

41:18 Zeb. 107:35; Yesh. 35:7; 44:3

41:19 «Dalada kédír, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; ... archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen» — mushu derexler (zeytun derixidin sirt) méwe üçün emes, saye bérish üçün bérilidu; birqanche xil derex birxil muhit astida teng ösüshi mumkin emes.

—Qarighanda bu bésharet axirqi zamanlarni körsitidu; shu chaghda Xuda Israilni yéngi bir «Misirdin chiqish» (emeliyette, «jahanning chet-chetliridin chiqirish») yoli bilen qutquzidu.

«Yeshaya»

Ilgiriki ishlarni, ularning üjür-büjürlirigiche köz aldimizda körsetsun,
Shundaqla bulardin chiqidighan netijilarni bizge bildürüş üçün éytip bersun;
— Yaki bolmisa, kelgüsidi ishlarni anglap bileyli;

²³ Silerning ilahliq ikenlikinglarni bilishimiz üçün,
Kéyinki yüz bérédighan ishlarni bizge bayan qilinglar;
Qandaqla bolmisun, Bizni hang-tang qilip uni teng köridighan qilish üçün,
Birer yaxshi ish yaki yaman bir ishni qilinglar!.

²⁴ Mana, siler yoqning ariliqida,
Ishliginglarmu yoq ishtur;
Silerni tallighuchi bir lenitidur.

Bésharet tekrarlinidu; Xuda barliq el-yurtlarga «Méning qulumni tonunglar» dep tonushturidu

²⁵ Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu;
U küñchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu;
U birsini hak layni dessigendek, sapalchi lay cheyligendek emeldarlarning üstige hujum qilidu;

²⁶ Bizge uqturush üçün, kim muqeddemdin buyan buni éytqan?
Yaki Bizni «U heqiqettur» dégüzüp bu ishtin burun uni aldin'ala éytqan?

Yaq, héchkim éytmaydu;
Berheq, héchkim bayan qilmaydu;
Sözünglarni angliyalighuchi berheq yoqtur!

²⁷ Men deslepte Ziongha: — «Mushu ishlarga köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dédim,
Yérusalémgha xush xewerni yetküzgüchini ewetip berdım.

²⁸ Men qarisam, shular arisida héchkim yoq —
Meslihet bergüdek héchkim yoq,
Shulardin sorisam, jawab bergüdek héchkimmu yoq.

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular hemmisi quruq;
Ularning yasighanliri yoq ishtur,
Quyma mebudliri quruq shamaldek menisizdur.

42¹ Qaranglar, mana Men yöleydighan Öz qulumgha!
Jénimning xushalliqi bolghan Méning tallighinim;
Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,
Shuning bilen u ellige höküm-heqiqetni yetküzüp béridu...

41:23 «Birer yaxshi ish yaki yaman bir ish qilinglar!» — mushu ibare «Herqandaq birer ishni qilinglar!» dégeni bildüridu. Butlar yaxshi bolsun, yaman bolsun héchqandaq ish qilalmaydu, elwette.

41:25 «Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu; u küñchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu» — tajawuzchi téxi namsiz, biraq hazir u toghruluq yene bir pakit bar; u sherqtin hemde shimal tereptinmu kélidu. Bashqa birxil terjimisi: «Méning namimni chaqirip nida qilip kélidu».

41:28 «shular arisida héchkim yoq» — «shular» shübhisizki, butperes ellerni körsitidu.

42:1 «Öz qulum, yeni Perwerdigarning quli» — shübhisizki, Xudaning «yat eller»ge béghishlighan, ularni butpereslikdin qutquzidighan jawabdur. Mushu ayettiki «Qaranglar, mana...» dégeni, 41-bab 29-ayettiki «Jawab bergüdek héchkim yoq» qatarliqlar bilen sélishturushimiz kérek. Qarighanda, Xuda tallighan mushu ulayim, muhebbetlik kishi el-yurtlarga Xudaning sözini élip kélidu. «U ellige höküm-heqiqet yetküzüp béridu» — «höküm-heqiqet» (ibraniy tilida «mishpat») élip bérish» dégenlik bolup, üch menini öz ichige alidu: — (1) yuqiriqi 41-babtiki (Xuda butlar bilen muhakime qilghan) «sot»tiki «höküm-heqiqet», yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishtin ibaret. Heqiqetsizler heqiqetke érishidu; (2) Xudaning «heqqaniy qul»i Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp béridu; (3) xataliqni tüzitish, uwal bolghanlarga adaletni yolgüzidu.

42:1 Yesh. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yuh. 3:34; Ef. 1:6

«Yeshaya»

² U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu..

³ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlarni chiqarghuche,

Yanjilghan qomushni sundurmaydu,

Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;.

⁴ Höküm-heqiqetni yer yüzide tiklimigüche,

U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu;

Arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu..

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kergen,

Yer-zéminni hem uningdin chiqqanlarni yayghan,

Uningda turuwatqan xelqge nepes,

Uning üstide méngiwatqanlarga roh bergüchi Tengri Perwerdigar mundaq deydu: —

⁶ Menki Perwerdigar séni heqqaniyliq bilen shuninggha chaqirghanmenki,

— Séning qolungni tutimen,

Séni qoghdap saqlaymen,

Hem séni xelqge ehde süpitide,

Ellerge bir nur qilip bérimen;.

⁷ Qarighu közlarni échishqa,

Zindandin mebuslarni,

Türme qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen..

⁸ Men Perwerdigardurmen; Méning namim shudur;

Shan-sheripimni bashqa birsige,

Manga tewe bolghan medhiyini oyma mebudlarga bermeymen..

⁹ Mana, aldinqi ishlar bolsa emelge ashurulghan;

Silerge yéngi ishlarni jakarlaymen;

Ular téxi yüz bermigüche,

Men ularni silerge bayan qilimen..

42:2 «U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu» — buning menisi, belkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini élan qilmaydu».

42:3 «toghra hökümler» — yaki «höküm-heqiqet» toghruluq 42:1diki izahatni körüng.

42:4 «U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu..» — «halsizlanmaydu» we «köngli yanmaydu» dégen sözler ibranij tilida 3-ayettiki «tütep öchey dep qalghan» hem «yanjilghan» dégenler bilen yiltizdashur. «arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu» — hazir (Yeshaya kitabidiki mushu yergiche) «Perwerdigarning quli» toghruluq shundaq xewirimiz bar: —

—(1) Xuda uni pewqul'adde yaxshi köridu, uningdin zor xushalliq alidu.

—(2) Xudaning Rohi uning üstige kélip turidu.

—(3) U talash-tartish qilmaydighan, kemter, kichik péilliq adem bolidu.

—(4) U intayin ulayim adem bolup, hetta «ümüd yoq» bolghudek «yanjilghan qomush» yaki «tütep öchey dep qalghan pilik»kimu méhir-shepset körsitidu.

—(5) U dunyagha kelgende, Xudaning heqiqetlirini, toghra hökümlirini pütün dunyagha yetküzmigüche hergiz yoldin yanmaydu.

—(6) Pütün dunya, hetta eng chet jaylardikiler uninggha ümid baghlap, uning söz-hökümlirige teshna bolidu.

42:6 «Hem séni xelqge ehde süpitide, ellerge bir nur qilip bérimen» — «xelq» Tewratte Israilni körsitidu, «eller» «Israildin bashqa xelqler»ni, «Yehudiy emesler»ni körsitidu.

42:7 «Qarighu közlarni échishqa, zindandin mebuslarni, türme qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen» — bu ayetlerdin «Perwerdigarning quli» toghrisida shularnimu körümisizki: —

—(7) U Xudaning zor yordimige ige bolidu;

—(8) undaq qilghanda uning özi bir «ehde» bolidu hem özi «nur» bolidu.

—(9) Bu ehadining mezmuni bolsa (5-ayet Xudaning dunyadiki barliq xelqlarning ghémide bolghanliqini körsatkende) xelqlarning közlirini échip ularni erkinlikke chiqirishdin ibaret bolidu.

—(10) Xuda uni (Mesihni) ehde süpitide jahandiki barliq xelqge hediye qilghandek «béridu».

42:8 Yesh. 48:11

42:9 «Mana, aldinqi ishlar bolsa emelge ashurulghan; silerge yéngi ishlarni jakarlaymen...» — «aldinqi ishlar» belkim 41-bab, 1-4-ayettiki, «tajawuzchi»ning ishlirini körsitishi mumkin. «Yéngi ishlar» bolsa Perwerdigarning heqqaniy quli» toghruluqtur. «Tajawuzchi» we «Perwerdigarning quli»ni sélishtursaq, tajawuzchi weyranchilik qilidu, el-yurtlar

¹⁰ — Perwerdigargha yéngi naxsha éytinglar,
I déngizda yürgenler hem uning ichidiki hemme mewjudatlar,
Arallar hem ularda turghanlarmu,
Jahanning chet-chetliridin Uni medhiyilenglar!..

¹¹ Dala hem uningdiki sheherler,
Kédar qebilisidikiler turghan kentler awazini kötürsun,
Séladikiler yuqiri awazda naxsha éytsun,
Taghlarning choqqiliridin tentene qilsun!.

¹² Ular Perwerdigarni ulughlisun,
Uning medhiyiliri arallardimu jakarlansun.

¹³ Perwerdigar palwande chiqidu,
Batur leshkerdek otluq muhebbitini qozghaydu;
U warqiraydu, berheq shirdek hörkireydu;
Düshmenliri üstige zor küch-quдрitini körsitidu.

¹⁴ — «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim;
Jim turup özümni bésiwélip keldim;
Biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen;
Hem hasiraymen hem ingraymen!.

¹⁵ Men taghlarni hem dönglerni chölderitimen,
Ularning hemme yéshilliqlirini qurutuwétimen;
Deryalarni arallargha aylanduruwétimen;
Kölcheklernimu qaghjiritimen.

¹⁶ Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen,
Ularni ular bilmigen yollarda yétekleymen;
Ularning aldida qaranghuluqni nur,
Egri-toqay yerlerni tüptüz qilimen.
Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen,
Ulardin héch waz kechmeymen..

¹⁷ Oyma mebudlarga tayanganlar,
Quyma mebudlarga: «Siler ilahlirimizdur» dégenler bolsa,
Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,
Qattiq shermende qilinidu..

uningdin qorqup patiparaq bolup kétidu, butpereslik téximu küchiyidu; «Perwerdigarning quli» bolsa xeqlerge rehim qilidu, ademni saqaytidu, el-yurtlarni, yeni «yat eller»ni Xudagha qaritip uning nurigha yétekleydü.

42:10 «déngizda yürgenler» — ibraniiy tilida «déngizgha chüshkenler» — «Zeb.» 107:23ni körüng,

42:10 Zeb. 33:3

42:11 «Kédar qebilisidikiler... Séladikiler...» — «Kédar qebilisi» ereblarning bir qebilisi idi. «Séla» bolsa Édomning bir shehiri (Séla qoram tash üstige sélinghan — menisi «qoram tash»). Yuqiriqi 34-babta déyilgende, Édom Xudaning sözige qarshi turghini bilen, Édomdin Xudagha towa qilip heqiqiy ibadet qilidighanlar bolidu.

42:14 «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim; jim turup özümni bésiwélip keldim; biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen; hem hasiraymen hem ingraymen!» — «yéngi ishlar» yeni Uning «heqqaniy quli»ning dunyagha kélishi, shundaqla nürghun ademlerni gunahlrining asaretliridin qutquzushni öz ichige alidu. Xuda bu «yéngi ishlar»ni emelge ashurush üçün, hamilidar ayalning tolghiqi tutqandek bolidu (10-17-ayetler toluq bir bölümdür).

–Démisekmu, mushu «yéngi ishlar» Xudagha nisbeten pütkül alemdin muhimdek turidu; chünki U asman-zéminni bir söz bilenla yaratqan; biraq mushu ishlarni U teshnaliq bilen uzun, yeni ebedil'ebed kütüp kelgen hem ularni tughdurush üçün éghir japa hem azab tartqandek qilidu. Mushu intayin sirliq ishtur! **«hem hasiraymen hem ingraymen»** — ikki ishning teng qilinidighanliqini bildüridu.

42:16 «Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen... Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen, Ulardin héch waz kechmeymen» — 15- we 16-ayetke qarighanda, «yéngi ishlar» dunyagha kelgende, bezi kishler üçün azabliq bolidu; yer-zémin astin-üstün bolup kétidu; shuning bilen teng Xuda bashqa birnechche «qarighular» (belkim, gunahini, jümlidin butpereslikni tonup yétidighanlar) üçün mohtajlrini teminleydighan mexsus sharaaitlarni yaritip béridu.

42:17 Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 44:11; 45:16

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qarighular, körüş uchün qaranglar!

¹⁹ Méning qulumdin bashqa yene kim qarighu?

Méning ewetken «elchim»din bashqa yene kim gas?

Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu?

Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?

²⁰ Sen nurgun ishlarni körgining bilen,

Biraq neziringge héch almaysen;

Uning quligi échilghini bilen,

U anglimaydu».

²¹ Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq kördiki,

Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti..

²² Biraq shular bolsa olja élinghan hem bulang-talang qilinghan bir xelqtur;

Ularning hemmisi ora-tuzaqta tutulghan,

Gündixanilarda qamilip ghayib bolidu;

Ular gheniyet bolidu,

Héchkim qutquzmaydu;

Ular olja bolidu,

Héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu..

²³ Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun?

Kim bularni anglap kelgüsi zamanlarga köngül qoysun?.

²⁴ Emdi kim Yaqupni olja qilghan?

Kim Israilni bulangchilargha tapshurup bergen?

Buni qilghini bolsa, biz gunah qilip kemsitken Perwerdigar emesmu?

Chünki ular Uning yollarida méngishni xalimaytti;

Yaki Uning qanunigha itaet qilmaytti.

²⁵ Shunga U ular üstige ghezep-qehrini,

Urushning zorawanliqini töküp chüshürdi;

Bular uning etrapigha ot tutashturdi;

Biraq u tonup yetmidi;

Bular uni köydürdi, biraq u héch sawaq almidi.

42:19 «men bilen ehdileshkendek» — yaki «Men bilen inaq qilinghandek». «...Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu? Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?» — bir soal tughuliduki, mushu ayette déyilgen «Méning qulum» yuqiriqi «xushalliqim bolghan qulum»mu yaki bashqisimu? Téza körimizki, u emes, belki Israilning özi bolidu (mesilen, 22-ayetni körüng). Xuda 18-ayette, Öz teripidin saqaytilghan (16-ayet), esli butperes «qarighu» bolghan el-yurtlarni («yat ellerni») özining «qarighu» xelqini, yeni Israilni nezirige élishqa chaqiridu. Démek, Israil teripidin kemsitilip «qarighu» dep hésablanganlar köreleydighan bolidu, biraq (peyghemberler arqiliq) Xudaning nurini qobul qilghan Israilar bolsa, asiylig qilip qarighu bolup qaldi.

42:20 Rim. 2:2-11

42:21 «Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq kördiki, Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti» — Xuda Israilgha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanni bergen. Shunga ular butpereslikke tolghan dunya arisida birdinbir Xudagha ibadet qilidighan xelq bolup, zor imtiyazgha érishkenidi. Xudaning meqsiti, ular arqiliq «Méning qulum» hem «ülge» süpitide, mushu nurini pütkül dunyagha yetküzmekchi. Biraq Israilar Uning shu meqsitini héch etiwarlimay, köp jehettin Uningdin yüz örigen.

42:22 «Biraq shular bolsa olja élinghan hem bulang-talang qilinghan bir xelqtur... ular olja bolidu, héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu» — eger Israil Xudaning sözige kirgen bolsa, nurgun eller ulargha béqindi bolatti. Biraq Uning sözige kirmigendin kéyin, ehwali del uning eki boldi.

42:23 «Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun? Kim ... köngül qoysun?» — mushu gepke qarighanda, hetta Xudaning terbiyilik jazasi béshigha chüshkendin kéyinmu anglighuchi quligi, köridighan közliri barlar yenila az bolsa kérek.

«Yeshaya»

Dawami

43¹ Biraq hazir i Yaqup, séni Yaratquchi Perwerdigar,
I Israil, séni Shekillendürgüchi mundaq deydu: —
«Qorqma; chünki Men sanga hemjemet bolup séni qutquzghan;
Séni Öz namim bilen atighanmen;
Sen Méningkidursen!

² Sen sulardin ötkiningde, Men sen bilen bille bolimen;
Deryalardin ötkiningde, ular séni gherq qilmaydu;
Sen otta méngip yürügingde, sen köymeysen;
Yalqunlar üstüngde ot almaydu...

³ Chünki Men bolsam Xudaying Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi, Qutquzghuching-
durmen;

Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim,
Ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum..

⁴ Sen nezirimde qimmetlik bolghachqa,
Men sanga izzet-hörmet keltürgen hem séni söygen;
Shunga Men yene ornunggha ademlerni,
Jéninggha xelqlerni tutup bérimen;

⁵ Qorqma, chünki Men sen bilen billedurmen;
Men neslingni sherqtin,
Séni gherbtin yighip epkélimen;

⁶ Men shimalgha: — «Tapshur ularni!»
We jenubqa: — «Ularni tutup qalma!

Oghullirimni yiraqtin, qizirimni jahanning chet-chetliridin epkélip ber;

⁷ Méning namim bilen atalghan herbirsini,
Men Öz shan-sheripim üçün yaratqan herbirsini epkélip ber!» — deymen,
«Men uni shekillendürdüm, Men uni apiride qildim!»».

«Sotta» — Xuda we butlar otturisida höküm chiqiringlar!

⁸ U «közi bar» qarighu xelqni,
Yeni «quliqi bar» gaslarni aldigha élip keldi..

⁹ — «Barliq eller yighilsun,
Xelqler jem bolsun!

Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?

Yeni kim mushundaq «ilgiriki ishlar»ni aldin'ala bizge anglitip baqqan?

Bar bolsa, özlirini ispatlashqa guwahchilirini aldigha keltürsun;

Bolmisa, ular bu ishlarni anglighandin kéyin: — «Bu bolsa heqiqet!» dep étirap qilsun!.

43:2 «sulardin... deryalardin... otta méngip yürügingde...» — yuqiriqi 42-bab, 25-ayette Israilgha terbiye bérilgen ot tilgha élini. Biraq mushu sözlerge qarighanda, Xuda ulargha esheddiy qattiq terbiye (mesilen, ularni sulardin we otlardan ötküzüp) bergini bilen, U hamam ularni qutquzidu.

43:2 Zeb. 66:12

43:3 «Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim, ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum» — mushu sözler belkim Xudaning Musa peyghember arqiliq Israilni Misirdin qutquzghanliqini körsitidu. Misir padishahi Pirewn qattiq qarshi chiqishi bilen uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jenubiy teripidiki yurtlar Éfiopiye, Sébamu) zor ziyan tartqan.

43:5 Yesh. 44:2; Yer. 30:10; 46:27

43:8 «... «közi bar» qarighu... «quliqi bar» gaslar» — shübhisizki Israilni körsitidu. Heyran qalarliq ish shuki, Xuda ularni Özige guwahliq qilishqa aldigha keltürgen.

43:9 «Barliq eller yighilsun, xelqler jem bolsun! Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?...» — mushu ayyettiki «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa, shübhisizki, Israildin sirt barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Yeshaya» dégen kitapta «eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menisini bildüridu.

¹⁰ Siler xelqim Méning guwahchilirim,
Hem Men tallighan qulum men üçhün guwahchidur,
Shundaq iken, siler Méni tonup,
Manga ishinip,
Hem chüshinip yetkeysilerki: —
«Men dégen «U»durmen,
Mendin ilgiri héch ilah shekillenmigen,
Hem Mendin kéyinmu héch shekillenmeydu;»

¹¹ Men, Men Perwerdigardurmen;
Mendin bashqa Qutquzghuchi yoqtur».

¹² — Aranglarda «yat ilah» bolmighan waqitta,
Men meqsitimni jakarlighan,
Men qutquzghan hem shu ishlarning dangqini chiqarghanmen;
Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler, — deydu Perwerdigar..

¹³ «Berheq, ezeldin buyan Men dégen «U»durmen,
Méning qolumdin héchkim héchkimni qutquzalmaydu;
Men ish qilsam, kim tosalisun?..

Xuda Israilni Babilin qutquzidu

¹⁴ Hemjemet-Qutquzghuchinglar bolghan Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

Silerni dep Men Babilni jazalatquzup,
Ularining hemmisini, jümlidin kaldiylerni,
Qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlengen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen..

¹⁵ Men bolsam Perwerdigar, silerge Muqeddes Bolghuchi, Israilni Yaratquchi, silerning Padishahinglardurmen.

¹⁶ Dégizdin yolni chiqarghuchi,
Dawalghughan sulardin yol achquchi Perwerdigar mundaq deydu: —

¹⁷ (U jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: —
Ular biraqla yiqilidu, turalmaydu;
Ular öchüp qalghan, chiragh pilikidek öchürülgen).

¹⁸ — Mushu ötken ishlarni eslimenglar,
Qedimki ishlar toghruluqmu oylanmanglar;

—Mushu yerde barliq el-yurtlar (Israildin sirt) butpereslikke chöküp ketti. Xuda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning choqunghan butimiz Séning «Israilni Misirdin qutquzup chiqirish»inggha oxshash ulugh bir ishni qilghan?» dégüchiler barmidu? — bar bolsa guwahchiliq qilsun» — dégendek soraydu. Elwette, Xudaning soaligha jawab bergüchi yoq.

43:10 «Siler xelqim Méning guwahchilirim, hem men tallighan qulum Men üçhün guwahchidur,...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler xelqim Méning guwahchilirim, shundaqla Méning tallighan qulumsilerki,...».

43:10 Yesh. 41:4; 44:8; 45:21; Hosh. 13:4

43:12 «Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler...» — démek, Xuda: «Silerni Misirdin qutquzimen» — dégen; U shundaq qilghan, andin mushu ishlarni dunyagha ayan qilghan.

—Xuda Israilni mushu ishlirida Özige guwaxchi bolushqa chaqirghan bolsimu, bu ayetke qarighanda, ular Uninggha héch guwahliq bermigen.

43:13 Yesh. 14:27

43:14 «Ularining hemmisini, jümlidin kaldiylerni, qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlengen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen» — miladiyedini ilgiriki 539-yili Babil shehiri Parsliqlar teripidin ishghal qilinghan. Shu chaghada ularning qachqunliri kémiliri bilen Efrat deryasi yoli arqliq qachmaqchi bolghan bolushi mumkin.

43:17 «Dégizdin yolni chiqarghuchi ... Perwerdigar mundaq deydu: — u jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: — ular biraqla yiqilidu, turalmaydu...» — (16-17-ayetler) Musa peyghember yashighan dewride, Misirning qoshunliri Israilarni «dégizda échilghan yol»da qoghlap, déngizdin ötmekchi bolup, 16-17-ayetlerde tilgha élinghan weqeler bilen weyran qilinghan. Shu yol bilen Xuda Israilni qutquzghan. Tewrat, «Misirdin chiqish», 14-babni körüng.

«Yeshaya»

¹⁹ Chünki mana Men yéngi bir ishni qilimen;

U hazirla barliqqa kélidu;

Siler uni körmey qalamsiler?!

Men hetta dalalardimu yol achimen,

Chöl-bayawanda deryalarni barliqqa keltürimen!.

²⁰ Daladiki haywanlar, chilböriler hem huwqushlar Méni ulughlaydu;

Chünki Men Öz xelqim, yeni Öz tallighinimgha ichimlik teminleshke,

Dalalarda sularni,

Chöl-bayawanlarda deryalarni chiqirip bérimen.

²¹ Men mushu xelqni Özüm üçhün shekillendürgenmen;

Ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu...

Israilning menisiz qurbanliqliri Xudaning Israilgha körsetmekchi bolghan méhir-shepqiti

²² Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding,

I Israil, eksiche sen Mendin könglüng yénip harsinding;

²³ Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes,

«Inaq qurbanliq»liring bilen Méni hörmetligen emessen;

Men «ashliq hediye»ni qilish bilen séni «qulluq»qa qoymaqchi emesmen,

Xushbuy yéqip séni harsindurmaqchi bolghan emesmen!.

²⁴ Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen,

Sen «Inaq qurbanliq»liringning yéghi bilen Méni razi qilib qanaetlendürgen emessen;

Eksiche sen gunahliring bilen Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen,

Itaetsizlikning bilen Méni harsindurdung..

²⁵ Men, Men Özüm üçhünla séning asiylirliringni öchüriwetküchimen,

Men séning gunahliringni ésimge keltürmeymen..

²⁶ Emdi ötmüşhüng toghruluq Méni eslitip qoyghin,

43:19 Weh. 21:5

43:21 «...Men mushu xelqni Özüm üçhün shekillendürgenmen; ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu» — mushu 14-21-ayetlerge qarighanda, Israil Babil impériyesige esir bolup sürgün bolghandin kéyin qaytidin azad qilidu. Shu chaghda Xuda ularning yolini ajayib teyyarlap béridu we hem yolda mohtaj bolghanlirining hemmisini (Misirdin chiqip azad bolghan waqitqa oxshash) möjiziler arqiliq teminlep béridu.

—Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) azad bolghan. Shu chaghda Babilning qachqunliri (14-ayet) kémiliri bilen Efrat deryasi bilen qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. Biraq bilishimizche bu ishtin bashqa, shu chaghda bésharet qilinghan mushu karamet ishlar yüz bermidi. Shuning üçhün közqarishimiz shuki, axirqi zamanda Israilning ikkinchi qétim Babildin (shundaqla jahanning barliq chet-yaqilridin) qéchishi muqerrir bolidu; shu chaghda Xuda ular üçhün 14-21-ayetlerde bésharet qilinghan karamet ishlarni qilidu.

43:21 Luqa 1:74,75

43:22 «Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» — dégen ibraniiy tilida ikki bisliq söz. Birinchi menisi terjime qilghinimizdek «Namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» («Özümni» dégen söz nahayiti tekitlengen).

—Ikkinchi menisi, «Sen Méning namimni héch chaqirmiding» — démek, héch dua qilmiding. Bizningche birinchisi toghra, ular köp dua qilghini bilen chin dildin emes idi. 23-24-ayetlernimu körüng.

43:23 «Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes...» — yuqiriqi izahitimizdek, ikkinchi birxil terjimisi bar: — «Manga héchqandaq qurbanliqlar élip kelmiding» dégendek asasiy menide bolidu. Biraq «Yeshaya» 1-babqa asasen, ular köptin-köp qurbanliqlar qilib turatti. Ular shundaq qilghini bilen hemmisi bikar.

43:24 «Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen...» — sherhimizche, mushu intayin kinayilik gep. «Pul xejlep Manga héch égir élip kelmigensen» — démek, élip kelgen nersiliring (köp bolsimu) Manga xuddi héchnéme élip kelmigendek bilinidu; Men ular din intayin bizarmen, dégenliktur. «Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen» — egerde birsi héch towa qilmay, chin dildin dua qilmay turup (ötken zamanlarda) qurbanliq qilsa, mushundaq ish Xudaning aldida «jadugerlik»ke barawer. Démek, «Men peqet birer «diniy paaliyet»lik ish qilsamla, Xuda choqum mendin razi bolidu, dualirimi anglaydu» dégenlik Xudani özige qul qilish bilen barawerdur.

43:25 Ez. 36:22-38

Munazire qilishayli,

Özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin!..

²⁷ Birinchi atang gunah qilgan;

Séning sherhchiliring bolsa Manga asiyliq qildi..

²⁸ Shunga Men ibadetxanamdiki yétekligüchilerni napak qilimen,

Hemde Yaqupni halak lenitige uchrashqa,

Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim..

Dawami

44¹ Biraq hazir, i Yaqup Méning qulum,

I Méning tallighinim Israil, angla! —

² Séni yasighan, baliyatqudin tartipla séni shekillendürgen, sanga yardemde bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Qorqma, i Méning qulum Yaqup,

I Méning tallighinim «Yeshurun», qorqma!..

³ Chünki Men ussap ketkenning üstige suni,

Qaghjiraq yerning üstige kelkünlerni quyup bérimen;

Nesling üstige Rohimni,

Perzentliring üstige berikitimni quyimen;

⁴ Ular yumran chöpler arisidin,

Ériq-östengler boyidiki mejnun tallardek ösidu;

⁵ Birs: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu,

Yene birsi bolsa Yaqupning ismi bilen özini ataydu;

Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu,

Shundaqla Israilning ismini özining ismige yandash qoshidu..

⁶ Israilning padishahi Perwerdigar,

Yeni Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

«Men bolsam Tunji hem Axiridurmen;

Mendin bashqa héch ilah yoqtur..

⁷ Qéni, kim Méning qedimki xelqimni tiklep békitkinimdek bir ishni jakarlap, aldin'ala bayan qilip, andin uni Méning aldimgha Mendek tiklep qoyalaydu?

43:26 «Munazire qilishayli, özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin» — démek, eger sen «Özüm pak, séning rehimdilliqiringgha kérek emesmen» dep qarisang, undaqta özüngni aqlashqa gep qil!

43:26 Yesh. 1:18

43:27 «Birinchi atang...» — belkim Israilning ejdadi Yaquptur. «séning sherhchiliring...» — Ularning «sherhchiliri» bolsa belkim töwendiki «muqeddes ibadetxanidiki yétekchiler», yeni kahinlar idi. Démek, ular bashtin-axirghiche, hetta özliri teripidin «aliyjanab» dep hésablangan rohaniylarmu gunahqa pétip ketkenidi.

43:28 «Men ibadetxanidiki yétekchilerni napak qilimen» — xelq üçhün qurbanliq qilghuchi bolghan bu kahinlar ölükke tegsila bir hepte «napak» dep hésablinip, qurbanliq qilishqa salahiyetsiz bolatti. Shunga, mushu gepning menisi belkim: «Siler köp ölüklerge uchraysiler (démek, bir balayi'apet chüshidu), shuning bilen Israil Méni bizar qilidighan mushu qurbanliqlarni qilamaydighan bolidu». «... Yaqupni halak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim» — qarighanda, Israil üçhün héchqandaq ümid qalmidi. Biraq 44-bab, 1-ayetni körüng!

44:1 Yesh. 41:8; 43:5; Yer. 30:10; 46:27

44:2 «Yeshurun» — Xuda Israilgha qoyghan bir «leqem». Menisi «Méning durus bolghuchim».

44:3 Yesh. 35:7; Yo. 2:28,29; Yuh. 7:38; Ros. 2:18

44:5 «Birs: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu... Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu...» — hazir Xudaning «süküt qilghan» guwahchilirining tili chiqip, gep qilishqa bashlaydu. Ularning hemmisi bir-birlep Xudaning méhir-muhebbitini béshidin ötküzgen bolushi mumkin.

44:6 Yesh. 41:4; 48:12; Weh. 1:8,17; 22:13

Qéni, kim káyinki ishlarni, kelgüsida bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!

⁸ Qorqmanglar, sarasimige chüshüp ketmengler!

Men ilgiri mushularni silerge anglitip, aldin bayan qilghan emesmu?

Mushu toghruluq siler Méning guwahchilirimdursiler.

Mendin bashqa ilah barmu? Berheq, bashqa Qoram Tash yoq; héchbiridin xewirim yoqtur...

⁹ Oyulghan mebudni shekillendürgenlarning hemmisining ehmiyyiti yoq;

Ularining etiwarlighan nersilirining héch paydisi yoqtur;

Mushulargha bolghan «guwahchilar» bolsa, özliri qarighu, héchnémini bilmes;

Derweqe netijisi ularning özlirige shermendilikur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni shekillendürgen bolsa,

Héch paydisi yoq bir mebudni quyghan, xalas!

¹¹ Mebudning barliq hemrahliri shermende bolidu;

Mebudni yasighuchilar bolsa ademdur, xalas;

Ularining hemmisi yighilip, ornidin turup körsun,

Ular qorqushup, shermendichilikte qalidu...

¹² Mana tömürchi saymanlirini qoligha élip,

Choghlar üstide mushu nersini bazghanliri bilen soqup shekillendüridu;

Andin u küchlük qoli bilen uninggha ishleydu;

Biraq uning qorsiqi échip maghduridin qalidu;

Su ichmey u halsizlinip kétidu...

¹³ Yaghachchi bolsa yaghach üstige ölchesh yipini tartidu;

U qel'em bilen üstige endize sizidu;

Uni rende bilen rendileydu;

U yene perka bilen sizip jijaydu;

Axirda u uni ademning güzellikige oxshitip insan teqi-turqini shekillendüridu;

Shuning bilen u öyde turushqa teyyar qilinidu.

¹⁴ Mana u bir küni özi üçün kédír derexlirini késishke chiqidu!

(U eslide archa we dub derexlirini élip özi üçün ormanliq arisigha tikip chong qilghanidi;

U qarighaymu tikkenidi, yamghur uni ündürdi).

¹⁵ Mushu yaghachlardin otun élinidu;

Birsi uningdin élip, issinidu;

Mana, u ot yéqip, nan yéqiwatidu;

U yene uningdin élip bir ilahni yasaydu hem uninggha ibadet qilidu;

Uni oyulghan mebud qilip uninggha bash uridu.

¹⁶ Démek, yérimini otta köydüriwétidu;

44:7 «Méning qedimki xelqim» — Xudaning xelqi Israildur.

—Xuda awwal Musa peyghemberge: «Men Yaqup jemetidikilerni (yeni Israilni) Misirdin qutquzimen, andin ular Manga tewe bir xelq bolidu» — dep «jakarlighan». U ishletmekchi bolghan qutquzush yolini awwal Musagha uqturup «bayan qilghan»; andin hemme bayanlirigha emel qilip ularni yéngi bir xelq bolushqa «tiklep békitken».

—Buni: «...qedimki xelqimni tikliginimdin tartip...» dep terjime qilish mumkinchilikimu bar, biraq bizningche yuqiriqi terjimisi aldi-keynidiki geplerge mas kélidu. «**qéni, kim káyinki ishlarni, kelgüsida bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!**» — mebudlar undaq qilalaydighan bolsa özining «ilah» ikenlikini ispatlighan bolatti, elwette.

44:8 «Men ilgiri mushularni silerge anglitip...» —Ibraniy tilida «Men ilgiri mushularni sanga anglitip...».

44:8 Qan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yesh. 45:21

44:11 «Ularining hemmisi yighilip, ornidin turup körsun, ular qorqushup, shermendichilikte qalidu» — Yeshaya peyghemberning sözining ikki menisi bar bolushi mumkin: — (a) ular peqet mushu mebudni birlikte obdan körüp baqsila, özlirining exmeqliqini hés qilip Xudadin qorqup shermende bolidu; (e) qiyamet künide ular ornidin turup hésabini tapshurushi kérek; shu chaghdá ular qorqup shermende bolidu.

44:11 Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 42:17; 45:16

44:12 Yer. 10:3

«Yeshaya»

Yérimi bilen gösh yeydu;

U kawab qilip qanghuche yeydu;

Berheq, u issinip, öz-özige: —

«Ah, rahetlinip issindimmen, otni körüwatimen!» — deydu.

¹⁷ Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu;

Bu uning mebudi bolidu;

U uning aldigha yiqilip ibadet qilidu;

U uninggha dua qilip: «Méni qutquzghaysen;

Chünki sen méning ilahimdursen» — deydu..

¹⁸ Bu kishiler héch bilmeydu, héch chüshenmeydu;

Chünki u ularni körmisun dep közlirini,

Ular ni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken..

¹⁹ Ulardin héchbiride mushularni könglige keltürüp: —

«Yaghachning yérimini men otta köydürdüm,

Yérimining choghliri üstide men nan yaqtim;

Men kawabmu qilip yewaldim;

Qalghinini bir lenetlik nerse qilamtim?

Men bir parche yaghachqa bash uramtim!» — dégudek héch bilim yaki yorutulush yoqtur.

²⁰ Uning yégini küllerdur!

Uning köngli éziqturulghan! U öz-özini azdurdı!

Shuning bilen u özining jénini qutquzalmaydu,

Yaki: «Méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — déyelmeydu..

²¹ Mushu ishlarni ésingde tut, i Yaqup,

I Israil, chünki sen Méning qulumdursen;

Men séni yasap shekillendürdüm;

Sen Méning qulumdursen, i Israil,

Sen Méning ésimdin héch chiqmaysen!

²² Itaetsizlikliringni bulutni öchürüwetkendek,

Gunahliringni tumanni öchürüwetkendek öchürüwettim;

Méning yénimgha qaytip kel;

Chünki Men séni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldim.

²³ I asmanlar, naxsha éytinglar, chünki Perwerdigar shu ishni qilghan!

I yerning tegliri, shadlinip, yangranglar!

I taghlar, ormanlar we ulardiki herbir derexler,

Yangritip naxshilar éytinglar!

Chünki Perwerdigar Yaqupni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldi,

U Israil arqiliq güzellikini körsitidu!».

44:17 «Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu; bu uning mebudi bolidu» — eslide bu kishi butni yasash koyida emes idi. Tasadipiyliqtin yaghachtin éship qalghinini ishliitip but yasaydu. Eng ghelitte ish shuki, u Yeshaya teswiriligendek, özining oylimayla qilghan bir nersisige, yeni «tasadipiyliqtin» bolghan bir nersisige ishinidu.

44:18 «Bu kishiler héch bilmeydu, héch chüshenmeydu; chünki u ularni körmisun dep közlirini ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken» — bu ayettiki «u» bolsa, yaki Xudaning Özı yaki mushu butni körsitidu. Butni körsitse, butning keynide bir jin-sheytan bar démekchi. Bizningche mushu menisi éhtimalgha yéqin.

—Beziler derweqe «butperesler xéch bilmeydu, xéch chüshenmeydu» dep étirap qilsimu, yenila tiltumar qatarliqlarni ishliitip Xudani haqaretleydu.

44:20 «méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — «bir saxtiliq» mebudining özini körsitishi mumkin.

«Yeshaya»

Chong qutulush Qoresh padishahning wezipisi

²⁴ «Séning Hemjemet-Qutquzghuching bolghan, séni baliyatquda yasap shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —

Men bolsam hemmini Yaratquchi,
Asmanlarni yalghuz kergenmen,
Öz-özüm dinla yer-zéminni yayghan Perwerdigardurmen;

²⁵ (U bolsa yalghan peyghemberlarning bésharetlerini bikar qilghuchi,
Palchilarni qaymuqturghuchi,
Danalarni yolidin yandurghuchi,
Ularning bilimlerini nadanliqqa aylandurghuchi;

²⁶ Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,
Rosul-elchilirining nesihetlerini muweppeqiyetlik qilghuchi,
Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen»,
Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi;

²⁷ Chongqur déngizgha: «Quruq bol,
Deryaliringni qurutimen» — dégüchi;

²⁸ Hem Qoresh toghrisida: «U Méning qoy padichim, u Méning könglümdikige toluq emel qilip,
Yérusalémgha: «Qurulisen»,
Hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur): —

Dawami

45¹ Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha,
Yeni ellerni uninggha béqindurush üçün Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —

(Berheq, Men uning aldida padishahlarning tambilini yeshtürüp yalingachlitimen,
«Qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen,
Shuning bilen qowuqlar ikkinchi étilmeydu) —

44:24 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 45:12

44:26 «Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,...» — «Öz quli» mushu yerde belkim Yeshaya peyghemberning özi; bolmisa 42-babtiki «Perwerdigarning heqqaniy quli». «Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen», Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi» — Xuda mushu gepliride, Yeshaya peyghember özidin kéyinki bir dewr, yeni Yérusalém we Yehuda sheherliri xarabilik bolghan bir dewrge qarap söz qilidu. Mushu yerde Xuda Yérusalémgha: «Séni qaytidin qurghuzimen» dep wede qilidu. Shu yéngi dewr bolsa Yeshayadin kéyin 170 yil kéyin yashighan. «U Méning könglümdikige toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur» — mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyrat qilghan Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini qaytidin qurushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qilghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki, u Babilniki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa ruxset bergen. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Israilargha ibadetxanisidiki altun-kümüş, qacha-buyumlrini qayturup, hetta ibadetxanining özin qaytidin qurushqa pul bergen (miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni körüng.

44:27 «...Chongqur déngizgha: «Quruq bol», «deryaliringni qurutimen» — dégüchi,...» — mushu sözler Xudaning «Qizil Déngiz»ni hem kéyinrek Iordan deryasini qurutup Israilni Misirdin qutquzghanliqini, shundaqla axirqi zamanda bolidighan, oxshap kétidighan bir weqeni körsitidu.

44:28 «Qoresh toghrisida:...» — axirida, Yeshaya peyghember yuqiriqi 41-bab, 1-7-ayette déyilgen «tajawuzchi»ning ismining «Qoresh» ikenlikini éytidu. Oqurmenlerge melumki, Qoresh padishah Pars impériyesining asaschisi bolup, miladiyedin ilgiriki 540-529-yillirida textke olтурghan. U Yeshayaning dewridin texminen 150 yil kéyin yashighan. «U Méning könglümdikige toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur» — mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyrat qilghan Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini qaytidin qurushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qilghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki, u Babilniki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa ruxset bergen. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Israilargha ibadetxanisidiki altun-kümüş, qacha-buyumlrini qayturup, hetta ibadetxanining özin qaytidin qurushqa pul bergen (miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni körüng.

45:1 «Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha .... Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —» — «Perwerdigarning mesih qilghini» (yaki «Perwerdigarning mesihligini») — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüşü kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» déyiletti; shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Mushu atalghuni Qoreshke qarita ishletkende Xuda Israilargha: «U Men siler üçün talap békitken padishah bolidu» deydu. Biraq Yeshaya peyghemberning dewridikildin köp adem: «Qoresh Yehudiylardin bolmaydu; shunga u kelgüsida bizni Babilidin qutquzup qoyuwetsimu, biz yenila melum bir impériyege béqindi boluwérimiz» dep, mushu bésharetni qet'iy

² «Men séning aldingda méngip égzliklarni tüz qilimen;

Mis derwazilarni chéqip tashlaymen,

Tömür taqaqlirini sunduruwétimen;

³ We sanga qarangghuluqtiki göherlerni,

Mexpiy joylarda saqlanghan yoshurun bayliqlarni bérimen;

Shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini,

Yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen..

⁴ Men Öz qulum Yaqup,

Yeni Öz tallighinim Israil üçhün,

Ismingni özüm qoyghan;

Sen Méni bilmigining bilen, Men yenila sanga isim qoydum.

⁵ Men bolsam Perwerdigar, Mendin bashqa biri yoq;

Mendin bashqa Xuda yoqtur;

Sen Méni tonumighining bilen, Men bélingni baghlap chingittimki,.

⁶ Künchiqishtin künpétishqiche bolghanlarning hemmisi Mendin bashqa héchqandaq birining yoqluqini bilip yétidu;

Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur.

⁷ Nurni shekillendürgüchi, qarangghuluqni Yaratquchidurmen,

Bext-xatirjemlikni Yasighuchi, balayi'apetni Yaratquchidurmen;

Mushularning hemmisini qilghuchi Men Perwerdigardurmen).

⁸ — «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar,

Bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun;

Yer-zémin échilsun;

Nijat hem heqqaniylik méwe bersun;

Zémin ikkisini teng östürsun!

Men, Perwerdigar, buni yaratmay qoymaymen»..

Israilning Xudaning Qoresh arqiliq qilghanliridin narazi bolup gumanlinishlirigha Xudaning bergen jawabi

⁹ — «Öz Yaratquchisining üstidin erz qilmaqchi bolghangha way!

U yer-zémindiki chine parchiliri arisidiki bir parchisi, xalas!

Séghiz lay özini shekillendürgüchi sapalchigha: —

«Sen néme yasawatisen?» dése,

qobul qilmaytti. Ular yene: «Xudaning Öz wedisi boyiche **Dawut padishahning** bir ewladi arqiliq bizni qutquzushi kérek» we «Xuda bizni pütünley musteqil qilishi kérek» déyishi mumkin. Xuda derweqe ulargha shundaq wede bergenidi (meslen 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u awwal Qoresh arqiliq Yehudiylarni Babilidin qutquzmaqchi bolsa, mushu pilanidin gumanlinish yaki narazi bolush uninggha asiyliq qilghangha barawer.

–Töwendiki (9-13-ayet) séghiz layning özini shekillendürgüchisige «Sen mendin néme yasaysen?!» dégini del mushu kishilerning pozitsiyisidir. «Men ... «qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen» — qedimki xatirilerge aslanghanda, Babil shehirining dangqi chiqqan bir «qosh qanatliq derwaza»si bar idi. Babil yiqitilghanda, bu qosh qanatliq dewraza Qoreshke échildi.

45:3 «Men... sanga qarangghuluqtiki göherlerni,... bérimen; shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini, yeni **Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen**» — derweqe, Qoreshning qilghan urushliri tosalghugha uchrimay nahayiti rawan, ademlerni heyran qalduridighan derjide téz bolghan. Shuning bilen qisqa waqit ichideU nurghun mal-mülüklarni olja qilip qolgha keltürgen. Bésharette mushu ishlar (Qoresh özi bilmigen halda) Xudaning yoshurun yardimide qilinidu, déyilidu.

–Qoresh özi toghruluq mushu bésharetni oqughandin kéyin, Perwerdigarning heqiqiy Xuda, shundaqla Israilning Xudasi ikenlikini bilishi kérek idi.

45:5 Qan. 4:35,39; 32:39; Yesh. 44:8

45:8 «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar, bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun; yer-zémin échilsun...» — bu sözler belkim Israil we dunyaning (Qoresh qilghan ishlirining türktiside) Xudagha ishinip, yaxshi méwe bérish üçhün qilghan duasi bolushi kérek.

Yaki yasighining sanga: «Séning qolung yoq» dése bolamdu?.

¹⁰ Öz atisigha: «Sen néme tughdurmaqchi?»

Yaki bir ayalgha: — «Séni némining tolghiqi tutti?» — dep sorighangha way!

¹¹ Israildiki Muqeddes Bolghuchi, yeni uni Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: — Emdi kelgüsi ishlar toghruluq sorimaqchimusiler yene?

Öz oghullirim toghruluq, Öz qolumda ishliginin toghruluq Manga buyruq bermekchimusiler!?

¹² Men peqetla yer-zéminni yasighan, uninggha insanni Yaratquchidurmen, xalas!

Öz qolum bolsa asmanlarni kergen;

Ularning samawi qoshunlirininimu sepke salghanmen.

¹³ Men uni heqqaniyliq bilen turghuzghan,

Uning barliq yollirini tüz qildim;

U bolsa shehirimni quridu,

Ne heq ne in'am sorimay u Manga tewe bolghan esirlerni qoyup béridu» —

deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar...

¹⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égez boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu;

Ular özliri séningki bolidu,

Sanga egiship mangidu;

Özliri kishen-zenjirlengen péti sen terepke ötidu,

Ular sanga bash urup sendin iltija bilen ötünp: —

«Berheq, Tengri sende turidu, bashqa biri yoq, bashqa héchqandaq Xuda yoqtur» dep étirap qilidu...

¹⁵ «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!»...

¹⁶ Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu;

Mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu;

¹⁷ Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu;

Ebedil'ebedgiche xijil bolmaysiler,

Héch shermendichilikni körmeydiler..

¹⁸ Chünki asmanlarni yaratqan, yer-zéminni shekillendürüp yasighan, uni mezmüt qilghan Xuda bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

45:9 Yer. 18:6; Rim. 9:20

45:13 «Men uni heqqaniyliq bilen turghuzghan, uning barliq yollirini tüz qildim» — mushu ayetniki «uni», «uning», «u» bolsa Qoresh, elwette. Bésharet uning héch némini sorimayla Babil'da sürgün bolghan Yehudiy xelqni qoyup bérighanliqini aldin'ala éytidu.

45:13 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yesh. 44:28; Ibr. 11:10

45:14 «Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égez boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu; ular ...sanga egiship mangidu; özliri kishen-zenjirlengen péti sen terepke ötidu» — yuqiriqi ayetlerge qarighanda mushu weqe Qoreshning ish-paaliyetlirining axirqi bir netijisi bolushi kérek. Éfiopiye we Sabiya eslide Misirgha béqinghan bolup, shühhisizki, Yeshaya yene «Misirdin chiqish» dégen weqeni közde tutidu. Démek, Israilni sürgün qilghanlar öz ixtiyari bilen Israilgha béqindi bolmaqchi bolidu.

–Bezi sherhchiler, mushu bésharetni «Yehudiy emesler»ning Eysa Mesihni öz Qutquzguchisi dep étirap qilishi, shundaqla ularning Israilning «qaldisi» bolghan heqiqiy jamaitige qoshulushi bilen emelge ashurulghan, dep qaraydu. Yene bir közqarash bolsa, mushu ishlar axirqi zamanda Yehudiylar Xudaning qéshigha qaytqandin kéyin yüz béridu, deydu. Bizningche her ikkisinin toghriliqi bar.

45:15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!» — mushu söz belkim Israillarning Xudaning sirliq yollirigha, yeni «Yehudiy emesler»ning özlirige béqinghanliqigha qarap heyran qélip dégen gépidur.

45:16 Yesh. 44:11

45:17 «Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu; mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu; Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu....» — mushu sözlerge (16-17-ayetlerge) qarighanda, kishiler kelgüsida mutleq ikki xilgha, yeni Xudagha tayinip itaet qildighanlarga we butlarga bash uridighanlarga bölünüp kétidu.

(U uni quruq-menisiz bolushqa emes, belki ademzatning turalghusi bolushqa yaratqanidi)
«Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur»;

¹⁹ — Men mexpiy halda yaki zémindiki birer qarangghu jayda söz qilghan emesmen;

Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen;

Men Perwerdigar heq sözleymen,

Tüz gep qilimen»;

²⁰ Yighilinglar, kélinglar;

I ellerdin qachqanlar, jem bolup Manga yéqinlishinglar;

Özi oyghan butni kötürüp, héch qutquzalmaydighan bir «ilah»qa dua qilip yüridighanlarning
bolsa héch bilimi yoqtur».

²¹ Emdi ular öz geplirini bayan qilish üçhün yéqin kelsun;

Meyle, ular meslihetliship baqsun!

Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?

Kim uzundin béri uni bayan qilghan?

U Men Perwerdigar emesmu?

Derweqe, Mendin bashqa héch ilah yoqtur;

Hem adil Xuda hem Qutquzghuchidurmen;

Mendin bashqa biri yoqtur».

²² I yer-zémanning chet-yaqiliridikiler,

Manga telpünüp qutquzulunglar!

Chünki Men Tengridurmen, bashqa héchbiri yoqtur;

²³ Men Özüm bilen qesem ichkenmen,

Mushu söz heqqaniylik bilen aghzimdin chiqti, hergiz qaytmaydu: —

«Manga barliq tizlar pükülüdu,

Barliq tillar Manga itaet ichide qesem ichidu».

²⁴ Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu,

Kishiler del Uningla qéshigha kélidu;

Ghaljirliship, uninggha ghezeplengenlerning hemmisi shermende bolidu».

²⁵ Israilning ewladirining hemmisi Perwerdigar teripidin heqqaniy qilinidu,

We ular Uni danglelishidu.

45:18 Yesh. 42:5; 45:5,14

45:19 «Men Perwerdigar heq sözleymen» — ibranij tilida «Men Perwerdigar heqqaniyliqni sözleymen». «Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen; Men Perwerdigar heq sözleymen, tüz gep qilimen» — mushu ayet belkim 15-ayettiki «Özini yoshuruwalghuchi Xudadursen» déginige qarita éytqan siliq bir tenbih bolushi mumkin. Chünki köriginimizdek, Xuda alliburun (bolupmu Yeshaya arqiliq) Özining qutulush-nijatliqini «Perwerdigarning quli arqiliq» pütkül dunyagha sunmaqchi bolghanliqini köp qétim ochuq-ashkara éytqan!

45:19 Qan. 30:11

45:20 «Ellerdin qachqanlar» — ularning némishqa yaki némidin qachqanliqi mushu yerde déyilmidi. Biraq 24-ayette qarighanda, insaniyet (axirqi zamanda) ikki qisimgha, yeni Xudagha tayanganlar hem Xudagha öch bolghanlarga bölünüp kétédu; shuning bilen Xudagha öch bolghanlarXudani söygenlerge ziyankeshlik qilishi mumkin; uningdin sirt Xudagha ishengenler: «Xudaning jazasi xudasizlarning bëshigha chüşey dep qaldi» — dep qarap, ularning arisidin qéchishimiz kérek dep oylaydighan bolsa kérek.

45:20 Yesh. 44:18,19

45:21 «Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?» — «mushu ish» shübbhisizki, Xudaning Israilni qutquzushi bilen, U «Yehudiy emes»lerge qutquzulush pursitini, shundaqla Israil bilen bille bextlik bolush imkaniyitini teng yetküzidighanliqini körsitidu (22-24-ayet).

45:21 Yesh. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

45:23 Rim. 4:11; Fil. 2:10

45:24 «Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu, ... ghaljirliship uninggha ghezeplengenlerning hemmisi shermende bolidu» — yene körimizki, dunya ikki bölümge ayrilidighan oxshaydu. Biri bolsa, ghaljirliship Xudagha mutleq qarshi turidighanlar; ikkinchisi, Israil, jümlidin özlirige béqinip, ular bilen bir bolghan, Israil bilen bille qutquzulghan Yehudiy emesler bolidu.

45:24 Yesh. 41:11

**Babildiki butlarning aqiwiti — ulaghlar ularni kôtürüp kêtidu
Xuda bolsa Öz xelqini kôtüridu!**

- 46**¹ Bel bolsa tiz pükti, Nébo éngishiwatidu;
Ularning mebudliri ulaghlarning zémmissige, kalilarning zimmissige chüshti;
Siler kôtürgen nersiliringlar emdi ulaghlargha artilghan bolup,
Halsiz ulaghlargha éghir yük bolidu!.
- ² Ular éngishidu, birlikte tiz pükishidu;
Ular mushu yükni qutquzalmaydu,
Belki özliri esirge chüshidu..
- ³ I Yaqupning jemeti,
Shundaqla Israil jemetining qaldisi,
Ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar,
Baliyatqudiki chaghdin tartip kôtürülüp kelgenler,
— Manga qulaq sélinglar!.
- ⁴ Siler qérighuchimu Men yenila shundaqturmen,
Chéchinglar aqarghuchimu Men silerni yüdüp yürimen;
Silerni yasighan Mendurmen, silerni kôtürimen;
Silerni yüdüp qutquzimen.
- ⁵ Emdi Méni kimge oxshatmaqchi,
Yaki kimni Manga teng qilmaqchisiler?
Uni Manga oxshash dep,
Siler kimni Men bilen sélishturmaqchisiler?.
- ⁶ Ular bolsa hemyanidin altunni chéchip bérip,
Kümüşnimu tarazigha salidu,
Bir zergerni yalliwalidu,
U bir mebudni yasap béridu;
Ular yiqilidu, derweqe choqunidu!
- ⁷ Ular uni mürisige artidu,
Uni kôtürüp, öz ornigha qoyidu;
Andin u ashu yerde öre turidu;
U ornidin qozghilalmaydu;
Birsi uninggha yélinip tileydu,
Lékin u jawab bermeydu;
U kishini awarichilikidin qutquzmaydu..
- ⁸ Mushu ishlarni ésinglarda tutunglar;
Shundaqla özüglarni heqiqiy erkeklerdek körsitinglar;

46:1 «Bel» — Babilning «bash but»i, «Nébo» uning «oghli» idi. Mushu bésharette Yeshaya peyghember Babil shehiri dushmaning qoligha chüshkende, xeqler butlirini saqlap qélishtin bashqa bir yurtqa yótkimekchi bolghanliqini aldin ala köridu. Shu jeryanda butlarni yerge qoyush kérek bolghachqa, peyghember «Belning tiz pükkenlikini, Néboning éngishiwatqanliqini»ni körüp mazaq qilidu. «Ularning mebudliri ulaghlarning zémmissige, kalilarning zimmissige chüshti...» — butlar ulaghnıng bashqurushigha ötkendek qilidu. «Siler kôtürgen nersiliringlar» — Babildiki diniy murasimlarda, puqralarning butlarni kôtürüp kochilarni aylandurushi kérek idi. Biraq eslide Babillıqlar hörmet bilen «kôtürgen nersiler» hazir addiy boghchılardék ulaghlargha artildi.

46:2 «Ular, yeni Babillıqlar yaki ularning ulaghliri éngishidu, birlikte tiz pükishidu; ular mushu yükni qutquzalmaydu,...» — démek, butlar adem yaki ulaghlargha yük bolghan özlirini qutquzalmayla qalmay, belki ulaghlarnimu halsizlanduridu.

46:3 «I Yaqupning jemeti, ... ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar, baliyatqudiki chaghdin tartip kôtürülüp kelgenler...» — heqiqiy Xuda ademning kôtürushige mohtaj emes, belki Öz Öz xelqige ghemxorluq qilip ularni kôtüridu.

46:5 Yesh. 40:18, 25

46:7 Yesh. 45:20

I, itaetsizler,

Buni ésinglarga keltürünglar;

⁹ Ilgiriki ishlarni, yeni qedimdin bolghan ishlarni ésinglarga keltürünglar;

Chünki Men Tengridurmen, bashqa biri yoqtur;

Men Xudadurmen, Manga oxshashlar yoqtur;

¹⁰ Men: «Méning békitkinim orunlinidu,

Könglümge barliq pükkenlerni emelge ashurmay qoymaymen» dep,

Ishning netijisini bashtila,

Aldin'ala téxi qilinmighan ishlarni ayan qilip éytquchidurmen;

¹¹ Künciqishtin yirtquch bir qushni,

Yeni könglümge pükkinimni ada qilghuchi bir ademni yiraq yurttin chaqirghuchidurmen.

Berheq, Men söz qilghan,

Berheq, Men uni choqum emelge ashurimen;

Buni niyet qilghanmen,

Berheq, Men uni wujudqa chiqirimen..

¹² I heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar,

Manga qulaq sélinglar: —.

¹³ Men heqqaniyliqimni yéqin qilimen,

U yiraqlashmaydu;

Shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu;

Men Zionggha nijat yetküzüp,

Israilgha julaliq-güzellikimni tiklep bérimen»..

Israilni sürgün qilghan Babil tügeshti!

47

¹ «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur;

I kaldiylerning qizi, textsiz bolup yerge oltur!

Chünki sen «latapetlik we nazuk» dep ikkinchi atalmaysen..

² «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi,

Chümperdenigni échip tashla,

Könglikingni séliwet,

Pachiqingni yalingachla,

Deryalardin su kéchip öt;

³ Uyatliqig échilidu;

Berheq, nomusunggha tégilidu;

46:9 Yesh. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12

46:10 Zeb. 33:11; Pend. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17

46:11 «Künciqishtin yirtquch bir qushni ..yiraq yurttin chaqirghuchidurmen...» — «yirtquch bir qush» Qoreshni körsitidu. Uning bir teripining esheddiylikini Xuda Israildin yoshurmaydu.

46:12 «heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar» — Xuda yuqirida Yeshaya peyghember arqiliq 41:2-3, 25-, 44:24-45:11de Israilarni Babilin kelgüsidi «Qoresh» dégen bir padishah arqiliq qutquzimen, dep jakarliqan. «Jahillar» bolsa Xudaning bu «Qoresh pilan»ini yaqturmaydighan Israilarni körsetse kérek; ularning yaqturmaydighanliqi bolsa Qoresh Yehudiy emes, belki Pars bolghanliqi üçün bolidu.

46:13 «Men heqqaniyliqimni yéqin qilimen, u yiraqlashmaydu; shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu; Men Zionggha nijat yetküzüp... bérimen» — Xuda yenila méhir-shepqtini körsitip, hetta «jahillar»ghimu Qoreshning ishliri arqiliq nijatqa érishishtiki pursetni keltürimen, deydu.

47:1 Yesh. 26:5

47:2 «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, chümperdenigni échip tashla, könglikingni séliwet, pachiqingni yalingachla, ...» — démisekmü, mushu ishlar esirge chüshüshniki alametler. Hem Babiliqlar, hem Parslar öz esirlirige rehimsizlik qilip ularni yalingach méngishqa mejburlaytti.

«Yeshaya»

Men intiqam alimen,
Héchkimni ayap qoymaymen..

⁴ Bizning Hemjemet-Qutquzghuchimiz bolsa,
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqeddes Bolghuchidir..

⁵ I kaldiylarning qizi, süküt qélip jim oltur,
Qarangghuluqqa kirip ket;
Chünki buningdin kéyin ikkinchi «seltenetlarning xanishi» dep atalmaysen..

⁶ Men Öz xelqimdin ghezeplendim,
Shunga Özümning mirasimni bulghiwettim,
Shuning bilen ularni qolunggha tapshurup berdim;
Sen bolsang ulargha héchqandaq rehim körsetmiding;
Yashanghanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin éghir qilip salding;

⁷ Shuning bilen sen: —
«Men menggüge xanish bolimen» dep,
Mushu ishlarni könglüngdin héch ötküzmiding;
Ularning aqiwitini héch oylap baqmidingsen..

⁸ Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi,
Öz-özi: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur,
Men hergiz tul ayalning japasini yaki balilardin mehrum bolushning japasini tartmaymen» —
dégüchi,

I sen eysh-ishretke bérilgüchisen,
Shuni anglap qoy: —

⁹ «Del mushu ikki ish,
— Balilardin mehrum bolush we tulluq —
Bir deqiqide, bir kün ichidila béshinggha teng chüshidu;
Nurghunlighan jadugerlikliring tüpeylidin,
Bek köp epsunliring üçün ular toluq béshinggha kélidu..

¹⁰ Chünki sen özüngning rezillikingge tayanghansen,
Sen «Héchkim méni körmeydu» — déding;
Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup,
Sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding..

¹¹ Biraq balayi'apet séni bésip kélidu;
Sen uning kélip chiqishini bilmeysen;
Halaket béshinggha chüshidu;

47:3 Yesh. 3:17; Nah. 3:5

47:4 «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» (goél)ning yene qilidighan bir ishi özining uwal bolghan jemetdikiler üçün adaletni yürgüzish idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürish hoquqi hem wezipisi bar idi.

47:5 «qarangghuluqqa kirip ket» — «qarangghuluq» belkim zindandiki qarangghuluqni bildüridu.

47:6 «Özümming mirasim» — Xuda Özining xelqini Özi üçün miras dep hésablaydu.

47:7 Weh. 18:7

47:8 «Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi, öz-özi: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur.. dégüchi,
... Shuni anglap qoy: —» — Xuda Öz xelqige «terbiye jazasi»ni bermekchi bolup, ularni Babilning rehimsiz qoligha tapshurushi bilen, Babillilarmu öz rehimsizlikni tüpeylidin jazagha uchrimay qalmaydu.

—Babilning: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégini, bashqilargha pütünley «perwayim pelek» dégenlik hem «Men alemde yekke-yégane» dégen tekebburluqtur.

47:9 Yesh. 51:19

47:10 «Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup, sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding» — yuqiriqi (8-ayettiki) «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen, bashqilargha «perwayim pelek» dégenlik. Mushu yerde bolsa «Xudaghimu perwayim pelek» dégenlik.

Sen héchqandaq «hamiy puli» bilan uni tosalmaysen;

Sen héch kütmgén weyranchilik tuyuqsiz séni bésip chüshidu.

¹² Emdi qéni, yashliqingdin tartip özüngni upritip kelgen epsunliringni,

Shundaqla nurgunlighan jadugérlikliringni hazir oqup turiwer;

Kim bilsun, sen ulardin payda körüp qalamsen?

Birer némini tewritip qoyalarsen herqachan?!

¹³ Sen alghan meslihetliring bilan halsizlinip ketting;

Emdi asmanlarga qarap tebir bergüchiler,

Yultuzlarga qarap palchilik qilghuchilar,

Yéngi aylarni közitip munejjimlik qilip ishlarni «aldin’ala éytquchilar» ornidin teng turup béshinggha chüshidighanlardin séni qutquzsun!

¹⁴ Mana, ular paxaldek bolup kétidu;

Ot ularni köydüriwétidu;

Ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;

Biraq ularda ademni issitqudek héch kömür,

Yaki adem issinghudek héch gülxan yoqtur!.

¹⁵ Séni aware qilghan,

Yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu;

Herbiri öz yolini izdep kétip qalidu;

Séni qutquzghudek héchkim yoqtur. —

Israilning jahilliqi: — ular Babildin qutquzulghini bilan, gunahliridin saqit bolmaydu

48 ¹ I Yaqupning jemeti, «Israil»ning ismi bilan atalghanlar,

«Yehuda bulaqliri»din chiqqansiler,

Perwerdigarning namini ishlitip qesem qilghuchisiler,

Israilning Xudasini tilgha alghuchisiler,

Biraq bular heqiqet hem heqqaniylıqtin emes!

Munularni anglap qoyunglar: —

² (Chünki ular «muqeddes sheher»ning namini ishlitip özlirige isim qilidu,

Téxi Israilning Xudasigha «tayinar»mish!

Uning nami bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardur!)

³ Men burunla «ilgiriki ishlar»ni aldın’ala bayan qildim;

Ular Öz aghzimdin chiqqan, Men ularni anglattim;

Men bularni tuyuqsiz wujudqa chiqirip,

Ular emelge ashuruldi;

47:14 «Mana, ular paxaldek bolup kétidu; ot ularni köydüriwétidu; ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda ademni issitqudek héch kömür... yoqtur!» — bu sözning menisi belkim, heqiqiy Xudaning ghezipi küchlük hem otluq; atalmish «butlarning ghezipi»ning bolsa, ademni issitqudekmu oti yoq; bashqa menisi bar déyilse: — Mushu palchilar héchnémige yarimayduki, hetta (Xudaning jazasi bilen) köydürülgen waqittimu ademni issitqudek harariti bolmaydu.

47:15 «Séni aware qilghan, yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu; herbiri öz yolini izdep kétip qalidu...» — Babilda pal sélış, séhirgerlik qatarlıq xurapiyılıqlar belkim «eng chong soda» bolushi mumkin. Biraq bésharet boyiche palchilar xéridarlıridin mehrum bolup bashqa yurtlarga yol almagchi bolidu.

—Arxéologlar kona Babil shehiridin qazghan asaretiqiler ichidin nurgun «palnamiler» hem «remmalnamiler» tépildi. Biraq bulardin héchqaysisidin «Babil weyran bolidu» dégen bésharetni tapqili bolmaydu; hemmisi «kélechiking parlaq» dégendek sózlerdur (emeliyette barlıq palchilik shundaq emesmu?!).

47:15 Weh. 17:16

48:3 «Ilgiriki ishlar» — mushu ayettiki «ilgiriki ishlar» shübhısızki, Xudaning «Qoresh pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Mushuni jezmanleshtürüş üçün Yeshaya «qoshumche söz»diki 4-misal (48-babning alahide shekli toghrisida)

«Yeshaya»

⁴ Chünki Men séning jahilliqingni, boynungning peylirining tömür,
Yüzüngning daptek ikenlikini bildim;

⁵ Séning: «Méning butum mushularni qildi»,
Yaki «Oyma mebudum, quyma mebudum bularni buyrudi» — démesliking üçhün,
Shunga Men baldur mushularni sanga bayan qildim;
Ish yüz bergüche ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sen bularni anglighansen;
Emdi ularning hemmisini körüp baq!
Buni rast dep étirap qilmamsiler?
Men bayatin «yéngi ishlar»ni, yeni saqlinip yoshurunghan ishlarni bayan qildim,
Sen bularni bilgen emessen..

⁷ Séning: «Derweqe, méning ulardin baldur xewirim bar idi» démesliking üçhün,
Ular burun emes, hazirla yaritilidu;
Mushu kündin ilgiri sen ularni anglap baqmighansen.

⁸ Berheq, sen qulaq salmiding,
Berheq, sen xewermu almiding,
Berheq, séning quliqing xéli burunla échilmay étiklik qaldi;
Chünki Men séning wapaszliq qiliwéridighanliqingni,
Baliyatqudiki chéghingdin tartip «asiy» dep atilidighanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçhün ghezipimni kéchiktürimen,
Shöhritim üçhün séni üzüp tashlimaymen dep ghezipimni bésiwaldim;

¹⁰ Qara, Men séni tawlidim,
Biraq kümüşni tawlighandek tawlandurmidim;
Men azab-oqubetning xumdanida séni talliwaldim;

¹¹ Öz sewebimdin, Öz sewebimdin Men mushuni qilimen;
Méning namimgha dagh tegse qandaq bolidu?
Men Özümning shan-shöhritimni bashqa birsige ötküzüp bermeymen..

¹² I Yaqup,
I chaqirghinim Israil!
Manga qulaq salghin;
Men «U»durmen;
Men Tunjidurmen, berheq hem Axirqidurmen;

¹³ Méning qolum yer-zéminning ulini salghan,
Ong qolum asmanlarni kergen;
Men ularni chaqirsamla, ular jem bolup ornidin turidu.

¹⁴ Hemminglar, jem bolup yighilinglar, anglap qoyunglar;
Butlar arisida qaysisi mushundaq ishlarni bayan qilghan?

dégen grafini körüng.

– Ashu grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimgha bölünidu. Birinchi qisimdiki «ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu; 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishlirni körsitidu. Mushu tehliil qilinish 42-babtikige oxshash.

48:4 «yüzüngning dap ikenlikini...» — sözmüsöz terjime qilghanda «péshanengning mistin ikenlikini...».

48:6 «yéngi ishlar»neni saqlinip yoshurunghan ishlarni bayan qildim,...» — yuqiriqi izahatta déginimizdek, «yéngi ishlar»ni del «Perwerdigarning quli» toghruluq xush xewer dep bilimiz (42-babnimu körüng).

48:9 Yesh. 43:21, 25

48:10 «Kümüşni tawlighandek tawlandurmidim» — démek, Israil kümüşning barliq dashqilini ayriwalghuche tawlanghandek tawlansa, belkim héchnerse qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayetnimu körüng). «Azab-oqubetning xumdanida» — belkim Babil impériyesining ulargha qarita qilghan ziyankeshlikirini körsitidu.

48:11 Yesh. 42:8

48:12 Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17; 22:13

Perwerdigar yaxshi kōrgen kishi bolsa uning kōnglidiki ishlarni Babilda ada qilidu,
Uning bilek-qoli kaldiylerning űstige zerb bilen chūshidu;

¹⁵ Men, Men sōz qilghanmen;

Derheqiqet, Men uni chaqirdim;

Men uni aldigha chiqiriwaldim;

Uning yoli muweppeqiyetlik bolidu.

¹⁶ — Manga yēqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar;

Men ezeldin sōzūmni yoshurun qilghan emes;

Sōzūm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen;

Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!

¹⁷ Hemjemet-nijatkarining Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

«Özüngge payda bolsun dep sanga Ögetküchi,

Sanga tégishlik bolghan yolda séni yétekligüchi Men Perwerdigar Xudayingdurmen;

¹⁸ Sen Méning permanlirimgha qulaq salghan bolsang'idi!

Undaq bolghanda bext-xatirjemliking deryadek,

Heqqaniyliqing déngiz dolqunliridek bolatti!

¹⁹ Séning nesling bolsa uning qumliridek,

Ich-qarningdin chiqqan perzentliring qum danchiliridek sansiz bolatti!

Ularning ismi Méning aldimda hergiz öchürüwétilmeydighan yaki yoqitiwétilmeydighan bolatti!

²⁰ Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!

Naxsha awazlirini yangritip mushuni jakarlanglar,

Bu xewerni anglitinglar,

Jahanning chet-yaqilirighiche uni yetküzüp mundaq denglar: —

«Perwerdigar Öz quli Yaqupni hemjemetlik qilip qutquzdi!»

²¹ Ular chöl-bayawanlardan ötkende héch ussap qalmidi;

U sularni tashtin aqquzup berdi;

48:14 «Perwerdigar yaxshi kōrgen kishi» — mushu yerde Qoreshni kōrsitidu.

48:14 Yesh. 41:22,23

48:16 «Manga yēqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar; Men ezeldin sōzūmni yoshurun qilghan emes; sōzūm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen» — démek, sōzligüchi Xudaning «Jakarchisi» hem Uning yénida hazir turup Uning sōzini beja keltürgüchidur. Kéyinki izahatnimu kōrüng.

—Bashqa birxil terjimisi: «Eger waqit dégen nersini bar déseng, mana Men Özümdurmen».

—«Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!» — sōzligüchi yene «Ezeldin tartip Xuda bilen bille bolup, Uning sōzini yer yūzidikilerge yetküzüchi» bolup, axirda Xuda hem Xudaning Rohi teripidin ewetilip Őzi mushu dunyagha kélidu (6-bab, 8-ayetni kōrüng). Tōwendiki 49-babta mushu Zat, yeni «Perwerdigarning quli» toghrisidiki mezmunnlarda kōprek ashkariliniidu.

—Bashqa birxil terjimisi: «Hazir bolsa Reb Perwerdigar Méni Uning Rohi bilen ewetten!».

48:16 Pend. 8:1-5; Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21

48:18 Qan. 32:29; Zeb. 81:13-16

48:20 «Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!» — Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 536-yili) qutulghini bilen, emeliyette intayin az bir qismi qaytip keldi. Nurgun Yehudiylar Pars impériyesining hōkūmranliqi astida turup, űzining ashu yerdiki ehwalini yaxshi dep qaraytti. Ulardin kōpligen adem soda-tijaret bilen shughullinish bilen béyip ketti. Ular érishken parawan turmushni tashlap űz yurtini qaytidin berpa qilish japasidin bash tartti. Shunga ular mushu chaqiriqqa qulaq salmaytti. Ademler mushu dunyadiki mustebitlik hōkūmranliqlardin emes, belki űz gunahidin, shexsiyetchilikidin, űzidin «azad qilinish»i yaki «qutquzulush»i eng muhimdur. Qoresh bolsa ularning űz wetinige qaytish yolini achqan. Biraq gunahliridin saqit bolmisa, hemmisi quruq, bikargha kétidu.

—Bésharetler boyiche mushu tūgūnni yéshish űchün, insanni gunahdin qutquzush űchün, «Perwerdigarning quli» ewetilidu. Uning qilidighan xizmetliri tōwendiki 49-55-babtiki bésharetlerning témisi bolidu.

—(Mushu bésharetler belkim ikkinchi qétim axirqi zamanlardimu emelge ashurulidu, shu chaghda Israil «yéngi Babil»din hem dunyadiki chet-chetlerdin Ziongha qaytidu).

48:20 Yesh. 52:11; Yer. 50:8; 51:6,45; Weh. 18:4

Berheq, U tashni yarghuzdi, sular uningdin urghup chiqtil!..

²² «Reziller üçhün» — deydu Perwerdigar, «bext-xatirjemlik yoqtur»..

Perwerdigarning qulining sözi — Xudaning uning toghruluq bergen guwahliqi

49¹ «I arallar, méning gépimni anglanglar,
Yiraqtiki el-yurtlar, manga qulaq sélinglar!

Baliyatqudiki chéghimdin tartip Perwerdigar méni chaqirdi;

Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi;

² U aghzimni ötkür qilichtek qildi;

Öz qolining sayisi astida méni yoshurup keldi,

Méni siliqlanghan bir oq qildi;

U méni oqdénigha sélip saqlidi..

³ We manga: «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» — dédi»..

⁴ Emma men: —

«Méning ejrim bikargha ketti,

Héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim;

Shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur,

Méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum» — dédim;

⁵ Emdi méni Öz quli bolushqa,

Yaqupni towa qilip uning yénigha qayturushqa méni baliyatquda shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —

(Israil qayturulup yénigha toplanmighan bolsimu,

Men yenila Perwerdigarning neziride shan-sherepke ige boldum,

Shuningdek Xudayim méning küchümdur).

⁶ — U mundaq deydu: —

«Séning Yaqup qebililirini gunahtin qutquzup turghuzushqa,

Hemde Israildiki «saqlanghan sadıqlar»ni bextke qayturushqa qulum bolushung sen üçhün

48:21 «Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi; U sularni tashtin aqquzup berdi; ...sular uningdin urghup chiqtil» — «Mis.» 17-babni körtüng. Shu chaghda Israilar Xudadin narazi bolup qaqsap ketti. Belkim 22-ayet mushundaq ishlarnimu körsitishi mumkin.

48:22 Yesh. 57:21

49:1 «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi» — bashqa birxil terjimisi: «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni esletti».

49:2 «U aghzimni ötkür qilichtek qildi ...méni siliqlanghan bir oq qildi» — qilichning tesiri yéqindikilerge, oqning bolsa yiraqtikilerge bolidu.

49:3 «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda Yaqupqa yéngi bir isim, Israilni («Xuda bilen bille bolghan emir» yaki «Xudaning ghelibichisidir» dégen menide) béghishlighandi. Shuning bilen Xuda bowisi Ibrahimgha bergen wedilirini, jümlidin eng ulughi: «Sen we ewlading dunyadiki barliq el-yurtlarga bext yetküzisen» dégeni tekrarlap uninggha tapshurghan. Biraq Yaqupning ewladliri bolghan Israilar Xudagha guwahliq bermey mushu wezipini emelge ashurmay kelgen. Mushu yerde Xuda shu wezipini hem wedisini: «Sen bolsang özüngde güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» dep, pewqul'adde «Öz quli»gha tapshurdi.

49:4 «Men: — «Méning ejrim bikargha ketti, héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim; shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur, méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum» — dédim» — mushu bésharetni chüshinish üçhün 5-13-ayetlernimu körush kérek. Qarighanda Xuda Öz quligha «Öz xelqimni towa qilish yolida yénigha qayturush» wezipisini tapshurghan bolsimu, qul waqit-küchini serp qilip héchqandaq netijige érishelmigendek körünüdu; démek, Israil, yeni «Yaqupning qebililiri» héch towa qilmighan. Oqurmenler mushundaq ishlarning heqiqiy yüz bergen-bermigenlikini Injildin köreleydu.

49:5 «Israil qayturulup yénigha toplanmighan» — buning bashqa birxil terjimisi «...yeni Israilni Özige qayturup yighish üçhün... (méni baliyatquda shekillendürgen)....»

zerrichilik bir ishtur;

Men téxi séni ellerge nur bolushqa,

Yer yuzining chet-yaqilirighiche nijatim bolushung üçün séni atidim»..

⁷ Emdi Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, uningdiki Muqeddes Bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige,

Yeni köpchilik lenitiy dep qarighan,

Emeldarlarga qul qilinghan kishige mundaq deydu: —

«Sözide turghuchi Perwerdigar,

Yeni séni tallighan Israildiki Muqeddes Bolghuchining sewebidin,

Padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu;»

⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen,

Nijat-qutquzulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yademde bolushumni békitkenmen;

Men séni qoghdaymen,

Séni xelqimge ehde süpitide bérimen;

Shundaq qilip sen zéminni eslige keltürisen,

Xelqimni xarabe bolup ketken miraslirigha warisliq qildurisen,»

⁹ Sen mehbusrigha: «Buyaqa kelingerlar»,

Qarangghuluqta olturghanlarga: «Nurgha chiqingerlar» — deysen;

Ular yollar boyidimu otlap yüridu,

Hetta herbir taqir taghlardin ozuqluq tapidu;

¹⁰ Ular ach qalmaydu, ussap ketmeydu;

Tomuz issiqmu, quyash teptimu ularni urmaydu;

Chünki ulargha rehim Qilghuchi ularni yétekleydu,

U ulargha bulaqlarni boylitip yol bashlaydu..

¹¹ Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen,

Méning yollirim bolsa égiz kötürülüdu..

¹² Mana, mushu kishiler yiraqtin kéliwatidu,

Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu,

49:6 «Perwerdigar mundaq deydu: — «Séning Yaqup qebililirini gunahtin qutquzup turghuzushqa, hemde Israildiki «saqlanghan sadiglar»ni bextke qayturushqa qulum bolushung sen üçün zerrichilik bir ishtur...» — Perwerdigarning quli «héchqandaq netijige érishmigeni bilen», yenila ümidsizlenmey dua qiliwerdi. Xuda uninggha: «Peget Öz xelqim bolghan Yehudilarni qayturupla qalmay, sen belki pütkül dunyagha nur we nijat bolup, Qutquzghuchi bolisen» dégen jawabni béridu.

49:7 «Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige, yeni köpchilik lenitiy dep qarighan... kishige..» — mushu yerde «köpchilik» ibraniy tilida «yat el» dégeni ipadileydu. Lékin mushu yerde Israilni körsitidu. Démek, Israil Xudagha nisbeten «yat bir el» dep qarilidu. «...padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu» — mushu bésharet bilen yuqiriqi bésharetni sélishtursaq, ademni heyran qalduridu. Qul dunyagha nur we nijat bolghini bilen u ademlarning nepret-kemsitishige, chetke qéqishigha hem xorluqigha uchraydu; biraq axirda hetta dunyadiki padishahlarmu «közlirini échip körüp» qulgha bash uridu. Emma ularning «néme körgenliki» mushu yerde déylimidi; buni bilish üçün «Yeshaya»ni dawamlıq oqush kérek!

49:8 2Kor. 6:2

49:10 Weh. 7:16

49:11 «... Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen, Méning yollirim bolsa égiz kötürülüdu» — shübhısizki, mushu bésharetlar hem jismaniye jehetler hem rohiy jehetliridimu emelge ashurulidu. «Jismaniye jehette» qul Israil xelqini dunyaning barliq chet-yaqliridin öz yurtigha qayturup, Yaqupning «mirasi bolghan» Palestinni güllendürüp ulargha qaytidin béghishlaydu. Mushu ishlar yene töwendiki 14-26-ayetlerde teswirlinidu.

–Xudaning sözige asasen bu ishlar «sen üçün bu zerrichilik ishtur». Uning quli Sheytanning we gunahning qarangghu zindanlirida uzun yatqan barliq mehbusrar üçün erkinlikke, Xudaning kechürümige, yéngi, ehmiyetlik hayatqa, jümlidin jennettek érishishtiki pursetni yaritip béridu.

Hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu..

¹³ Xushalliqtin towanglar, i asmanlar;

I yer-zémin, shadlan;

Naxshilarni yangritinglar, i taghlar;

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli berdi,

Özining xar bolghan péqir-möminlirige rehim qilidu.

¹⁴ Biraq Zion bolsa: —

«Perwerdigar mendin waz kechti,

Rebbim méni untup ketti!» — deydu.

¹⁵ Ana özi émitiwatqan bowiqini untuyalamdu?

Öz qorsiqidin tughqan oghligha rehim qilmay turalamdu?

Hetta ular untughan bolsimu,

Men séni untuyalmaymen.

¹⁶ Mana, Men séni Öz alqanlirimgha oyup pütkenmen;

Xarabe tamliring herdaim köz aldiddur.

¹⁷ Oghul baliliring qaytishqa aldiriwatidu;

Eslide séni weyran qilghanlar, xarab qilghanlar séningdin yiraq kétiwatidu;

¹⁸ Béshingni éyiz kötürüp etrapinggha qarap baq!

Ularning hemmisi jem bolup qéshinggha qaytip kéliwatidu!

Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Perwerdigar,

Sen ularni özüngge zibu-zinnetler qilip kiyisen;

Toyi bolidighan qizdek sen ularni taqaysen;

¹⁹ Chünki xarabe hem chölderep ketken jayliring,

Weyran qilinghan zémining,

Hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu;

Eslide séni yutuwalghanlar yiraqlap ketken bolidu..

²⁰ Séningdin juda qilinghan baliliring bolsa sanga: —

«Mushu jay turushumgha bek tarchiliq qilidu;

Manga turghudek bir jayni boshitip berseng!» — deydu;

²¹ Sen könglüngde: —

«Men balilirimdin ayrilip qalghan,

Ghérib-musapir we sürgün bolup, uyan-buyan heydiwétilgen tursam,

Kim mushularni manga tughup berdi?

Kim ularni béqip chong qildi?

Mana, men ghérib-yalghez qaldurulghanmen;

Emdi mushular zadi nedin kelgendur?» — deysen.

²² Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men ellerge qolumni kötürüp isharet qilimen,

El-milletlerge körünidighan bir tughni tikleymen;

Ular oghulliringni quchiqida élip kélishidu;

Ular qizliringni hapash qilip kélidu.

²³ Padishahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»

49:12 «Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu, hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu» — ibraniy tilidiki «Sinim» dégen söz belkim qedimki «Chin» memlikiti (qedimki «Chin» hazirqi Junggo)ni körsitish mumkin. Mushu söz üstide bashqa qarashlarmu mewjut.

49:18 Yesh. 60:4

49:19 «... xarabe hem chölderep ketken jayliring... hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu» — bu xil mesile intayin yaxshi bir mesile, elwette. Anining yénigha qaytip kelgen baliliri shunche köpki, yurtqa patmaydu.

Xanishlar bolsa inikaniliring bolidu;
Ular sanga béshini yerge tegküzüp tezim qilib,
Putliring aldidiki chang-topinimu yalaydu;
Shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisen;
Chünki Manga ümid baghlap kütkenler hergiz yerge qarap qalmaydu.

²⁴ Oljini baturlardin éliwalghili bolamdu?

Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilinghan bolsa qutuldurghili bolamdu?..

²⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Hetta baturlardin esirlernimu qayturuwalghili,
Esheddiylerdin oljini qutquziwalghili bolidu;
We sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen,
Shuning bilen baliliringni qutquzup azad qilimen..

²⁶ Séni ezgüchilerni öz göshi bilen özini ozuqlandurimen;
Ular yéngi sharab ichkendek öz qéni bilen mest bolup kétidu;
Shundaq qilib barliq et igiliri Men Perwerdigarning séning Qutquzghuching hem Hemjemet-Nijatkaring,
Yaquptiki qudret Igisi ikenlikimni bilip yétidu..

Xudaning chaqiriqigha kim: «Mana men» — deydu?

50¹ Perwerdigar mundaq deydu: —

Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?

Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?

Mana, siler öz gunahliringlar arqiliq öz-özünglarni sétiwetkensiler;

Silerning asiyliliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi..

² Men silerdinmu soraymen:

Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi?

Men chaqirghinimde, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi?

Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu?

Qutquzghudek küchüm yoqmidu?

Mana, Men bir eyiblepla déngizni qurutup,

Deryalarni chölge aylanduruwétimen;

Su bolmighachqa ularning béliqliri sésip kétidu,

49:24 «Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilinghan bolsa qutuldurghili bolamdu?» — buning menisi belkim Israillar yaki bashqa milletler «heqqaniyet jazasigha uchrishi sewebidin tutqun qilinsa», undaqta heqqaniy bolghan Xuda ularni erkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqigha xilapliqmu? — démekchi. Töwendiki ayetni hem izahatnimu körüng.

49:24 Mat. 12:29

49:25 «Sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen» — Xudaning bu sözi belkim «silerni erkin qilishimda birsi adilliqimgha dagh chüshürgen bolsa yaki Manga: «biadil!» dep erz qilsa, Men Özüm ige, buni Özüm bir terep qilimen» démekchi. Emdi Uning qandaq qilib «bir terep qilish» 53-babta ashkariliniydi.

49:26 Weh. 16:6

50:1 «Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?... Silerning asiyliliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi» — Xuda Israilgha «öz ayalim»dek qaraydu. «Qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?» — Musa peyghember arqiliq bérilgen qanungha asasen, «talaq xet» bolmisa, «ajrashqanlar» qaytidin epleshse bolidu. Démek, Israilling Xudaning yénigha qaytish yoli ochuq körünidi.

—«Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?» Xudagha qerz bergüchi yoq, elwette. Xuda «Öz menpeiti»ni közligen emes, belki ularning gunahliri tüpeylidin dushmanlerning ularni ayagh asti qilib esirge chüshürüshige yol qoyghan (oqurmenlerning éside bolsunki, Yeshaya asasen mushu bésharetlerni özidin kényinki bir dewr üchün sözleydu).

Ussuzluqtin ölidu;»

³ Asmanlarni qariliq bilan kiydürimen,
Ularning kiyim-kécheklarini qara bözdin qilimen»..

Perwerdigarning quli yene sözleydu

⁴ «Reb Perwerdigar méning japa chekkenlarning könglini yasashni bilishim üçün manga telim-terbiye alghuchilarning tilini teqdim qildi;

U méni her seher oyghitip turidu,
Terbiyilengenlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu..

⁵ Reb Perwerdigar quliqimni achi;

Men bolsam itaetsizlik qilmidim,
Yaki yolidin bash tartmidim..

⁶ Dümbemni sawighuchilargha,
Mengzlimni tük yulghuchilargha tutup berdim;
Xorluq hem tükürüşlerdin yüzümni qachurmidim;

⁷ Biraq Reb Perwerdigar yordimimde bolidu;
Shunga men verge qarap qalmaymen;
Shunga men niyitimni qet'iy qilip yüzümni almastek ching qildim;
Xijilliqqa qaldurulmaydighanliqimni bilimen..

⁸ Méni Aqlighuchi yénimdidur;
Kim manga erz-shikayet qilalisun?
Bar bolsa birlikte dewalishayli;
Kim méning üstümdin eyblimekchi bolsa,
Aldingha kelsun!..

⁹ Manga yordemde bolghuchi Perwerdigardur;
Emdi méni erz qilalaydighan kimken?
Ularning hemmisi bir tal kiyimde eskirep kétidu;
Perwaniler ularni yutuwétidu».

¹⁰ — «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan,

50:2 «Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi? Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi? Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu? Qutquzghudek küchüm yoqmidi?» — mushu sözler belkim yuqiriqi «Perwerdigar mendin waz kechti, Reb méni untup kettil» dégen qaqshashlarga bérilgen ikkinchi bir jawab. Xuda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz xizmitini qilghudek ademni chaqirsa, Uning xizmitini qilishqa héchkim chiqmaydu. Birsi chiqsila, u arqiliq qutquzidighan küch-qudritini körsitip bér etti.

50:2 Chöl. 11:23; Yesh. 59:1

50:3 «Asmanlarni qariliq bilan kiydürimen, ularning kiyim-kécheklarini qara bözdin qilimen» — Israilning «Misirdin chiqish» dewride mushundaq ishlar köp yüz bergen. «Misirdin chiqish»ni körüng.

50:4 «...telim-terbiye alghuchilar... terbiyilengenler...» — ibraniiy tilida «telim-terbiye alghuchilar» we töwendiki «terbiyilengenler» hem «muxlislar» (8-bab, 16-ayet) bir söz bilen ipadiliniidu. «Perwerdigar méni her seher oyghitip turidu, terbiyilengenlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu» — Xudaning sözini anglap, uning könglige pükkinini emelge ashurush üçün köp japa-musheqqetlerni, adamlarning rezil xorlashlarini tartish kérek dep bilidu. Shu chagha u bash ishini qilalighuchi peqetla Xudaning quli Mesih idi. Peqet bir qétimla emes, u «her seherde» Xudaning sözini anglap terbiyini qobul qilidu.

50:5 «Reb Perwerdigar quliqimni achi; men bolsam itaetsizlik qilmidim, yaki yolidin bash tartmidim» — qul bolsa her seher Xudaning sözini wujudi bilen bérilip anglaydu. Bir küni u Xudaning wehiysi bilen, Xudaning köngüldikilirini emelge ashurush üçün köp japa-musheqqetlerni, adamlarning rezil xorlashlarini tartish kérek dep bilidu. Shu chagha u bash tartmaydu, belki mushu ishlarni qobul qilishqa qet'iy bel baghlaydu (6-7-ayet).

50:5 Yuh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10

50:7 «Shunga men niyitimni qet'iy qilip yüzümni almastek ching qildim» — «almas» ibraniiy tilidiki «chaqmaq téshi» dégen söz bilen oxshash menide (eng qattiq tash).

50:8 «Méni Aqlighuchi yénimdidur; kim manga erz-shikayet qilalisun? ... Kim méning üstümdin eyblimekchi bolsa, aldingha kelsun!» — bu ayetke qarighanda, qul sot qilinip qattiq töhmet-shikayetlerge uchraydu.

50:8 Rim. 8:32,33

Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?
Qaranghuluqta mangidighan, yoruqluqi bolmighan kishi bolsa,
Perwerdigarning namigha ishinip xatirjemlensun,
Xudasigha yölensun!.

¹¹ Mana, özliri üçün ot yaqidighan,
Etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!
Qéni, öz otunglarning nurida,
Özünglar yaqqan mesh'eller arisida ménginglar;
Biraq siler shuni qolumdin alisilerki: —
«Azab-hesret ichide yatisiler!»..

Nijat-qutulush silerge yéqin turidu!

51 ¹ «I heqqaniyliqqa intilgüchiler,
Perwerdigarni izdigüchiler,

Manga qulaq sélinglar: —

Silerni yonup chiqarghan tashqa,

Silerni kolap chiqarghan orekke nezer sélinglar;

² Atanglar Ibrahimgha, silerni tughup bergen Sarahqa nezer sélinglar;

Chünki Men uni yalghuz chéghida chaqirdim,

Uninggha bext ata qildim,

Hem uni awundurdum.

³ Chünki Perwerdigar Ziongha teselli bermey qoymaydu;

Uning barliq xarabe yerlirige choqum teselli béridu;

U choqum uning janggallirini Éren baghchisidek,

Uning chöl-bayawanlirini Perwerdigarning béghidek qilidu;

Uningdin xushalliq hem shad-xuramliq,

Rehmetler hem naxsha awazliri tépilidu.

⁴ Méning xelqim, gépimni anglanglar,

Öz élim, manga qulaq sélinglar;

Chünki Mendin bir qanun-telim kélidu,

We Men höküm-heqiqitimni el-yurtlar üçün bir nur qilip tikleymen.

⁵ Méning heqqaniyliqim silerge yéqin,

Méning nijatim yolgha chiqti;

Méning bileklirim el-yurtlarga höküm-heqiqetni élip kélidu;

Arallar Méni kütüp umid baghlaydu,

Ular Méning bilikimge tayinidu.

⁶ Béshinglarni kötürüp asmanlarga,

Astinglarda turghan yer-zéminghimu qarap béqinglar;

Chünki asmanlar is-tütektek ghayib bolidu,

Yer-zémin bolsa bir tal kiyimdek konirap kétidu;

50:10 «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan, Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?» — bésharet boyiche «Perwerdigardin qorqush» hem «Uning qulining sözige itaet qilish»tin ibaret ikki ish emeliyette oxshashur.

50:11 «Mana, özliri üçün ot yaqidighan, etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!... «Azab-hesret ichide yatisiler!» — bu türküm kishiler: «Xudadin héch nur kelmidi hem kelmeydu» dep öz-öziye yol körsitish üçün özlirining xiyalidiki «nur»ni yaqıdu. Eger «nur» Xudaning Özidin kelgen bolmisa, saxta peyghemberlerdin, insanlardiki pelsepilerdin yaki xelqning özining xiyal-tepekkuridin kelgenlirining hemmisining netijisi oxshash bolup, ular hamam: — «azab-hesret ichide yatidu».

Uningda turuwatqanlarmu oxshashla ölidu;

Biraq nijatim bolsa ebedil'ebedgichidur,
Méning heqqaniylikim hergiz yanjilmaydu.

⁷ I heqqaniylikimni bilgenler,

Könglige qanun-telimimni pükken xelq,

Manga qulaq sélinglar;

Insanlarning haqaretliridin qorqmanglar,

Ulardiki kupurluq we ghaljirlashlardin patiparaq bolup ketmenglar;

⁸ Chünki küye ularni kiyimni yewalghandek yewalidu,

Qurt yung yewalghandek yewalidu;

Biraq heqqaniylikim ebedil'ebedgichidur,

Méning nijatim dewrdin-dewrgichidur..

Xudaning wedilirini anglihanlarning bir duasi

⁹ Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!

Qedimki waqitlarda,

Ötken zamanlardiki dewrlerde oyghanghiningdek oyghan!

Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken,

Ejdihani sanjip zeximlendürgen esli Sen emesmu?.

¹⁰ Déngizni, dehshetlik hanglardiki sularni qurutuwétip,

Déngizning teglirini Sen hemjemetlik qilip qutquzghanlarning ötüş yoli qilghan Özüng emesmu?.

¹¹ Shunga Perwerdigar bedel tölep qutquzghanlar qaytip kélidu,

Ular naxshilarni éytip Ziongha yétip kélidu;

Ularning bashlirigha menggülik shad-xuramliq qonidu;

Ular xushalliq we shadliqqa érishidu;

Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu.

¹² Silerge teselli bergüchi Özüm, Özümdurmen;

Ölüş aldida turghan bir insandin,

Téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkingning némissi?..

51:7 Zeb. 37:31; 118:6-7; Yesh. 51:12

51:8 Yesh. 50:9

51:9 «Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!... Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken, ejdihani sanjip zeximlendürgen esli sen emesmu?» —

—(1) mushu ayyette «Perwerdigarning Biliki»ge qaritilghan bir dua körsitilidu. Mushu duagha bolghan birinchi jawab bizningche 12-ayette xatirilinidu — démek, Men herdaim segek turimen, sanga teselli hem küch bergüchidurmen. Bizningche ikkinchi jawab 53-babta ashkarilinidu.

—(2) «Rahab» — Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq»tur». Babilliqlarning hem Pelestinliklarning epsanilirige asasen, Xuda dunyani yaritip tertipke sélsh üçün, awwal déngizda turghan bezi yaman küchler üstidin ghelibe qilishi kérek idi. Mushu küchlerning birsining ismi «Rahab» idi. Ayyette qarighanda mushu kona «epsaniler»ning melum asasi bar; mushu yerde Xuda Öz xelqini Misirdin chiqirip qutquzghanda, déngizni qurutqan, shundaq qilip déngizdiki barliq «yaman küchlerini» asanla idare qilidighanliqini körssetken.

—(3) Bizningche mushu yerdiki «ejdiha» 27-bab, 1-ayettiki «Léwiatan»dur. «Misirdin chiqish» waqtida, Xuda uni «sanjighan», biraq téxi öltürgen emes. «Léwiatan» Sheytanning bir ipadisi bolup, (27-babta déyilgende) axirqi zamanlarda pütünley bir terep qilinidu.

51:10 Yesh. 43:16

51:12 «Ölüş aldida turghan bir insan» — ibraniiy tilida «ölüwatqan bir insan» dégen qiziq söz bilen ipadilinidu. Bizningche buning menisi, Xudani tonumighanlarning hayatimu ölgen ademge oxshash bolidu dégendin ibarettur. «Silerge teselli bergüchi ... Özümdurmen; ... séning téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkingning némissi?» — mushu ayyettiki «siler» ibraniiy tilida «erenche rod»ta ishlitilgen bolup, belkim barliq xelqlerni, «sen» bolsa «ayalche rod» shekilde bolup, belkim «Zion»ning özi körsitishi mumkin.

51:12 Zeb. 118:6-8; Yesh. 51:7

¹³ Asmanlarni kergen,
Yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen,
Shundaqla kün boyi halaket yürügüzmechi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yüri-
sen;

Emdi zalimning qehri qéni?..

¹⁴ Bash egken esir bolsa tézdin boshitilidu;

U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu,

Uning risqimu tügep qalmaydu..

¹⁵ Men bolsam déngizni qozghap, dolqunlarni hörkiretküchi Perwerdigar Xudayingdurmen;

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur;

¹⁶ We asmanlarni tikleshke,

Yer-zéminning ulini sélishqa,

We Ziongha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke,

Men sözüمنى aghzinggha quyghanmen,

Sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen..

¹⁷ I Perwerdigarning qolidiki qehrlik qedehni ichiwetken Yérusalém,

Oyghan, oyghan, ornungdin tur;

Ademni wehimige salghuchi jam-qedehni sen ichting, biraqla kötüriwetting;

¹⁸ Uning tughup bergen barliq baliliri arisida uni yétekligüdek héchkim yoq,

Uning béqip chong qilghan barliq baliliridin uning qolini tutup yölügüdek héchbirimu yoq.

¹⁹ Bu ikki ish béshinggha chüshti —

(Kim sen üçün ich aghritip yighlar?!)

— Bulangchiliq hem weyranchiliq,

Acharchiliq hem qilich;

Menmu sanga teselli béreleymenmikin?..

²⁰ Séning baliliring halsizlinip hoshidin ketti,

Torgha chüshken jerendek herbir kochining doqmushida yatidu;

Ular Perwerdigarning qehri bilen,

Xudayingning tenbihi bilen tolduruldi;

²¹ Shunga hazir buni anglap qoy, i xar bolghan,

— Mest bolghan, biraq sharab bilen emes: —

²² Öz xelqining dewasini yürügüzgüchi Rebbing Perwerdigar,

Yeni séning Xudaying mundaq deydu: —

51:13 «Asmanlarni kergen, yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen, shundaqla kün boyi halaket yürügüzmechi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen...» — mushu ayettiki «sen» ibraniy tilida «erenche rod» ta bolup, belkim Ziondin sürgün bolghanlarni (yat ellerning bozek qilishigha uchrighanlarni) körsitishi mumkin; 14-ayetni köring.

51:13 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 44:24

51:14 «U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu» — bashqa birxil terjimisi: «Uning ölüki (jinayetchidek) origha tashliwétilemeydu».

51:15 ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur» — ibraniy tilida ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning namidur».

51:16 «Asmanlarni tikleshke, yer-zéminning ulini sélishqa, we Ziongha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke, Men sözüمنى aghzinggha quyghanmen, sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen» — mushu ayettiki «Sen» bolsa esli 9-10-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»gha éytilghan gep bolushi kérek; shunga biz «sen qulumni yapqanmen» dep terjime qilduq. Emdi 16-ayetke qarighanda Xudaning uninggha tapshurghan wezipiliri arisida, yéngi asman-zéminni berpa qilishmu bolghan bolidu.

51:17 Yesh. 52:1

51:19 «Menmu sanga teselli béreleymenmikin?» — bashqa birxil terjimisi: — «Mendin bashqa héchkim sanga teselli bérelemeydu».

51:19 Yesh. 47:9

51:20 Yigh. 2:11,12

«Mana, Men qolungdin ademni wehimige salidighan jam-qedehni,
Yeni qehrimge tolghan qedehni éliwaldim;
Sen ikkinchi uningdin héch ichmeysen;
²³ Men uni séni xarliwatqanlarning qoligha tutquzimen;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dessep ötimiz, égilip tur» dédi;
Shuning bilen sen téningni yer bilen teng qilip,
Üstüngdin ötküchiler üçhün özüngni kochidiki yol qilding».

52¹ — Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal,
I Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéçekliringni kiyiwal;
Chünki bundin bashlap sünnet qilinmighanlar yaki napaklar ichingge ikkinchi kirmeydu..

² Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém;
Özüngni boynungdiki zenjirlerdin boshitiwetkin, i tutqun bolghan Zion qizi!.

³ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
«Siler özünglarni pulsiz sétiwetkensiler;
Pulsiz qayturup sétiwélinisiler»..

⁴ Chünki mundaq deydu Reb Perwerdigar: —
Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken,
Shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,»

⁵ (Emdi hazir xelqim pulsiz élip kélinginide, — deydu Perwerdigar)
Méning karim bolmamdiken?
Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, —
Shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlengen tursa,
Méning karim bolmamdiken?!»..

⁶ Shunga Öz xelqim Méning namimni bilidu;
Shunga shu küni ular Méning «U» ikenlikimni, shundaqla ulargha: «Kör, Méni!» deydighan-
liqimni bilidu.

52:1 «— Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal, i Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéçekliringni kiyiwal» — bu ayetke qarighanda Xudaning ghezipi Ziondin ötti, méhir-shepquyetlik küni keldi. Biraq qandaq sewebtin mundaq bolghanliqini Xuda peyghemberge téxi ayan qilmighan; töwende, 52:13-53:12de sewebi ayan qilinidu.

—«güzel kiyim» — ibraniy tilida ibadetxanida ishleydighan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarning mexsus kiyim-kéçeklirini körsitidu. Démek, Ziondikilarning hemmisi kahinlar bolup, ularning Xudagha yéqinlaship, mexsus ibadet qilish hoquqi bar bolidu.

52:2 «Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet; ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém» — mushu ayetni 47-bab, 1-ayet bilen selishtursaq, Yérusalémning ehwalı Babilningkining eksiche bolidu. Shu yerde «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; i kaldiylarning qizi, texting yoq yerge oltur!» déyilidu. Shu ayetke qarighanda Yérusalémning olturghan orni bir text bolidighanliqı éhtimalgha yéqin.

52:3 «pulsiz qayturup sétiwélinisiler» — «pulsiz» yaki «pul bilen emes» — démek, mushu hörlükning bir bahasi bar. Qandaq baha téxi ayan qilinmighan; 52:13-53:12-ayetlerge kelgendila zor qimmetlik baha ayan qilinidu.

52:4 «Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken, shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,...» — mumkinchilik barki, Misirdiki Israillargha zalim bolghan Pirewn eslide Asuriyelik idi (u «Hiskos»lardin chiqqan). Emma bizningche «Asuriyelik» mushu yerde Sennaxérib qatarliq Asuriye padishahlarini körsitidu.

52:4 Yar. 46:6

52:5 «... emdi hazir xelqim pulsiz élip kélinginide, — deydu Perwerdigar Méning karim bolmamdiken? Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, — shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlengen tursa, Méning karim bolmamdiken?!» — 4- we 5-ayetning menisini birleshtürüp oylash kérek. Yaqupning jemeti Israil eslide Misir padishahning teklipi bilen shu yerge barghan; kéyinki dewrdiki Pirewn Israilgha asiqliq qilip ularni ézishke bashlighan. Xuda ularni karamet möjiziler bilen qutquzghan. «Yéqinda» (4-ayet) Asuriye Israilgha hujum qilghan (bu ish Xudaning terbiye jazasini qisman körsitishi üçhün bolghan), biraq Xuda yenila ularni karamet yol bilen qutquzghan. «Emdi hazir...» Israillar (Xudaning jazasi ularning üstide ada qilinghandin kéyin) intayin biadil muamilige muptila bolsa, Xuda choqum téximu karamet ishlarni körsitip ularni qutquzidu, démekchi.

52:5 Ez. 36:20,23; Rim. 2:24

«Yeshaya»

Perwerdigar Ziongha kélidu!

⁷ Taghlar üstide xush xewer élip kelgüchining ayaghliri némidégen güzél-he!

U aram-xatirjemlikni jakarlaydu,
Bextlik xush xewerni élip kélidu,
Niját-qutulushni élan qilidu,
U Ziongha: «Xudaying hemmige höküüm süridu!».

⁸ Közetchiliringning awazini angla!

Ular awazini kötüridu,
Naxshilarni yangritip towlaydu;
Chünki Perwerdigar Zionni élip qaytqanda, ular öz közi bilen köridu!

⁹ I Yérusalémning xarabiliri, naxshilarni yangritip tentene qilinglar!

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli bergen,
U Yérusaléمنى hemjemetlik qilip qutquzghan!

¹⁰ Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan;
Shuning bilen yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu...

¹¹ Chiqip kétinglar, chiqip kétinglar;

Héch napak nersige tegmey shu yerdin chiqip kétinglar;

Uning otturisdin chiqip kétinglar;

Perwerdigarning muqeddes qacha-quchilirini kötürgüchiler, özünglarni pak tutunglar;...

¹² Chünki siler aldirighan péti emes,

Patiparaq qachqan péti emes chiqip kétisiler;

Chünki Perwerdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Xudasi arqa muhapizetchinglar bolidu.

Perwerdigarning qulining qurbanliqi — ölümi, depne qilinishi hem tirildürülüşü

¹³ « — Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,

U alem aldida kötürülidu, yuqiri orungha chiqirilidu, nahayiti aliy orungha érishtürülidu...

¹⁴ Lékin nurgun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu,

— Chünki uning chirayi bashqa herqandiqiningkidin köp zeximlengen,

---

52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15

52:8 «... Perwerdigar Zionni élip qaytqanda...» — démek, Perwerdigar Zionni (Öz xelqini) eslidiki jayigha qayturidu. Bashqa ikki xil terjimisi: «Perwerdigar Zionni eslige keltürginide...», «Perwerdigar Ziongha qaytqanda...». Emeliyette bular bir gep — «Zek.» 1:16ni köring.

52:10 «Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan» — démek, Xuda karamet ish qilishqa teyyar turush üçün «yengni türgen»! «Yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu» — mushu yerde «körüş» belkim közi bilen körüşni hem öz béshidin ötküzüshnimu bildüridu.

52:10 Zeb. 98:1-2; Luqa 3:6

52:11 «muqeddes qacha-quchilar» — Xudaning ibadetxanasida ishlatilidu. Musa peyghemberge bérilgen qanungha asasen bu qacha-quchilarni peqet kahinlar we ularning hemjemetkiliri (pak halette bolsa) kötürse bolidu; biraq 1-ayetke qarighanda, Xudaning barliq xelqining mushu imtiyazi bar.

52:11 2Kor. 6:17; Weh. 18:4

52:13 «— Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,...» — «Perwerdigarning quli» toghruluq «qul küylengen naxsha» dégen ataqliq töt shéir bar. Bu «naxshilar» 42:1-9-ayet, 49:1-13-ayet, 50:4-11-ayet hem 52:13-53:12-ayetkiche dawam qilidu.

—«Körünglarki... Méning qulum...» dégen sözler eng axirqi «qul küylengen naxsha»ning bashlinishidur. Mushu eng axirqi «naxsha» ilgiriki naxshilarning sirlirini yéship béridu.

52:13 Yesh. 11:2, 3; Ef. 1:20, 21; Fil. 2:9-11

«Yeshaya»

Qulning qiyapiti shu derijide buzuwétilgenki, uningda hetta adem siyaqimu qalmighan!...

¹⁵ U shu yol bilen nurghun ellerning üstige qan chachidu.

Hetta shah-padishahlaru uning karamitidin aghzini tutupla qalidu;

Chünki özlirige ezeldin éytilmighanni ular köreleydu,

Ular ezeldin anglap baqmighanni chüshineleydu....

Dawami

53

¹ Bizning xewirimizge kimmu ishengen?

Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilinghan?...

² U bolsa Perwerdigarning aldida xuddi yumran maysidek,

Yaki xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu;

Uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu,

Biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu...

³ U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu;

U köp derd-elemlik adem bolup,

Uninggha azab-oqubet yar bolidu;

Shuning bilen uningdin yüzler qachurulidu;

U kemsitilidu, biz uni héch nersige erzimes dep hésabliduq...

⁴ Biraq emeliyette bolsa,

U bizning qayghu-hesritimizni kötürdi,

Azab-oqubetlimizni öz üstige aldi.

Biz bolsaq, bu ishlarni u wabagha uchrichanliqidin,

Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin,

52:14 «Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu» — «séni» shubhisizki «Perwerdigarning quli»ni körsitidu.

52:14 Yesh. 53:3

52:15 «U shu yol bilen nurghun ellerning üstige qan chachidu» — Tewratta, Musa peyghember arqiliq chüshürülgen qanun boyiche, qurbanliq qilinghan haywanning qéni arqiliq, kishilerning gunahliri «yépilatti» yaki «yuyilatti». Gahida, buni ipadilesh üçün, kahinlar (ibadetxanida haywanlarni qurbanliq qilghuchi mexsus xadimlar) qurbanliqning qénini kishilerning üstige chachatti we bu arqiliq kishilerning gunahliri yuyilatti. Biz terjimide chüshinishlik bolsun üçün «qan» dégen sözni qoshuq. Bular ibraniy tilida bir söz bilen, yéni «chachidu» bilen ipadiliniyu. Emdi mushu yerde zadi qandaq qurbanliqning qénini «chachidu»? Jawab kéyinki ayetlerde tépilidu.

52:15 Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21

53:1 «Bizning xewirimizge kimmu ishengen? Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilinghan?» — mushu ayettin köreleymizki: —

—(1) «Perwerdigarning Biliki» bir shexs bolidu (2-, 3-ayetnimu körüng). Töwendiki 2-12-ayetlergimu qarighanda, «Perwerdigarning Biliki» bilen «Perwerdigarning quli» bir gep.

—(2) Perwerdigarning «ayan qilishi» yaki wehiysi bolmisa, héchkim uni toniyalmaydu.

53:1 Mis. 6:6; 15:6; Zeb. 98:1; Yesh. 51:5, 9, 10; Yuh. 12:38; Rim. 10:16

53:2 «U ... xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu; uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu, biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu» — «Perwerdigarning quli»ning tughulushi hem uning ösüp yétilishi gerche möjize bolsimu, héchkim uning «Perwerdigarning Biliki» ikenlikini bilmey, uninggha pisent qilmaydu. Emeliyette maysa we yiltizlar qandaqmu qaghjiraq yerdin ünüp chiqsun?!

53:2 Ayup 8:11

53:3 «U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu,...» — kishiler: — «Kélip chiqishi, turmushi we turqi jehettin mushundaq addiy adem qandaqmu «Perwerdigarning Biliki» bolidu?» dep oylishi mumkin.

53:3 Zeb. 22:6-8; Yesh. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

Shundaqla qiyin-qistaqqa élinghanliqidin dep qariduql...

⁵ Lékin u bizning asiyliqlirimiz tüpeylidin yarilandi,
Bizning gunahlimiz üçün zeximlendi;
Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq,
Hem qamchidin bolghan yariliri arqiliq biz shipamu taptuq...

⁶ Hemmimiz xuddi qoylardek yoldin ézip,
Herbirimiz özimiz xalighan yolgha mangghaniduq;
Biraq Perwerdigar hemmimizning qebihlikini uning üstige yighip yükliidi.

⁷ U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi;
U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi,
Shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi...

⁸ U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi,
Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!
Chünki u tiriklarning zéminidin élip kétildi,
Méning xelqimning asiyliqi üçün u waba bilen uruldi...

⁹ Kishiler uni reziller bilen ortaq bir görge békitken bolsimu,
Lékin u ölüme bir bay bilen bille boldi,
Chünki u héchqachan zorawanliq qilip baqmighan,
Uning aghzidin birer éghizmu hiyle-mikirlik söz tépilmas...

¹⁰ Biraq uni ézishni layiq körgen Perwerdigardur;
U uni azabqa chömüldürgüzdi.
Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,
Lékin u özining uruq-ewladirini choqum körüp turidu,
Shundaqla uning köridighan künliri uzartilidu;

53:4 «Biraq emeliyette bolsa, u bizning qayghu-hesritimizni kütürdi, azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi. Biz bolsaq, bu ishlarni u ...Xuda teripidin jazaliniq urulghanliqidin, shundaqla qiyin-qistaqqa élinghanliqidin dep qariduql!» — bu besharette péillar köpinche «ötkén zaman sheklide» yézilghanliqi oqurmenler üçün bir az gheleite tüyulushi mumkin. Bu besharetler bolsa, kelgüsi, yeni téxi yüz bermigen ishlarni aldind éytqan bolsa, némishqa «ötkén zaman sheklide» ipadiliniyu? Ishinimizki, Hemmige Qadir Xudayimiz aldida, kelgüsidi, yeni téxi yüz bermigen ishlar xuddi burunqi yaki бүгünki ishlargha oxshashla roshen hem éniq turidu, elwette. Bu besharetlerde, Yeshaya peyghember Muqeddes Rohning qabiliyiti bilen kelgüsidi melum bir zamanda bolup ötkinidekla, besharet berilgen ishlarni, alliburun yüz béríp bolghan ishlarni körgendek éniq köridi. Péiling «ötkén zaman shekli»ni ishliatishning ehmiyiti shuni ispatlayduki, Xudaning neziridiki «Özining quli»ning ölümi, elmsaqtin buyanqi eng ehmiyetlik, eng muhim we eng ulugh ish, shundaqla menggülik bir pakit.

53:4 Mat. 8:17

53:5 «Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq» — ibraniy tilda «bizge aram-xatirjemlik yetküzgüchi jaza uning beshigha chüshti».

53:5 Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pét. 2:24

53:6 1Pét. 2:25

53:7 «U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi» — bashqa birxil terjimisi: «U qiynaldi, biraq özini töwen tutup aghzini achmidi». «U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi, shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi» — mushu paqlanlar we qoylar néme ishning öz aldida turidighanliqini bilmeysu, elwette; biraq qul bilidu hem pütün wujudi hem ixtiyari bilen özini Perwerdigarning xalighini shu dep uni qobul qilip, özini pida qilidu.

53:7 Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32

53:8 «U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi» — bashqa bir-ikki xil terjimisi bar: — «U qamap qoyulup, soraqqa tartilish bilen élip kétildi» yaki «U rehimsizlik bilen, héch soraqqa tartilmayla élip kétildi», yaki «U xar qilinghanda, u (adil) sot qilinish hoquqidin mehrum boldi». «Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!» — bashqa birxil terjimisi: «Özining dewridikiler bolsa, (ular arisida) kim (bu ishlargha) etiwarlidi».

53:8 Zeb. 22:30; Yesh. 53:10

53:9 «U ölüme ...» — ibraniy tilida mushu yerdiki «ölümi» dégen söz, «köplük sheklide», «ölümliri» dep élinghan; bu söz «qul»ning ölümining dehshetlik bolghanliqini, shundaqla uning ölümining ehmiyitining köp tereplimilik bolghanliqini körsetse kérek.

«U ölüme bir bay bilen bille boldi» — mushu besharetning emelge ashurulushi, Injil «Mat.»

27:57-ayettin yaki «Yuh.» 19:38-ayettin éniq tépilidu.

53:9 1Pét. 2:22; Mat. 27:57-60

We Perwerdigarning kōngli sōyūnidighan ishlar uning ilkide bolup, rawaj tépip emelge ashurulidu...

¹¹ U ōzi tartqan japaning méwisini kōrūp memnun bolidu;

Heqqaniy bolghuchi Méning qulum ōzining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu.

Chūnki u ularning qebihliklirini ōzige yūkliwalidu...

¹² Bu ishliri ūchūn Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen,

Shuning bilen u ōzi küchlüklerni ghenimet sūpitide üleshtürüp bérédighan bolidu;

Chūnki u ta ōlūshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, ōz jénini tutup berdi,

Shundaqla ōzining asiyliq qilghuchilarning qatarida sanilishigha yol qoydi.

Shuning bilen u nurghun kishilerning gunahini ōz üstige aldi,

Ōzini asiyliq qilghuchilarning ornigha qoyup ular ūchūn dua qildi»...

Perwerdigarning qulining ejirining birinchi netijisi Zionning Xudaning etrapigha yighilip uning bilen inaqlishishi

54¹ — Tentene qil, i perzent kōrmigen tughmas ayal!

Naxshilarni yangrat, shadlinip tovla, i tolghaq tutup baqimighan ayal!

— Chūnki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin kōptur! — deydu Perwerdigar, —

² Chédiringning ornini kéngeytip,

Turalghuliringning étiklirini ular yaysun;

Küchüngni héch ayimay chédir taniliringni uzartqin,

53:10 «Gerche u ōz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» — yene birxil terjimisi: — «Gerche u (Xuda) uning jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...»

—Mushu ayettiki «gunahni yuyidighan qurbanliq» (ibraniiy tilida «asham» déyilidu), Musa peyghemberge chūshürülgen Tewrat 3-qisim, yeni «qurbanliqname» sūpitide bolghan («Lawiylar» dégen kitapta, mushu xil qurbanliq «adem bilen Xuda»ni hemde «adem bilen adem»ni inaqlashturidighan, yeni «itaetsizlik qurbanliq» dep atalghan («Lawiylar», 5-babni kōrüng).

—«uning kōridighan künliri uzartilidu» — Perwerdigarning quli 8-ayetke asasen perzentsiz «ewladi yoq» halda öldi. Biraq mushu bayanlarga asasen u hazir hayat hemde uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalqi babtiki 15-ayette «qan chéchlighan» nurghun «yat eller», yeni töwendiki 11- hem 12-ayettiki ōzige ishengen, «heqqaniyliq yetküzülgen» «nurghun kishiler» bolmay kim bolsun? U ōlgen bolsa, mushu ish ōlūmdin tirilgendin kéyin bolushi kérek; démek, Perwerdigarning quli ōlūmdin tirilidu.

—«Perwerdigarning kōngli sōyūnidighan ishlar uning ilkide bolup, ... emelge ashurulidu» — mushu bayangha asasen, qul ōlūmdin tirilgendin kéyin Xuda uning qoligha alemdeki barliq ishlarni tapshuridu.

53:10 Zeb. 22:30; Yesh. 53:8; Yesh. 8:18; Zeb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yuh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9

53:11 «Heqqaniy bolghuchi Méning qulum ōzining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu» — mushu yerdiki «nurghun kishiler» uninggha ishinidighan mōmin bendiler, yeni uning (10-ayettiki) «uruq-ewladi» bolidu. «Nurghun kishiler» déyilgini «hemme adem» dégenlik emes, elwette.

53:11 Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

53:12 «Bu ishliri ūchūn Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen» — «nurghun kishiler» ōzining ailisi (10-ayettiki) «uruq-ewladi», Xuda uninggha bergen «rohiy perzentliri», «ōzining ademliri»dur.

—«Shuning bilen u ōzi küchlüklerni ghenimet sūpitide üleshtürüp bérédighan bolidu» — mushu «küchlüklér» belkim 52-bab, 15-ayettiki «shah-padishahlar» qatarliqlarni kōrsitishi mumkin. Démek, Perwerdigarning quli «Padishahlarning Padishahi», Shahinshah bolidu.

—«U ta ōlūshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, ōz jénini tutup berdi» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «qurbanliq tüzümi»de, pütünley Xudagha atap kōydürüldighan «kōydürme qurbanliq» üstige «sharab hediye» tökülidu; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dep qarilidu.

—«asiyliq qilghuchilarning qatarida sanaldi» — belkim ikki menisi teng bolushi mumkin; (1) ōzini asiylargha wekil qilip ular ūchün jaza tartti; (2) ōzi «jinayetchi» dep qaraldi (ibraniiy tilida «asiyliq qilghuchilar» hem «jinayetchiler» bir söz).

53:12 Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

54:1 «ghérib ayalning balilir» — shūbhisizki, ««Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi» dégenlik bilen barawerdur. Chūnki mushu balilarni ghérib ayal ōzi tughmighan. Mushu babtiki barliq beriketler yene shūbhisizki, qulning japaliq ejiridin kelgen netijidur. Qulning «birinchi wezipisi» «Yaqupni Xudagha yighip qayturuş»tur. Mushu babtiki téma del shudur.

54:1 Gal. 4:27

«Yeshaya»

Qozuqliringni chingaytqin;

³ Chünki sen ong we sol terepke kéngiyisen;
Séning ewlading bashqa ellerni igeleydu;
Ular ghérib sheherlerni ahalilik qilidu.

⁴ Qorqma, chünki sen héch xijalette bolmayssen,
Héch uyatqa qaldurulmayssen,
Chünki yerge héch qaritilip qalmaysen,
Chünki yashliqingdiki xijilchanliqni untuysen,
Tulluqungning ahanitini héch ésingge keltürelmeysen.

⁵ Chünki séni yaritip Shekillendürgüching bolsa séning éring,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning nami;
Hemjemet-Qutquzghuching bolsa Israildiki Muqeddes Bolghuchi,
U barliq yer-zéminning Xudasi dep atilidu.

⁶ Chünki Perwerdigar séni chaqirdi,
— Xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek,
Yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» — deydu séning Xudaying;

⁷ Men bir deqique sendin ayrilip kettim,
Biraq zor köyümchanliq bilen séni yénimgha yighimen;

⁸ Ghezipimning téshishi bilen Men bir deqiqila yüzümni sendin yoshurup qoydum;
Biraq menggülük méhir-muhebbitim bilen sanga köyümchanliq körsitimen» — deydu Hemjemet-Qutquzghuching Perwerdigar.

⁹ Mushu ishlar xuddi Nuh peyghember dewridiki topan suliridek bolidu —
Men Nuh dewridiki sular ikkinchi yer yüzini bésip ötmeydu dep qesem ichkinimdek, —
Men shundaq qesem ichkenmenki,
Sendin ikkinchi ghezeplenmeymen,
Sanga ikkinchi tenbih bermeymen.

¹⁰ Chünki taghlar yoqilidu,
Dönglermu yötkilip kétidu,
Biraq méhir-muhebbitim sendin hergiz ketmeydu,
Sanga aram-xatirjemlik bergen ehdemmu sendin néri bolmaydu»
— deydu sanga köyümchanliq qilghuchi Perwerdigar.

Yéngi Yérusalémning parlaq kélechiki

¹¹ I xar bolghan, boranda uyan-buyan chayqalghan, héch teselli qilinmighan qiz,
Mana, Men tashliringni rengdar sémont lay bilen qirlaymen,
Kök yaqutlar bilen ulungni salimen;

¹² Parqirraq munarliringni leellerdin,
Derwaziliringni chaqnaq yaqutlardin,
Barliq sépilliringni jawahirlatlardin qilip yasaymen.

54:2 «turalghuliringning étikirini ular yaysun» — «ular» belkim qaytip kelgen «ghérib ayalning baliliri» (1-ayet).

54:6 «Xuda séni ... xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek, yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» — dégen sözler mushu yerde muhim. Israil: «Xuda méni tashlap ketti» dégen tuyghuda bolidu. Emeliyette bolsa Xuda adil bolghanliq üçün ulardin ayrilip ketti; ularning Xudadin yüz örüshi bilen Xuda ulardin «ajriship ketken». Bu ishlar 50-bab, 1-3-ayette tilgha élinghan. Biraq mushu yerde Xuda Öz shepquitini körsitip bu ishlarni tilgha almaydu; U peqetla 8-, 9-ayette: — «Men (sendin ghezeplinip) bir deqique sendin ayrilip kettim» — deydu.

54:9 Yar. 9:11

54:12 «Parqirraq munarliringni leellerdin, ... barliq sépilliringni jawahirlatlardin qilip yasaymen» — kona dewrlerde bezi

¹³ Séning baliliringning hemmisi Perwerdigar teripidin o'gutilidu;
Baliliringning aram-xatirjemliki zor bolidu!.

¹⁴ Sen heqqaniylik bilan tiklinisen;

Sen zulumdin yiraq,

(Chünki sen héch qorqmaysen)

Wehshettinmu yiraq turghuchi bolisen,

Chünki u sanga héch yéqinlashmaydu.

¹⁵ Mana, birersi haman yig'ilip sanga hujum qilsa,

(Biraq bu ish Méning ixtiyarimda bolghan emes),

Kimki yig'ilip sanga hujum qilsa séning sewebingdin yiqilidu.

¹⁶ Mana, kömür otini yelpütüp,

Özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen,

Hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen;

¹⁷ Sanga qarshi yasalghan héchqandaq qoral kargha kelmeydu;

Sanga erz-shikayet qilghuchi herbir tilni sen mat qilisen.

Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!

Ularning heqqaniylik bolsa mendindur!.

Perwerdigarning qulining ejirining ikkinchi netijisi Uning dunyagha sunghan yéngi hayatqa ige bolushqa teklipi

55¹ Hoy! Barliq ussap ketkenler,
Sugha kélinglar!

Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar;

Mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar;

² Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler?

Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qilisiler?

Gépimni köngül qoyup anglanglar, yaxshisidin yenglar,

Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu;

³ Manga qulaq sélinglar, yénimgha kélinglar;

sheherlerdiki sépilda munarlargha aptapning eksi chüshidighan tash eynekler ornitilip, «quyashlar» dep atilatti. Mushu yerde biz «parqirayq munarlar» dep terjime qilduq.

54:13 Yuh. 6:45

54:16 «Mana, kömür otini yelpütüp, özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen, hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen» — démek, Men bolmisam mushu qorallar hem ishletmekchi bolghuchilar bolmaytti; ularning hemmisi Méning qolumda, Men bilen dost bolsang ularning wehimiliri néme hésablinatti? 17-ayetnimu köring.

54:17 «Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!» — mushu ayetkiche Yeshaya «Perwerdigarning quli»ni peqet birlik sheklide tilgha aldi. Biraq «yéngi Yérusalém»da «Perwerdigarning qulliri» bar — yeni «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi, u gunahliniri kötürüp qutquzghan «heqqaniylik yetküzgen»liri bar. Ular hazir belkim «Perwerdigarning quli»gha oxshash peziletlik, güzel muhebbetlik xaraktérida bolup, shundaqla uninggha oxshash Xudagha toluq ibadetlik xizmet qildu.

55:1 «Sugha kélinglar!» — ibraniy tilida «su» köplük sheklide bolup («sulargha kélinglar!»), suning köplükini bildüridu. «Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar; mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq kochidiki satarmendek pütün dunyagha söz qildu. Biraq u héchqandaq gep satmaydu, elwette. Emdi Xudaning mushu iltipatigha pul bilen érishkili bolmisa, uninggha qandaq bahada érishkili bolidu? Jawab del 3-ayette déyilidu: — u bolsa peqetla ademning Xudagha qulaq sélishtiki diqqitidin ibaret. Chünki 53-babta körginimizdek, Xudaning méhir-shepqiti bilen Perwerdigarning quli barliq insan üçün qurban bolup bedel töleydu.

55:1 Yuh. 7:37,38

55:2 «Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler? Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qilisiler?» — oqurmenlerning éside bolush kérekki, 44-bab, 20-ayette, Xuda Özini tonumighanlar toghruluq «uning yéginii küllerdur!» dégenidi. «Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu» — ibraniy tilida «jéninglar molchiliqtin qanaetlinidu».

Anglanglar, jéninglar hayatqa érishidu;

We Men siler üçhün menggülik bir ehde tüzüp bérimen: —

Shu ehde — Dawutqa wede qilinghan méhir-shepquetlerdur!..

⁴ Mana, Men uni el-yurtlarga guwahchi süpitide,

El-yurtlarga yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim —.

⁵ — «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen,

Séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu;

Sewebi bolsa Perwerdigar Xudaying, Israildiki Muqeddes Bolghuchining Özidur;

Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi»..

⁶ — Izdenglar Perwerdigarni, U Özini tapquzmaqchi bolghan peytte;

U yéqin turghan waqtida uninggha nida qilinglar!

⁷ Rezil adem öz yolini,

Naheq adem öz oy-xiyallirini tashlisun,

Perwerdigarning yénigha qaytip kelsun,

U uninggha rehimdilliq körsitidu;

Xudayimizning yénigha qaytip kelsun,

U zor kechürüm qilidu.

⁸ Chünki Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,

Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emestur;

⁹ Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,

Mana Öz yollirim silerning yolliringlardin,

Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlardin shunche yuqiridur.

¹⁰ Yamghur hem qar asmandin chüshüp,

Yer yüzini sughirip uni kökertip, chécheqlitip,

Térighuchigha uruqni, yégüchige ash-nanni teminligüche qaytmaydighandek,

¹¹ Mana Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim shundaqtur;

Öz könglümdikini emelge ashurmighuche,

Uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche,

U Özümge bikardin-bikar qaytmaydu..

¹² Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler;

Aram-xatirjemlikte yéteklinip chiqisiler;

Taghtar hem döngler silerning aldinglarda naxsha yangritidu,

55:3 «Men Dawutqa wede qilghan méhir-shepquetler» — mushu sözler «Zebur» 18-küy hem 89-küydin élinghan. Xuda shu küylerde Dawut peyghemberge ikki wedini bergen: (1) Dawutning bir ewladi uning textide menggü olturidu. (2) mushu ewladi peqet Israilghila emes, belki jahandiki barliq el-yurtlar üstidin hökümraniq qilidu. Töwendiki 4-ayette mushu kishi del «Perwerdigarning quli» ikenliki éniq körünidu; uning shapaiti bilen mushu beriketler «ne bedel ne pul tölimeyla» wujudqa chiqidu.

55:3 Ros. 13:34

55:4 «Mana, Men uni ... yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim» — bu ayettiki «uni» — Mushu yerde yene «Dawutqa wede qilinghan méhir-shepquetler» bolghan «Perwerdigarning quli»ni körsitidu (42:6, 49:6-8ni körüng). Shuningdek 5-ayettiki «sen» dégen sözmu shübhisizki, «Perwerdigarning quli»ni körsitidu.

55:5 «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen, séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu... Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi» — mushu ayette «sen» yene «Perwerdigarning öz quli»ni kersitidu, sözler uninggha éytilidu.

55:11 «Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim ... uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche, ... Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.» — mushu sözler 6-10-ayetler bilen toluq baghlinidu. Xudaning oyilri gunahkar insanningkidin shunche yuqiri bolsimu, Xudaning küchlük sözi towa qilghan ademni kötürüp Özige hemrahliqqa ige qilidu; shuning bilen ular Xudaning oyilirini hem yollirini chüshinishke bashlap, Xudaning sirlirida uning bilen ortaqlash bolush imtiyazigha érishtürüldü.

Dalalardiki barliq del-derehler chawak chéliship tentene qilidu;—

¹³ Yantaqliqning ornida qarighay,
Jighanliqning ornida xadas derixi ösиду;
Mushular bolsa Perwerdigargha bir nam keltüridu,
Menggüge üzülmес karamet bolidu..

«Yeshaya» 3-qismi

**Axirqi zamanlarni, teltöküs nijatliqni kütüş
Rebke teshna bolghanlarni righbetlendürüş**

56¹ Perwerdigar mundaq deydu: —
Adalet hem hidayette ching turunglar,

Heqqaniyliqni yürgüzüweringlar;
Chünki Méning nijatim yéqinlashti,
Heqqaniyliqim ayan qilinay dewatidu..

² Mushularni qilghuchi kishi,
Mushularda ching turghuchi insan balisi —
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighuchi,
Qolini herqandaq reziliktin tartquchi kishi némidégen bextliktur!.

³ Özini Perwerdigargha baghlighan yat yurtluq adem: — «Perwerdigar choqum méni öz xelqi-din ayriwétidu!»,

Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derehmen!» dégüchi bolmisun..

⁴ Chünki Perwerdigar: — Men Öz «shabat künlirim»ni saqlaydighan,
Könglümdeki ishlarni tallighan,
Ehdemde ching turidighan aghwatlarga mundaq deymenki: —

⁵ Men ulargha Öz öyümde,
Yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen;
Mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur;
Men ulargha üzülmес, menggülük namni bérimen..

55:12 «Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler...» — ular zadi nedin chiqidu? Axirqi zamanlarda, belkim Xudaning yolida mangghanlar Ziongha qarap Öz yurtliridin chiqidighanliqini körsitidu; biraq shu ariliqta, herbir towa qilmaqchi bolghan ademning bir «chiqishi» bolushi kérek; özining tallighan yolliridin, gunahliridin, shexsiyetchilikidin, tekebburluqidin, barliq en'eniwy közqarashliridin Xudaning yéngiliqigha hem chaqiriqigha qarap «chiqishi» kérek. Emdi mushu yol japaliq hem «xeterlik» bolghini bilen u beribir yenila jahan-alemdiki eng shad-xuram hem ehmiyetlik yoldur.

55:12 1Tar. 16:33

55:13 «Yantaqliqning ornida qarighay, jighanliqning ornida xadas derixi ösиду» — démisesmu, ikki xil dereh (qarighay we xadas) «daim yéshil turidighan» derehlerdur.

56:1 «Adalet hem hidayet» — (ibraniy tilida birla söz bilen ipadiliniidu) — Mushu yerde Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun-permanlarning barliq teleplirini körsitidu.

56:2 «Shabat küni» — ibraniy tilida hem «yettinchi» hem «toxtitish» dégen menide. Xuda Musa peyghember arqiliq Israilgha «yettinchi küni»de, yene shenbe künide Öz shexsiy ish-xizmitini toxtitip, özining hörmitide dem élishni buyrughan. Elwette, mundaq qilish herqandaq bir milletning, bolupmu Israillardek déhqanchilik bilen shughullinidighan milletning heqiqiy iman-ishenchi bar-yoqluqini ispatlaydighan ishtur. Meyli sodiger yaki déhqan bolsun: — «Shenbe künide ishlisem alghan paydam belkim altidin bir hesse köp bolar» — dep oylishi mumkin.

56:3 «Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derehmen!» dégüchi bolmisun — «aghwat» pichiwétilgen adem. Kona jemiyyetlerde ular padishahlarning yaki baylarning heremxanilirida ayal-kénizeklirini qoghdash xizmitini qilatti. Mushu yerde aghwatlar belkim barliq méyiylerge, barliq orni peslerge, barliq közge ilinmaydighan kishilerge wekillik qilishi mumkin.

56:5 «men ulargha Öz öyümde, yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen» — mushu ayettiki «öyüm» bolsa, Xudaning muqeddes ibadetxanisi. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan qanungha asasen, aghwatlar we méyiylar ibadetxanigha kirishke bolmaytti; biraq «Perwerdigarning quli» qilghan ishlardin kéyin kirishke bolidighan bolghan; mushundaq bolupla qalмай, Xuda ulargha «muqim orun»ni béridu, démek xalisa menggü turidighan bir jayni béridu. —Eсли ibraniyche tékiste «qol we nam-ataq ata qilimen» déyilgen. Biz uni «orun we nam-ataq ata qilimen» dep terjime

⁶ Perwerdigarning xizmitide bolushqa,
Uning namigha séghinishqa,
Uning qulliri bolushqa Perwerdigargha özini baghligan,
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighan,
Ehdemni ching tutqan yat yurtluqning perzentlirini bolsa,
⁷ Ularnimu Öz muqeddes téghimgha élip kélimen,
Méning duagah bolghan öyümde ularni xushal qilimen;
Ularning köydürme qurbanliqliri hem teshekkür qurnanliqliri Méning qurbangahim üstide qobul qilinidu;
Chünki Méning öyüm «Barliq el-yurtlar üçhün dua qilinidighan öy» dep atilidu..
⁸ Israildin tarqilip ketken ghériblarni yighip qayturidighan Reb Perwerdigar: —
Men yene uninggha bashqilarni,
Yeni yighilip bolghanlarga bashqilarnimu qoshup yighimen! — deydu.

Israildiki yétekligüchilerge bolghan bir bésharet

⁹ — I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar,
Ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!..
¹⁰ Israilning közetчилiri hemmisi qarighu;
Ular héch bilmeydu;
Hemmisi qawashni bilmeydighan gacha itlar,
Chüshekep yatidighan, uyqugha amraqlar!
¹¹ Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu,
Ular bolsa xelqimni «baqquchi»larmish téxi!
Ular yorutulushni héch bilmeydu,
Ularning hemmisi xalighanche yol tallap qéyip ketken,
Birsimu qalmay herbiri öz menpeitini közlep yürgüchiler!..
¹² Ular: «Qéni, sharab keltürimen,
Haraqni qanghuche icheyli;
Etimu bolsa бүгүнкидек болиду,
Тéximu molchiliq bolidu yene!» — dewéridu.

Qaranghuluqta bérilgen nur

57¹ Heqqaniy adem alemdin ötidu,
Héchkim buninggha köngül bölmeydu;
Méhriban ademler yighip élip kétélidu,
Biraq héchkim oylap chüshinelmeyduki,

---

qilduq. «Qol» bizningche «turushqa hoquqluq орун» dégen menide ishli tilgen bolushi mumkin. Chünki Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche aghwatların muqeddes chédirgha yaki muqeddes ibadetxanigha kirish hoquqi yoq idi («Qan.» 23:1)

— «Orun hem nam-ataq ata qilimen... » bashqa birxil terjimisi «nam-emel abidisi tikleymen,...».

— «...ulargha... nam-ataq ata qilimen... mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarınkidin ewzeldur; Men ulargha üzülmés, menggülik namni bérimen» — aghwatning perzent körüshi mumkin emes, elwette.

56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46

56:9 «I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!» — Xuda Özining jazalishidin ölgenlerning jesetliri bilen ozuqlinishqa haywanlarni teklipl qilidu.

56:11 «Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu, ular bolsa xelqimni «baqquchi»larmish téxi!» — «baqquchi» yaki «közetchi» (yétekligüchi)ning ikki muhim roli bar: — (1) közetçilik; yeni sirtin kélidighan xewp-xeter ehwalidin xelqni agahlاندurup taqabil turush charisini tépish; (2) «baqquchilik»; öz xelqige köyünüp ularning ehwalini obdan chüshinip xewer élishtur.

Heqqaniy ademler yaman künlarni körmisun dep yighip élip kétildu..

² U bolsa aram-xatirjemlik ichige kiridu;
Yeni özlirining durus yolida mangghan herbir kishi,
Öz ornida yétip aram alidu..

«Pahishe ayal», uning «baliliri» hem towa qilghan adem

³ Biraq senler, i jaduger ayalning baliliri,

Zinaxor bilen pahishe ayalning nesli;

Buyaqqa yéqin kélinglar;

⁴ Siler kimni mazaq qiliwatisiler?

Yaki kimge qarshi aghzinglarni kalchaytip,

Tilinglarni uzun chiqirisiler?

Siler bolsanglar asiylıqtın törelgen balilar,

Aldamchiliqning nesli emesmusiler?

⁵ Herbir chong derex astida,

Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilen köyüp ketküchi,

Kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!.

⁶ Ériqtiki siliqlanghan tashlar arisida séning nésiweng bardur;

Shular, shularla séning teqsimatingdur;

Shundaq, sen ulargha atap «sharab hediyesi»ni quyup,

Ulargha «ashliq hediye»nimu sunup berdingghu;

Emdi mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?.

⁷ Sen yuqiri, égez bir tagh üstide orun-körpe sélip qoydung,

Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting..

⁸ Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung,

Chünki sen Mendin ayrilding,

Sen yalingachlinip ornunggha chiqting;

Orun-körpengni kéngeytip xéridarliring bilen özüng üçün ehdiyleshting;

Ularning orun-körpisiye könglüng chüshti,

57:1 Zeb. 12:1; Mik. 7:2

57:2 «...durus yolida mangghan herbir kishi, öz ornida yétip aram alidu» — «öz ornida yétip aram alidu» dégenning menisi, «ornida sekratta yatqan» yaki «görde yatqan» dégenlik bolsa kérek; meyli qaysi menide bolsun, asasiy menisi, ular ölüshi bilenla ularning rohi Xudaning aramigha kiridu.

57:5 «Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilen köyüp ketküchi, kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!» — Qanaanda (Pelestinde) butpereslik intayin peskeshliship uchigha chiqqanidi: (1) Pelestinlikler «Baal» dégen mebudqa «Yerni munbet, ayallarni tughumchan qilidu» dep choqunghan. Mushu butni «heriketke keltürüş üçün» ular del-derexler (bolupmu daim yéshil turidighan derexler astida) shu mebudqa «nezir qilinghan» pahishe ayallar bilen jinsiy munasiwet ötküzetti; (2) ular «ölümni bashquridighan» «Moloq» dégen bashqa bir mebudni «memnun qilish» üçün, öz balilirini otqa tashlaytti yaki qilichlaytti. Yeshayaning mushu yerde bu ikki ishni tilgha élishi, bularning pajieli mahiyitini körsetmekchi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yene bir butqa atap soyidu. —Biraq mushu yerde butpereslik qilidighanlar Pelestindikiler emes, belki «Pelestinliklerdin butpereslikni ögengen» Israillarning özi. Ular eslide özlirini Misirdin qutquzghan Xudasigha «sadiq, wapadar ayal»dek bolushi kérek idi; biraq buning ornida, ular «pahishe ayal» hem uning baliliri bolup ketkenidi.

57:6 «Ériqtiki siliqlanghan tashlar arisida séning nésiweng bardur» — mushuning menisi belkim ériqta yatqan tashlar suning éritishi bilen bezide tebiy halda ademzatning sheklige kelgen bolup, xelq teripidin öz butliri bolushqa tallinidu. Yeshaya mushu yerde «siliqlanghan tashlar» dégen sözni ishlipti chaqchaq qilidu. Bu ibraniy tilida «xelek» dégen birla söz bilen ipadilininidu we: «téyilghaq, aldamchi, xeterlik», dégen yene bir meniminu bildüridu.

—«Nésiweng» ibraniy tilida «xalaq» dégen söz bilen ipadilininidu. Musa peyghember eslide Israilha: «Perwerdigar silerning nésiwenglardur» dégen bolsimu, ular öziye tégishlik bolghan nésiwining («xalaq»ining) ornida bir «xelek»ni, yene bir «aldamchi nerse»ni tallighan. «mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?» — demek, mushu ishlardin ötüp jazalimay qoyushum hergiz mumkin emes.

57:7 «Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting» — ular héch nomus qilmay, ochuq-ashkara (égez tagh üstide) butpereslik qilip turatti.

Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding..

⁹ Sen zeytun méyi hediysisini élip,
Etirliringni üstibéshingge bolushigha chéchip,
Padishahning aldigha barding;
Elchiliringni yiraqqa ewetip,
Hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding..

¹⁰ Sen bésip mangghan barliq yolliringda charchighining bilen,
Yene: «Poq yeptimen, boldi bes!» dep qoymiding téxi,
Ézip yürüşke yenila küchüngni yighding,
Héch jaq toymiding.

¹¹ Sen zadi kimdin yürekzade bolup, qorqup yürisen,
Yalghan gep qilip, Méni ésingge héch keltürmey,
Könglüngdin héch ötküzmidig.

Men uzunhiche sükütte turup keldim emesmu?

Sen yenila Mendin héch qorqup baqmiding!..

¹² Séning «heqqaniyiqing»ni hem «töhpiliring»ni bayan qilimen: —
Ularning sanga héch paydisi yoqtur!

¹³ Chirqirighanliringda sen yighip toplighan butlar kélip séni qutquzsun!

Biraq shamal püw qilip ularning hemmisini uchurup kétidu,

Bir nepesla ularni élip kétidu;

Biraq Manga tayanghuchi zémingha mirasliq qilidu,

Méning muqeddes téghimgha igidarchiliq qilidu..

¹⁴ Shu chaghda: — «Yolni kötürünglar, kötürünglar, uni teyyarlanglar,
Xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» déyilidu..

¹⁵ Chünki nami «Muqeddes» Bolghuchi,

Yuqiri hem Aliy Bolghuchi,

Ebedil'ebedgiche hayat Bolghuchi mundaq deydu: —

«Men yuqiri hemde muqeddes jayda,

Hem shundaqla rohi sunuq hem kichik péil adem bilen bille turimenki,

Kichik péil ademning rohini yéngilaymen,

57:8 «Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung» — Musa peyghember Israillargha Xudaning pakliqini eslitish yolida öy ishikining sirtqi ikki yénigha Tewrattiki birqanche sözni oyush yaki taxa üstige pütüp chaplashni buyrughanidi. «Pahishe ayal» mushu «esletmiler»ni sirtigha emes, ichige békitken. Ayal uchigha chiqqan bir butperes bolghini bilen, yenila «Perwerdigar bar bolsa méni jazalaydu» dep ensirep (bashqilardin yoshurun halda) mushu taxtlarni békitken. Biraq uning mundaq qilghini Xudani butlarning qatarigha qoyghinigha barawer. «Pahishe ayal»gha nisbeten, mushu esletme taxtlarni ishik keynide békitish pütünley xurapiy bir ish, ular uning üçün «tiltumar»gha oxshashla, xalas (Tewratta tiltumarlar men'i qilinghan, elwette).

—«Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding» — eslide «sen ularda bir qolni körüp qalding» dégenlik. «Bir qol» belkim «azghine küch-hoquq»ni bildürüshi mumkin. «pahishe ayal» mushuni körüpla derhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dep 9-ayettiki ishlarni qildi.

57:9 «Sen zeytun méyi hediysisini élip,...» — bashqa birxil terjimisi: «özüngge (xushpuraq) mayni sürtüp...». «Sen... padishahning aldigha barding; elchiliringni yiraqqa ewetip, hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding» — Yeshaya 1-37-bablarda xudasiz döletler bilen héch ittapaqlashmasliqni qayta-qayta dewet qilghan. Pahishe ayal «padishah»ni öziye metpun qilmaqqchi bolup, del «ittipaqlashmasliq»ning eksini qilmaqqchi bolghan. Emdi «pahishe ayal» zadi qaysi «padishah»ning aldigha bardi? Eslice Israilning öz padishahi bar idi. Biraq Xuda Yeshaya arqiliq ulargha yene kinayilik gep qilip: Siler xudasiz elning padishahining aldigha bérup uningdin yadrem sorisanglar, u padishah kelgüsude silerning padishahinglar bolidu, démekchi.

57:11 «Men uzunhiche sükütte turup keldim emesmu?» — démek, Xuda uzun waqitqiche sewr-taqet qilip Israilni jazalimay keldi.

57:11 Yesh. 42:14

57:13 Zeb. 34:7-10

57:14 «Yolni kötürünglar, kötürünglar, uni teyyarlanglar, xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» — mushu ayettiki bésharet belkim axirqi zamandiki «Ziongha qaytish» toghruluq éytilidu.

«Yeshaya»

Dili sunuqning könglini yéngilaymen.

¹⁶ Chünki Men hergiz menggüge erz qilip eyiblimeymen,
Hem ebedil'ebedgiche ghezeplenmeymen;
Shundaq qilsam insanning rohi Méning aldimda susliship yoqaydu,
Özüm yaratqan nepes igiliri tügishidu..

¹⁷ Uning öz nepsaniyetlik qebihlikide Men uningdin ghezeplinip, uni urghanmen;
Men uningdin yoshurun turup, uninggha ghezeplengenlikim bilen,
U yenila arqisigha chékinginiche öz yolini méngiwerdi;

¹⁸⁻¹⁹ Men uning yollirini körüp yetken teqdirdimu,
Men uni saqaytimen;
Men uni yétekleymen,
Men lewlarning méwisini yaritimen,
Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge yene teselli bérimen;
Yıraq turuwatqangha, yéqin turuwatqanghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!
We Men uni saqaytimen!.

²⁰ Bıraq reziller bolsa tinchilinishni héch bilmeydighan,
Dolqunliri lay-latqılarnı urghutuwatqan,
Dawalghuwatqan déngizdektur.

²¹ Rezillerge, — deydu Xudayim — héch aram-xatirjemlik bolmas..

Quruq diniy paaliyetler adamlarnı dozaxqa élip baridu; Xudagha yaqidighan «rozini tutush»

58¹ — Nida qilip jakarlighin,
Awazingni qoyup bérıp bolushiche towla,
Awazingni kanaydek kötür,
Méning xelqimge ularning asiyligini,
Yaqupning jemetige gunahlırını bayan qilghin.

² Bıraq ular Méni her küni izdeydighan,
Heqqaniyliqni yürgüzidighan,
Méning yollirimni bilishni xushallıq dep bilidighan,
Xudasining höküm-permanlırını tashlıwetmeydighan bir elge oxshaydu;
Ular Mendin heqqaniyliqni békıtidighan höküm-permanlarnı soraydu;
Ular Xudagha yéqinlıshishni xursenlik dep bilidu.

³ Andin ular: — «Biz roza tuttuq,
Emdi némishqa sen közüngge ilmiding?
Biz jénimizni qiyniduq,
Emdi némishqa buningdin xewiring yoq?» — dep soraydu.

57:16 Zeb. 103:8-10; Ibr. 12:9

57:18-19 «Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge...» — mushu yerde «we» yaki «yeni». «... Men uni saqaytimen; men uni yétekleymen, men lewlarning méwisini yaritimen, .. yıraq turuwatqangha, yéqin turuwatqanghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!» — bu 15-18-ayetlerdiki mushu bésharet bizningche Israilni körsitidu. Bıraq shundaq bolsimu, emeliyette Yeshaya qesten bizge kimni körsetkenlikini éytip bermeydu. Shuning bilen herbir gunahkar, öz gunahidin towa qilghusi bar herbir adem, mushu sözlerni dora süpitide öz gunahining yarilirigha yaquidu.

– «Lewlerge méwe yaritimen» dégenning menisi néme? Xudagha nisbeten lewlerdiki «heqiqiy méwe»ning bashlinishi towa qıldighan sözler bolushi kérek. Ademning Xudagha towa qıldighan, gunah tüpeylidin qattıq pushayminini bildüridighan sözlernimu Xuda yaratqan, adamlar towa qilghanda özlirini Xudaning quchiqigha tashlıshi kérek, uning rehım-shepqıtige pütünley ishinishi kérek, démekchi. U beribir ajızlarıning Nıjatkar-Qutquzghuchisidur. «Küchlük adamlar» bolsa belkim hergiz gunahın qutquzulmaydu. Chünki ular Xudagha emes, belki herdaım öz-özige tayınıdu.

57:21 Yesh. 48:22

— Qaranglar, roza küni öz könglülardikini qiliwérisiler,
Xizmetchiliringlarni qattiq ishlitisiler;

⁴ Silerning roza tutushliringlar jenggi-jédel chiqirish üçünmu?

Qebih qolliringlar musht bilen adem urushni meqset qilghan oxshimamdu?

Hazirqi roza tutushliringlarning meqsiti awazinglarni ershlerde anglitish emesturl.

⁵ Men tallighan shu roza tutush küni —

Ademlarning jénini qiynaydighan künmu?

Béshini qomushtek éqip,

Astigha böz we küllerni yéyish kérek bolghan künmu?

Siler mushundaq ishlarni «roza»,

«Perwerdigar qobul qilghudek bir kün» dewatamsiler?.

⁶ Mana, Men tallighan roza mushuki: —

Rezillik-zulumning asaretirini boshitish,

Boyunturuqning tasmlirini yéshish,

Ézilgenlarni boshitip hör qilish,

Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?.

⁷ Ash-néningni achlarga üleshtürüshüng,

Hajetmen musapirlarni himaye qilip öyüngge apirishing,

Yalingachlarni körginingde, uni kiydürüshüng,

Özüngni özüng bilen bir jan bir ten bolghanlardin qachurmasliqingdin ibaret emesmu?.

⁸ Shundaq qilghanda nurung tang seherdek wallide échilidu,

Salametliking tézdin eslige kélip yashnaysen;

Heqqaniyliqning aldingda mangidu,

Arqandiki muhapizetching bolsa Perwerdigarning shan-sheripi bolidu.

⁹ Sen chaqirsang, Perwerdigar jawab béridu;

Nida qilisen, U: «Mana Men!» deydu.

Eger aranglardin boyunturuqni,

Tengleydighan barmaqni,

Hem töhmet geplirini yoq qilsang,

¹⁰ Jéningni achlar üçün pida qilsang,

Ézilgenlarning hajetliridin chiqsang,

Shu chaghda nurung qarangghuluqta kötürülidu;

Zulmiting chüshstek bolidu;

¹¹ Hem Perwerdigar séning daimliq yétekligüching bolidu,

Jéningni qurghaqchiliq bolghan waqtidimu qamdaydu,

Ustixanliringni kücheytidu;

Sen sughirilidighan bir bagh,

Suliri urghup tügimeydighan, ademni aldimaydighan bir bulaq bolisen;

¹² Sendin törelgenler kona xarabilarni qaytidin qurup chiqidu;

58:4 «ershlerde» — ibraniy tilida «yuqirida»

58:5 Zek. 7:5

58:6 «Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?» — «boyunturuq» belkim insanlarga ulagh haywanlarning qatarida muamile qilishni bildüridu. Xudaning yolyoruqining birinchi basquchi bolsa, «boyunturuqning tasmlirini yéshish»; biraq heqqaniyliqning axirqi meqsiti barliq boyunturuqlarni pachaqlap tashlashtin ibaret bolush kérek.

58:7 Ez. 18:7,16; Mat. 25:35

58:9 «Tengleydighan barmaq» — hiylicerlik isharetlerni yaki erz-shikayet qilghanliqini körsetse kérek.

58:11 «Ademni aldimaydighan bir bulaq» — chöl-bayawanda yürgen yoluchilar üçün bulaqlar intayin muhim, elwette. Héli bar, hazir yoq bolghan bulaqlar, «ademni aldaydighan» bulaqlar déyiletti; bundaq bulaqlar yoluchilarning jénigha zamin bolushi mumkin.

Nurghun dewrlar qaldurghan ullarni qaytidin kütürisen,
Shuning bilen «Bösülgen tamlarni qaytidin yasighuchi,
Kocha-yol we turalghularni eslige keltürgüchi» dep atilisen.

¹³ Eger sen shabat künide qedemliringni sanap mangsang,
Yeni Méning muqeddes künümde özüngningki könglüngdikilerni qilmay,
Shabatni «xushalliq»,
Perwerdigarning muqeddes künini «hörmelik kün» dep bilseng,
Hem Uni hörmetlep,
Öz yolliringda mangmay,
Öz bilginingni izdimey,
Quruq parang salmisang..

¹⁴ Undaqta Perwerdigarni könglüngning xushalliqi dep bilisen,
Hem Men séni yer yüzidiki yuqiri jaylarga mingüzüp mangdurimen;
Atang Yaqupning mirasi bilen séni ozuqlandurimen —
Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq söz qildi..

Xudaning sözining dawami — Gunahning özini tehlil qilish

59¹ — Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes;
Yaki Uning quliqu anglimighudek éghir bolup qalghan emes;

² Biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi,
Gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tiliklinglarni anglatquzmidu..

³ Chünki qolliringlar qan bilen,
Barmaqliringlar qebihlik bilen milengen,
Lewliringlar yalghan gep éytqan,
Tilinglar kaldirlap qériship sözligen;

⁴ Heqqaniylik terepte sözligüchi yoqtur,
Heqiqet terepte turidighan höküm sorighuchi yoqtur;
Ular yoq bir nersige tayinip, aldamchilik qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandash,
Ularning tughuwatqini qebihlik;

⁵ Ular char yilanning tuxumilirini töreldüridu,
Ömüchükning torini torlaydu,
Kim uning tuxumilirini yése ölidu;
Uldarin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu..

⁶ Ularning torliri kiyim bolalmaydu;

58:13 «Hem Uni hörmetlep...» — mushu ibaride «Uni» yaki Perwerdigarning Özini yaki uning «shabat künü»ni körsitidu.
«Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdimey, quruq parang salmisang,...» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «on perman»ning tötinchisi «shabat künini muqeddes künü süpitide saqlanglar» dégen. Shabatning muhim ishliri bolsa özining héchqandaq xususiy ish-xizmetlirini qilmay, Xudani séghinishtur.

58:14 «yuqiri jaylarga mingüzüp mangdurimen» — bu ajoyib sirliq gep bolup, menisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müshkül hem xeterlik ishlar sanga asan kélidu. Emdi Xuda Özige itaet qilghanlarni némige mindüridu? — mushu yerde déyilmidi. Belkim perishtilarning küch-qudriti körsitilishi mumkin.

59:1 Chöl. 11:23; Yesh. 50:2

59:2 «Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes... biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tiliklinglarni anglatquzmidu» — mushu -1-2-ayetler bolsa 58-bab, 3-ayettiki soalgha bérilgen jawabtur.

59:4 Ayup 15:35; Zeb. 7:14

59:5 «Uldarin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu» — démek, ulardin héchqandaq yaxshiliq chiqmaydu, ulargha taqabil turush intayin tes; adem «tuxumlar»ni yése, ölidu; «tuxumlar»ni buzsa, ulardin téxi xeterlik bir yilan chiqidu.

Özliri ishligenliri bilen özlrini yapalmaydu;
Ishligenliri bolsa qebih ishlardur;
Ularining qolida zorawanliq turidu;
⁷ Qedemliri yamanliq terepke yügüridu,
Gunahsiz qanni töküshke aldiraydu,
Ularining oyliri qebihlik toghrisidiki oylardur;
Barghanla yerde weyranchiliq we halaket tépilidu..
⁸ Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonumaydu;
Yürüshliride héch heqiqet-adalet yoqtur;
Ular yollirini egri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangghan bolsa tinch-aramliqni körmeydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

⁹ — Shunga heqiqet-adalet bizdin yiraq turidu;
Heqqaniyliq yétip bizni chümkiyen emes;
Nurni kütimiz, biraq yenila qarangghuluq!
Birla ghil-pal parlighan yoruqluqnimu kütimiz,
Yenila zulmette mangimiz.
¹⁰ Qarighulardek biz tamni silashturup izdeymiz,
Közsiz bolghandek silashturimiz;
Gugumda turghandek chüshtimu putliship kétimiz,
Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz..
¹¹ Éyqlardek nere tartimiz,
Paxteklerdeq qattiq ah urimiz;
Biz höküm-heqiqetni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
Nijat-qutulushni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
¹² Chünki itaetsizliklerimiz aldingda köpiyip ketti,
Gunahlerimiz bizni eyiblep guwahliq béridu;
Chünki itaetsizliklerimiz herdaim biz bilen billidur;
Qebihliklerimiz bolsa, bizge roshendur: —
¹³ Chünki Perwerdigargha itaetsizlik qilmaqtimiz, wapasizliq qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimektimiz,
Zulumni hem asiyligni terghip qilmaqtimiz,
Yalghan sözlerni oydurup, ich-ichimizdin sözlimektimiz;
¹⁴ Adalet-xalisliq bolsa yoldin yénip ketti;
Heqqaniyliq yiraqta turidu;
Chünki heqiqet kochida putliship kétidu;
Durus-diyagnetningmu kirgüdek yéri yoqtur.
¹⁵ Shuning bilen heqiqet yoqay dep qaldi;
Özümnü yamanliqtin néri qilay dégen adem xeqning olja nishani bolup qaldi!

59:6 «ularning torliri kiym bolamaydu» — mushu ayet we 5-ayetke qarighanda, «torliri» dégenlik ularning qestliri hem yamanliqlirini diniy niqab bilen yapidighan usullarni bildüridu.

59:6 Ayup 8:14,15

59:7 Pend. 1:16; Rim. 3:15

59:10 «Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz» — bashqa birxil terjimisi: «küchi barlar arisida ölüklardek yürimiz».

«Yeshaya»

Perwerdigar duani anglap ishqà kiridu

- ¹⁶ Hem Perwerdigar kòrdi;
Hòkùim-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi.
We U amal qilghudek birmu ademning yoqluqini kòrdi;
Gunahkarlarga wekil bolup dua qilghuchi héchkimning yoqluqini kòrùp, azablinip kòngli parakende boldi.
Shunga Uning Òz Biliki òzige nijat keltürdi;
Uning Òz heqqaniyliqi Òzini qollap chidamliq qildi;—
- ¹⁷ U heqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,
Béshigha nijatliq dubulghisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,
Muhebbetlik qizghinliqni ton qilip kiydi..
- ¹⁸ Ademlerning qilghanliri boyiche, u ulargha qayturidu;
Reqiblirige qehr chüshüridu,
Düshmenlirige ishlirini qayturidu,
Chet arallardikilergimu u ishlirini qayturidu.
- ¹⁹ Shuning bilen ular gherbte Perwerdigarning namidin,
Künchiqishta Uning shan-sheripidin qorqidu;
Düshmen kelkündek bésip kirginide,
Emdi Perwerdigarning Rohi uninggha qarshi bir tughni kòtürüp béridu;
- ²⁰ Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Ziongha kélidu,
U Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktn yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu, — deydu Perwerdigar..—
- ²¹ Men bolsam, mana, Méning ular bilen bolghan ehdem shuki, — deydu Perwerdigar —
«séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim, shundaqla Men séning aghzinggha quyghan söz-kalamim bolsa,
Buningdin bashlap ebedil'ebedgiche öz aghzindin, neslingning aghzidin yaki neslingning neslining aghzidin hergiz chüshmeydu! — deydu Perwerdigar..

Qutquzulghan Zionning parlaq kélechiki

60¹ — Ornungdin tur, nur chach! Chünki nurung yétip keldi,
Perwerdigarning shan-sheripi üstüngde kòtürüldi!

² Chünki qarangghuluq yer-zéminni,
Qapqara zulmet el-yurtlarni basidu;

59:16 «Hem Perwerdigar kòrdi; hòkùim-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi» — Perwerdigar Òz mömin bendilirining duasini anglap ishqà kirishidu.

—«shunga uning òz biliki òzige nijat keltürdi» — oqurmenlerning éside bolushi kérekki, «Perwerdigarning Biliki» Uning dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesih, yeni «Perwerdigarning quli»dur. Démek, Israil òzining asiyligi, itaetsizlikini, òzlirining gunahqa taqabil turalmaydighanliqini toluq iqrar qilip towa qilghan waqitta, «héch qutquzghudek adem bolmighanda», Xudaning shan-sheripini eslige keltürüsh üçün, shundaqla amalsiz qalghan insanni qutquzush üçün «Perwerdigarning Biliki» nijatni élip mushu dunyagha kélidu. Qutquzush ishlirini u yalghuz ada qilidu; «héch adem» uninggha yardem bermeydu. Yene 53-babni kòrüng.

59:16 Yesh. 63:5

59:17 Ef. 6:17; 1Tés. 5:8

59:20 «Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Ziongha kélidu, u Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktn yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu» — «Rim.» 11:26 kòrüng.

59:20 Yesh. 10:21,22; Rim. 11:26

59:21 «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim» — emdi mushu ayettiki «sen» dégen kim? Yuqiriqi 20-ayette «Hemjemet-Qutquzghuchi Ziongha kélidu» déyilgen. «Hemjemet-Qutquzghuchi» bolsa, 16-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»dur. Shühbisizki, mushu sözler uninggha, yeni Mesihge déyilidu.

«Yeshaya»

Biraq Perwerdigar üstüngde kötürüldü,
Uning shan-sheripi séningde körünüdu;

³ Hem eller nurung bilen,
Padishahlar séning kötürülgen yoruqluqung bilen mangidu.

⁴ Béshingni kötür, etrapinggha qarap baq;
Ularning hemmisi jem bolup yighilidu;
Ular yéninggha kélidu, —
Oghulliring yiraqtin kélidu,
Qizliring yanpashlarga artilip kötürüp kélinidu.

⁵ Shu chaghda körisen,
Közliring chaqnap kétidu,
Yürekli ring tipcheklep, ich-ichingge patmay qalisen;
Chünki déngizdiki bayliqlar sen terepke burulup kélidu,
Ellerning mal-dunyaliri yéninggha kélidu..

⁶ Top-top bolup ketken tögiler,
Hem Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu;
Shébadikilerning hemmisi kélidu;
Ular altun hem xushbuy élip kélidu,
Perwerdigarning medhiyilirini jakarlaydu.

⁷ Kédarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu;
Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu;
Ular Méning qobul qilishimgha ériship qurbangahimgha chiqirilidu;
Shuning bilen güzellik-julaliqimni ayan qilidighan öyümni güzelleshtürimen..

⁸ Kepterxanilirigha qaytip kelgen kepterlerde,
Uchup kéliwatqan buluttek kéliwatqan kimdu?

⁹ Chünki arallar Méni kütidu;
Shular arisidin oghulliringni yiraqtin élip kélishke,
Öz altun-kümüşlirini bille élip kélishke,
Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu.

Ular Xudaying Perwerdigarning namigha,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yénigha kélidu;
Chünki U sanga güzellik-julaliq keltürdi..

¹⁰ Yat ademlerning baliliri sépilliringni quridu,
Ularning padishahliri xizmitingde bolidu;
Chünki ghezipimde Men séni urdum;
Biraq shapaitim bilen sanga rehim-méhribanliq körsettim..

¹¹ Derwaziliring herdaim ochuq turidu;
(Ular kéche-kündüz étilmeydu)
Shundaq qilghanda ellerning bayliqlirini sanga élip kelgili,

60:5 Zeb. 34:4-9; Weh. 21:26

60:7 «...Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilerning hemmisi kélidu; ... Édarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu» — 6-7-ayetlerde déyilgen yerlerni xeritidin köring. Pelestinni nuqta qilip éytqanda, «Midiyan» yiraq jenubta, «Efah» Pars qoltuqining sherqiy teripide, «Shéba» Misirning jenubiy teripide, «Kédar» hem «Nébayot» sherq terepte, yeni Erebandiki chöl-bayawanning shimalida. Shébadin sirt hemmisi belkim Ereb qebililiri.

60:9 «Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu...» — bilishimizche, qedimki zamanlarda üç «Tarshish» bar idi (hemmisi turning mustemlikiliri). Mushu ayettiki «Tarshish» belkim Ispaniyeni (Qanaandin yiraq bolghan gherbiy terepte) körsitidu; demekchi, axirqi zamanda Xudaning yolini tutqanlar jahandiki barliq tereplerdin Ziongha qarap kélidu.

60:10 Yesh. 49:23

Ularining padishahlarini aldinggha yéteklep kelgili bolidu.

¹² Chünki sanga xizmette bolushni ret qilidighan el yaki padishahliq bolsa yoqilidu; Mushundaq eller pütünley berbat bolidu.

¹³ Méning muqeddes jayimni güzelleshtürüşke, Liwanning sheripi,

— Archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu; Shundaq qilip ayighim turghan yerni shereplik qilimen.

¹⁴ Séni xarlighanlarning baliliri bolsa aldinggha égilginiche kélidu; Séni kemsitkenlarning hemmisi ayighinggha bash uridu; Ular séni «Perwerdigarning shehiri», «Israildiki Muqeddes Bolghuchining Zioni» dep ataydu.

¹⁵ Sen tashliwétilgen hem nepretke uchrighanliqning üçhün, Héchkim zéminingdin ötmigen; Emdilikte Men séni menggülük bir shan-shöhret, Ewlad-ewladlarning bir xursenliki qilimen.

¹⁶ Ellerning sütni émisen, Padishahlarning emchikidin emgendek méhir-shepquitige érishsen; Shuning bilen sen Men Perwerdigarni özüngning Nijatkaring hem Hemjemet-Qutquzghuching, «Yaquptiki qudret Igisi» dep bilisen.

¹⁷ Misning ornigha altunni, Tömürning ornigha kümüşhni epkélip almashturimen; Yaghachning ornigha misni, Tashlarning ornigha tömürni epkélip almashturimen; Séning hakimliringni bolsa tinch-aramliq, Begliringni heqqaniyliq qilimen.

¹⁸ Zéminingda zorawanliqning héch sadasi bolmaydu, Chégraliring ichide weyranchiliq we halaketmu yoq bolidu; Sen sépilliringni «nijat», Derwaziliringni «medhiye» dep ataysen.

¹⁹ Ne quyash kündüzde sanga nur bolmaydu, Ne ayniq julasi sanga yoruqluq bermeydu; Belki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu, Séning Xudaying güzel julaliqing bolidu.

²⁰ Séning quyashing ikkinchi patmaydu, Éying tolunluqidin yanmaydu; Chünki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu, Hesret-qayghuluq künliringge xatime bérilidu.

²¹ Séning xelqingning hemmisi heqqaniy bolidu; Yer-zémingha menggüge igidarchiliq qilidu; Ularining Méning güzel julaliqimni ayan qilishi üçhün, Ular Öz qolum bilen tikken maysa,

60:13 «Liwanning sheripi, — archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu» — Liwan dégen jaydin herxil chirayliq derexler chiqatti.

60:15 Yesh. 49:19; 54:1, 6, 7

60:16 «Ellerning sütni émisen, padishahlarning emchikidin emgendek méhir-shepquitige érishsen» — démek, Zion axirqi zamanlardiki azab-oqubetlerdin ötüshi bilen (herqandaq kemsitishler, öchmenlik, nepret hem ziyankeshlikke uchrighandin kéyin) ajiz bir sebiy balidek barliq «yat eller»ning köyünüshliri hem ghemxorluqi bilen chongqur tesellige ige bolidu. «Yaquptiki qudret Igisi» — mushu yerde «Yaqup» hem Yaqupning özi hem uning ewladliri Israilni körsitidu.

60:16 Yesh. 43:3

Öz qolum bilan ishliginim bolidu..

²² Sebiy bala bolsa minggha,

Eng kichiki bolsa ulugh elge aylinidu,

Menki Perwerdigar bularni öz waqtida tézdin emelge ashurimen.

Zionning parlaq kélechiki — dawami «Perwerdigarning quli»ning yene bir sözi

61¹ «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,
Chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen.

U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,

Tutqunlarga azadliqni,

Chüshep qoyulghanlarga zindanning échiwétilidighanliqini jakarlashqa ewetti;—

² Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini,

Hem Xudayimizning qisasliq künini jakarlashqa,

Barliq qayghu-hesret chekkenlerge teselli bérishke méni ewetti..

³ Ziondiki hesret-qayghu chekkenlerge,

Küllerning ornigha güzellikni,

Hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini,

Gheshlik-meyüslük rohining ornigha,

Medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti;

Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri»,

«Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu,

Ular arqiliq uning güzellik-julaliqi ayan qilinidu..

⁴ Ular qedimki xarabzarliqlarni qaytidin quridu,

Eslide weyran qilinghan jaylarni qaytidin tikleydu,

60:21 Yesh. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

61:1 «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda, chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen» — «mesihligen» yaki «mesih qilghan» — mushu yerde biz qaytidin bu ibarige chüshenche bérimiz, shundaqla «Mesih» toghruluq toxtilimiz. Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning bëshigha may sürtülüş kérek idi. Mushu murasim «Mesih qilinish» dep atilip, shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Muqaddes ibadetxanining xizmitini qilghan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarmu mushu xizmetke kirishish üçün «mesih qilinishi» kérek idi. «Mesih qilinish» bezide peyghemberlergimu ötküzületti. Biraq mushu ayettiki «mesih qilish» zeytun méyi bilen emes, belki Xudaning Öz Muqaddes Rohi bilen ötküzüldü; insan teripidin ötküzülmeidu, Xudaning Özi ötküzidu. «Perwerdigarning quli» toghrisidiki sözlerni yighinchaqlighanda, u «Padishah» (pütkül alemningki), Peyghember («sözümni aghzinggha quyimen») hem «Qutquzhuchi Kahin»dur (gunahkarlar üçün özi qurbanliq qilidu, gunahkarlar üçün dua qilidu). Shu üç wezipini ada qilish üçün u Xudaning Rohi bilen «mesih qilinishi» kérek idi. Mushu yerdin bashlap biz «Perwerdigarning quli»ni «Mesih» dégen nam bilen chaqirimiz. Israilning 60- hem 61-babta körsitilgen bextining, ellarning (Israil arqiliq bolghan) bextiningmu hemmisi Mesihning qilghan ishidur.

61:1 Luqa 4:17,18,20

61:2 «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili» — «Law.» 25-babta körsitilgen «burgha (chélish) yili», yeni «azadliq yili», yaki «shadliq yili» bolsa «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»ni aldin'ala ayan qilghan «bësharetlik bir resim» bolsa kérek.

—Injil, «Luqa» 4:18-19ni köring.

61:3 «Perwerdigar... Ziondiki ... küllerning ornigha güzellikni, hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini, gheshlik-meyüslük rohining ornigha, medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti» — qayghu-hesret bildürish üçün, ademler küllerde olturatti yaki ularni pëshanisigha sürtetti. Mesih bolsa «küllerning ornigha» xushalliqlari bildüridighan mayni ademning pëshanisigha sürtidu. «**medhiye toni**» — mushu «ton» pütün bedenni oraydighan chong bir kiyim bolup, belkim hemme gheshlik kétép, ademning pütkül wujudida Xudagha medhiye oqush peyda bolidighanliqini körsitidu. «Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri», «Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu» — yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayette, «chong derekler» butpereslik qilinidighan jaylar idi. Hazir ular Xudagha ibadet qilishni bildüridu.

«Yeshaya»

Xarabe shehrlarni, dewrdin-dewrge weyranliqta yatqan jaylarni yéngibashtin quridu;

⁵ Yaqa yurtluqlar turghuzulup, padiliringni baqidu;

Yatlarning baliliri qoshchiliringlar, üzümchiliringlar bolidu.

⁶ Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler;

Siler toghranglarda: «Ular Xudayimizning xizmetkarliri» déyilidu;

Ozuqliringlar ellarning bayliqliri bolidu,

Siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler..

⁷ Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu;

Reswa qilinghanliqning ornigha ular teqsimatida shadlinip tentene qilidu;

Shuning bilen ular zémingha ikki hessilep igidarchiliq qilidu;

Menggülik shad-xuramliq ularningki bolidu..

⁸ Chünki Men Perwerdigar toghra höküm, heqiqetni ezizleyen;

Köydürme qurbanliq qilishta herqandaq bulangchiliq we aldamchiliqqa nepretlinimen;

Men ulargha heqiqet bilen tégishlikini qayturup bérimen;

Men ular bilen menggülik bir ehдини түзімен..

⁹ Shundaq qilip ularning neslining dangqi eller arisida,

Perzentlirining dangqi xelqi-alem arisida chiqidu;

Ularni körgenlarning hemmisi ularni tonup étirap qiliduki,

«Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur»..

Mesih yene söz qilidu

¹⁰ — «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen,

Jénim Xudayim tüpeylidin xushallinidu;

Chünki toy qilidighan yigit özige «kahinliq selle» kiyiwalghandek,

Toy qilidighan qiz leel-yaqutlar bilen özini perdzalighandek,

U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi,

Heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi..

61:4 Yesh. 58:12

61:6 «Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler» — oqurmenlerge melumki, «kahin»lar muqeddes ibadexanidiki xizmetchiler bolup, xelqlerge wekil bolup ularning herxil qurbanliqlirini Xudagha atap otta köydürgüchi idi. Buningdin sirt, Xudaning heqiqet-hökümlirini ögitish wezipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa peyghember dewride, Xuda «Barliq xelqimni Özümge atap kahinlar qilimen» dégenidi («Mis.» 19:6). Biraq xelqning köpinchisi itaetsizlik bilen mushu wedidin mehrum boldi; peqet «Lawiy» dégen qebilidikiler kahinliq rolni ötiyeligenedi. Biraq mushu ayet bizge ayan qiliduki, Xudaning eslidiki nishani hamon emelge ashurulidu. «siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler» — yaki «Ularning shan-sherepliridin tentene qilisiler».

61:6 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6; 5:10

61:7 «Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu» — «ikki hesse nésiwengler» toghruluq yene 40-bab, 2-ayetni körüng.

61:8 «Köydürme qurbanliq» — mushu xil qurbanliq pütün péti Xudagha (toluq ibadet qilish üçün) atap köydürülettii. Adem (meyli bergüchi, meyli kahin bolsun) qurbanliqning göshidin héch yémetti. Eger mushundaq qurbanliq qilghanda, birsi Xudadin bir zerrichini qaldurghan bolsa, bu «bulangchiliq»qa barawer idi. Emdi töwende, Xuda Özii insaniyetke, Öz xelqige melum bir nersini wede qilip bermekchi bolsa, undaqta u Özining «köydürme qurbanliq» toghrisidiki muqeddes qanunigha Özii boysunghangha oxshash, U bergen nerside qilche bir kemlik hergiz bolmaydu; U insaniyetke wede qilghanliridin héchnersini qaldurmaydu.

61:9 «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — «Zeb.» 22:30-31ni körüng. Yuqiriqi 59:21-ayette déyilgen «ehde»ge asasen, Zionning nesli «Mesih»ning Rohi hem söz-kalamigha ige bolidu. Shübbisizki, mushu 8- hem 9-ayette shu ehde, shundaqla uning netijisi yene körsitilidu.

61:10 «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen... U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi, heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi» — Mesih Xudaning Zion hem el-yurtlarni qutquzushtiki xizmitini ada qilish üçün u teyyarlaghan kiyim-kéchekni qobul qilidu. «Toy qilidighan yigit» hem «toy qilidighan qiz» bolsa, elwette nahayiti diqqet bilen ularning mexsus kiyimini kiyidu. Mushu kiyim peqetla mushu meqset bilenla kiyilidu; oxshashla Mesih «ademni qutquzush üçün» xushalliq bilen Xuda bergen mexsus kiyimni kiyidu. Mushu kiyim uning kim ikenlikini, néme ish qilghili kelgenlikini körsitidu; yeni nijat, mutleq heqqaniyliqtin hem «kahinliq selle» (yeni insan üçün dua qilishtiki rol)din ibarettur. Dunyada kim mushundaq «kiyim» kiyiwalghan péti peyda bolsa, herbir eqli bar adem uni Xuda ewetken

¹¹ Chunki zémin özining bixini chiqarghinidek,
Bagh özide térilghanlarni ündürginidek,
Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellarning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu»..

Masihning sözining dawami

62¹ — «Taki Zionning heqqaniyliqi julalinip chaqnap chiquche,
Uning nijati lawuldawatqan mesh'eldek chiquche,

Zion üçün héch aram almaymen,
Yérusalém üçün hergiz sükut qilmaymen;

² Hem eller séning heqqaniyiliqningni,
Barliq padishahlar shan-sheripingni köridu;
Hem sen Perwerdigar Öz aghzi bilen sanga qoyidighan yéngi bir isim bilen atilisen,»

³ Shundaqla sen Perwerdigarning qolida turghan güzel bir taj,
Xudayingning qolidiki shahane bash chembiriki bolisen.

⁴ Sen ikkinchi: «Ajrashqan, tashliwétilgen» dep atalmaysen,
Zémining ikkinchi: «Weyran qilip tashliwétilgen» dep atalmaydu;
Belki sen: «Méning xushalliqim del uningda!», dep atilisen,
Hem zémining: «Nikahlanghan» dep atilidu;
Chünki Perwerdigar sendin xushalliq alidu,
Zémining bolsa yatliq bolidu..

⁵ Chünki yigit qizgha baghlanghandek,
Oghulliring sanga baghlinidu;
Toy yigiti qizdin shadlanghandek,
Xudaying séningdin shadlinidu.

⁶ Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém,
Ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu;
I Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, sükut qilmanglar!.

⁷ U Yérusalémni tikligüche,
Uni yer-jahanning otturida rehmet-medhiyilarning sewebi qilghuche,
Uninggha héch aram bermenglar!..».

⁸ Perwerdigar ong qoli hem Öz küchi bolghan biliki bilen mundaq qesem ichti: —
«Men ziraetliringni dühmenliringge ozuq bolushqa ikkinchi bermeymen;
Japa tartip ishligen yéngi sharabnimu yatlarıning perzentliri ikkinchi ichmeydu;
⁹ Ziraetlerni orup yighqanlar özlirila uni yep Perwerdigarni medhiyileydu;
Üzümlerni üzgenler muqeddes öyümning seynalirida ulardin ichidu».

¹⁰ — Ötünglar, derwazilardin ötünglar!
Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar!
Yolni kötürünglar, kötürünglar;

Masih dep tonup yétishi kérek.

61:11 «Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,... Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellarning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu» — mushu ish Masihning yene bir xushalliqlining sewebi — uning qilidighan xizmiti choqum muweppeqiyetlik bolidu; u nijatni insaniyetke yetküzüp nurghunlighan kishilerni gunahtin qutquzidu.

62:2 Yesh. 65:15

62:4 «Méning xushalliqim del uningda!» — ibraniy tilida «Xéfbzah». «Nikahlanghan» — ibraniy tilida «Biyulah».
62:6 «Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém, ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu; i Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, sükut qilmanglar!» — Mesih mushu «közetchiler»ni, yeni «Perwerdigarni esletküchiler»ni özi oxshash Zion üçün toxtimay dua qilish xizmitige békitken. Ularning dualiri Öziningkige oxshash bolidu (1-ayetni körüng).

Tashlarni élip tashliwétinglar;

Xelq-milletler üçhün yol körsitidighan bir tughni kötürünglar...

¹¹ Mana, Perwerdigar jahanning chet-yaqilirigha mundaq dep jakarlidi: —

Zion qizigha mundaq dep éytqin: —

«Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!

Qara, Uning Özi alghan mukapiti Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu..

¹² We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»,

«Perwerdigar hemjemetlik qilip qutquzghanlar» deydu;

Sen bolsang: «Intilip izdelgen», «Héch tashliwétilmigen sheher» dep atilisen..

«Közetçiler» bir ademning kéliwatqanliqini köridu

63¹ «Bozrah shehiridin chiqqan, üstibéshi qéniq qizil renglik,

Kiyim-kéçekliri qaltis-karamet,

Zor küch bilen qol sélip méngiwatqan,

Édomdin mushu yerge kéliwatquchi kim?»

«Heqqaniyliq bilen sözlügüchi Men,

Qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen»..

² «Üstibéshingdikisi némishqa qizil,

Qandaqsige kiyim-kéçekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?»...

³ «Men yalghuz sharab kölchikini cheylidim;

Bar el-yurtlardan héchkim Men bilen bille bolghini yoq;

Men ularni ghezipimde cheylidim,

Qehrimde ularni dessiwettim;

Ularining qanliri kiyim-kéçeklirim üstige chachridi;

Méning pütün üstibéshim boyaldi;

⁴ Chünki qelbimge qisas küni pükülgenidi,

Shundaqla Men hemjemetlirimni qutquzidighan yil keldi;..

⁵ Men qarisam, yarem qilghudek héchkim yoq idi;

62:10 «Ötünglar, derwazilardin ötünglar! Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar! Yolni kötürünglar, kötürünglar; tashlarni élip tashliwétinglar» — yolni, Israildiki tarqilip ketken, bashqa yurtlarda sürgün bolghanlar, shundaqla Xudani izdigen musapirlar bilen bille Ziongha kelmekchi bolghanlar üçhün teyyarlanglar, démekchi bolsa kérek.

62:10 Yesh. 40:3; 57:14

62:11 «Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!... Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu» — ayetning ikkinchi qismigha qarighanda, munu «nijat-qutulush» bir shexs, yeni Mesihning Özidur; «Uning alghan mukapiti» hem «Uning Özining in'ami» 10- hem 12-ayette qarighanda del Özi qutquzghan «xelqim» hem «xelq-milletler»din ibarettur.

62:12 «We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»... deydu» — «ular» del 10-ayette déyilgen, Ziongha kelmekchi bolghan «xelq» hem «xelq-milletler»dur. «Sen bolsang: «Intilip izdelgen»,... dep atilisen» — «sen» Zionning özini körsitidu.

63:1 «Heqqaniyliq bilen sözlügüchi Men, qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen» — ayetning aldinqi qismidiki soalgha jawab bergüchi shühhisizki, 61:10-11-ayette «qaltis-karamet» kiyim-kéçek kiyiwalghan, Özi (62-babta) közetçilerni bekitten Mesihdur. Biraq uning kiyim-kéçekliri bashqiche körüngechke, u yiraqtin kéliwatqan chaghda, ular uni toniyalmighan.

—«Bozrah» shehiri toghruluq yene 34-babni we izahatirlirini körüng.

63:2 «Üstibéshingdikisi némishqa qizil, qandaqsige kiyim-kéçekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?» — Mesih kiyiwalghan kiyim eslide «nijatning, heqqaniyliqning» kiyimi (belkim ap'aq) bolghandin kéyin, «Némishqa qizil bolup qalghan» — dep soraydu.

63:2 Weh. 19:13

63:3 «Men ularni ghezipimde cheylidim» — «ular» (nijatni ret qilghan) yat ellerni körsitidu (6-ayetni körüng).

63:4 «Men hemjemetlirimni qutquzidighan yili» — démek, Xudaning nijatini qobul qilghan bendiliri mushu dunyadiki barliq bozek qilishlardan, barliq ziyankeshlerden azad qilinip erkin bolush waqtidir. Rezillerning jazalinishi bilen ular erkin bolidu.

63:4 Yesh. 61:2

Héchkimning qollimaydighanliqini körüp azablinip könglüm parakende boldi;
Shunga Öz bilikim Özümge nijat keltürdi;
Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi;..
⁶ Shuning bilen el-yurtlarni ghezipimde dessiwetkenmen,
Qehrimde ularni mest qiliwettim,
Qanlrini yerge töküwettim»..

«Xudani esletküchi közetchi»lerdin biri yene dua qilidu

⁷ «Men Perwerdigarning shepqetliri toghruluq eslitip sözleymen;
Perwerdigarning medhiyege layiq qilghanliri,
Uning rehimdillilirigha asasen,
Uning nurghunlighan shepqetlirige asasen,
Perwerdigarning bizge qilghan iltipatliri,
Israil jemetige iltipat qilghan zor yaxshiliqliri toghruluq eslitip sözleymen;

⁸ U ularni: — «Ular Méning xelqim,
Aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep,
Ularning Qutquzghuchisi boldi..

⁹ Ularning barliq derdlirige Umu derddash idi;
«Uning yüzidiki Perishtisi» bolsa ularni qutquzghan,
U Öz muhebbiti hem rehimdilliqi bilen ularni hemjemetlik qilip qutquzghan;
Ashu qedimki barliq künlerde ularni Özige artip kötürgen;..

¹⁰ Biraq ular asiyliq qilip Uning Muqeddes Rohigha azar berdi;
Shunga ulardin yüz örüp U ularning dühminige aylinip,
Ulargha qarshi jeng qildi..

¹¹ Biraq U: — «Musa peyghembirim! Méning xelqim!» dep eyni künlarni eslep toxtidi.
Emdi Öz padisi bolghanlarni padichiliri bilen déngizdin chiqiriwalghuchi qéni?
Özining Muqeddes Rohini ularning arisigha turghuzup qoyghuchi qéni?.

¹² Uning güzel shereplik biliki Musaning ong qoli arqiliq ularni yétekligüchi boldi,
Özi üçhün menggölük bir namni tiklep,
Ular aldida sularni bölüwetküchi,

¹³ Ular ni dalada erkin kézip yüridighan attek,
Héch putlashturmay ularni déngizning chongqur yerliridin ötküzgüchi qéni?.

¹⁴ Mallar jilghigha otlashqa chüshkendek,
Perwerdigarning Rohi ulargha aram berdi;

63:5 «Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi» — mushu sözlerge qarighanda, insanlarni jazalash Xuda hem Uning Mesihü üçhün könglige intayin éghir kélidighan tes bir ishtur.

63:5 Yesh. 59:16

63:6 «Qehrimde ularni mest qiliwettim» — bundaq «mest qilish»ni chüshinish üçhün, 51-bab, 17-, 21-22-ayetlerni yene körüng. Xelqlerni mest qilidighan sharab «Perwerdigarning qolidiki qehriga tolghan qedeh»tiki «sharab»tur.

63:8 «U ularni: — «Ular Méning xelqim, aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep, ularning Qutquzghuchisi boldi» — mushu ayetler Xuda Israilni Misirdin qutquzup chiqarghan waqitni körsitidu. Shu chaghni Israilning «tughulushi», yéni «yéngi bir xelq, yéngi bir millet» bolushi dep hésablighili bolidu.

63:9 «Uning Perwerdigarning yüzidiki Perishtisi» — mushu zat del Tewrat-zeburda köp yerlerde «Perwerdigarning Perishtisi» dep atilidu.

63:9 Qan. 7:7, 8, 9

63:10 «biraq ular asiyliq qilip uning Muqeddes Rohigha azar berdi» — mushu sözge qarighanda «Xudaning Muqeddes Rohi» choqum Xudaning Özidin (démeq, XudaAtidin) ayrim bir shexsdur.

63:10 Chöl. 14:11; Zeb. 78:56-59; 95:9-11

63:11 «Öz padisi bolghanlar» — Israil xelqi. «Öz ... padichiliri» — shühbisizki, Musa peyghember, akisi Harun hem achisi Meryem, shundaqla belkim Yeshua peyghember idi.

63:13 Zeb. 105:37

«Yeshaya»

Sen Özüng güzel-shereplik bir namgha érishish üçhün,
Sen mushu yollar bilen xelqingni yétekliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin neziringni chüshürgin,

Séning pak-muqeddesliking, güzellik-sheriping turghan makaningdin halimizgha qarap baq!

Qéni otluq muhebbiting we küch-qudriting!?

Ichingni aghritishliring, rehimdilliqliring qéni?

Ular manga kelgende bésilip qaldimu?.

¹⁶ Chünki gerche Ibrahim bizni tonumisimu,

Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,

Sen haman bizning Atimiz;

Sen Perwerdigar bizning Atimizdursen;

Ezeldin tartip «Hemjemet-Qutquzghuchimiz» Séning namingdur..

¹⁷ I Perwerdigar, némishqa bizni yolliringdin azdurghansen?

Némishqa Özüngdin qorqushtin yandurup könglimizni tash qilghansen?!

Qulliring üçhün, Öz mirasing bolghan qebililer üçhün,

Yénimizgha yénip kelgeysen!

¹⁸ Muqeddes xelqing peqet azghine waqitla tewelikige ige bolalighan;

Düşmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi;..

¹⁹ Shuning bilen biz uzundin buyan Sen idare qilip baqmighan,

Séning naming bilen atilip baqmighan bir xelqtek bolup qalduq!

Duaning dawami

64¹⁻² Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip,
Yerge chüshken bolsang idi!

Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti! Mana mushundaq bolghanda tuturuqqa ot yaqqan-dek,

Ot suni qaynatqandek,

Sen namingni düşmenliringge ayan qilghan bolatting,

Eller yüzüngdinla titrep kétetti!.

³ Sen biz kütmigen dehshetlik ishlarni qilghan waqtingda,

Sen chüshkeniding;

Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!.

⁴ Sendin bashqa Özige telmürüp kütkenler üçhün ishligüchi bir Xudani,

Ademler ezeldin anglap baqmighan,

63:15 Qan. 26:15

63:16 «gerche Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,...» — Ibrahim hem Israil (ularning ata-bowiliri) xéli burunla alemdin ketkenidi, elwette. Mushu sözning menisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yeni Yacqu) mushu alemde téxi turghan bolsa, bizning nachar ehwalimizni, exlaqsizliqimizni, peziletsizlikimizni körüpla intayin bizar bolup: «Mushu xelq bizning ewladimiz bolmisa kérek» — dep bizlarni étirap qilmasliqi mumkin, démekchi.

63:18 «Düşmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi» — Yeshayaning ömrinde Xudaning muqeddes ibadetxanisi téxi mewjut idi. Shuning bilen peyghember bu bésharette özidin kéyinki bir dewrni közde tutqan bolushi kérek. Yérusalémdiki shu ibadetxana miladiyedín ilgiriki 586-yili weyran qilindi. Bésharet mushu weqedin kéyinki dewrning bolidighan héssiyatlarini, arzu-xiyallarini hem dualarini körsetse kérek.

63:18 Zeb. 74:3-8

64:1-2 «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshken bolsang'idi! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti!» — bashqa birxil terjimisi: «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshseng iding! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti!».

64:3 «Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!» — Israilar Misirdin chiqqandín kéyin, Xuda ulargha Musa peyghember arqliq muqeddes qanun-permanlarini bergen waqtida, Sinay taghliri shundaqla érip ketti. Yeshaya peyghember belkim mushu ishlarni közde tutidu.

«Yeshaya»

Qulaqqa yétip baqmighan,
Köz körüp baqmighandur!.

⁵ Sen heqqaniyliqni yürgüzüşni xursenlik dep bilgen ademning,
Yeni yolliringda méngip, Séni séghinghanlarning hajitidin chiqquchi hemrahdursen;
Biraq mana, Sen ghezepite boldung,
Biz bolsaq gunahta boldug;
Undaq ishlar uzun boliwerdi;
Emdi biz qutquzulamduq?

⁶ Emdi biz napak bir nersige oxshash boldug,
Qiliwatqan barliq «heqqaniyetlirimiz» bolsa bir ewret latisighila oxshaydu, xalas;
Hemmimiz yopurmaqtek xazan bolup kettug,
Qebihliklirimiz shamaldek bizni uchurup tashliwetti..

⁷ Séning namingni chaqirip nida qilghuchi,
Iltipatingni tutushqa qozghalghuchi héch yoqtur;
Chünki Sen yüzüngni bizdin qachurup yoshurdung,
Qebihliklirimizdin bizni solashturghuzdung.

⁸ Biraq hazir, i Perwerdigar, Sen bizning Atimizdursen;
Biz séghiz lay, Sen bizning sapalchimizdursen;
Hemmimiz bolsaq qolungda yasalgHANDURMIZ;

⁹ I Perwerdigar, bizge qaratqan ghezippingni zor qilmighaysen,
Qebihlikni menggügiche eslep yürmigin;
Mana, qarighin, hemmimiz Séning xelqingdurmiz!.

¹⁰ Muqeddes sheherliring janggal,
Zionmu janggal bolup qaldi;
Yérusalém weyran boldi;

¹¹ Ata-bowimiz Séni medhiyiligen jay,
Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi;
Qedir-qimmetlik nersilirimizning hemmisi weyran qiliwétildi..

¹² Mushu ishlar aldida Özüngni chetke alamsen, i Perwerdigar?
Süküt qilip turamsen?
Bizni bolushiche xar qilip uriwéremsen?»

Xudaning duagha bergén jawabi «Yéngi ishlar», yéngi asman-zémin

65¹ Ezeldin Méni izdimigenlerge Méni sorash yolini achtim;
Men Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdam.

Méning namim bilen atalmighan yat bir elge Men: — «Manga qara, Manga qara» — dédim.

² Biraq yaman yolda mangidighan,

64:4 Zeb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

64:6 Zeb. 90:5-8

64:9 Zeb. 79:8

64:11 «...Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi» — mushu ayettiki «öyimiz» muqeddes ibadetxana, elwette. «Öy» dégen sözning ishlitilishi bolsa, Xudaning esli ularning arisida (ibadetxanisida) turghanliqini tekitleydu. «Qedir-qimmetlik nersilirimiz»ning eng éssili bolsa yenila ibadetxanidiki buyum-jabduqlar bolghanidi.

—Babillilqlarning Yérusalémi, jümlidin muqeddes ibadetxanani weyran qilghanliqi belkim mushu bésharettin kéyinki 100 yil etrapida boldi (miladiyedin ilgiriki 586-yili). Mushu ayette, peyghember (63:15-19-ayetlerdiki ehwalgha oxshash) özi ashu dewrde turghandek söz qilidu; u ashu dewrdikilerge wekil bolup dua qilidu.

Özining pikir-xiyaligha egiship mangidighan,
Asiyliq qilghuchi bir xelqqa bolsa Men kün boyi qolumni uzitip intilip keldim..

³Yeni baghlarda qurbanliq qilip,
Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp,
Köz aldimdila zerdemge tégidighan bir xelq;

⁴Ular qebriler arisida olturidu,
Mexpiy jaylardimu tünep olturidu;
Ular choshqa göshini yeydu,
Qazan-qachilirida herqandaq yirginchlik nersilerning shorpisi bar..

⁵Ular: «Özüng bilen bol,
Manga yéqinlashquchi bolma;
Chünki men sendin pakmen» — deydu;
Mushular dimighimgha kirgen is-tütek,
Kün boyi öchmey turidighan ottur!

⁶⁻⁷Mana, Méning aldimda pütüklük turiduki: —
Men süküt qilip turmaymen — deydu Perwerdigar —
Belki hem silerning qebihlikliringlarni,
Shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan,
Döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklerini birlikte qayturimen,
— Shularni öz quchaqlirigha qayturimen;
Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen..

⁸Perwerdigar mundaq deydu: —
Sapaq üzümnig «sarqindi shirne»si körüngende,
Xeqlernig: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,
Men Öz qullirimning sewebidinla shundaq qilimenki,
Ularning hemmisini weyran qilmaymen..

⁹Shundaq qilip Men Yaquptin bir nesilni,
Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen;
Shuning bilen Méning tallighanlirim zémingha ige bolidu,
Méning qullirim shu yerde makanlishidu..

65:2 «yaman yolda mangidighan...» — ibraniy tilida «yaxshi emes yolda mangidighan...».

65:3 «Ular... baghlarda qurbanliq qilip, ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...» — baghlar pat-pat «Baal» dégen butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Qurbanliqni bolsa peqet ibadetxanidila qilsa bolatti; uningdin bashqa «qurbangah»larni peqet tashlar yaki tupraq qatarliq tebiy matériyallardinla yasighili bolatti. «Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...» — yaki «xushbuyni xishliq supilar üstidimu köydürüp...».

65:4 «ular qebriler arisida olturidu, mexpiy jaylardimu tünep olturidu» — mushu kishilerning mazarlarda, «mexpiy jaylar»da olturup tüneshtiki meqsiti, shühhisizki, «ata-bowilirining rohliri»gha dua qilip alaqlilishish, shundaqla jinshaytanlar bilen alaqlilishish idi. Ölüklerning rohliri bilen alaqa qilishqa urunush Tewratqa qet'i'y men'i qilinidu.

65:6-7 «silerning qebihlikliringlarni, shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan, döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklerini birlikte qayturimen» — taghlarning choqqiliri yaki döngler pat-pat butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Shuning bilen Musa peyghember tagh yaki döngler üstide qurbanliq qilishnimu men'i qilghan. Ayette körsitilgen mushu qilmishliri, shühhisizki, butpereslik idi. «Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen» — bashqa bixil terjimisi: «Berheq, ularning qilghanlirini öz quchaqlirigha qayturuwétish Méning birinchi ishimdur».

65:8 «Sapaq üzümnig «sarqindi shirne»si körüngende, xeqlernig: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,...» — Qanaanda (Pelestinde) üzümdin «özi chiqqan» shirne bolsa intayin etiwarlinidu; sewebi, uningdin ishlinidighan sharab intayin mézilik bolidu. Shunga melum bir sap üzümdin mushu «sarqindi sharab» chiqqanliqi bayqalsa, u bashqa üzüm sapaqliri bilen qoshup cheyliwétilmeydu, «shirne chiqquche» ayrim qoyulidu. Shuning bilen Xuda Özige sadiq bolghan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoqatmaydu. Biz yuqiriqi bablardan bilimizki, mushu «igidar» nesil (9-ayet) del «Perwerdigarning quli»ningki, yeni Mesihning neslidur.

65:9 «Men Yaquptin bir nesilni, Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen» — démek, Xuda «qaldisi»din, özige sadiq yéngi bir dewrni chiqiridu, ularni «muqeddes zémin»gha ige qilidu.

¹⁰ Méni izdigen xelqim üçhün,
Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan,
Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu..

¹¹ Biraq Perwerdigarni tashlap,
Muqeddes téghimni untughuchi,
«Teley» dégen but üçhün dastixan salghuchi,
«Teqdir» dégen but üçhünmu ebjesh sharabni quyup qachilarni toldurghuchisiler,»

¹² Men silerni qilichqa «teqdir» qildim,
Silerning hemminglar qirghinchiliqta bash égisiler;
Chünki Men chaqirdim, siler jawab bermidinglar;
Men söz qildim, siler qulaq salmidinglar;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qiliwatisiler,
Men yaqturmaydighanni tallighansiler.

¹³ Shunga, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Méning qullirim yeydu,
Siler ach qalisiler;
Mana, Méning qullirim ichidu,
Biraq siler ussuz qalisiler;
Mana, Méning qullirim shadlinidu,
Siler shermendilikte qalisiler;

¹⁴ Mana, könglidiki shad-xuramliqtin qullirim naxsha éytidu,
Siler köngüldiki azabtin zar-zar yighlaysiler,
Roh-qelb sunuqluqidin nale-peryad kötürisiler.

¹⁵ Isminglarni Méning tallighanlirimgha lenet bolushqa qaldurisiler.

Reb Perwerdigar séni öltüridu,
Hem uning qullirigha bashqa bir isimni qoyup béridu.

¹⁶ Shuning üçhün kimki özige bir bextni tilise,
«Amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu;
Kimki qesem ichmekchi bolsa,
Emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu;
Chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu,
Chünki ularni közümdin yoshurdum..

¹⁷ Chünki qaranglar, Men yéngi asmanlarni we yéngi zéminni yaritimen;
Ilgiriki ishlar héch eslenmeydu,
Hetta eske kelmeydu.

65:10 «Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan, Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu» — Sharon bolsa Pelestinning gherb teripide, esli intayin munbet jay idi. Shu rayon belkim Asuriye (hem keyinki Babilliqarning) bulangchiligi tüpeylidin qaqaslaship ketken bolushi mumkin. Axor bolsa sherqiy terepte bolup anche munbet emes idi. Israillar Axorda Xudagha qattiq asiylig qilghanidi (Tewrattiki «Yeshua» 7-babni körüng). Biraq hazir u Xudaning lenitige uchrinmay, munbet bolup kétédu. Pelestindiki bu ikki jay hem ariliqidiki barliq Pelestin zeminliri gherbtin-sherqiche pütünley eslige keltürüldü, belki téximu awat ehwalgha keltürüldü, démekchi.

65:11 «Teley» — (ibraniy tilida «Gad» déylidu) Suriyediki bir but. «Teqdir» — yene bir but — esli ibraniy tilida «meniy»; buning menisi «teqdir» «teqsimat, sanilish» idi.

65:16 «Shuning üçhün kimki özige bir bextni tilise, «amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu» — Xudaning Öz qullirigha bergen wedilirini (8-14-ayettiki) emelge ashurghanliqini körgen xeqler Xudani bolsa «Amin» dégüchi Xuda (yaki «Amin»ning Igtisi Xuda»), yeni mömin bendilirining dualirini anglaydighan Xuda, dep bilidu. «Amin» dégen sözning toluq menisi toghruluq «Tebirler», shundaqla «2Kor.» 1:20nimu körüng. «Kimki qesem ichmekchi bolsa, emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu; chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu, chünki ularni közümdin yoshurdum» — Xudaning seltenitide bolghanlar burunqi (bolupmu öz gunahliri tüpeylidin peyda bolghan) derd-elemlerni ésiqe keltürmeydu; chünki Xuda Özi ularning gunah-sewenliklerini untughan bolidu.

¹⁸ Eksiche siler Méning yaritidighanliqimdin xushallininglar;

Mengügü shad-xuramliqta bolunglar,
Chünki Men Yérusalémi shad-xuramliq,
Uning xelqini xushalliq bergüchi qilip yaritimen.

¹⁹ Özümму Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen,
Shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen;

Uningda ne yigha awazi,
Ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu;

²⁰ Uningda yene birnechche künlük chachrap ketken bowaq bolmaydu,
Yaki waqti toshmay waqitsiz ketken boway bolmaydu;
Yüz yashqa kirgen bolsa «yigit» sanilidu,
Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu..

²¹ Ular öylerni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni berpa qilidu, ulardin méwe yeydu;

²² Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu;
Tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu;
Chünki xelqimning künliri derexning ömrudek bolidu;
Méning tallighanlirim özliri öz qoli bilen yasighanliridin öz ömrude toluq behrimen bolidu..

²³ Ularning qilghan emgiki bikargha ketmeydu;
Yaki ularning baliliri tughulghanda kélechiki toghruluq wehime mewjut bolmaydu;
Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur,
Ularning perzentlirimu shundaq..

²⁴ We shundaq boliduki,
Ular nida qilip chaqirmastinla,
Men ijabet qilimen;
Ular dua qilip sözlewatinidila,
Men ularni anglaymen.

²⁵ Böre hem paqlan bilen bille ozuqlinidu;
Shir bolsa kalidek saman yeydu;

65:19 Özümму Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; uningda ne yigha awazi, ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu» — «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» toghruluq azraq toxtitayli. Injildiki «Wehiy» dégen qisimga asasen bilimizki, Mesih mushu dunyada ming yil hökümrانliq qilidu. Shu hökümrانliqidiki ehwal Yeshaya peyghemberning bésharitidek bolidu. U téxi axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» emes; chünki mushu ayetlerge qarighanda, ölüm dégen ish (meyli ademler uzun ömürlük bolsimu) téxi mewjut; gunah téxi mewjut; [axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» menggülik bolidu; ularda ölümümü yoq, gunah yoq. Injildiki «Wehiy» 21-22-bablarni körüng. Mesih mushu dunyada ming yil hökümrانliq qilidighan «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» bizning menggülik «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ning qandaq bolidighanliqini chüshinishimizge zor yordam beridu; bu ikkisining oxshash yerliri köp (mesilen, qorqunch, derd-elem yoqitilghanliqi); Xuda zamanlarning eng axirida ming yilliq «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ni menggülik «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»gha aylanduridu.

—Mesihning ming yilliq selteni toghrisida «Tebirler»nimu körüng.

65:20 «Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu» — ademlerning köpinchisi nahayiti chong yashtila ölidighan bolghachqa, «yüz yashta ölgen» bolsa, peqetla «nahayiti bir yigit» dep qarilidu; xeqler uning gunah qilghanliqini bilip qalsa, uni «shunche yash turupla ölgen, choqum Xudaning lenitige uchrighan bolsa kérek» dep qaraydu.

65:22 «Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu; tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu» — ibranii tilida «ularning quruluslirida bashqilar turidighan, ularning tikkinidin bashqilar yeydighan halet bolmaydu». «derexning ömrü» — elwette intayin uzun bolidu; derexning özi intayin muqim, puxta yashaydu; sözler mushu jehtnimu ichige alsa kérek. «...öz qoli bilen yasighanliridin öz ömrude toluq behrimen bolidu» — ibranii tilida «öz qoli bilen yasighanliri özi upraydu» — démek, pütün ömrude toluq ishlitidu.

65:23 «Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — yaki «chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan (zat)ning neslidur». Mushu terjimisi toghra bolsa «Perwerdigar bext ata qilghan (zat)» Mesihni körsetken bolidu, elwette.

Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu.

Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;

Héch buzghunchiliq bolmaydu, deydu Perwerdigar...

Xudaning jawabi — dawami

66¹ «Perwerdigar mundaq deydu: —

«Asmanlar Méning textim,

Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur,

Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?

Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?..

² Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan, ular shundaq bolghachqila barliqqa kelgen emesmidi? — deydu Perwerdigar, —

Lékin Men nezirimni shundaq bir ademge salimen:

— Mömin-kemter, rohi sunuq,

Sözlirimni anglighanda qorqup titrek basidighan bir ademge nezirimni salimen.

³ Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu,

Qozini qurbanliq qilghan kishi itning boynini sundurup öltüridu;

Manga hediye tutquchi choshqa qéninimu tutup bermekchidur;

Duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu;

Berheq, ular özi yaqturidighan yollarini tallighan,

Köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu..

⁴ Shunga Menmu ularning külpetlirini tallaymen;

Ular del qorqidighan wehimilerni béshigha chüshürimen;

Chünki Men chaqirghinimda, ular jawab bermidi;

Men söz qilghinimda, ular qulaq salmidi;

Eksiche nezirimde yaman bolghanni qildi,

Men yaqturmaydighanni tallidi»..

⁵ «I Perwerdigarning sözi aldida qorqup titreydighanlar,

Uning déginini anglanglar: —

«Silterni namimgha sadiq bolghanliqinglar tüpeylidin chetke qaqqanlar bolsa,

Yeni silerdin nepretlinidighan qérindashliringlar silerge: —

«Qéni Perwerdigarning ulughluqi ayan qilinsun,

Shuning bilen shadliqlinglarni köreleydighan bolimiz!» — dédi;

65:25 «Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu» — Éren baghchisida Xuda yilangha: «Topa-changni yeysen» dégen lenetni chüshürgenidi. Biraq hazir uning yégenliri **peqet** topa-chang bolidu; u héch adem yaki bashqa haywangha ziyani yetküzelmeydu.

65:25 Yesh. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3

66:1 «Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur» — «textiper» padishah textke olturghanda ayaghlirini dessetken kichik orunduq. «Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?» — birinchi ayet belkim Xudaning 64-bab, 11-ayettiki soalgha bériddighan asasiy jawabi.

Xuda «ibadetxana»ni anche muhim dep qarimisimu, insanlar Özige atap salghan ibadetxanini choqum kemsitidu dégili bolmaydu (20- hem 2-ayetke qarighanda, kelgüsidi «ming yilliq selteni»de bir «muqeddes ibadetxana» bolidu; biraq Xudaning neziri (2-ayetke asasen) héchqandaq öy-imarette emes, belki Özidin qorqidighan mömin bendiliride turidu.

66:1 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

66:3 «Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu, ... duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu; berheq, ular özi yaqturidighan yollarini tallighan, köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu» — mushu ayettiki kishiler körünüshte Xudagha ibadet qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «ashliq hediye» qilidu, xushbuynimu Xudagha atap yaqidu; biraq bundaq qilishliri bilen teng ular qatilliq qilidu, xurapiy ishlarni qilidu (itning boynini sundurush), butlargha choqunup haram qurbanliqlarnimu qilidu.

66:4 Pend. 1:24; Yesh. 65:12; Yer. 7:13

«Yeshaya»

Biraq shermendilikte qalghanlar özliri bolidu..

⁶ Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler!

Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni!

Anglanglar! — Perwerdigar Öz düşmenlirige yamanliqlirini qayturuwatidu!..

Israilning yéngidin tughulushi

⁷ — Tolghiqi tutmayla u boshinidu;

Aghriqi tutmayla, oghul bala tughidu!.

⁸ Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu?

Kim mushundaq ishlarni körüp baqqan?

Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu?

Deqiqe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu?

Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!.

⁹ Birsini boshinish halitige keltürgen bolsam, Men balini chiqarghuzmay qalamtim? — deydu Perwerdigar,

Men Özüm tughdurghuchi tursam, baliyatquni étiwétemdimen? — deydu Xudaying.

¹⁰ Yérusalém bilen bille shad-xuramliqta bolunglar;

Uni söygüchiler, uning üçün xushallininglar!

Uning üçün qayghu-hesret chekkenler,

Uning bilen bille shadliq bilen shadlininglar!

¹¹ Chünki siler uning teselli bérighan emchekliridin émip qanaetlinisiler;

Chünki siler qanghuche ichip chiqisiler,

Uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu»..

¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Men uninggha tashqan deryadek aram-xatirjemlikni,

Téship ketken éqimdek ellerning shan-shereplirini sunup bérimen;

Siler émisiler,

Siler yanpashqa élinip kötürülsiler,

Étekte ekiltilisiler..

¹³ Xuddi ana balisigha teselli bergendek,

Men shundaq silerge teselli bérimen;

Siler Yérusalémde tesellige ige bolisiler.

¹⁴ Siler bularni körgende könglünglar shadlinidu,

Söngekliringlar yumran ot-chöptek yashnap kétidu;

Shuning bilen Perwerdigarning qoli Öz qullirigha ayan qilinidu,

U düşmenlirige qehrini körsitidu.

¹⁵ Chünki ghezipini qehr bilen,

66:5 Yesh. 5:19

66:6 «Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler! Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni! Anglanglar! — Perwerdigar Öz düşmenlirige yamanliqlirini qayturuwatidu!» — bu bésharet Yeshayaning kéyinki dewridiki Yérusalém, jumliyin ibadetxanining weyran qilinishini (miladiyedin ilgiriki 586-yili) hem belkim axirqi zamanlardiki oxshap kétidighan bir ishnimu körsitidu.

66:7 Weh. 12:1-6

66:8 «Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu? ... Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu? Deqiqe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu? Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!» — mushu 7- hem 8-ayette éytilghan ishlar biraqla Yérusalémning weyran qilinishidin (6-ayet) axirqi zamanda «Zion-israil towa qilip yéngidin tughulushi» emelge ashurulup, ularning Xudaning aldida heqiqiy «Öz xelqim» bolushigha atlap ötidu.

66:11 «uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu» — bashqa birxil terjimisi: — «uning shereplik baghir-köksidin könglünglar xursen bolidu».

66:12 Yesh. 49:22; 60:4

Tenbihini ot yalqunliri bilan chüshürüshi üçün,
Mana, Perwerdigar ot bilen kélidu,
U jeng harwiliri bilen quyundek kélidu.

¹⁶ Chünki ot bilen hem qilich bilen Perwerdigar barliq et igilirini soraq qilip jazalaydu;
Perwerdigar öltürgenler nurghun bolidu.

¹⁷ «Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,
Özlrini ayrim tutup,

Otturida turghuchining gépige kirgenler,
Shundaqla choshqa göshini, yirginchlik bolghanni, jümlidin chashqanlarni yeydighanlar bolsa
jimisi teng tügishidu — deydu Perwerdigar..

¹⁸ Chünki ularning qilghanliri hem oyilghanliri Méning aldimdidur;

Biraq barliq eller, hemme tilda sözleydighanlarning yighilidighan waqti kélidu;
Shuning bilen ular kélip Méning shan-sheripimni köridu;

¹⁹ We Men ularning arisida bir karamet belgini tikleymen;
Hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen;
Nam-shöhritimni anglimighan, shan-sheripimni körüp baqmighan Tarshishqa, Liwiyege,
oqyachiliqta dangqi chiqqan Ludqa, Tubal, Grétsiyege hem yiraq chetlerdiki arallargha ularni
ewetimen;

Ular eller arisida Méning shan-sheripimni jakarlaydu..

²⁰ Shuning bilen Israillar «ashliq hediye»ni pakiz qachilargha qoyup Perwerdigarning öyige
élip kelgendek,

Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hem-
misini ellerdin élip kélidu;

Ular atlargha, jeng harwilirigha, sayiwenlik harwa-zembillerge, qéchirlargha hem nar tögi-
lerge mindürüp muqeddes téghimgha, yeni Yérusalémgha élip kélidu, — deydu Perwerdigar..

²¹ Hem Men ulardin bezilirini kahinlar hem Lawiylar bolushqa tallaymen — deydu Perwerdigar..

²² Chünki Men yaritidighan yéngi asmanlar hem yéngi zémin Özümning aldida daim tur-
ghandek,

Séning nesling hem isming turup saqlinidu..

²³ Hem shundaq boliduki, yéngi aymu yéngi ayda,

66:17 ««Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,...» — belkim butpereslik heriketlirige qatnishish üçün, mushu «pakizlinish» ishlirini qilidu. «Otturida turghuchi» — belkim butpereslikte yétekchilik «pir» rolini alghuchi.

66:18 «Chünki ularning qilghanliri hem oyilghanliri Méning aldimdidur» — bu ayetning birinchi yérimini terjime qilish tes. Alimlar peqet uning menisini terjime qilghinimizdek Perez qilidu.

66:19 «ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — «ulardin» dégenlik: (1) 16-ayette éytilghan jazaliridin («ot hem qilich»tin) yaki (2) «yat eller arisidin» dégen menini bildüridu. «hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — bashqa birxil terjimisi: «hem qéchip hayat qalghanlardin bezilirini (yat) ellerge ewetimen». «Tarshish»...«Lud»... «Tubal»... — shübhisizki, mushu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlarga wekillik qilidu. «Tarshish» üçün 60-bab, 9-ayettiki izahatni köring; «Lud» bolsa belkim shimaliy Afrika; Tubal belkim hazirdiki Rusiyeni körsitidu (belkim Rusiyeining kona paytexti «Tobolsk» bilen munasiwiti bar).

—Némishqa «Lud» toghruluq «oqyachiliqta dangqi chiqqan» déyilidu? Perizimizche, Xuda ewetken elchilarning xizmitining xeteri bar, dep körsetmekchi.

66:20 «Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu» — bizningche «shular» Xudaning xush xewirini qobul qilghan «yat eller»ni körsitidu. Ular xushal bolup, Xudaning shapatini qayturush üçün, ziyankeshlikke uchrichan, tarqilip ketken Yehudiylarning öz yurti Yérusalémgha qaytishigha yardem qilishimiz kérek dep herxil wasitiler bilen seperde ulargha yölenschük bolidu.

66:21 «Kahinlar» — «kahinlar»ning xelqge wekil bolup ularning qurbanliqlirini ibadetxanidiki qurbangah üstide köydürüş xizmiti bar idi. «Lawiylar» — kahinlarning yordemchiliri. Démek, mushu «Yehudiy emes»ler Israil ichide intayin imtiyazliq orunda we wezipide bolidu.

66:22 «yéngi asmanlar hem yéngi zémin» — bu téma toghruluq 65:17-ayettiki izahatni köring

66:22 Yesh. 65:17; 2Pét. 3:13; Weh. 21:1

«Yeshaya»

Shabat künimu shabat künide,
Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu — deydu Perwerdigar..
²⁴ — Shuning bilen ular sirtqa chiqip,
Manga asiyliq qilghan adamlarning jesetlirige qaraydu;
Chünki ularni yewatqan qurtlar ölmeydu;
Ularни köydürüwatqan ot öchmeydu;
Ular barliq et igilirige yirginchlik bilinidu.

66:23 «shabat küni» — «dem élish muqeddes küni» yeni shenbe küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayettiki izahatni körüng.
«Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu» — pütkül insaniyet qilghan mushu ibadet ichide, Yérusalémدا ötküzülgen ibadet bolsa belkim wekil bolghanlar arqiliq ötküzüldü. Jesetlerge guwahchi bolghanlar (24-ayet) mushu wekiller bolushi kérek.

Qoshumche söz

Kitabtiki 730 izahat toghruluq

«Yeshaya» dégen kitabtiki nahayiti ehmiyetlik, köp tereplimilik bésharetlerge qarita shuninggha layiq birqeder tepsiliy «qoshumche söz» yézishqa toghra kéletti. Ularni bir-birlep sherhle, mukemmelrek «qoshumche söz» yazsaq, uning 800 bettin éship kétidighanliqini mölcherliduq. Shunga hazirche undingdin waz kechtuq. Uning ornigha, oqurmenlarning diqqitini bésharetlerdiki sirliq we ajayib tepsilatirigha qaritish üçün, tékisttiki zörür dep qarighan mezmunlarni imkan bar tepsiliyraq izahlashqa tirishtuq.

«Yeshaya»diki shéir shekli toghruluq

«Yeshaya» kitabida köp muhim téma shéirning del otturisdiki misrada bolidu. Shunga bu xil shéirlar «yérim ay» shekillik qurulmigha ige bolidu.

Töwende bu «yérim ay» shekillik shéirdin ikkini körsitimiz (birinchi misal peqet birnechche ayettin, ikkinchi misal üç bابتin terkiб tapqan): —

1-misal: —

Israil jemiýitining ehwali (1-bab, 21-26-ayet)

(a)(1) «Sadiq sheher»ning zawalliqi (21 (a)) (ayet)

(e)(1) Ötken we бүгүнкi күнлeрни сeлиштүрүш:
Adaletning ornida qatilliq bar (21(e))

(b)(1) Pezilet dashqalgha aylinip ketti (22)

(p)(1) Chirikliship ketken hökümdarlar (23)

(p)(2) Hemmige hökümrان Xuda rezillikni jazalaydu (24)

(b)(2) Dashqal tawlinip tashlinidu (25)

(e)(2) Ötken we бүгүнкi күнлeрни oxshash qilish:
Adaletning adil sotchilar bilen eslige keltürülishi (26 (a))

(a)(2) «Sadiq sheher»ning yéngilinishi (26(e))

2-misal: —

Ikki sheher sélishturma qilinidu: Yérusalém we Babil:

Shan-sherepke érishish üçün chidamliq étiqad kérek (24-27-bablar)

(a)(1) Xudaning halak bolghan dunyadin alghan hosuli (24:1-13)

Halaket (1-12)

Hosul tergenliri (13)

(e)(1) dunyadi «qaldilar»ning naxshisi (24:14-16 (a))

(b)(1) gunahkar dunya astin-üstün qiliwétilidu (24:16(e)-20)

(p)(1) Kütüwatqan dunya (24:21-23)

(t)(1) Xarabe sheher toghruluq naxsha (25:1-5)

(j) Zion téghi (25:6-12)

(t)(2) Küchlük sheher toghruluq naxsha (26:1-6)

(p)(2) Xudaning kütüwatqan xelqi (26:7-21)

(b)(2) Rezillik küchliri astin-üstün qiliwétilidu (27:1)

(e)(2) Xelqning «qaldisi»ning naxshisi (27:2-6)

(a)(2) Xudaning halak bolghan bir xelqtin alghan hosuli (27:7-13)

Halaket (7-11)

Hosul tergenliri (12-13)

Shan-sherepke érishish üçün chidamliq étiqat kérek (24-27-bablar)

Bezide mundaq chong bir «shekil» yaki «nusxa» ichide yene kichikrek shekillermu bolidu.

Mesilen yuqiriqi (t)(2) hem (p)(2)de yene bir nusxining terkibliri bolidu: —

3-misal: —

Küchlük sheher — Ümid bilen kütüwatqan (26-bab)

(a)(1) Xatirjemlik ichidiki bixeterlik; derwazilar ochuq (1-4)

(e)(1) Topa-changgha chüshüsh; xar qilinish (5-6)

(b)(1) Xuda tüz-tekshi qilghan yol (7-9)

(p) Dawalighusiz qarighuluq;
(axirida jazalashni tonup yétish) (9-10)

(b)(2) Xuda békitken xatirjemlik (12-15)

(e)(2) Topa-changdin chiqish; tirilish (16-19)

(a)(2) Ghezeptin aman bolush; ishikler taqaqliq (20-21)

«Yeshaya»

«Yeshaya»da boshqa xil shéir shekillirimu uchraydu. Köpinche waqitlarda oqurmenler mushu shekillerge diqqet qilmaydu, biraq shu shekillarning mewjutliqini sézidu. Belkim köp oqush bilen ulargha tonush bolup qalidu. Bezide hetta bir ayettin tüzülgen shéirlardimu «yérim ay» shekillik uchraydu, shundaqla nahayiti nechche babtín tüzülgen chong «yérim ay» shekillik shéirlar bar; bu shéirlardimu muhim téma shu ayetlarning del otturisida bolidu. Bundaq chong «yérim ay» shékillik shéirlar tolimu pasahetlik bolidu. Sewebi, ular «Perwerdigarning güzellik-julaliqini ayan qilidighan» «Perwerdigarning quli»ni merkez qilghan bolushi mumkin (49:3).

Yene «sélishturma» sheklide yézilghanlirimu bar. Bu xil shekilde yézilghanlirida «ikki qutquzush» nahayiti éniq sélishturulghan halda körüliu. «Birinchí qutquzush» bolsa jismaniy qutquzush, yeni Israil Babil impériyesidiki sürgünlüktin qutquzulidu. Yeshaya mushu qutquzulushning Pars impériyesidiki bir padishah arqiliq bolidighanliqini aldin éytidu; u hetta mushu padishahning ismini tughulushtin 150 yil ilgiri éytidu — u bolsimu «Qoresh». Bu bésharetning dawamida éniq bir pakit körünidu. «Jismaniy qutquzush» insanning asasiy mesilisini hel qilalmaydu. Xuda Israilni Babildin qutquzghini bilen ular beribir gunahning ilkide qéliwéridu. Bir memliket, bir el musteqil atalghini bilen, shexsiyetchilik ularning turmushlirini bashquridighan bolsa ularning ehwali beribir eslidikidek bichare bolidu. Shunga ademlerge gunahdin hem öz-özidin «téximu zor qutquzulush» kérek. Shundaqla Yeshaya peyghember «Babildin qutquzush»ni aldin'ala éytqandin kéyin, arqidinla ikkinchi «téximu zor qutquzush» toghruluq éytidu, hem mushu nijat peqet Israil üçünla emes, pütkül dunya üçün bolidu. U «Pars impériyesidiki bir padishah» arqiliq emes, belki «Perwerdigarning quli» arqiliq bolidu, deydu. Bu xil sélishturma shübhisizki, bizge Perwerdigarning qulining qilghan ish-xizmitining hemmidin üstünlüki hem ulughluqini körsitish üçün qilinghan.

4-misal: —

Birinchí (jismaniy) qutquzulush we ikkinchi (ulugh, rohiy) qutquzulush

48-babning alahide shekli

1-qismi

Xudaning ötmüshtiki sewr-taqiti (1-11)
«Ilgiriki ishlar» (3-6e)

«Yéngi ishlar» (6b-7)
Perwerdigarning qilghanliri (8-11)

2-qismi

Xudaning kelgüsisiki sewr-taqiti (12-22)
«Qoresh pilani»ni jezmleshtürüş (12-15)

Perwerdigarning quli (16)
Perwerdigarning meqsetliri (17-22)

Grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimgha bölünidu. Birinchí qisimdiki «Ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu: 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishliniri körsitiru. Mushu tehlil qilinish 42-babtikige oxshash.

«Yeshaya»

Birinchi (jismaniy) qutquzulush	Ikkinchi (ulugh, rohiy) qutquzulush
Qoreshning xizmiti	Perwerdigarning qulining xizmiti
(44:24 - 48:22)	(49:1-53:12)
Wezepe teswirlendi Ada qilghuchining nami ayan qilindi	Wezepe teswirlendi Ada qilghuchining nami ayan qilindi
(44:24 - 44:28)	(49:1 - 49:6)
Wezepe testiqlandi Israil üçhün, dunya üçhün	Wezepe testiqlandi Israil üçhün, dunya üçhün
(45:1 - 45:7)	(49:7 - 49:12)
Inkas: dua	Inkas: medhiye
(45:8)	(49:13)
Israilning biaramliqi	Israilning naümidliki
(45:9-45:25)	(49:14-50:11)
Perwerdigarning meqsiti tekitlendi	Perwerdigarning muhebbiti tekitlendi
(45:9-13)	(49:14-16)
Israil hem Yehudiy emesler	Israil hem Yehudiy emesler
(45:14-22)	(49:17-26)
Perwerdigargha tayinip heqqaniylik hem küchke ige bolghanlar we Perwerdigargha qarshi turghanlar	Perwerdigarning Quli, Perwerdigargha tayinip küchge ige bolghanlarning nemunisi
(45:23-25)	(50:1-11)
Perwerdigarning Israilgha bashtin bashlap kélidighan nijatqa érishküche bolghan ghemxorluqi	Perwerdigarning Israilgha bashtin bashlap kélidighan nijatqa érishküche bolghan ghemxorluqi
(46:1-13)	(51:1-16)
Babil; texttin chüshüp topa-changgha yétishi	Israil; topa-changdin chiqip textke olturushi
(47:1-15)	(51:17 - 52:12)
Babildin qutulush	Gunahtin qutulush
(48:1-22)	(52:13 - 53:12)

«Yeshaya»

Uningdin bashqa, yene keng dairilik «sélishturma» shekil bolup, buningda «Yeshaya» kitabining ikkinchi qismidiki «Perwerdigarning quli» toghruluq töt ayrim shéir (bezide «töt naxsha» depmu atilidu) hem üchinchi qismidiki «Mesih qilinghan Ghelibe Qilghuchi» toghruluq töt ayrim shéir sélishturulidu. Bu xil sélishturulma shekil «Perwerdigarning güzellik-julaliqi»ning «Perwerdigarning quli» we «Mesih qilinghan Ghelibe Qilghuchi»ning üstige oxshashla möhürlengenlikini, shuningdek ularning eyini bir shexs ikenlikini tekitlesh üchün ishlatilidu.

5-misal: —

(1) Perwerdigarning quli — «töt naxsha»			
(42:1-4)	(49:1-6)	(50:4-9)	(52:12 - 53:13)
Terjimihali	Özi éytqan terjimihali	Özi éytqan terjimihali	Terjimihali
Qulning wezipisi	Qulning wezipisi	Qulning ching iradisi	Qulning wezipisini ada qilishi
Uningda Xudaning Rohi hem sözi	Uningda Xudaning sözi	Uningda Xudaning sözi	
	Ongushsizliqqa uchraydu	Zulum-qiynaqqa uchraydu	Zulum-qiynaqqa uchraydu
Xatime	Xatime	Xatime	Xatime
(42:5-9)	(49:7-13)	(50:10-11)	(54-55)
(2) «Mesih qilinghan ghelibe qilghuchi»			
(59:21)	(61:1-3)	(61:10-62:7)	(63:1-6)
Terjimihali	Özi éytqan terjimihali	Özi éytqan terjimihali	Özi éytqan terjimihali
Ghelibichining wezipisi	Ghelibichining wezipisi	Ghelibichining ching iradisi	Ghelibichining wezipisini ada qilishi
Uningda Xudaning Rohi hem sözi	Uningda Xudaning Rohi hem sözi	Uningda Xudaning sözi	
	Qisas hem nijatni ijra qilidu	Qisas hem nijatni ijra qilidu	Qisas hem nijatni ijra qilidu
Xatime	Xatime	Xatime	Xatime
(60:1-22)	(61:4-6)	(62:8-12)	(63:7 - 66:24)

«Yeshaya»

«Yeshaya»da Mesih merkez qilinghan bésharetler ajayib shéiriy shekiller bilen bayan qilinghan bolup, bizge Mesihning Xudagha nisbeten cheksiz ezizliqini, shundaqla Uning Xudaning barliq mömin bendilirige nisbetenmu shunche eziz bolushi kéreklikini ayan qilidu.